శ్రీరస్తు.

—చింతామణి విషయ పరిశోధనము—

సానుబంధము.

ఇది

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్కళాశాలాంధ్రోపాధ్యాయుఁడగు

వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిచే

రచింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది.

SECOND EDITION 1000.
(REVISED.)

కాకినాడ:

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1937.

 [Price Re. **1-0-**

గురుదేవతా నుతి.

శ్లో. సుధియా పరిపూత మానసా
కలయేఽహం జగతః ప్రియంకరా
పితరౌ మమ వేంకటాంబికా
ముఖలింగేశ్వర జాపతీ హృది.

శ్లో. పితామహభ్రాతృసుతం స్వవిద్యా
గురుం చ చింతామణి సత్సమాఖ్యమ్
శ్రీవత్సగోత్రోద్ధరణ ప్రశస్తిం
నమామి నారాయణ సత్కవీంద్రమ్.

(మొదటిశ్లోకమున మాతాపితృపరముగాను పార్వతీపర మేశ్వరపరముగాను నర్థద్వయము నెన్నునది. రెండవశ్లోకమున గురువులగు నారాయణపండితులపక్షముగాను విష్ణుపక్షము గాను నర్థద్వయము నెన్నవలెను. "భ్రాతృజాయామ్" అను కాళిదాస ప్రయోగముచేత భ్రాతృసుతశబ్దసమాసము సప్ర మాణ మగుచున్నది.)

[ముద్రాపకులయొద్ద 'ఱ' అను తిప్పులు లేనందున నీ గ్రంథమున దానిచోట నాడుకచొప్పున తమిళము నున్నగు చోటులందు ళకారము కూర్పబడెను.]

విషయసూచిక.

I

విషయసంఖ్య.

విషయసంఖ్య.

III

విషయసంఖ్య.

III

విషయసంఖ్య.

విషయసంఖ్య.

—అనుబంధము—

అనుబంధము.

(౧౩౯) విచక్షణులారా,

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి విషయపరిశోధనమునకుఁ బునర్ముద్రణావశ్యకతను గలిగించిన పాఠకమహాశయ లోకమునకు నేను కృతజ్ఞుఁడను. శ్రీమన్మద్రపురీ విశ్వవిద్యాలయాంధ్రపఠనీయ గ్రంథనిర్ణాయకసభవారును, నాంధ్రవిశ్వకళాపరిష దాంధ్రపఠనీయగ్రంథనిర్ణాయకసభవారును వరుసగా విద్వత్కక్ష్యల వారికిని నుభయభాషాప్రవీణ కక్ష్యలవారికిని నాంధ్రశబ్దచింతామణితోఁ పాటుగ నీ గ్రంథమును బఠనీయముగ నేర్పఱచుచు నా భాషాసేవకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుచున్నందులకై వారికి నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ నగుచున్నాను. మఱియు నేతద్గ్రంథము నీ క్రిందిరీతిని సంభావించిన శ్రీ మద్రపురీ విశ్వవిద్యాలయాంధ్రపఠనీయగ్రంథనిర్ణాయకసభవారి యాంధ్రభారతీసేవక ప్రోత్సాహప్రదానపురస్సర భాషావాఙ్మయపరిపోషణతత్పరతా సౌశీల్యమెంతయుఁ బ్రశంసనీయమగుచు మా మకీన కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారసహస్రార్ఘ్యపాత్ర మగుచున్నది.

"Proceedings of the Meeting of the Board of Studies in Telugu, held on Tuesday the 26th, Wednesday the 27th and Thursday, the 28th July 1932, at the Senate House, Madras.

" The Board desires to place on record its opinion that ' Chintamani Vishaya'Parisodhna ' by Mr. V. China Sitarama Sastrulu is a scholarly work of great merit, conceived on original lines not hitherto attempted and that the author has rendered great service to the Telugu Language by the publication of the same ".

(౧౮౦) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నిధానమున నడఁగి నిగూఢములై యుండిన యాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతరత్నము లనేకములు నా యీ గ్రంథమున నిక్షేపించునపు డివి పండిత విమర్శక పాఠక మహాశయాదరణపాత్రములగు నాయని యుత్కంఠించువాఁడను. కాని యీ నా గ్రంథము ప్రచురింపఁబడిన (1931 క్రీ. శ.) వెనుకఁ బ్రచురింపఁబడిన (1932 క్రీ. శ.) యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి బాలసరస్వతీయపీఠిక మున్నగువానిలో నట్టినా సిద్ధాంతములే స్వసిద్ధాంతములుగ సంగ్రహింపఁబడుటంజేసి యట్టి నా యుత్కంఠ చాలవఱకుఁ దీరినదనవచ్చును.

కొందఱు విమర్శకమహాశయు లీ గ్రంథమునందలి కొన్ని సిద్ధాంతముల విషయమునఁ గొన్ని యనుపపత్తులను జూపుచు లేఖాముఖమునను బత్రికాదిముఖమునను బరీక్షాప్రశ్నముల రూపమునను దమతమ యభిప్రాయములను వెల్లడించిరి. వానిలోఁ బెక్కిటికి నా యీ గ్రంథమునందె సదుత్తరములు వెలయుచుండుటంజేసి యట్టివానికి మరలఁ బ్రత్యేకించి సమాధానములను వ్రాయ నేలయని యుపేక్షించుచు వచ్చితిని. కాని కొన్నివిషయములం దిందలి సమాధానములు చాలవని తోఁచినపుడుమాత్రము సదుత్తరముల నిచ్చుటయుఁ గలదు. అట్టివిషయముల సారమును, మఱికొన్ని నూతనాంశములను నీ యనుబంధమునఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

(౧౮౧) (ప్రశ్నము) "ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపమాత్రమె యగు నపుడు 'జడిగొన్ కోర్కులు' మున్నగు ప్రయోగము లెట్లు సాధువులు కాఁగలవు ఆవయవిక నకారమును ద్రుతమె యందురుగదా."

(భావసంవత్సర చైత్ర వైశాఖ పరిషత్పత్రిక.)

(ఉత్తరము) "వినాద్వితీయః స్యాదస్మదాత్మనోః స్వాన్తయోరపి । నో రన్యస్యాపి సర్వం స్యా, ద్బహుళం సత్ప్రయోగతః" అను నథర్వణ కారిక "నేను, తాను శబ్దములు ప్రథమాంతములయినను వానితుది 'ను' అనునది ద్రుతినిజెంది నకారరూపమందినపు డయ్యది ద్రుతమగుచు ద్రుతకార్యముల

నొదవించును. ఇట్లే యితరమయిన శబ్దావయవ 'ను' వర్ణసంశ్లేషణ కారము నైతము బాహుళికముగా ద్రుతకార్యముల నొదవించును "అని చెప్పుచున్నది గాన నావయవిక నకారరూప ద్రుతము సరళాదేశాది ద్రుతకార్యముల నొదవింపకున్నను క్షతిలేదు " (భావసంవత్సర శ్రావణ భాద్రపద పరిషత్పత్రిక.)

(౧౪౨) న్ను మ్ము లాగమములా ? లేక యాదేశములా ?

(చూడుడు. చింతామణివిషయపరిశోధనము. ౯౭-౯౮ విషయ.)

"దేశ్యా దస్మద్యుష్మద్భ్యాం తు జసో ర్న్మ మా వు రూపతః ।
న్న మ్మౌ హ్రస్వ శ్చాదే, రమి శసి చాన్యతర లుక్చ యుక్తస్య"

(ఆంధ్రశబ్దచిం)

(ప్రశ్నము) "నా నీ శబ్దములకు ద్వితీయైకవచన బహువచన ప్రత్యయములు పరములగునప్పుడు వరుసగా 'న్ను, మ్ము' అనునవి యాగమములగు" నని యొకపక్షము. "నా నీ శబ్దముల ద్వితీయైకవచన బహువచనముల స్థానమున (ఇచటి 'అమి శసి చ' అను సప్తములచోట విభక్తి విపరిణామాన్వయమున షష్ఠి చెప్పఁబడుచున్నది) 'న్ను, మ్ము' అనునాదేశములు వరుసగ నగు"నని యొకపక్షము. "ఈ రెండుపక్షములలోను నాగమము లనువారికి 'అమి, శసి' అని సప్తమీవిభక్తి యుండుటయే యవి యాదేశములు కావనుటలో ముఖ్యాధారము—'తస్మిన్నితి నిర్దిష్టే పూర్వస్య' అను పాణినిసూత్రము నీరివాదమును దృఢపఱచుచున్నది. కాని సంస్కృత వ్యాకరణమున నిట్టి విభక్తిభేదమున నన్వయము కానంబడుచున్నది. చూడుఁడు. పాణినీయసూత్రము:—

'సది స్సప్రతేః' (౮-౩-౬౬).

ఇంక నిది చింతామణి ప్రణాళికకు విరుద్ధమనుటయుఁ గుదురదు. 'న్యంతా న్నామ్నః కుచ్ నో ర్బహువచనే' అనుచోఁ బంచమికి షష్ఠ్యర్థము చెప్పక యన్వయము కుదురదు......ఆగమపక్షమున నాదేశపక్షముకంటెఁ గ్లిష్టకల్పనమును నెక్కుడు ప్రక్రియయు నుండుట విశదమె."

(శ్రీముఖసంవత్సర మార్గశిర పుష్య పరిషత్పత్రిక).

(౧౪౩) (ఉత్తరము) న్ను, మ్ము, లాగమములె—

"ఈ విభక్తి విపరిణామ సమన్వయము నూత్నము కాదు. అహోబలపతి చూపినదే. విభక్తివిపరిణామాన్వయము నిర్హేతుకముగ నంగీకరించుట కేవలము నసంగతము. పాణినీయవ్యాఖ్యాత అద్దానిని జూపినమాట నిజమే. అప్రస్తుతమని యుపేక్షించవచ్చుగాని యీ పాణినీయ సూత్రముల సమన్వయమునందును విభక్తివిపరిణామాన్వయ మక్కఱలేకయే కుదురుచున్నది. ఏది యెట్లయినను మూలగ్రంథకర్త్రభిప్రేతములని విశ్వసింపరాని యట్టి వ్యాఖ్యాతల మార్గముల నెల్లఁ జింతామణి సమన్వయమునకు నుపయోగించుట యుక్తము కాదు. చింతామణిలో నట్టి సమన్వయ మొందక తీరదని చెప్పవలసిన స్థల మొక్కటియైన లేదు.

'స్వన్తా న్నాన్మ్న' ఇత్యాదిసూత్రమున నహోబలపతి వ్యాఖ్యచేయుటలో నవిమర్శితముగ నిట్టి సమన్వయము నంగీకరించెను. అద్దానినే వీరివిషయమునఁ బ్రమాణముగఁ జూపుచున్నారు.

'స్వన్తా న్నాన్మ్నః కుణ్ నో బహువచనే' (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి)
"స్వన్తా న్నామ్నో నోః కుణాదేశః స్యాత్ బహువచనే పరే. స్వన్తాదిత్యత్ర సదిరప్రతేరి త్యాదావివ విభక్తే ర్వ్యత్యయః" (అహోబలపతి).

పయిసూత్రమున నట్టి విభక్తివిపరిణామాన్వయము నంగీకరింప నక్కఱ లేదు. "స్వన్తా న్నామ్నః పరతః బహువచనే స్థితే సతి నోః కుణాదేశః స్యాత్" "స్వాంతనామముకంటెఁ బరముగుచు బహువచనమందున్నపుడు నామముతుది నువర్ణముచోట కుణాదేశమగును" అనురీతి నిచట మిక్కిలి సరళమగు సమన్వయమె వెలయుచున్నది. ఇదె చింతామణికర్తృస్వారసమని "లుగ్వాద్రుతప్రకృతికా త్పరతః సరళే స్థిరే చ నస్య స్యాత్" అను చింతామణిసంధిసూత్రము ముద్బోధించుచున్నది. పైని జూపిన యన్వయమే యీ సంధిసూత్రమునఁ గంఠోక్తముగా గ్రంథకర్తచేఁ జెప్పఁబడినదిగదా. ఇట్లు మిక్కిలి సరళమును జింతామణి స్వరసమును నగు సమన్వయము కుదురుచుండఁగాఁ జింతామణిలో మఱెచ్చటను నంగీకరింపవలసిన ప్రసక్తిలేని గ్రంథకృదభిప్రేత

మని యంగీకరింపరాని యసహజమగు నీ విభక్తివిపరిణామాన్వయము నంగీకరించుట యుక్తము కాదుగదా. ఇంక నీపక్షమునందలి క్లిష్టకల్పనమును శంకాస్పదముగాదు. శబ్దములకు లేని యర్థములను జెప్పి సమన్వయించుటకన్నఁ గ్లిష్టకల్పనములు శ్రేష్ఠతరములుగదా."

(శ్రీముఖ సంవత్సర మాఘఫాల్గున పరిషత్పత్రిక.)

(౧౪౪) అనాదిషు విభక్తి షూత్తో వేతి సూత్రార్థవిమర్శనసందర్భమున నా వ్రాసిన ౯౬, ౯౭, ౯౮, ౯౯ విషయముల సిద్ధాంతములందుఁ గొందఱకు భిన్నాభిప్రాయము కలిగియుండెను. తత్సూత్రసమన్వయసందర్భమునందలి "నన్నేలు-మమ్మేలు"అను సంధులవిషయమునందును "నన్నునున్, మమ్మున్" అను రూపముల సాధించు ప్రక్రియయందును గ్లిష్టసమన్వయమును సారళ్య లోపమును గొంత సంభవించినమాట నిజమే. అట్లయినను జింతామణిగ్రంథమును సాకల్యముగ సమన్వయింపవలసివచ్చినపుడు పూర్వోత్తరసందర్భశుద్ధి యుఁ జింతామణిసిద్ధాంతస్థాపనమును నత్యావశ్యకములగుటచేత నంతమాత్రపు క్లిష్టత గ్రంథకృదభిప్రేతమగుటచే నంగీకరించుట యొక కొఱంత కానేరదని నా యభిప్రాయము. బాలవ్యాకరణకర్తగా రుదాహరించినట్లు 'నన్నును, నమ్మను' మున్నగు రూపములనే పూర్ణరూపములనుగా సాధించుటకుఁ జింతామణిప్రక్రియ యంగీకరింపదు. పూర్వపక్షులు కోరునట్లు 'న్ను, మ్మ' లను ద్వితీయాప్రత్యయముల కాదేశములనుగా వహింబలపతి సమన్వయము చొప్పునఁ నంగీకరించునపుడు లిజ్మధ్యశాస్త్రముచొప్పున "నన్నున్,నమ్మున్" అను రూపములె యేర్పడునుగాని "నన్నును, మమ్మను" మున్నగు రూపము లేర్పడవు. అంమత్వవిధాయకశాస్త్ర మెచ్చటను లేదు. ద్రుతమునకు 'ను' స్వరూప మున్నదను విషయము చింతామణిసిద్ధాంతమే కాదు. ఈ పక్షమున "నన్నును గౌఁగిలించుకొని......" (భార. అరణ్య. ౩ఆ. ౧౦౭) మున్నగు నన్నయప్రయోగములను జింతామణిసాధ్యములనుగాఁ జేయఁజాలము. మఱియు వెనుక నుదాహరించినరీతిని 'న్ను,మ్మ' లాగమము లను సమన్వయమె చింతా

చర్ల నారాయణశాస్త్రిగా రాంధ్రశబ్దచింతామణికి వికృతివివేకము శేషగ్రంథ మని యచ్చటచ్చట నంగీకరించియు (మాఘుఁడు "పంచవర్గాదయో వర్ణాః" అనునథర్వణశ్లోకములు 'బాలేందుపరిధి' అనుశ్లోకములకు శేషపూరకములు" బాలసరస్వతీయపీఠిక. 3 పుట) నీక్రిందిరీతిని శంకించియున్నారు. "అథర్వణకారికావళి...పీఠికలో బ్రహ్మశ్రీ వర్యుల చినసీతారామశాస్త్రిగారు ఇది (అకర్మకేషు తు స్వార్థేంచుకో లోపో విధీయతే' అనునది) యథర్వణకారిక కానేరదనియు నహోబలపండితులు వ్రాసిన వాక్యమనియు వ్రాసియున్నారు... కాని పైబాలసరస్వతీయములోఁ గూడ నీకారికయుండుటంబట్టి సీతారామశాస్త్రిగారియూహ కాధారమేమో తెలియకున్నది" (బాలసరస్వతీయపీఠిక ౧౬ పుట)

"అథర్వణకారికావళీగ్రంథము బాలసరస్వత్యప్పకవ్యాదులకు దొరకలేదనియుఁ బండితపరంపరాయాతముగా వారు తమగ్రంథములం గొన్ని కారికల నుదాహరించుచు వచ్చిరనియు నక్కారణమున వారికే దని యితరకృతవిశేష కారిక దొరకినను నథర్వణకారిక యేమోయనుభ్రాంతి కలిగి వారు తమగ్రంథములలో నుదాహరించుట సంభవింపవచ్చుననియుఁ జింతామణి వికృతివివేకములకుఁ గలసంబంధమును వారు గ్రహించియుండమింజేసి వారు కొన్ని కారికల నాథర్వణములని భ్రమించినంతమాత్రమున వానినాథర్వణములని యంగీకరింపనక్కఱలేదనియు" నాయీగ్రంథమున ౧౬ విషయమున సోదాహరణముగా విశదీకరించియే యున్నాను. కాఁగా బాలసరస్వతీయములో నున్నంతమాత్రమున నిది యథర్వణకారికయని నిశ్చయింపవలసినయావశ్యకత లేదు. 'రంజతి ఘుట్యాదీనాం బిందో శ్చస్యాపి లా వుభౌ భవతః. నతు ఙౌ; భవే చ్చ లోపో హ్యర్థే యో వర్తతే పరే తస్మిన్' అని యిట్లు చింతామణియందే స్వార్థేంచుక్కు వచ్చునప్పుడు రంజాదులు 'రంజిల్లు' మున్నగురీతి నకర్మకములుగా నేర్పడుననియు వానిపైఁ బ్రేరణేంచుక్కు నిల్చునపుడట్టి 'ఇల్లు' అనునది లోపింపఁగా 'రంజించు' మున్నగు సకర్మకధాతువు లేర్పడుననియుఁ జెప్పఁబడియుండుటంజేసి యీయర్థమునే చింతామణి శేషగ్రంథకర్తయగు నథర్వ

ణుఁడు చెప్పియుండఁ డనుతలంపున నయ్యది యథర్వణ కారిక కాదని నేను వ్రాసియున్నాను. ఈపద్ధతినిబట్టి "అకర్మ్మేషు..." అను నికా(_రికయేగాక పరిషత్తువా రపరిశీలితముగా ముద్రించిన యాబాలసరస్వతీయటీకలో నథర్వణ వచనముగా నుదాహరించిన "కేషాంచిదపి ధాతూనా మిల్లుక్ స్యాత్ప్రత్ ప్రకీర్త్యతే" అనుకారికయు నాథర్వణికము కాదని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

(౧౪౭) వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సువారు ముద్రించిన బాలసరస్వతీయటీకలోఁ బైనుదాహరించిన విరుద్ధకారిక లగపడవు. వావిళ్ల వారి బాలసరస్వతీయ మనఁగాఁ బీఠికాంతమున నారాయణశాస్త్రులుగారు వర్ణించిన యాంధ్రశబ్దచింతామణి టీక కాదు. వావిళ్లవారును బరిషత్తువారు ముద్రించిన 1932 (క్రీ. శ)సంవత్సరమునందే యొకబాలసరస్వతీయటీకాసహితము గు నాంధ్రశబ్దచింతామణిని ముద్రించిరి. అద్దానికి నేను విపులమగు పీఠికను వ్రాసియున్నాను. అయ్యది యీపరిషత్తువారి ముద్రణమునకన్నఁ గాలశుద్ధము గానున్నది. పరిషత్తువారి ముద్రణములోఁ బయిరీతిని విరుద్ధకారిక లుండుటయే గాక యింకను దోషములు పెక్కు గాన్పించుచున్నవి. మచ్చునకొండు రెండు తావులు చూపెదను.

(౧౪౮ I.) "అనుబంధప్రాగ్వయో" రిత్యాదిసూత్రపువ్యాఖ్యలో ౪౬-౪౭-౪౮-౪౯ పుటలలోను దర్వాతి మఱికొన్ని పుటలలోను "ఆకంపించుచు న్నాఁడు" మున్నగు శతాధికస్థలములందు "ఉన్నా"నుబంధపరకత్వమున 'చ'కారమునకు 'పత్వము' చేయకయే యుదాహరింపఁబడెను. పత్వవిధాయక శాస్త్రమునకు బాలసరస్వతిచేసిన వ్యాఖ్యచొప్పున వచ్చటు "పత్వము" నిత్య ముగ వచ్చితీరవలయును. అట్టిస్థితిలో బాలసరస్వతీటీకలోఁ దద్విరుద్ధముగా నుదాహరించుట కేవలము నసంగతముకదా. వావిళ్లవారిముద్రణమున నా వ్రాసిన పీఠికలో సవిమర్శముగ సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన చొప్పున నెవ్వరుముద్రించి నదియు బాలసరస్వతి లిఖించిన మాతృకకు సరియైనదికాదు. పరిషత్తువారు నైతము మాతృకలోనున్నరీతిని యథాస్థితముగా ముద్రించితిమని చెప్పసాహ

సింపఁజాలరుగదా. మాతృకను సవరించి ముద్రించునపు డిట్టిగ్రంథకర్తృహృదయ విరుద్ధములగు నుదాహృతము లుండరాదుగదా. వావిళ్లవారిముద్రణమున నిట్టి తప్పులులేవు.

(౧౮౭ II.) "నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియా స్వితః" అనుసంధిసూత్రపువ్యాఖ్యలో నొకచిత్రమగుతప్పు పరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ బడియున్నది, "ఉత్తమపురుషకైన, కొలిచితినంబను, విడిచితిమన్యులను, అన్నది కిమాదిగనుక క్రియాగ్రహణమున నంటులేను. నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణ మనిత్యము" (పరిషత్తువారి ముద్రణము ౧౮ పుట) "ఉత్తమపురుషమునకైనఁ గొలిచితినం బను, విడిచితి మన్యులను, గెలిచితి మరులను, ఇవి కిమాదులలోనివి కనుకఁ బ్రాయోగ్రహణమున నంటుటను సంధిలేదు" (వావిళ్లవారిముద్రణము ౧౬౯ పుట)

పయిపాఠములలోఁ బరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ దప్పుపడినందున నర్థమే లేదు. వావిళ్లవారి ముద్రణమునుబట్టి యుత్తమపురుషశబ్దములు కిమాదిగణములోని వగుటచేత "ప్రాయస్తుస్యాత్ కిమాదిక స్యేతిః" అనుసూత్రములోని ప్రాయోగ్రహణమున సార్వత్రిక నిత్యసంధి లేదయ్యెనని యు "కొలిచితినంబను" అనుచో సంధిగాలేదనియుఁ దక్కినచోట్ల సంధికలిగెననియు సుసంగతముగా నర్థము వెలయుచున్నది. ప్రాయోగ్రహణమన్నచో "క్రియాగ్రహణ"మనియు "అంతట" అన్నచో "అంటు" అనియుఁ బరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ దప్పులు పడినవి.

పయిని వ్రాసిన తప్పులు పీఠికాకర్తగారి నెంతో శ్రమపెట్టినవి. వారు నైతప్పులను బైరీతిని దిద్దుకొనలేరు. ఇంక యథాస్థితముగనె పాఠమునంగీకరించి "స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా" అను పద్ధతిని వారి సాహిత్యబలిమిచే నేనేమో యర్థముచెప్పి సరిపెట్ట యత్నించిరి (చూడుఁడు పరిషత్తువారి ముద్రణము, బాలసరస్వతీయపీఠిక ౧౮ పుట.)

(౧౮౯) పై బాలసరస్వతీయపీఠికయందే పీఠికాకర్తగారు ప్రుతసంశ్లేషమునుగురించి చర్చించుచు "ఇట నాధునికులు కొందఱు 'ప్రుతము పూర్వా

చ్చు నత్తియుండుట సంశ్లేషమని చెప్పుచున్నారు," అని యారంభించి. నా యీ గ్రంథమునందలి ద్రుతసంశ్లేషస్వరూపమును నిరసించి యున్నారు. కాని యావిషయమున నుగల నివటుఁ జర్వితచర్వణముగా సమాధాన మీయఁదలంప లేను. అందులకుఁ బూర్ణముగు సమాధాన మీ గ్రంథమునందలి మూఁడవభాగ మందు—అందును ముఖ్యముగ ౧౩౧ విషయమునందు—వెలయుచుండు టంజేసి పాఠకమహాశయులతోఁ పాటుఁ శ్రీశాస్త్రులవారును నద్దానిని దయతో సావధానముగఁ జిత్తగింతురుగాక. నన్నయమతమున ద్రుతము పొల్లు నకార మె యగుటచే నీతనిమతమునందలి ద్రుతస్వత్వము నకారవ్యంజనరూపమె యనియు నథర్వణుఁడు చెప్పిన స్వత్వమును నిట్టిదియె యనియు గ్రహించి యున్నచో నీ రీవిషయమున నింతగా వ్రాసియుండరు.

(౧౯౦) ౧౯౩౬ (క్రీ. శ.) సంవత్సరమున నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు వారు చేయించిన యుభయభాషాప్రవీణ పరీక్షయందలి (A. final) యొక ప్రశ్నపత్రములో నీ క్రిందిరీతి నొక ప్రశ్నమున్నది.

"I. b. 1. చింతామణిలోని—కూర్చి—కొఱకు—వలన—యొక్క—విభక్తులతోడి శబ్దరూపములు నన్నయభారతమున లేవు.

2. 'న వికృతిశబ్దాత్పరత స్సంస్కృతికానాం భవన్తి గ స డ ద వాః' అను చింతామణి నిషేధమునకు విరుద్ధముగ నన్నయకు ముందును వెనుకను గూడ—ఇందు ప్రత్యక్షమై—ఎంతగుణతులు—ఇత్యాది ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.

3 'వికృతౌ క్వచిచ్చ లోపో మో ర్దీర్ఘ శ్చేత అదిమస్య భవేత్' అను సూత్రమునకు నన్నయరచనలో నుదాహరణము కనరాదు.

4. నన్నయవంటి భాషావేత్త 'ఇందు' సప్తమీవిభక్తియనఁడు.

చింతామణి నన్నయకృతము కాదగు(ను?) టకీ హేతువులనుగూడఁ జేర్చుకొని నన్నయభట్టారకుఁడు భారత భాగరచనకు ముందే యాంధ్రశబ్ద చింతామణి రచించెనన్న పరిశోధన వాదము విమర్శించి మీ యభిప్రాయము

తెల్పునది." (ఇంకఁ బరీక్షకు లాలోచించి వ్రాయవలసిన దే మున్నదో తెలియరాకున్నది.)

(౧౯౧) పయిప్రశ్నమునుబట్టి చింతామణి నన్నయ కర్తృకము కాదనుటకుఁ బయినాలుగు విషయములను బలమైన యనుపపత్తులని పరీక్షకులు తలంచినట్లు విశదపడుచున్నది. భాషాస్వరూపమును నిరూపించుట వ్యాకరణకర్తపని. కథావస్తువును రసోచితరీతిని నిర్వహించుట కావ్యకర్తపని. కాఁగా వ్యాకరణకర్త కావ్యమును వ్రాయునపుడతని వ్యాకరణములోని సూత్రములకెల్ల నతని కావ్యములో నుదాహరణములుండి తీరవలయు నను నిర్బంధ మెంతమాత్రమును నుండ నేరదు. (భట్టివలె నుదాహరణార్థముగఁ గావ్యమును రచించుటకుఁ బూనినపుడు తప్ప). ఇంతయేల? ఆంధ్రభాషాభూషణములోని వ్యాకరణవిషయములకెల్లఁ దత్కర్తయగు కేతన కావ్యములలోఁ బ్రయోగములను జూపఁగలరా? అట్లే కావ్యాలంకారచూడామణి వ్యాకరణభాగమునఁ జెప్పఁబడిన సూత్రములకెల్ల నాగ్రంథములో నుదాహృతులు చూపఁగలరా? ఇట్లే యధునాతనుల వ్యాకరణవిషయములకు వారివారి ప్రబంధములందు సాకల్యముగా నుదాహృతులను జూపఁగలరా? సాధారణముగఁ బ్రాచీనవ్యాకరణకర్తలెల్లఁ జెప్పిన "యొక్క"విభక్తిని వారిలో నొక్కరైనఁ దమప్రబంధమునఁ బ్రయోగించిరా? ఒక్క చింతామణి విషయమునమాత్రమె యిట్లు శంకించుట యర్హమా?

పరీక్షకులెంచిన యావిభక్తిప్రత్యయముల నొక్క చింతామణియె చెప్పలేదు. ప్రాచీనాంధ్రవైయాకరణులెల్లఁ జెప్పియున్నారు. "ప్రథమావిభక్తికి గ్రమంబున ముకారంబును డుకారంబును ద్వితీయకు నుకార నికారంబులును, తృతీయకుఁ జేత, తోడ యనునవియును, జతుర్థికిం గై, కొఱ కనునవియుఁ, బంచమికి వలన, పట్టి, యుండి, కంటె యనునవియును షష్ఠికిం గి కు కారంబులును యొక్క, లోపల యను పదములును సప్తమికి నందు న యనుపదంబులు నయ్యె" (కావ్యాలంకారచూడామణి—౯, ఉల్లాసము, 97 వచనము, 58 పుట).

(౧౯౨) ఇంతకును నన్నయ భారతభాగమందుసైతము పరీక్షకు లనుకొన్నట్లు పైవిభక్తులెల్ల నుజ్జగింపఁబడలేదు.

సీ. పాండుకుమారులు పాండుభూపతి పరో
క్షంబున హస్తిపురంబునందు
ధృతరాష్ట్రునొద్దఁ దత్సుతులతో నొక్కటఁ
బెరుగుచు భూసురవరులవలన
వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ
గఱచుచు......... (భార. ఆదిపర్వము, 3ఆ. ౧౨౪ప).

"ఆఖ్యాతోపయోగే" (౧-౪-౨౯). "నియమపూర్వక విద్యాస్వీకారే వక్తా ప్రాక్సంజ్ఞః స్యాత్. ఉపాధ్యాయాదధీతే" (సిద్ధాంతకౌముది) అనెడి పాణినీయోక్తకారకసూత్రము చొప్పునఁ బై నన్నయపద్యమునందలి 'వలన' పంచమీవిభక్తియే యనుట కెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా.

క. నరవరుఁడైన భీమువలనం బ్రభవించె హిడింబకున్ సుతుం
డురుతరభీమరూపుఁడు ఘటోత్కచనాముఁడు.........
(భార. ఆదిపర్వము. ౬ఆ. ౨౩౫ప.)

"జనికర్తుః ప్రకృతిః" (౧-౪-౩౦)" జాయమానస్య హేతు రపాదానం స్యాత్—బ్రహ్మణః ప్రజాః ప్రజాయంతే" (సిద్ధాంతకౌముది) అను చొప్పునఁ బై నన్నయపద్యములోని మార్పరాని యతిస్థానగతమగు "వలన్" అనునది పంచమీవిభక్తియే యనుట కించుకేని సందియము లేదుగదా ఇట్టి యితరములు లేవన్న విషయమును నిలువనేరదు. పైనివ్రాసినరీతివి గొన్ని లేకున్నను క్షతియు లేదు.

(౧౫౩) "నన్నయవంటి భాషావేత్త 'ఇందు' సప్తమీవిభక్తి యనఁడు" అని వేఱొక యనుపపత్తిని జూపిరి. 'ఇందు' అనునది సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము కాదనియు నది ప్రకృతులపై 'అందు' వర్ణకమువలె నిల్చునది కాదనియుఁ జెప్పుటకు నన్నపార్యునివంటి పాండిత్యము కావలయునా? తుదికి నాలవతరగతి విద్యార్థియు నట్లు చెప్పఁడనుటలో సందేహమేమున్నది? ఇట్టి స్థితిలో నెవ్వఁడైనఁ జింతామణిని రచించెనందురా? లేక యది స్వయంవ్యక్త

మందురా? ఇంతకును 'ఇందు' అనునది ప్రాతిపదికముపై నిల్చునని నన్నయ చెప్పియుండలేదు. "అం ద్విందు నా స్తు సప్తమీ" అనిచెప్పి "అందు జేపః సవిధ వర్తినా మిందు" (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-తత్సమపరిచ్ఛేదము) అనియిట్లు సప్తమీవిభక్తిప్రత్యయము'అందు'అనునదే యనియు 'సవిధవర్తి'విషయమున సప్తమ్యంతమును వాడవలసివచ్చినపుడు 'ఇందు'శబ్దమును వాడవలెననియు స్పష్టముగాఁ జెప్పియే యున్నాఁడు. 'అందు, ఇందు' అను రెండును జి, ఙస్, సుప్,అనెడి జిప్ప్రత్యాహారరూప సప్తమీవిభక్తికే యేకరీతి నాదేశములుగఁ జెప్పఁ దలంచినచో గ్రంథకర్త 'జేసః కయికోఅకూ' అనిచెప్పినట్లె యిచటను నారెండిటిని జోడించి యేకరీతిని జెప్పక వైరీతిని విభజించియుండఁడుగదా. ఇంను నాంధ్రవైయాకరణు లెవ్వరును జెప్పని యీమార్గమున నన్నయభట్టు చెప్పియుండుట వరయఁగా నీవిషయము చింతామణి ప్రాథమికతను దృష్టముగా విశదీకరించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. నన్నయకు ముందటి కాలమున "ఇందు" అనునది కళగా వాడఁబడుచుండెడిదని యుద్ధమల్ల బెజవాడశాసనములోని "యిందువ్రత్యక్ష" అను చోటియందలి వకారాదేశమె విశదీకరింపఁ జాలియున్నది. కాన నయ్యది కళ గాదనియు సప్తమియగుటచేత ద్రుతప్రకృతికమే యనియు స్పష్టపఱుచుటకయి నన్నయభట్టారకుఁ డద్దానిని సప్తమీ సందర్భమునఁ జేర్చియుండవచ్చును. కాన నిదియొక యనుపపత్తికానేరదు.

(౧౫౪) ఇఁక "నవికృతిశబ్దా త్వరత, స్సాంస్కృతికానాం భవంతి గ స డ ద వాః" అను సూత్రమునకు బాలసరస్వ త్యహోబలపండితాదులు చేసిన వ్యాఖ్యానము సరియై యుండలేదని యీవఱకే నేను "ఆంధ్రపత్రిక యువసంవత్సరాది సంచిక"లో నొక వ్యాసమును బ్రచురించియున్నాను. అద్దాని సారము నిటఁ జూపుచున్నాను.

నన్నయభట్టారకునికిఁ బూర్వ కాలమందలివగు పండరంగుని యద్దంకిశాసనమును, యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమును బరిశీలింపఁగాఁ దెలుఁగు ప్రథమా విభక్తి ప్రత్యయములమీఁదను లుప్తప్రథమావిభక్తిప్రత్యయకములగు నాచ్ఛిక

శబ్దములమీఁదను మాత్ర మీ గ స డ ద వా దేశము నిత్యముగావచ్చుట నియతమై యుండెఁజెపిదని విశదమగుచున్నది.

"పట్టంబుగట్టిన; పట్టంబుగట్టించి; కొట్టంబుల్వడ్డెణ్డు గొణి; బయలేసి; దుర్గంబుగడు" (అద్దంకిశాసనము. శాసనపద్యమంజరి ౧ శాసనము).

"రాజాశ్రయుణ్డు త్రిభువనాభరణుణ్డు; బ్రహ్మంబుగొని; పాపంబుగొణ్డు; పట్టంబుగట్టిన; పాపంబుద యుడు; ఒణ్డుసోటు; అనఘుణ్డుసేకొని; యిన్దుప్రత్యక్ష, ఒటిపుటవాపంబుగాన; మల్లపరాజు వేరెఱు (రాజుశబ్దము తద్భవము); ఇడ్డల్లుగా" (యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము-శాసనపద్యమంజరి-౨శాసనము).

పయిశాసనముల కాలమున కింకను లుప్తప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయకము లగు సంస్కృతసమశబ్ద ప్రథమలమీఁద నీయాదేశము వచ్చెడిసంప్రదాయము రాలేదు

"సేనపట్టంబు" (అద్దంకిశాసనము, శాసనపద్య, ౧ శాసనము)

"విఖ్యాతకీర్తిఁ ప్రస్తుత" (యుద్ధ. బెజ. శాస. శాసనపద్య., ౨ శాసనము) పయినుదాహరించిన "రాజు వేరెఱు" అనుచోటి రాజుశబ్దము తద్భవమగుటంజేసి యాదియాచ్ఛికమెగాన దానిపై నాదేశమువచ్చుట శంకాస్పదము కాదు. "తేజుణ్డు తనధమ్మేఁవు" అనుచోఁ బద్యాంతమునందలి వాక్యాంతము కాఁబట్టి తెలుఁగుప్రత్యయముమీఁద నైత మాదేశము (సంధి) గాదయ్యెను.

ఇంక, నన్నయభట్టు కాలమునాఁటి దగు సోమలదేవిశాసనమునందన్నను లుప్తప్రథమావిభక్తిప్రత్యయకమగు సంస్కృతసమశబ్దముమీఁదనైత మీ గ స డ ద వాదేశము ప్రాచీనసంప్రదాయమునకన్న విశేషముగ నగపడుచున్నది.

"మందగమన దొల్లి; సరసిజాస్యగనక" (శాసనపద్యమంజరి, 3 శాసనము-సోమలదేవిది)

పయివిషయముల ననుసరించియె నన్నయభట్టారకుఁడు తననాఁటి కేర్పడినరీతిగ నాచ్ఛికమె కావలె నను నిర్బంధము లేదనియు లుప్తప్రథమావిభక్తి

ప్రత్యయక సంస్కృతసమములమీఁద సైతము గసడదవాదేశము నిత్యముగా వచ్చుననియు "గ స డ ద వాః స్యుః ప్రథమా మాత్రా" దిత్యాది కారికచే నుపదేశించెను. అట్టికారిక యర్థమిటు విశదీకరింపఁబడుచున్నది

"ఆత్మాస్మదోః వినా=తా నా శబ్దములయొక్క ద్రుతాంతప్రథమా విభక్తి తప్పఁ దక్కిన, ప్రథమా మాత్రాత్=ప్రథమావిభక్తిమాత్రమునకంటెఁ బరమై యున్న, ఏతఏవ=ఈ క చ ట త ప లె, గ స డ ద వాః స్యుః= గ స డ ద వ లగును. సాంస్కృతికానాం=సంస్కృతసమశబ్దములలో, నవికృతిశబ్దాత్పరతః=వికృతిచిహ్నములగు 'డుముపులు' అనెడిప్రథమాప్రత్యయములు లేని యనఁగా నవిలోపించినశబ్దమునకన్నఁ బరమైన క చ ట త ప లకు సైతము, గ స డ ద వాః=గ స డ ద వలు, భవంతి=అగుచున్నవి"

ప్రాచీనతమకాలమందలి యాచ్ఛికశబ్దముమీఁదను దెలుఁగువిభక్తులమీఁదనుమాత్రమె యీయాదేశము వచ్చునెడి సంప్రదాయముమాఱి లుప్తప్రథమా ప్రత్యయక సంస్కృతసమశబ్ద ప్రథమారూపములమీఁదసైత మీయాదేశము వచ్చుట తనవాఁటికి వెలసియుండుటం జేసి, ప్రథమాప్రత్యయముకలదా? లేదా? యను పరిశీల నమక్కఱలేకయే సంస్కృతసమమా? యాచ్ఛికమా? యనుపరిశీలనమును నక్కఱలేకయే ప్రథమావిభక్తిమాత్రము మీఁదనే గ స డ ద వా దేశము నిత్యముగాఁ జేయవలయునని నన్నయభట్టు సూత్రించినవాఁడయ్యెను. సంస్కృతసమశబ్దముమీఁదఁ దెలుఁగువిభక్తులు నిలిచియున్నపుడే గాని యీయాదేశము రాదనెడి ప్రాచీనతమకాలమునందలి నియమము మాఱిపోయిన దను విషయమును 'ప్రథమామాత్రాత్' అనుచోటి మాత్రశబ్దముచేతనే వ్యక్తపఱచియు, నట్టియర్థమును స్పష్టప్రతిపత్తికయి "నవికృతిశబ్దా" దిత్యాద్యుత్తరార్థమున విశదీకరించెను. తా నా శబ్దములు ప్రథమాంతములయినను ద్రుతప్రకృతికములయినపుడు వానిమీఁది క చ ట త పలకు "పరుషా ద్రుతప్రకృతికా" దిత్యాది పూర్వసూత్రముచే గ జ డ ద బాదేశాది ద్రుతసంధికార్యములె యగుననియు దానికిఁ బ్రకృత సూత్రము బాధకము కానేరదనియు విశదీకరించుటకయి "ఆత్మాస్మదో ర్వినా" అని యిట్లు నిషేధించెను.

అథర్వణాచార్యుని నాఁటికాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించియుండుటచే నాతఁడు శాసనాదిస్థితప్రాచీనసంప్రదాయముల నరయకయే ప్రబంధవాఙ్మయస్థప్రయోగములను మూలముగాఁ జేసికొని చింతామణి పూరణము చేసినవాఁడగుటంజేసి యాతఁడు పై నన్నయాభిప్రాయమును గ్రహించుట కవకాశము లేదయ్యెను. ఆ కారణమున నాతఁడు పై సూత్రమునకు వేఱువిధముగ నర్థముచేసికొని దానిని సవరించుటలో "వికృతౌ త్వపదాశ్చ స్యుః సుస ఆద్య పదాదిగాః" అనుసూత్రము నుపదేశించినవాఁడయ్యెను.

ప్రథమావిభక్తీతరములగు కళాశబ్దములమీఁద సైతము గసడదవాదేశము వచ్చుటయుఁ బ్రథమమీఁద సైతము బహుళముగా వచ్చుటయు ననెడి యర్వాచీన సంప్రదాయము నన్నయనాఁటికింకను రాలేదు. కావుననే నన్నయభట్టు యాదేశమును బ్రథమమీఁద నిత్యముగాఁ జేయుచుఁ బ్రథమాంతేతరకళలమీఁద నీయాదేశమును నియమముగా మానుటయు సంభవించెను.

చ॥ గగనమునందు......మా । నుగ......(ఆది ౭ ఆ ౬౯ ప)

క॥ తెగిలి......ఇ । మ్మగ...... (సభా ౨ ఆ ౧౫ ప)

క॥ చేసమరికొంచుఁ బొడువఁగ । డాసిన......(ఆది ౬ ఆ ౨౦౬ ప)

— ప్రథమాంతేతర కళలమీఁద రానందులకు —

అవధారణార్థకములమీఁద: —

క॥ సకలహితంబై శాంత్యా । దిక......పర్వం । బకడు నెమ్మెలనఁగ
శాంతిపర్వము వెలయున్ (ఆది ౧ ఆ ౫౭ ప)

("దానికి కలశ బిడ్డట్లుగా" అని యిట్లు యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమునందును నిట్టె యాదేశము రాలేదు)

సంబోధనస్థల స్థావ్యయములమీఁద:—

క॥ అతని నత్యుగ్రానల...నో । హోతకుక...(ఆది ౧ ఆ ౨౩౫ ప)

శేషషష్ఠిమీఁద:—

కం॥ నీకతిమున... ప్రాకట...(ఆది ౨ ఆ ౫౧ ప)

ఇట్లె "బెజయిత దేవనికూంతు" "రేవలదేవి కనిన సోమలదేవి"

(శాసనపద్యమంజరి 3 నెంబరు సోమలదేవిశాసనము)

పైపలసులు రెండిటిలోను శేషమష్ఠిపై నిగకారాదేశము రాలేదు. 'రేవలదేవికనిన' అనుచో 'నా కన్నకొడుకు' అనునట్లు 'రేవలదేవియొక్క కనిన' అని ప్రాచీనసంప్రదాయముచొప్పున విగ్రహము నెన్నవలెను. అట్లు గ్రహింపనేరక యిఁటి "రేవలదేవి" యనునది ప్రథమాంతమని భ్రమించి కీర్తిశేషులగు కె. వి లక్ష్మణరావుగారీప్రయోగమునె చూపి "ప్రాచీనకాలమందును నీ గ స డ ద వాదేశము వికల్పమె" అని వ్రాయుట ప్రామాదికమని యెఱుంగనగును.

(౧౫౫) పయి యనుపపత్తులనేగాక మఱికొన్నిటిని సైతము నన్నయ భారతభాగ భాషాలక్షణములనుగాఁ గొందఱు విమర్శకులు చాల కాలము క్రిందటనె (చూ. రాజనరేంద్రసంచిక. ౪౩. పు) చూపియున్నారు. వానిలోఁ గొన్ని ముఖ్యాంశము లిట విమర్శింపఁబడుచున్నవి.

"నన్నయభారత భాగమున "ఏమ్యాదుల యిత్తునకు సంధిలేదు." ఇది నిజము కాదు.

"కం॥ అమిషము సింహములచే। గోమాయువు గొన్నయట్లు కువలయరాజ్య
శ్రీ మనచేఁగొని కాంవ్రు। డేమని తలఁచునొకొ బుద్ధి నిష్ఠులఁ దానున్"
(అరణ్య ౧ ఆ ౨౩౭ ప)

"కం॥...ధృతి। మంఱున కత్యంతధర్మమతి కిట్లనియెన్"
(సభా ౨ ఆ ౨ ప)

"ఆ॥...మాండవ్యుచే। శప్తుఁడై యదేల సంభవించె
(ఆది ౪ ఆ ౨౬౧ అ)

"కం॥ ఇవె దేహం బిదె యర్థం। బిదె నాపరిజనసమూహ మిన్నిటిలో...
(ఆది ౫ ఆ ౨౪౨ ప)

"ప్రథమపురుష కారమునకు నన్నయభారతభాగమున సంధి గలదు" ఇది నిజముకాదు ఈవిషయ మీగ్రంథమున ౧౦౦—౧౦౪ విషయములలో విపుల విమర్శన పూర్వకముగా నిరాకరింపఁబడియుండుటచే నిట మరల విమర్శింప మానితిని.

"నన్నయభారతమున 'పుం పులు' లేవు" ఇదియు నిజముగాదు.

"మధ్యాక్కర. తవిన యన్నువ నల్లనైన దీర్ఘపుం దనువునుజూచి"

(ఆది ౪ ఆ ౨౯౪ ప)

"సీ॥ కల హిడింబుండను బలితంపు రక్కసు చెలియల..."

(ఆది ౬ ఆ ౨౧౪ ప)

" ఆ॥ వె॥ లోకనాథ యిట్టి లోకవిరుద్ధంపు। వరము..."

(ఆది ౭ ఆ ౨౬౨ ప)

"తే॥ వీనిపుట్టిన పాపంపువేళయందు..." (అర ౧ ఆ ౪౯ ప)

"సీ॥ పరుసంపు జాలపైఁ బడి తీవ్రవేదనఁ బొంది..." (అర 3 ఆ 300 ప)

(౧౯౬) పయిరీతినె చింతామణిలోని తక్కినవానికిని నన్నయ భారత భాగమునఁ బ్రయోగములు వెలయుచునేయున్నవి. ఒక్కొక్కరు లేచి సరిగఁ బరిశీలింపక యొక్కొక్కటి లేదనుచున్న నెంతకని వెదుకనగును? దయతో నోపికతో శ్రద్ధతోఁ బరిశీలించి యిట్టిప్రసంగములు చేయుట యుక్తము. ఇంతకును బయినివ్రాసినరీతిని నన్నయ చింతామణిలోఁ జెప్పినవానిలోఁ గొన్నిటిఁ బ్రయోగింపకున్నఁ బ్రయోగింపకపోవచ్చును. అతఁడట్లు చింతామణికి లక్ష్యముగా భారతమును రచించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండలేదుగదా. ఇంతియకాక లేఖకముద్రణ సంస్కర్తృప్రభృతులచేఁ గొన్ని రూపుమాసినను మాసియుండ వచ్చును. ఇట్టివానితో నేమిప్రయోజనము?

పయిరీతి నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారక విరచితమనుటలో నాధునికవిమర్శకులు చూపిన యనుపపత్తులెల్ల సుసమాధేయములయి యుండుటంజేసి చిరకాలమునుండి పండితపరంపరాయాతముగా వచ్చుచున్న చింతా

మణి నన్నయకర్తృకమనెడి ప్రసిద్ధి నిర్బాధమై సిద్ధాంతకోటి నధిరోహించుచున్నది. (చూడుఁడు ౪౧ విషయము).

ఆదినుండియు మొన్నటివఱకు నిర్వికల్పముగాఁ బండితపరంపరాయాతమై వచ్చుచున్న "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయకర్తృకము" అనెడి సుప్రసిద్ధ నిర్బాధ జనశ్రుతియె యది నన్నయకర్తృకమనుటకుఁ బ్రబలప్రమాణమై యున్నది. ఇట్టిస్థితిలో నది నన్నయకర్తృకము కాదనుటకుఁ దగిన యనుపపత్తులను జూపి తమవాదము నిలఁబెట్టుకొనవలసినభారము ప్రతిపక్షులపైఁ బడియున్నది. అట్లు ప్రతిపక్షులు చూపిన యనుపపత్తులకెల్ల సమాధానములను వ్రాసి యవి నిలువనేరకుండెడి దౌర్బల్యమును విశదీకరించుటయేగాక నన్నయకర్తృకతాస్థాపకములగు ప్రబలప్రమాణములు సైత మనేకములీగ్రంథమునఁ జూపఁబడి యున్నవి. అట్టివానిని బాఠకమహాశయులు దయతో సావధానముగఁ జిత్తగింతురుగాక !

గుణగ్రహణపారీణులగు విమర్శకమహాశయు లీ గ్రంథమునందలి గుణలేశములను మన్నించి స్వభావసులభమగు సమ్మోదము నందుదురుగాక !

విశాఖపట్టనము,
20-11-1936 }

ఇట్లు విన్నవించు సుజనవిధేయుఁడు,
వఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణివిషయ పరిశోధనము.

—)•(—

చింతామణి నన్నయభట్ట విరచితమే.

శ్లో. "వాచా మాంధ్రమయీనాం యః ప్రవక్తా ప్రథమోఽభవత్,
ఆచార్యం తం కవీంద్రాణాం వందే వాగనుశాసనమ్."

విచక్షణులారా,

(౧) సరసకవితాసామ్రాజ్యధౌరేయుండును, శబ్దశాసన బిరుదభూషితుండును నగు నన్నయభట్టారకుఁ డాంధ్రసామ్రాజ్యధురంధరుం డగు రాజరాజనరేంద్రుని ప్రేరణంబున వేదవ్యాసోపబృంహితపంచమవేదభూత సంస్కృతమహాభారతసంహిత నాంధ్రీకరింప నుత్సహించినవాఁ డగుచు నప్పటికిఁ దెలుఁగుభాష మహాప్రబంధరచనానుకూలముగా నేర్పడియుండకుండుటంజేసి యాంధ్రలోకవ్యవహారస్థ మగు తెలుఁగుభాషకు హస్తావలంబముగా నప్పటికే మహావైశాల్యము నందియున్నట్టియు దేశీయులలో విద్యాభిలాషులెల్ల నభ్యసించుచున్నదైనట్టియు సంస్కృతభాషను విపులముగా మేళగించి దానిని మహాభారతసంహితాంధ్రీకరణానుకూలభాషగాఁ జేయ నెంచెను. ఆవటికే యాంధ్రదేశమున సంస్కృతము సకలపండిత సాధా

రణముగా నున్నదగుటంజేసి వారి వాడుకలలోను నరుదుగ నప్పటికే వెలయ నారంభించియున్న యాంధ్రపద్యములలోను గొంతవఱకు మేళగింపఁబడుచువచ్చుచున్న యా సంస్కృత శబ్దములందు వెలయుచున్న నియమముల ననుసరించి సంస్కృత భాషామేళనోపయోగి నియమములను విపులముగా నేర్పఱిచి మహాభారతసంహితాంధ్రీకరణక్షమమగు వైశాల్యము నాంధ్ర భాషకుఁ గల్గించి శిష్యపరంపరోపయోగార్థముగాఁ జింతామణి నామమున నట్టి నియమములను వెల్లడించుటచేతనే యాతఁడు శబ్దశాసన బిరుదభూషితుఁడయ్యెనని చెప్పుటకు సంశయములేదు.

(౨) సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనెడి పద్ధతుల నేర్పఱుచుకొనుటను బ్రధానముగాఁ జేసికొని రచించుట మున్నగు కారణములచొప్పున నాంధ్రశబ్దచింతామణి కొంతకాలమునకుఁ (మధ్యకాలమున) బ్రచారము తగ్గియుండుటచేతఁ గావలయుఁ బదునేనవ శతాబ్దములోనివాఁడగు జక్కన కవి తన విక్రమార్కచరిత్రములో నన్నపార్యునకు శబ్దశాసన బిరుదము భారతరచనమువల్ల వచ్చెనని యీ క్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. వేయివిధంబులం గొలఁది వేవురు పెద్దలు సుప్రబంధముల్
వ్రాయక చెప్పి రట్లు రసబంధురభావభవాభిరామ ధౌ
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రశస్తికెక్కి రే
రీయెడ నన్నపార్యగతి నిద్ధర నట్టిమహాత్ముఁ గొల్చెదన్.

(3) కాని నన్నయభట్టారకుఁడు భారతభాగరచనము నకు ముందే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించి శబ్దశాసన బిరుదమును గాంచె నని యాతని. యీ క్రిందిపద్యము. చెప్పుచున్నది. అట్టి యీ క్రిందిపద్యములో నుభయభాషా కావ్యరచనా చణత వేఱుగఁ జెప్పఁబడుటచేత శబ్దశాసనబిరుదము వ్యాకరణ కర్తృత్వమునె బోధించుచున్నదనక తప్పదు. కాన నర్వాచీన జక్కనపలుకు చక్కనై యుండలేదు.

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు.........నుభయభాషాకావ్య రచనాభి
శోభితు...నన్నపార్యుఁ జూచి...

(భారత. ఆది ౧.ఆ. ౯ పద్య.)

(౪) నన్నయభట్టారకుని నాఁటికి యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము మున్నగు పలుశిలాశాసనములును ఒకనిఁశేములఁగు పద్యములును దక్కఁ బ్రబంధవాఙ్మయ మున్నదనుటకుఁ దగిన నిదర్శనము లెవ్వియు నగపడకున్నవి. ఇంకఁ గొందఱు నన్నయ భట్టారకుని భారతభాగముయొక్క ప్రౌఢిమను బ్రశంసించుచు నట్టి ప్రౌఢకవిత్వము మొట్టమొదటఁ బుట్టియుండునా యని యాలోచించుచు నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వకాలమున నేవేని యాంధ్రకావ్యము లుండియుండవచ్చుననియు నవి బౌద్ధజైనాది మతప్రధానములై యుండుటంజేసి కావలయుఁ దరువాతివారి చేత నుపేక్షితములై నశించి యుండవచ్చుననియు, నింకను దుర

కలచే దహింపఁబడి యైన నుండవచ్చుననియు నూహించుచున్నారు. మఱియు నట్టి ప్రాచీ నాంధ్రకావ్యవాఙ్మయము నన్నయభట్టునకు మార్గదర్శకమై యుండ నాతఁడు సర్వోత్కృష్ట మగురీతిని దన యాంధ్రభారతభాగమును రచించియుండవచ్చు ననియు నూహించుచున్నారు. అట్టియూహాలు నన్నయభట్టారకుని కవితాప్రాభవము వెలయించున వగుటచేతఁ బ్రశంసనీయములే యైనను నవి యథార్థమని నిర్ణయించుటకుమాత్ర మాధారమేమియుఁ గానరాదు. నన్నయభట్టారకునినాఁటికే యాంధ్రదేశమున బౌద్ధజైనమతము లంతరించియుండుటచేత నట్టి వాఙ్మయ మాతనికిదొరకి యనుపదముననే నశించినదనుట కేవలము నసంభావ్యమై యుండునుగదా. అట్లే నన్నయనాఁటికి నిల్చియున్న ప్రాచీనవాఙ్మయమును మాత్రమెంచి తురుష్కులు దహించియుందురనియు నన్నయభారతాదులను విడిచిపెట్టిరనియును జెప్పెడి యూహ యెంతమాత్రమును విశ్వసనీయము కాఁజాలదు గదా. ఒక్కొక్కమతము ప్రబలునపుడు తత్తదితరమతముల గ్రంథములు నశింపక నిల్చియుండుట యెల్లరకును విదితమే యగుటచేతఁ బయియూహాలెల్ల నపోహములే యనుటకుసందియము లేదు.

(౫) నన్నయభట్టారకుఁడు తన భారతారంభమున సంస్కృతమహాకవులగు వాల్మీకివ్యాసులను స్తుతించియు నాంధ్రకవుల నొక్కరినైన స్తుతించి యుండలేదు. నారాయణభట్టు

x

తెలుఁగున నేగ్రంథమును రచించియుండినట్లగపడదు. అకా్కరణమున నాతఁ డాంధ్రమహాకవి యనిపించుకొనఁ జాలకున్నను నాతఁ డాంధ్రమునందును గొంతజ్ఞానము కలవాఁడై కర్ణాటాది భాషావాఙ్మయపరిశోధకుఁ డగుటచేత నేవేని కొన్ని మార్గములను త్రొక్కుటలో సాయపడుచు వచ్చుటచేతఁ గావలయు నిర్గర్వచూడామణియగు నన్నయభట్టారకుఁ డట్టి నారాయణ భట్టు తనభారతరచనకు సహాయుఁడయ్యె నని యీ క్రిందిరీతిని భారతకృత్యాదినిఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణు నట్లు వానసనరామరవంశవిభూషణుఁడు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడున్ సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగా.

(భార. ఆది. ౧ ఆశ్వా. ౨౫ పద్యము)

(౬) భాషాసంస్కరణ నియమములను ఛందోనియమములను నేర్పఱుచుకొనుటలోను దన యాంధ్రమహాభారత భాగమును నిరర్గళధారావాహికవిత్వమున నడపుటలోను నన్నయ భట్టారకునకు సంస్కృత ప్రాకృత కర్ణాట వాఙ్మయములు మార్గదర్శకములు కావచ్చును. "ఉభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితుఁ" డనంబరఁగిన సంస్కృత కవితాదక్షుఁ డగు నాతని కందలి పద్యములయు, సమాసములయుఁ బ్రాచుర్యముతో వెలయు నాంధ్రకవితను ధారావాహిగా నడపుట దుష్కరము

కానేరదని యుభయభాషాకవితానుభవము గలవారికిఁ దోఁచక పోదుగదా. ఇంతకును నాతనికిఁ బూర్వమునందే సంస్కృత భాషాసాహిత్యమునఁ గర్ణాటభాషలో ధారావాహికవిత వెలయుచుండలేదా?

(౨) ఇట్లు నూతనముగా నాంధ్రభాషను మహోన్నత దశలోనికిఁ దెచ్చు మహాకార్యమునకుఁ బ్రోత్సాహకుఁడైన యాంధ్రసామ్రాజ్యధూర్వహుఁడగు రాజరాజనరేంద్రుని సభలో నన్నయభట్ట నారాయణభట్టులే గాక మఱికొందఱాంధ్ర పండితప్రకాండులును నుండియుందురని యూహింప నగును. అట్టివారిలోఁ బావులూరిగణితమును రచించిన పావులూరి మల్లన యొకఁడని యీక్రిందిపద్యము విశదీకరించుచున్నది.

ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుఁడై చను రాజరాజ భూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురి పార్శ్వమునన్ నవఖండవాడ యా
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసి భూరిజనస్తుతుఁడైన సత్కళా
శీలుఁడు రాజపూజితుఁడు సివ్వన పుత్త్రుఁడు మల్లనాఖ్యుఁడున్.

(ఆంధ్రకవులచరిత్ర, రివైజ్‌డ్ ఎడిషను. పుట ౧౭౯).

(౩) పరిశీలింపఁగా నాంధ్రభాషామతల్లికి నవనవోన్మేషమును గల్పింప నమకట్టిన యక్కాలమున నొక్క రాజరాజ నరేంద్రస్థానముననే గాక యాంధ్రదేశమున ననేకస్థలము లందు బహుశిష్యపరంపరాపరివృత కవిపండితసంఘము లేర్పడి యుండె ననియు నీక్రింది యాంధ్రభారతకృత్యాది సందర్భ

ములోని నన్నయభట్టారకకృత సభాస్తావకపద్యముచే విశదమగుచున్నది.

చ. పరమవివేక సౌరభ విభాసిత సద్గుణపుంజవారిజో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థము లై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావన పయఃపరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొనియాడి వేడుకన్.

(భారత. ఆది ౧. ఆ ౨౫ ప).

ఈ సందర్భమున నన్నయభట్టారకుఁడు వాల్మీకి వ్యాసులనుమాత్రమె స్తుతించి యిట్లు పండితసభలను నుతించియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యాతనికిముం దాంధ్రభాషామయ మహాకావ్యములు లేవనియు, నక్కారణముననే యాతఁడు స్వసమకాలిక భాషాపండితసంఘములను మాత్రమే స్తుతించి యుండెననియు విమర్శకులకు గోచరింపక మానదుగదా. మఱియు నీసందర్భముచేత సమకాలికులను సైతము ప్రశంసించెడి నన్నయభట్టారకుని సౌమనస్యము వెల్లడియగు చున్నది గదా.

(౯) భాషలో మొదటమొదటఁ బాటలు పదములు నలంతిగఁ బద్యములు వెలయుచుండుటయుఁ గాలక్రమమున దేశభాషాభిమానులగు పండితకవు లప్పటికిఁ గల పండితవ్యవహారమును నట్టిపాటలు మున్నగువానిని నాధారముగఁ గొని మహాకావ్యరచనోపయోగముగ భాషకు నియమము తేర్ప

యుచుకొని మహాకావ్యరచనకుఁ గడఁగుటయు సహజమే గదా.

(౧౦) ప్రాచీనకాలమందు దక్షిణహిందూస్థానమున నిట్లు భాషను సంఘములు సంస్కరించుకొనుట సంప్రదాయసిద్ధమై యుండెను. ద్రావిడభాషలందు వాఙ్మయవత్తావస్థ నందుటలో మొదటి దనఁబడుచున్న దమిళమున కిట్టి సంస్కారము పండితసంఘములు జరపుటయును నట్టి సంస్కారము నందిన భాషను "సెందమిళ్" అని వ్యవహరించుచుండుటయును నట్టి సంస్కారము నందినభాషతోఁ బుట్టినగ్రంథములను సంఘ వాఙ్మయమని వ్యవహరించుచుండుటయును దమిళభాషా సంప్రదాయాభిజ్ఞు లగు విమర్శకులకుఁ దెలియనివిషయము కాదుగదా.

(౧౧) పయి నుదాహరించినరీతిని నన్నయభట్టారకుఁడు భారతాదిని సుకవిస్తుతిసందర్భమున దేశభాషాపండితసంఘము లను స్తుతించుటయే గాక తాను రచించు మహాభారత మట్టి పండితసంఘముల యాదరణము నందుననియు నీక్రిందిరీతిని బలుమా ఱుగ్గడించియున్నాఁడు.*

* సంస్కృతభారతమున నిట్టి సభాప్రసంగము లేదు.

శ్లో. ఏతత్సర్వం సభాపర్వ సమాఖ్యాతా మహాత్మనా
అధ్యాయాస్సప్తతి ర్జ్ఞేయా స్తథా......అతఃపర్వ తృతీయంతు జ్ఞేయ
మారణ్యకంమహాత్..." (౨ అధ్యా. ౧౭౨-౧౭౩ శ్లో)

క. పర్వసభాపరిభృతిగ నవ, పర్వములను విస్తరిల్లి పండిత చేతో
నిర్వృతిఁ జేయుచు రెండగు, పర్వము నా రమ్యమగు సభాపర్వమిలన్.
(భార. ఆది. ౧. ఆ. ౩౭ ప.)

క. అరణ్యపర్వ మనఁగా, నారణ్య ప్రముఖ షోడశాంతఃపర్వా
ధారమయి సకలసూరి స,భా రమ్యంబగు తృతీయపర్వము వెలయున్.
(భార. ఆది. ౧. ఆ. ౯ ప.)

క. పర్వుచు వైరాటాదిక......సభారంజన మై (భార. ఆది. ౧. ఆ. ౪౧)

క. విదితంబై యుద్యోగము, మొదలుగ...ఉద్యోగపర్వ మిమ్మగుసభలన్.
(భార. ఆది-౧. ఆ. ౪౩. ప.)

క. విన నేడగు పర్వము మే, లనఁగా ద్రోణాభిషేక మాదిగ .. ...
...ద్రోణపర్వ మమరున్ సభలన్. (భార. ఆది-౧. ఆ. ౪౭ ప.)

ఆ. సభలవిస్తరిల్లి శల్యాదికములైన...... (భార. ఆది-౧. ౫౧ ప.)

క. పర్వుచు స్త్రీపర్వాదిక......పండితసభలన్. (భార. ఆది-౧. ౫౫ ప).

నన్నయభారత భాగకృత్యాది నున్న పైపద్యముల లోని పండితసభల ప్రసంగమును బరిశీలించునపు డాకాలమునఁ బండితసభ లనేకములు వెలసియుండెడివని విమర్శకులకుఁ దోఁచక మానదు గదా.

(౧-౨) కావుననే నన్నయభట్టారకుఁడు తాను రచించిన చింతామణియందును బండితసంఘముల యభిప్రాయములను బ్రశంసించి యాదరించుచు వచ్చె నని యాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని యీ క్రిందిసూత్రముల రీతి సైతము విశదీకరించుచున్నది.

(2)

"యుష్మత్రితమార్యా లఘుయాం, ప్రవదంతి ప్రాణతః పరంప్రాణమ్"
"డుజతౌతునప్లుతః స్యా, త్సంబుద్ధావిత్యుతాం విదః కేచిత్"
"లఘువో ఽలఘువశ్చేతి, ద్వేధాంతస్థా న్వదంతి శాస్త్రారః"
"టాదివిభక్తౌ నిర్నిత్యేకే, సామంత్రణే డుజిత్యన్యే"
"కవిభల్లటైః క్రియాణాం, నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు"
"ప్రథమైక వచనమాత్రే, వికృతౌ నాంతాదయోపి కథ్యంతే."

(ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన కవిభల్లటుఁడు క్రీ॥ శ. ౧౨౩౦ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడని వ్రాసిన కవులచరిత్రవ్రాఁత నిరాధారమగుటచేఁ బరాస్తమగుచున్నది).

మఱియు నన్నయభట్టారకుఁడు తనకాలమునందలి పండితుల వాడుకలను నంతకుఁ బూర్వులగు సమీపపండితుల వాడుకలను బరిశీలించుచు వచ్చెనని చింతామణిలోని యీక్రింది సూత్రములు విశదీకరించుచున్నవి.

"అపిసంయుక్త సమాప్తౌ భూయోంతేఽః ప్రదృశ్యతే నామ్నామ్"

దీనిచే నీళ్ళు మున్నగువానిలోని లుప్తత్యయస్థితిని మఱచిన భాషాసంస్కారము లేనికాలమునందలి లోకము భ్రాంతిచే మరల బహువచనప్రత్యయమును జేర్చి వాడిన రూపములు పండితాంగీకృతములై గ్రామ్యము లగుచున్నవని విశదమగుచున్నది గదా.

"స్యాదమహతాం విభక్తౌ సోఽశ్చ మ తదుపరి పునర్ముబూ ప్రాచామ్"

ప్రాచీనశాసనములలో నగపడుచున్న బువర్ణాంతరూపములను బట్టి భాషాచరిత్రవేత్తలు "ఫలంబు, ఫలబు, ఫలమ్ము" అను రూపములు "ఫలము" అనెడి ముప్రత్యయాంత రూపమునకన్నఁ బ్రాచీనతరములని సిద్ధాంతీకరించుచుండుట చేతఁ బయిసూత్రములోని "ప్రాచామ్" అనుపదము సుసంగత మగుచున్నది. అట్టి ప్రాచీనప్రయోగములు సైతము స్వసమకాలిక పండితులచే వాడఁబడుచుండుటచేత వానిని జింతామణి సంగ్రహించుచున్నదని యెన్నవలెను. నన్నయభట్టారకుని కాలమున కించుక ముందటికాలమునందే గ్రాంథికాంధ్రభాషాంకూరములు మొలకలెత్త నారంభించె నని యీవఱకే వ్రాసితిని గదా.

మఱియు వ్యవహారవశమునఁ గల్గుచున్న వర్ణలోపాది వికారము లందెడి వాడుకలోని యాంచ్ఛికరూపములను గ్రహించువిషయమున మహాకవుల యాదరణమే ప్రమాణమని నన్నయ యీక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు.

"అన్యేషాం చ ప్రయోగమహితానామ్"

పైరీతిని సూత్రింపఁబడిన సూత్రము లెల్ల నప్పటికిఁ బ్రమాణమై యున్న కావ్యవాఙ్మయము లేదని నిర్ణయించుచు నాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రాథమికావస్థను విశదీకరింపఁ జాలియున్నవిగదా. మఱియు నన్యోన్యసూత్రములలోని "ప్రవ

దంతి", మున్నగు వర్తమానక్రియలు పైవిషయముల ననఁగాఁ దాత్కాలికపండితకవి సమాదరణాదికములను మఱింత బలపఱుపఁ జాలియున్నవిగదా.

(౧౩) "స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ."

అను చింతామణి ద్వితీయకారికయుఁ దద్గ్రంథ ప్రాథమికావస్థను బోధింపఁ జాలియున్నది. దేశభాషాకావ్యములు రసమును వెల్లివిఱియఁ జేసినట్లు వ్యవహారవిదూర సంస్కృత భాషాకావ్యములు చేయఁజాలవు గాన "అన్యత్" అనఁగా సంస్కృత కావ్యజాతమును విడిచి యాంధ్ర దేశీయ మహాశయులు వైకృతకావ్యములనె బహూకరించుచున్నారని యిట్లకాలమునందలి వైకృతకావ్యాభిముఖ్యమును నౌత్సుక్యమును జూపుచు నయ్యది దత్సాధనభూతభాషాసంస్కరణరూప వ్యాకరణ రచనావశ్యకతను నిరూపించుచున్న దని గ్రహింపవలసియున్నదిగదా. అట్టి యభిప్రాయవిశేషములే లేని-నో వ్యాకరణాదిని గావ్యప్రశంస యప్రసక్తమే యగునుగదా.

(౧౪) మఱియు దేశభాషాభిమానము గల పండితసంఘము నట్లు ప్రశంసించిన చింతామణిలోని పయి కారికయందలి "సంతః" అనెడి సచ్ఛబ్దముతోనె నన్నయభట్టారకుఁడు తన భారతాదిసందర్భములోఁ సైతము పండితసభలనీక్రిందిరీతిని బ్రశంసించుట నరయఁగా నారెండుగ్రంథములకును

గల యేకకర్తృకత్వము విమర్శకుల మనోవీథిని విహరింపక మానదుగదా.

చ. పరమవివేకసౌరభవిభాసిత సద్గుణ పుంజ వాగ్జరో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావనపయఃపరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొని యాడి వేడుకన్.
(భా. ఆది ౧. ఆ ౨౮. ప)

(౧౫) ఇట్లే వ్యాకరణమునకుం బరంపరాసంబంధముచే మోక్షఫలకత్వమును "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అను సూత్రముచేఁ జింతామణిగ్రంథాది నుపదేశించి యా శ్రేయశ్శబ్దముతోనే భారతాది నిట్టిరీతిని నన్నయభట్టారకుఁడు మంగళాచరణము చేయుటయుఁ దద్గ్రంథద్వయసమానకర్తృకత్వమునకు స్ఫోరకమగుచున్నదిగదా.

శ్లో. "శ్రీవాణీ గిరిజా శ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాంగేషు యే
లోకానాం స్థితి మావహం త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్,
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వ స్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరాః శ్రేయసే"

(౧౬) మఱియు వెనుక నుదాహరించినరీతిని,

"స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ."

అను చింతామణి సూక్తిచొప్పున రసపరిలుబ్ధమానసమగు

భాషాసహజములగు కొన్నినియమముల నేర్పాటు చేయ సాగె నని యాతని చింతామణిసందర్భమువలన విశదమగు చున్నది. అట్టినియమముల నేర్పఱుచుటలో సంస్కృతసమ ముల విభక్తిమేళనమునకును, సంస్కృత సమశబ్దేతరాంధ్ర ప్రకృతులను గ్రహించుటకును, సాధారణముగఁ బండితవ్యవ హారము తప్ప వేఱొక యాధారము లేమింజేసి సామాన్యముగ శబ్దసిద్ధి లోకమువలననే తెలియవలయునని యీక్రిందిరీతిని మొట్టమొదట సుప్రసక్తముగ సూత్రించెను. వాఙ్మయము వెలసినతర్వాత నన్ననో సాధుశబ్దసిద్ధి వాఙ్మయమువలన నెన్నఁ దగును గదా.

"సిద్ధి ర్లోకా ద్దృశ్యా లోకో నవ్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ
సంస్కారార్థో నియమో ఽనియమా ద్గ్రామ్యం హి యత్త్వఽ(?)క్రోశః."

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా. ౩ శ్లో).

(౧౯) అట్లు లోకవ్యవహారమునుండి గ్రహించిన శబ్ద జాలములోని ప్రకృతుల సంస్కారము చేయుట వైయాకర ణుల పనికాదనియు, నది ప్రయోగావసరమునందుఁ గవులచే తనే చేయఁబడఁ దగుననియుఁ, దద్విషయమున విపులముగ సూత్రింపఁ డయ్యెను. ఇఁక నట్టి ప్రకృతులలోను, విభక్త్యం తము లగు శబ్దములలోను వివిధవ్యవహారము లుండునపుడు వానిలో నపభ్రష్టము లనఁదగినవాని విషయమున మాత్రము సందేహనిర్ణాయకములును, ననేక స్థలోపయోగులును, నగు

నియమములనుమాత్రమే సూత్రించుచు వచ్చెను. ఆంధ్రలోక వ్యవహారస్థమగు నట్టి సంస్కృతసమేతరభాష యల్పతర మగుటచేత నద్దాని నూఁతగొని మహాభారతసముద్రపారము నందుట దుస్సాధమని యెంచి యావఱకే యాంధ్రపండితుల వాడుకలోనున్న యాంధ్రభాషాసహజములగు నియమముల ననుసరించియు, నప్పటికే కర్ణాటపండితులు త్రొక్కిన పద్ధతిని బరిశీలించియు, సంస్కృతప్రకృతుల నెల్ల సాధారణముగాఁ దెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనవచ్చునను నొక యేర్పాటు చేసి, యట్టి ప్రకృతులకుఁ దెలుఁగువిభక్తులను జేర్చుటలో నుపయోగించు సుప్తిఙ్విభక్తియోగప్రక్రియ, సంధిసమాసాదిప్రక్రియ మున్నగు వాని విషయమునమాత్రే మాంధ్రభాషాసహజము లగు నియమములను గొంత విశాలముగా సూత్రించి యుండెను.

(౨౦) అట్లు సంస్కృతప్రకృతులను తెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనుటలో సంస్కృతవైయాకరణుల సిద్ధాంతముచొప్పున మాఱుమూలశబ్దములను గ్రహించుట కంగీకరింపక ప్రసన్నతామూలకంఠములగు ప్రసిద్ధశబ్దములను మాత్రమె రసోదంచితకావ్యభాషలో గ్రహింపవలయునను నియమము నీక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు.

శ్లో॥ "విరళాన్ పేచకోపాదిక శబ్దాన్ ప్రవ్యాహరంతు శబ్దజ్ఞాః
ఇహ తు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్"
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా. ౨౩. శ్లో).

(౨౧) ఈసందర్భమున సంస్కృతవైయాకరణసిద్ధాంతమును విశదీకరింపవలసి యున్నది:— వైయాకరణులు వ్యాకరణములను రచించుటలోఁ బ్రయోగములయం దగపడుచున్న వ్యాకరణకార్యముల నరయుచు వాని నాధారముగఁ గొని కొన్నికొన్ని యనుగమములను సూత్రించుచుందురు. అట్లయినను నాసూత్రము లట్టి లక్ష్యములందే గాక యితర స్థలములందును (అలక్ష్యములందును) బ్రవర్తించుచుండుట వింతకాదు. కావుననే సూత్రసాధ్యశబ్దములలోఁ బ్రయుక్తములనే ప్రయోగింపవలె ననియు, నప్రయుక్తము లగు కృతకశబ్దములను బ్రయోగింప రాదనియు, సంస్కృతవైయాకరణులు సిద్ధాంతము చేసికొనియున్నారు. అట్లయినను విశాలప్రయోగజ్ఞానము లేని సాధారణపండితు లెచ్చటనో ప్రయుక్తములై యున్నను బ్రచురములై యుండని శబ్దముల నప్రయుక్తములనుగా భ్రమించి శంకింపకుండ మహాభాష్యకర్త యగు పతంజలిభగవానుఁడు "పేచ, ఊష" మున్నగు నూఱులు మూలశబ్దముల నప్రయుక్తములని పూర్వపక్షి శంకించినట్లుగ శంకించుకొని ప్రపంచమందంతటను వ్యాపించియున్న సంస్కృతభాషలో నీశబ్దము లప్రయుక్తములని (నీవంటి సామాన్యుఁడు) చెప్పుట సాహసమని నిరసించుచు నట్టివానికి వేదమునఁ బ్రయోగములను జూపెను. అట్టి మహాభాష్యప్రసంగమును బట్టి యిప్పటి యీసంస్కృతవ్యాకరణమునకు విషయమైయున్న

సంస్కృతభాషలో ననఁగా వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషలోనట్టి మాఱుమూల శబ్దములు సైతము ప్రయోగార్హములే యనుసిద్ధాంత మేర్పడుచున్నదిగదా. (వి-౨౨-౮౩) సంస్కృత కావ్యభాషకుఁ బ్రత్యేకముగ వ్యాకరణములేమింజేసి యట్టి వైదికకార్యోపయోగిసంస్కృతభాషానుశాసనమే కావ్యభాషకు సైత మనుశాసనముగఁ గాలక్రమమున నుపచరింపఁబడుచువచ్చుటంజేసి (22-విష) యట్టి మాఱుమూలశబ్దములు ప్రయోజ్యములే యని వ్యాకరణ మంగీకరించుచున్నను నట్టివి రసస్ఫూర్తి ప్రతిబంధకములుగాన (నప్రయుక్తములే గాన) నట్టి యప్రసిద్ధశబ్దములు సైతము కావ్యములలోఁ బ్రయోగింపరాదని కొంద ఱాలంకారికులు నియమింప సాగిరి. కొంద ఱట్టి మాఱుమూల శబ్దములందు వ్యాకరణదోషము లేమింజేసి వానిని గావ్యములందును బ్రయోగింప నంగీకరించుచు వచ్చిరి. పై విషయములకు

"వ్యుత్పన్నమితి గౌడీయై ర్నాతిరూఢ మపీష్యతే."

అను దండ్యాచార్యకావ్యాదర్శకారిక ప్రమాణ మగుచున్నది.

(౨౨) నన్నయభట్టారకుఁడున్ననో యాంధ్రమున నట్టిమతభేదములు లేకుండ నట్టి మాఱుమూలశబ్దములు రసప్రధానము లగు నాంధ్రకావ్యములలో నెంతమాత్రమును బ్రయోగార్హములు కానేరవనియు, నట్టివానికిఁ బ్రయోగార్హతను సంస్కృతశాబ్దికు లంగీకరించిన నంగీకరింతురు గాక యనియు సంస్కృతపరిష్కృతులను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనుటలో నట్టి

మాఱుమూలశబ్దములను దెచ్చికొనరాదనియుఁ బై విరళానిత్యాదికారికచే నియమించియున్నాఁడు.

సంస్కృతభాషలోని కృతకశబ్దములను (అప్రియుక్తములను) నసాధుశబ్దములను మాత్రమే వైదికకర్మములందుఁ బ్రయోగించినచోఁ బుణ్యహానియును బ్రాయశ్చిత్తాదులును సంభవించునని యప్పటి సంప్రదాయమై యుండెను. కాఁబట్టి, వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషలోనే గాక గీర్వాణ గ్రంథమునం దేమూలనైనను బ్రయుక్తమై యున్నచో నది కృతకశబ్ద మనఁగా నప్రయుక్త మనిపించుకొనఁ జాలదు గాన నద్దానిని వైదికకర్మములందుఁ బ్రయోగించునపుడు పుణ్యహాని కలుగనేరదని మహాభాష్యకర్త నిర్ణయించెను. అట్లు నిర్ణయించినను నట్టి వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషానుశాసనమునే కావ్యసంస్కృత విషయమునను ననుశాసనముగ నుపచరింపఁ జేసికొనునపుడుమాత్రి మట్టి మహాభాష్యకార నియమమును బాటింపరాదనియుఁ, గావ్యములు రసప్రధానములు గాన వానిలో రసస్ఫూర్తి ప్రతిబంధకములగు నప్రచురశబ్దములు ప్రయోగార్హములు కానేరవనియు, నన్నయభట్టారక హృదయమై యున్నది. రసప్రధానకావ్యములలో నట్టియప్రసిద్ధ శబ్దములు ప్రయోగింపఁ బడినయెడలఁ బ్రసన్నత చెడి యర్థస్ఫూర్తివిలంబము సంభవించుటచేత సహృదయులకు రసాస్వాద ప్రతిబంధముసంభవించుననుటకు సందేహములేదుగదా.(౨౪-వి)

(౨౩) నన్నయభట్టారకుఁడు రసప్రధానమగు తనభారత కావ్యము నిర్మాణసందర్భమున గ్రహించు నియమములనే యాంధ్రశబ్దచింతామణిగ రచింపఁ బూనినవాఁడు గాన రసాస్వాదానుకూలప్రసన్నతయే యాతనిచేతఁ బాటింపఁ బడియెను. ఈవిషయమును నన్నయభట్టు తన చింతామణియొక్కయు, భారతభాగముయొక్కయుఁ బ్రారంభములందు స్పష్టముగా వక్కాణించియే యున్నాఁడు.

శ్లో. "స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధ ధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృత కావ్యాని చాన్యదపహాయ".
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. ౨శ్లో).

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారత సంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగాన్.
(భార. ఆది. ౧ ఆ.)

(౨౪) చింతామణికావ్యభాషనుమాత్రమే యనుశాసించుచున్నదని తద్గ్రంథాదిని జేయఁబడిన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమి త్యాదికావ్యప్రశంసయు సిద్ధాంతీకరించుచున్నది.

పయిరీతిని సంస్కృత వైయాకరణులయొక్కయుఁ గొందఱు సంస్కృతాలంకారికులయొక్కయుఁ బద్ధతి నంగీకరింపక సంస్కృతప్రకృతులను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలో "సంకేతిత సుప్రసిద్ధ" శబ్దములను మాత్రమే తెచ్చికొనవలయు

నని నియమించిన చింతామణినియమమే యద్దాని యాంధ్ర వ్యాకరణప్రాథమికావస్థను వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నదని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

(౨౫) అంతకంతకుఁ గావ్యరచనమున రసపారతంత్ర్యమును వీడి సంస్కృతకవులు యమకశ్లేషాది శబ్దాలంకారప్రచురకావ్యములను రచించుచు వచ్చుటంజేసి వానియందు దుర్వారముగ

„ఖ్యాతా మదోషౌ శ్లేషాదౌ నిహతా స్త్వప్రయుక్తతే''

అను నాలంకారిక సూక్తిచొప్పున నప్రసిద్ధశబ్దాదులు ప్రవేశింప సాగె నన్న విషయ మెల్లరకును విదితమే. సంస్కృత వ్యాకరణము కావ్యభాషానుశాసనము కాదన్న విషయమునే గాక, యావ్యాకరణము సైతము స్వసాధితకృతకశబ్దములకుఁ బ్రయోగార్హత సంగీకరింపలేదన్న విషయమును సైతముమఱచి యంతకంతకు సంస్కృతకవులు వ్యాకరణసాధితరూపముల నెల్ల యథేచ్ఛముగఁ బ్రయోగించుట కలవాటు పడసాగిరి. అట్టివానిని దెనుఁగుకవులును దమకావ్యములలో వాడ సాగిరి. అట్టికావ్యములలోని వింతవింతశబ్దములకుఁ బ్రయోగార్హత నంగీకరించి యాంధ్రవైయాకరణులును గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములై నవిదప నింక వాని కప్రయుక్తతయు నప్రసిద్ధతయుఁ గల్పించుట సరికాదని తలంచి వ్యాకరణ దుష్టములుకాని కవిప్రయుక్తశబ్దములకెల్లఁ బ్రయోగా

భ్యనుజ్ఞ నొసంగసాగిరి. ఇట్టి యభిప్రాయముతోనె వెనుక నుదాహరించిన “విరళానిత్యాది” చింతామణిసూత్రమును నవరించుచు నథర్వణుఁడుక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. (౮౫-౮౬ విష)

“సర్వేశబ్దాః ప్రయోక్తవ్యా యది దోష వివర్జితాః,
అప్రయుక్తత్వ దోషస్తు నవిరుద్ధో హరే ర్కృతే”.

అప్రయుక్తత్వదోషము కృతకశబ్దవిషయకమే గాని యప్రసిద్ధశబ్దవిషయకము కామింజేసి యప్రయుక్త దోష నిరాసపూర్వకముగా వ్యాకరణసాధిత శబ్దములకెల్లఁ బ్రయోగాభ్యనుజ్ఞ నిచ్చుచున్నపై యాథర్వణికసూక్తి కృతక శబ్ద ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞా ప్రతిపాదకమే యని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. ఇటుకఁ గృతకశబ్దములకే యాతఁడు ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞను బ్రసాదించునప్పుడు వ్యాకరణసాధువులు విరళప్రయుక్తములు నగు నప్రసిద్ధశబ్దముల ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞ కైముత్యన్యాయసిద్ధమే యగుటచేతఁ దతూత్ర మప్రసిద్ధశబ్ద ప్రయోగనిరాసమును నియమించుచున్న “విరళానిత్యాది” చింతామణిసూత్రమును నవరించుచున్నదనుట నిర్బాధమగుచున్నది.

నన్నయభట్టాథర్వణుల పై నిగూఢాశయములను గ్రహింపక బాలసరస్వత్యహోబలపండితాదులు పై ‘విరళా’ నిత్యాదిసూత్రమును నప్రసక్తముగ నాచ్ఛికశబ్దవిషయ

మునను సమన్వయించి యుదాహరించుట కేవలము ప్రామాదికమని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురుగాక.

పై సందర్భమునుబట్టి యాంధ్రశబ్ద చింతామణి సంస్కృతభారతాంధ్రీకరణ సమర్థముగఁ దెలుఁగును జేయఁగోరి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలోని నియమముల నుపదేశించుట వానికి సుప్తిఙ్విభక్తులను జేర్చు పద్ధతుల నుపదేశించుట ప్రధానముగఁ జేసికొని రచింపఁబడినదగుటం జేసి యది యాంధ్రకావ్యవాఙ్మయారంభదశలోని దని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.

(౨౯) ఆంధ్రవాఙ్మయము వెలసినతరువాత రచింపఁబడిన యాంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకారచూడామణ్యా ద్యాంధ్రవ్యాకరణములలోఁ బయి నుదాహరించిన చింతామణిలోని యాదిమావస్థా స్థాపకములగు నేర్పాటులు కానరావు. మఱియు వానియందు సాధారణముగ నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రములే యధికసంఖ్యగలవిగను, సంస్కృతసమశబ్దవిషయకసూత్రము లల్పసంఖ్య గలవిగను నున్నవి:—

క. పోఁడిగ బహువచనంబులు, వీఁడనుచో వీండ్రు వీరు వీరలు నయ్యెన్
వాఁడునఁ గాండ్రును గాఱు ను, వాఁడునకున్ వాండ్రు వారు వారలునయ్యెన్. ౩౧

క. ఉఱ్ఱంతంబుల పై, యుఱ్ఱగు నన్నయును దల్లియును ననుక్రియు నా
యుఱ్ఱంత మెందుచోటుల నుఱ్ఱగు మను మఱుమునందనుండును ననఁగన్.

తే. చేయి వాయి నేయి యనుచుఁ జెప్పుచోటఁ
బ్రీతి చేతులు వాతులు నేతు లయ్యె
తాయి రేయి నేయి యనుచో తాలు రేలు
వేలు నా నొప్పు బహువచో వేళలందు. ౭౬

పయిరీతినే, ౭౯, ౯౯, ౧౧౦, ౧౧౨, ౧౧౩, ౧౧౫, ౧౧౭, ౧౨౨, ౧౨౩, ౧౨౪, ౧౨౫, ౧౨౬, ౧౨౮, ౧౨౯, ౧౩౦, ౧౩౪, ౧౪౨, ౧౪౩, ౧౪౪, ౧౪౫, ౧౪౮, ౧౪౯, ౧౫౦, ౧౫౫, ౧౫౬, ౧౫౭, ౧౫౮, ౧౫౯, ౧౬౦, ౧౬౧, ౧౬౨, ౧౬౩, ౧౬౪, ౧౬౫, ౧౬౬, ౧౬౭, ౧౬౯, ౧౭౦, ౧౭౧, ౧౭౩, ౧౭౬, ౧౭౭, ౧౭౮, ౧౮౦, ౧౮౧, ౧౮౨, ౧౮౩, ౧౮౪, ౧౮౫, ౧౮౬, ౧౮౭, ౧౮౮ సంఖ్యలుగల పద్యములం దెల్ల నాంధ్రభాషాభూషణములో నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రములే వెలయుచున్నవి. ఇట్లే కావ్యాలంకార చూడామణియందును జింతామణిశేషమగు వికృతివివేకమునందును నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రబాహుళ్యము వెలయుచున్నది. ఈ మూఁడుగ్రంథములును జింతామణికిఁ దర్వాతి యాంధ్ర వ్యాకరణములలోఁ బ్రాచీనతమములు. తిక్కయజ్వకు సమకాలికమగుటచేఁ బదుమూఁడవశతాబ్దములోని దనఁదగు నాంధ్రభాషాభూషణములోనున్న పైనివ్రాసిన యేఁబది పద్యముల

లోని యాచ్ఛికలక్షణములు చింతామణిలో స్మరింపఁబడనైన లేదు. ఆంధ్రభాషాభూషణమున నుదారహణపద్యములను గలిపి నచో ౧౮౫ పద్యములుగలవు. అం దేఁబదిపద్యములకుఁ బైఁగా నాచ్ఛికశబ్దవిషయకసూత్రములే యై యున్నవి.

(౩౭) ఇఁక నాంధ్రశబ్దచింతామణియం దన్ననో రమారమి రెండువందల డెబ్బదియైదుసూత్రములుగ నేర్పడిన తొంబదిరెండు (చూ. బాలసరస్వతీయ పీఠిక) శ్లోకములు గలవు. ఆశ్లోకము లెల్ల లక్షణములే. కాని యం దుదాహరణ ములు లేవు. వానిలో రమారమి పదునేనుశ్లోకములుగ నేర్పడిన యేఁబదిసూత్రములు మాత్రమే యాచ్ఛికశబ్దవిషయకములై యున్నవి. అవియును బైని వ్రాసినరీతిని బ్రచురప్రవృత్తి విషయకములును సందేహనిర్ణయవిషయకములును సంస్కృత శబ్దసామ్యమును జూపునవియును నై యున్నవి. వానిరీతి చదు వరులకు విశదపడుటకై యిచటఁ గొన్నిటి నుదాహరించు చున్నాను. సంజ్ఞాసంధిసూత్రము లాచ్ఛిక సంస్కృతసమసా ధారణములే తెలుచుగ నగును గాన వాని నీ సందర్భమున నెందును బరగణింపలేదు.

,,వాయురవు ర్వ్యక్తతమా'' (అజంత-౬౭ సూ.)

,,క్వచి ద్గకారో నః''. (అజంత-౬౮ సూ.)

,,ఏదంతతా చనామ్నా మన్యతరస్యా మియాంతానామ్'' (అజంత-౫౨ సూ).

„త్వార్థే తనశ్చ వికృతౌ స్యాత్” (హలంత-౨౮ సూ.)

(ఇది ‘రామునితనము’ మున్నగు సంస్కృతసమముల విషయమునఁ జెప్పఁబడినదన్నను ననవచ్చును)

„వికృతౌ సర్వే శబ్దాః క్లీబసమాః స్త్రీసమాశ్చ నాన్యే స్యుః,
క్లీబసమా అమహద్వత్ స్త్రీవత్స్యుః స్త్రీసమా స్సమాస్తు సమాః”
(అజంత-౭౩-౭౬ సూ.)

„ద్విగుకర్మధారయౌ తత్పురుష ద్వంద్వౌ బహువ్రీహిః
అన్యేచ కేచి దుపమానోత్తరపదలోప రూపకాఖ్యాద్యాః,
పరిదృశ్యా ఇహ కార్యా ఔపవిభక్తికవ దంత విధయశ్చ
లోపశ్చ విభక్త్యాదే శ్శబ్దేషు స్యా త్సమాసకాంగేషు”.
(హలంత-౪౩-౪౫ సూ.)

„అత్త్యాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ
వర్ణాగమో విశేషః పురుషే ష్వర్థేషు చాపి వచనేషు”.
(క్రియా-౪౭-౪౯ సూ.)

పయిసూత్రములెల్ల సామాన్యవిధు లగుటంజేసియుఁ బ్రచురప్రవృత్తివిషయకము లగుటంజేసియు వానిని జెప్పినంతమాత్రమున నాచ్ఛికవిషయప్రాధాన్యము తోఁచనేరదు.

(౨౮) సంస్కృతప్రాకృతవర్ణసమామ్నాయములు సుప్రసిద్ధము లగుటంజేసి వానిని జెప్పక యచ్చాంధ్ర వర్ణసమామ్నాయమును మాత్రమె చెప్పుట నైతము విరుద్ధము కానేరదు. అట్లు చెప్పుటచేత సంస్కృత సమశబ్దములలోను సంస్కృత సమాసములలోను వ్యవహారవాసనావశముునను

బ్రమాదవశమునను బడిన యచ్ఛాంధ్రవర్ణములను దెలిసికొని సవరించుకొనుట కవకాశము గల్గును. అట్లే యచ్ఛాంధ్రపదములలోఁ బ్రమాదపతితము లగుచున్న యనాంధ్రవర్ణములను దెలిసికొని వానిని సవరించుకొనుటకును వీలు పడును. కాఁగాఁ జింతామణిలోని యచ్ఛాంధ్రవర్ణసమామ్నాయమాత్ర పారాయణము సైత మొక సామాన్యసూత్రమువంటిదే యగుచున్నది.

(౨౯) ఇఁక రెండుస్థలములలోమాత్రమె యాచ్ఛికప్రాతిపదికములకు సుబ్విభక్తిమేళమునందలి ప్రక్రియ సూత్రింపఁబడినది. వానిలో నొకటి "నీ, నా, తా, మన" శబ్దముల రూపసాధనప్రక్రియ. రెండవది "మ్రాను, విల్లు, ఆలు, ఊరు, పాలు, త్రాడు, పాటు, రోఁకలి" అనువానిజాతిగల యాచ్ఛికశబ్దముల రూపసాధనప్రక్రియ. వీనిలో నీ నా తా మన శబ్దములయొక్కయు, మ్రాన్వాదిశబ్దముల యొక్కయు, విభక్త్యంతరూపములు వివిధరూపములతో వాడుకలో నుండుటంజేసి కావలయు వానిలో నెవ్వి గ్రాంథికములుగా నంగీకరింపఁ దగునో యనువిషయమును విశదీకరించుటకయి పై యాచ్ఛికశబ్దరూపసాధనప్రక్రియ సూత్రింపఁబడిన దని గ్రహింప నగును. మఱియు నీప్రక్రియ, వాడుకలోనున్న వివిధరూపములలో గ్రాంథికములుగా నంగీకరింపఁ దగినవానిపద్ధతిని సైతమువిశదీకరింపఁ జాలియున్నది.

(౩౦) ఇంక "త్రాడ్లు" మున్నగువాని రూపసాధన ప్రక్రియయొక్క యావశ్యకతను విమర్శించుటకన్న మున్నగ నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటి లకారభేదముల, లేఖనోచ్చారణముల పద్ధతిని జూపుట యావశ్యకమని తోఁచి యాపద్ధతి నిట ముందుగఁ జూపుచున్నాను.

"లఘువో లఘవ శ్చేతి ద్వేధాంతస్థా న్వదంతి శాస్త్రాః,
అన్యస్య వ్యాకరణ స్పష్టా ర స్త్వత్ర గృహ్యతే ద్వివిధః",
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా.)

యరలవలు లఘువులు నలఘువులు నని రెండువిధములనియు, నందు యలవల లఘ్వలఘుత్వములు సంస్కృత ప్రాకృతములందుఁ బ్రసిద్ధములే యనియు, రేఫమునకును నాంధ్రమునం దట్టి ద్వైవిధ్య మంగీకరింపఁ బడుచున్నదనియుఁ జింతామణికర్త పైశ్లోకముచే నుపదేశించి యున్నాఁడు.

"వ్యో ర్లఘుప్రయత్నతరశ్శాకటాయనస్యేతి పాణినీయ వ్యాకరణ సూత్రే యవయో ర్లఘ్వ లఘుభేదేన ద్వైవిధ్యం స్పష్టమ్. యస్యోచ్చారణే జిహ్వాగ్రోపాగ్రమధ్యమూలానాం శైథిల్యం స లఘూచ్చారణః, యస్యోచ్చారణే తేషా మశైథిల్యం సగురూచ్చారణ ఇతి శాబ్దికానాం రాద్ధాంతః లస్య ద్వైవిధ్యంలోః ఇతి వాల్మీకిసూత్రే స్ఫుటమ్." (అహో ౧౪౭పుట)

అని యిట్లు పైచింతామణివిషయములకు మూలమును జూపుచు నహోబలపండితుఁడు లఘ్వలఘూచ్చారణముల స్వరూపమును నిరూపించియున్నాఁడు.

నన్నయభట్టారకునినాఁటికి రలల లఘ్వలఘూచ్చారణ భేదములు మాత్రము పండితుల వాడుకలోఁ బ్రసిద్ధములై యుండుటచేతఁ గావలయు నాతఁ డట్టి రలల యలఘుధ్వనులను లిపితో గుఱితించుటకై "దంత్యౌచజౌ గురురలౌ చ బిందుయుతౌ" అని యి ట్లక్షరాకార నిరూపణసందర్భమునఁ జింతామణిలో లఘు రలల లిపిపై నొకబొట్టును బెట్టవలెనని సూత్రించెను. ఇట్లలఘురలల నుపదేశించియు, నచ్ఛాంధ్రవర్ణసమామ్నాయము నుపదేశించుటలో "యరలవసహాళం తు హల్వర్గః" అని యిట్లు ళకారమును మాత్రము వేఱుగఁ బరిగణించియున్నాఁడు. శకటరేఫమును వేఱుగఁ బరిగణింపక ళకారము నొక్కటిని వేఱుగఁ బరిగణించినస్వారస్యముచేత నాతఁ డలఘురలల కచ్ఛాంధ్రవర్ణసమామ్నాయమునఁ బృథగ్గణనము చేయలేదనియు, నందు వేఱుగఁ జేర్పఁబడిన ళకారము వర్ణాంతరమని యాతఁడు తలంచియుండుననియును గ్రహింపక తీరదుగదా. ఈ సందర్భమునుబట్టి యలఘులకారము వేఱనియు, దానికిఁ జాలవఱకు సన్నిహితమైన యుచ్చారణముగల వర్ణసమామ్నాయగత ళకారము వేఱనియు లఘులకారమెట్లును వేఱేయనియు, నిట్లు వానికిఁ ద్రైవిధ్యము విశదమగుచున్నది. ఈవిషయమున నన్నయభట్టు కర్ణాటసంప్రదాయమును గొంతవఱ కనుసరించిన ట్లగపడుచున్నది. కన్నడమున ళకారము మూఁడువిధములు:—

„లకారస్థానికాః క్షళాః. ఆదాడిమస్ఫటికాద్యన్యస్థానికాః, గణపతితాళ్ళుఅళాః. శేషాస్సర్వేకుళా ఇతి.”

(కర్ణాటకశబ్దానుశాసనము. ౧౪౦ సూత్రవ్యాఖ్య.)

కావుననే కీర్తిశేషులగు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు తమ బాలవ్యాకరణమున నీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరని గ్రహింపనగును.

„ఏళులు, పాళులు, త్రాళు లని బహుత్వమందు రల డల కాదేశమైన ళకార మలఘువు. తల నెల యిత్యాదులందలి లకారము లఘువు... ......వర్ణసమామ్నాయమందలి ళకారము వర్ణాంతరముగాని యలఘు ళకారము కాదు.” (బాలవ్యా. సంజ్ఞా-౧౫ సూ.)

పై చిన్నయసూరిగారియభిప్రాయమునె యంగీకరించుచుఁ గీర్తిశేషులగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు సైతము తమ ప్రౌఢవ్యాకరణమునందు „యవలలవలె రేఫంబును బ్రయత్నభేదంబుచే ద్వివిధంబు గాన శబ్దశాసనాదులచే నలఘురేఫము వర్ణాంతరముగా గ్రహింపఁబడదయ్యె” (త్రిలింగ సంజ్ఞా. ౧. సూ.) అని యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

(౩౧) పైరీతిని బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణకర్తలు చాలవఱకు నన్నయభట్టారకాశయమునకు సరిగ వ్రాసినను నందలి „బహుత్వమునందు రలడల కాదేశమైన ళకార మలఘువు” అనువాక్యము మాత్రము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయానుకూలము కానేరదని చెప్పక తీరదు. నన్నయభట్టు బహుత్వమున లడలకు నలఘులకారము నాదేశించియే యుండలేదు. రేఫ

స్థానమున సైతము లకారమాత్రమునె యాదేశించియుండెను. అట్లయినను రలల లఘుత్వాలఘుత్వములు పండితవ్యవహార మాత్రవేద్యము లని (సంస్కృతమునందు వలెనె) యాతని సిద్ధాంతమైయుండుటచేత నట్లు రేఫస్థానమున నాదేశముగా వచ్చిన లకార మలఘూచ్చారణము గలదనుట విరుద్ధము కానే రదు. అట్టి సిద్ధాంతముచేతనే యసంయుక్తావస్థలో లఘూ చ్చారణమె గల యచటి బహువచన లు ప్రత్యయలకారము "ఊళ్లు (ళ్ళు)" మున్నగుసంయుక్తస్థలములలో నలఘూచ్చార ణమునందుట, యవిరుద్ధ మగుచున్నది. అసంయుక్తావస్థలో సైతము "కాలులు, కాలులు" అని యిట్లు లఘుత్వాలఘుత్వ ములు రెండును వెలయుచుండుటయు, నా రెండిటిసంయుక్త రూపమగు "కాల్లు" అనుచోట రెండు లకారములును నలఘు వులె యగుచుండుటయుఁ బై సిద్ధాంతముచేతనే నిర్బాధము లగుచున్నవి. నన్నయభట్టుకాలమున "త్రాడ్లు" అనియే యుండుటచేతఁ దద్విషయ మీసందర్భమునఁ బ్రసంగింపవలసిన ప్రసక్తియే లేదు.

వర్ణసమామ్నాయగత ళకారము మూర్ధన్యము. అనఁగా నించుక మణిచిన నాలుకతుదిభాగము మూర్ధమును దాఁకుట చేత జనించునది. లఘులకారము దంత్యము. అనఁగా నాలుక తుదిభాగము దంతమూలములను దాఁకుటచే జనించునది. అల ఘులకారము సైత మిట్టిదియె. కాని లఘులకారోచ్చారణమున

జిహ్వాగ్రము దంతమూలస్థానమును శిథిలముగాఁదాఁకును. అలఘు లకారోచ్చారణమున నశిథిలముగాఁ దాఁకును. అట్టి యశిథిలస్పర్శమున జనించు నలఘులకారము కాలక్రమమున నపభ్రష్టమగుచు వర్ణసమామ్నాయగత మూర్ధన్య. ళకారోచ్చారణమునకు సన్నిహితముకాఁజొచ్చెను. నన్నయభట్టునాఁటికి నేఁటివలెఁగాక కొంతభేద ముచ్చారణములో వెలసియుండెను. కావుననే నన్నయ యలఘులకారమును వేఱుగ గణింపక మూర్ధన్య ళకారమును మాత్రమె వేఱుగ గణించినవాఁ డయ్యెను.

(౩-౩) పైరీతి నుచ్చారణ సాన్నిధ్య ముండుటచేతనే యలఘులకారమున కలఘురేఫముతోపాటుగ "దంత్యాచజౌ గురురలౌచ బిందుయుతౌ" అనియిట్లు లిపి నుపదేశించియు నన్నయభట్టు వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమునకు వేఱుగ లిపి నుపదేశింపఁ డయ్యెను. అట్లాతఁ డేర్పాటుచేసినను గతానుగతికముగా వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమునె గాక యలఘులకారమును పైత మాంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోఁ బ్రసిద్ధమైయున్న 'ళ'అనునాకారముతోనే వ్రాసెడియాచారమె నిలిచెను. అట్లే యలఘురేఫము నయిత మాంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోఁ బ్రసిద్ధమగు "ఱ" అనెడి లిపితో వ్రాయు నలవాటె నిల్చెను గాని నన్నయలిపి పద్ధతి వాడుక కెక్కలేదు.

అట్లయినను ముందు వివరింపఁబోవురీతిని 'ఊరు' మున్నగు శబ్దములందలి రేఫముచోట లకారము నాదేశించి 'కాలు' మున్నగు వానిలో ళకారము నాదేశింపమిం జేసి "ఊళ్ళు, కాళ్ళు," మున్నగు ప్రసిద్ధశబ్దములలోనివి మూర్ధన్య ళకారములు కావనియు నవి యలఘులకారములనియు వాని యలఘుత సంస్కృతమునం దువలెనే వ్యవహార గ్రాహ్యమనియు నట్టియలఘుత "దంత్యాచజౌ సురురలౌచ బిందుయుతౌ" అను సూత్రముచే నన్నయ యంగీకరించుచున్నాఁడనియు సమన్వయింపక తీరమింజేసి "దంత్యాచజా" విత్యాదికారిక ప్రక్షిప్తమనుటకు వలనుపడదు. అట్లే చింతామణిలోని లిప్యుద్ధారక కారికలును బ్రక్షిప్తములు కావనక తప్పదు. లేఖకసామాన్య మిట్లు పండితసంప్రదాయము నుల్లంఘించుట వింతకాదు.

"పూర్ణార్ధభేదతో ద్వివిధః" "దీర్ఘాచ్చేత్ఖండ ఏవ సజ్ఞేయః"

అని యిట్లుగ నర్ధఖండశబ్దములతో నన్నయభట్టారకుఁడును

"పూర్ణేందుసదృశః పూర్ణస్త్వర్ధస్త్వర్ధేందు సన్నిభః"

అని యిట్లు కంఠోక్తముగ నథర్వణాచార్యుఁడును

"......నిడుపులమీఁది బిందు లరబిందులగున్."

అని యిట్లరశబ్దముతో నాంధ్రభాషాభూషణకర్త యగు కేతనయు (౧౨౫౦ ప్రాంతమువాఁడు) "ం" అనెడి యర్ధబిందు లిపిని నిరూపించియున్నను బ్రాచీనతాళపత్రమాతృకా లేఖకులును శాసనలేఖకులును మాత్ర మట్టి పండితసంప్రదాయము

నుల్లంఘించి లేఖకపరంపరాయాతమగు నలవాటుచొప్పున నర్ధబిందువుచోట నయితము పూర్ణమునే వ్రాయుచు నిండుసున్నకు వ్యావర్తకముగఁ బరాక్షరమునకు లేనిపోని ద్విత్వమును వ్రాయుచు (చేయంగ=చేయఁగ; చేయంగ్గ=చేయంగ;) నుండుట ప్రాచీనలిపి పరిశోధకుల కెల్లఁ దెలిసిన విషయమె గదా. అట్లే చజలదంత్యతను సైతము "దంత్యచజా గురురత్రా చ బిందుయుతౌ" అనుచొప్పున "చ జ ల మీఁద నొకబొట్టు వ్రాసి గుర్తింపనగునని నన్నయభట్టారకుఁడు చెప్పియున్నను నట్టి లేఖనపద్ధతిని లేఖకసామాన్య ముపేక్షించి మఱపింపఁగాఁ దరువాతిపండితు లట్టిదంత్యతను "౨" అను దంత్యతాకారపు గుఱుతుతో సూచింపవలెనను నియమమును జేసికొనుటయు నదియు నానాఁటి కుపేక్షితమగుచు వచ్చుటయు లిపిపరిశోధకు లెఱుఁగనిది కాదు.

(33) ప్రకృతమనుసరింతము:—ఇప్పుడు వాడుకలోనున్న "త్రాళ్ళు" మున్నగురూపములు నన్నయభట్టారకుని కాలమున "త్రాడ్లు" మున్నగురూపములతోనె పండితవ్యవహారములో నుండెడివి. "త్రాళ్ళు" మున్నగు నాధునికరూపము లప్రధానాగరకభాషలో నిప్పటి "పళ్ళు" (పండ్లు) మున్నగువానివలెనె వాడఁబడుచుండెడివని తలంపవలసి యున్నది. కావుననె నన్నయభట్టారకుఁ డట్టిరూపములను ననుశాసించు సందర్భములో "త్రాళ్ళు" మున్నగురూపముల నుపేక్షించి "త్రాడ్లు" మున్న

గురూపములకే గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరించి వాని ప్రక్రియను సూత్రించియుండెను. (Nel. ins R. 3౬ గుడ్లు ౧౨౪౯ పుట. ౧౧౨౯ పుటలో మామిడ్లు.)

"డలటా ముదితాం తస్య చ వా లుక్."

అని యిట్లు 'తాౘ్రిడులు' మున్నగువాని కుల్లోపమును మాత్రము చెప్పెను గాని యచటి డకారమున కధునాతనులపెలె లత్వమును విధింపలేదు. కాని యావఱ కనాగరకభాషలో నున్న లత్వము తరువాతఁ బండితవ్యవహారములోనికిని వచ్చుటచేతఁ గావలయుఁ దరువాతికవు లట్లు ప్రయోగించుటయుఁ దదనుసారముగఁ దర్వాతి వైయాకరణు లట్టి రూపములకు సాధుత్వమును బ్రసాదించుటయు సంభవించెను. ఇట్టి ప్రకృత ప్రక్రియాసంస్కారము మనస్సున నాటిన యాధునిక పండితులు నన్నయభట్టారకునకు సైతము "తాౘ్రిడులు" మున్నగుచోట్ల డకారస్థానమున లత్వము సమ్మతమే యని భ్రమించి

"రలయోర్లడయో స్తద్వ ల్లళయోశ్శసయో రపి, వబయో ర్నణయోశ్చాంతే సవిస ర్గావిసర్గయోః, సబిందుకాబిందుకయో స్స్యా దభేదేన కల్పనమ్." [అహో. ౧౩౭ పుట.]

అనునది మొదలగుసంప్రదాయములచొప్పున లడలయభేదము నాశ్రయించి యచట లత్వమును సంపాదించుచు నట్టియభిప్రాయముతోనే నన్నయభట్టారకుఁడు సైత మచట లత్వమును విధించియుండలేదని తలఁచుచు వ్యాఖ్యానములు చేయసాగిరి.

“పాడి-పాళ్ళు; తడి-తళ్ళు; జడి-జళ్ళు. త్రాడులు-త్రాళ్ళు.;..లడ శానామభేదాభిధానా ద్రూపమేతత్.” [ఆహో. ౩౦౦ పుట.]

నిజముగా నన్నయభట్టారకునకే యచట లత్వము (ళ) సమ్మతమైనచో “ఊరు” మొదలగుచోటులలోని రేఫమునకు “రోలః” అనుసూత్రముచే లత్వమును విధించినట్లే “త్రాడు” మున్నగుచోటులలోని డకారస్థానమున నయిత మాతఁడు లత్వమును విధించియుండఁడా? ఇఁక వారు తలంచినట్లుగ నిచట నన్నయభట్టు లడలకుఁగల యభేదాభిప్రాయముచే లత్వమును బ్రత్యేకముగా విధింపఁడయ్యెనేని యట్టి యభిన్నత రలలకును వైకారికలలో నభిహితమే యగుటచేత “రోలః” అని రేఫమునకుమాత్రమేల, లత్వమును విధించియుండును? వేయేల చింతామణి “త్రాళ్ళు” అనుచోట “ళ్ళు” అనురూపమును సాధింపకుండుటచేతనే యథర్వణాచార్యుఁడు,

“ వైకృతానాం ఱకిభవే ల్లడయో రేకరూపతా”

అని యిట్లు ‘ళ్ళు’ అను దానితోనున్న తనకాలపుఁ బ్రయోగములకునరిగాఁ జింతామణిని సవరించుట తటస్థించెనని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురు గాక. కాఁగా “ఊరు” మొదలగు రేఫాంతశబ్దములకు మాత్రము బహువచనములోని లత్వము నన్నయభట్టారకాభిప్రేతమనియు “త్రాడు” మొదలగు డాంతశబ్దములందు బహువచనమునందలి లత్వము

నన్నయభట్టారకసమ్మతము కాదనియు నచటిచింతామణిసూత్ర సందర్భము స్పష్టపఱుచుచున్నదనుటకు సందేహము లేదు. ఇప్పటి వ్యాకరణములకు సరిపెట్టఁబడిన నన్నయభారతభాగములో సైతమ మెచ్చటను "తాళ్ళు" మొదలగు ద్విరుక్త లకార (ళ) రూపములను స్థాపించుప్రయోగములు లేవు. ప్రాచీనశాసనములలో "త్రాడ్లు" మొదలగురీతిని డలసంయుక్త రూపములె వెలసియుండుట శాసనపరిశోధకుల కెల్ల విదితమె గదా.

(౩౮) బాలవ్యాకరణ కర్తగారు 'తాళ్ళు, కాళ్ళు' మున్నగు చోటులందలి సంయోగాదిస్థిత శబ్దావయవ 'డ, ల' స్థానమున మాత్రమె యలఘులకారమును విధించి ప్రక్రియను సూత్రించి యున్నారు. బహువచన లుప్త్యయలకారస్థానమున (కాళ్ళు మున్నగుచోట్ల) నలఘులకారమును నన్నయ భట్టారకుఁడు సమ్మతింపలే దనుకొని కాఁబోలును సూరిగారు సైతము బహువచనలకారమున కలఘుత్వమును సూత్రింపరైరి. అట్టియెడల, సంయోగములో మొదటి లకారము సలఘువుగాను, దాని కవ్యవహితోత్తరవర్తి యగు లకారమును లఘువుగాను బలుకుట దుర్ఘట మనియు, నది ముఖయంత్రస్వభావమే కాదనియు, వారాలోచింపకుండుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. రలల, లఘ్వలఘూచ్చారణములు మాఱుచుండుననియు, నవి పండితవ్యవహారమాత్ర

వేద్యము లనియు, నక్కారణమున లఘులకారస్థానమున నలఘు లకారాదేశము చేయుట నన్నయభట్టస్వరసము కాదనియు, వా రాలోచింపకుండుటచేత నిట్టిప్రమాదమునకుఁ బాల్పడవలసివచ్చెనని గ్రహింప నగును.

(౩౬) పైసందర్భమునుబట్టి చింతామణికర్త యవలకు వలెనే రేఫలకారములకును లఘ్వలఘుభేదములనుబట్టి పృథగ్వర్ణతాకల్పనము నంగీకరింపలేదనియు, నసఁగా వర్ణసమామ్నాయమున నలఘురలలను వేఱుగఁ బఠింపలేదనియు సంస్కృతాది సంప్రదాయముచొప్పున యవలవిషయమునందువలెనే లకార విషయమునందును గలయుచ్చారణభేదమును గణింపక శబ్దాలంకారాపరావతార మనఁదగు యతిప్రాసమైత్రిని లఘ్వలఘువుల కంగీకరించి "నాన్యేషాం వైధర్మ్యమ్" అని సూత్రించెననియు గ్రహింపవలసియున్నది. నన్నయకాలమునకు రేఫఱకారములందు లఘ్వలఘుతారతమ్యభేదము నిల్చియున్నను బ్రాచీనతమకాలమున ఱకారోచ్చారణము 'ట్ర' అనువిజాతీయధ్వని కల్గియుండుటంజేసి ప్రాచీనద్రావిడపండిత కవులు (నన్నయాదులు) రేఫఱకారమైత్రిని బొత్తిగా నిరసించిరి. (కుఱు-తమిళ-- కుఱ్ఱుయిర్ = (కుట్ట్రుయిర్ అని ఉచ్చరింతురు) తెల్గు-కుట్టుసురు. ఊఱు-తమిళ-ఊఱ్ఱు ('ఊట్ట్రు' అని పల్కుదురు) తెల్గు-ఊట. తమిళమున కేవలఱకారమున లేకున్నను ద్విత్వఱకారమున నేఁటికిని 'ట్రి' కారోచ్చారణము వెలసియె యున్నది. లళల కింతటిగొప్పభేద మెన్నఁడును లేదు.

(౩౬) పైరీతినున్న నన్నయభట్టారకుని గభీరాశయములను గ్రహింపక, కాకునూర్యప్పకవి, "యరలవసహాళ" మ్మని యిట్లు వర్ణాంతరముగ నంగీకరింపఁబడిన ళకారముతో సరిగఁ దుల్యన్యాయమున శకటరేఫముసైతము వర్ణాంతరముగ నంగీకరింపఁబడుట యుక్తమని యెంచి యాంధ్రవర్ణసమామ్నాయమును ముప్పదియేడు చేసి "సప్తత్రింశదిహాన్యే" అనియు "యరయుగలయుగవసహాశ్చహాలః" అనియుఁ జింతామణి పాఠములను గల్పించుసాహసమునకు సమకట్టెను. పయిసందర్భమునుబట్టి యప్పకవిపాఠములు కల్పితము లనియు, నన్నయప్రోక్తములు కావనియు విశదము కాక మానదుగదా.

(౩౭) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి "త్రాడ్లు" మొదలగు ప్రాచీనరూపములను మాత్రమే సాధించుటయు, "త్రాళ్ళు" మున్నగు నాధునికరూపములను సాధింపకుండుటయు 'కాళ్లు' అనురూపమిష్టమయ్యును నలఘులకారాదేశము చేయకుండుటయు నలఘులకారమును వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమును విభిన్నములుగఁ దలంచుటయు మున్నగు విషయములెల్లఁ జింతామణి యథర్వణ కేతనాదుల గ్రంథములకన్నఁ బ్రాచీనమనియు నవ్యాకరణమున నన్నయకృత మనుట యుక్తమనియు సమర్థింపఁజాలి యున్నవి గదా.

(౩౮) "త్రాడ్లు" మొదలగుచోటులందలి డకారస్థానమున ళత్వమును "వైకృతానాం లుకి భవే ల్లడయోః రేక

రూపతా" అనీ యధర్వణాచార్యుఁడు సూత్రించుటచేత నాతని కాలమునాఁటికి "త్రాల్లు" మొదలగు రూపములుం గ్రాంథికతావస్థ నందినవని విశద మగుచున్నది. అధర్వణాచార్యుఁడు "త్రాడు" మున్నగు డ్వాంతశబ్దములతో పాటుగ "కాలు" మున్నగు ల్వాంతశబ్దములకును బహుత్వమున నలఘు లకార ద్వయరూపమును సాధించుటకుఁ బ్రత్యేకాదేశకల్పనము చేయకుండుట నరయఁగా నాతఁడు, లకారముయొక్క యలఘుత్వము పండితవ్యవహారమాత్రసిద్ధమే యగునియు సద్దానినిఁ బ్రత్యేకముగా విధింప నక్కఱ లేదనియుఁ దలంచెడి నన్నయభట్ట సిద్ధాంతమును గ్రహించి 'కాల్లు' మొదలగు ల్వాంతశబ్దముల బహువచన రూపములు చింతామణిసాధ్యములుగా గ్రహించెననియు నలఘు లకారమును లకారముపైనుంచిన బొట్టుచేత "దంత్యాచజా గురురలాచ బిందుయుతౌ" అను చింతామణికారిక చెప్పిన గుఱితించెడి సంప్రదాయమున సమ్మతించెననియు విశద మగుచున్నది.

తిక్కనకు సమకాలపువాఁడగు కేతనమంత్రిసైతము తన యాంధ్రభాషాభూషణములో "త్రాళ్ళు" మున్నగు రూపములను సాధించియున్నాఁడు. అట్లయినను నాతఁడు "ఊరు, త్రాడు" మున్నగు ర్వాంత డ్వాంతశబ్దములతోపాటుగ "వ్రేలు" మున్నగు ల్వాంతశబ్దములకును బ్రత్యేకాక్షరద్విత్వరూప "ళ్ళుళ్ళు" నుం విధించుటంజేసి పైనుదాహరించిన చింతామణి

సిద్ధాంతమును గ్రహించిన ట్లగపడదు. ఇక నాంధ్రకర్ణాటలిపి లోని 'ళ' అనుదానితోనె వర్ణసమామ్నాయగత వర్ణాంతర 'ళ'కారముతోపాటుగ నలఘులకారమును గుతికించెడి యభిప్రాయముతో నుండె ననియు నాతని ప్రక్రియ విశదీకరించుచున్నది.

క. "రలు డుడు లంత్యము లైనన్
లుల నడఁచి తదంత్యములకు ళ్ళుల్గు బహుతన్
బలుగోళ్ళనఁ గొనవ్రేళ్ళనఁ
గలగూళ్ళుక్ లేళ్ళు నాఁగఁ గనుమై యునికిన్."

(ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౭౭ ప.)

తే-గీ. "......వోళ్ళు ననుములు పెసలని చెల్లుఁగాన."

(ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౭౯ ప.)

పై పద్యముల చేతఁ గేతనమంత్రి "గోళ్లు, వ్రేళ్లు, కూళ్ళు, లేళ్ళు" అను నాలుగుస్థలములందును రెండేసి ళకారముల సంయోగమును విధించె నని స్పష్టపడుచున్నది. ఈసందర్భమునుబట్టి యాతఁడు నన్నయాథర్వణుల గ్రంథములను జూచి యుండలే దనియుఁ జూచియే యున్నచో ని ట్లశాస్త్రీయముగ నలఘు ళకారమును బృథగ్వర్ణముగా నాదేశించియుండఁ డనియు విశదమగుచున్నది.

(3౯) పై నుదాహరించినరీతి నాంధ్రశబ్దచింతామణి సాధించిన దేశ్యశబ్దబహువచన సాధన సందర్భమునందలి

"ఏండ్లు, త్రాడ్లు" మొదలగు ననేకరూపములందుఁ గల డల సంయోగములెల్ల "ఏళ్ళు, త్రాళ్ళు" అనురీతిని నలఘు లకార ద్వయసంయోగములుగా మాఱినను నందు స్థిరపరకబిందువు తెల్గున నుండఁబోదను సిద్ధాంతము చొప్పునఁ దరువాతి మహాకవులును వైయాకరణులును బిందుపూర్వకములు కాని స్థలములగు "త్రాళ్ళు" మున్నగు చోటులలోని యలఘు లకారద్వయసంయోగమునకు మాత్రమె గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరించిరని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురుగాక.

(౪౦) పై నుదాహరించిన రీతిని జింతామణిలోని యాచ్ఛికశబ్ద బహువచనరూపసాధనప్రక్రియ ప్రచుర ప్రయోగ మాత్ర విషయకమును, వ్యవహారస్థరూపములలోనుండి గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరింపఁ దగినరూపముల నిరూపించునదియు నగుటచేతఁ జింతామణియొక్క సంస్కృతసమశబ్దానుశాసన ప్రధానతకు విప్రతిపత్తిలేదు. ఇట్లే యీక్రింది సంజ్ఞావిధానములు సైతము సందేహనిర్ణయమాత్ర ప్రయోజనములగుచు నిర్బాధము లగుచున్నవి.

"అద్దంత్యా స్తాలవ్యా శ్చ ద్వ్యక్రి పాస్య న్మిథస్సవర్ణా శ్చ"

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా. ౨౭. సూ.)

"దంత్యచజ లత్వవిశిష్టములై యుండును. తాలవ్యచజ లత్వవిశిష్టములై యుండును." అని పై సూత్రమున కర్థము.

లఘ్వలఘువులగు నంతస్థముల మైత్రిప్రసంగమున దంత్యతాలవ్యచజలమైత్రిని జూపుట కీసందర్భ మారంభింపఁబడినది.

'చేఁద, జేవ' మున్నగు శబ్దములలో నేకాక్షరమునందలి యజ్ఝలులు రెండును దాలవ్యములయి యుండునప్పుడు వాని యుచ్చారణము శ్రమాపాదకమై యుండును గాన సుఖముఖోచ్చారణమును గోరు లోక మట్టివానిని బలుకుటలో నచ్చగు "ఎత్వమును" అత్వముగ నుచ్చరించుట సహజము. కాఁగా "చేఁద, చేట, చేఁప, జేన" మున్నగు చోటులందు "చాఁద, చాట, చాఁప, జాన" అను నుచ్చారణములు కల్గి యనిష్టరూపములు సంభవింపఁగా నట్టిచోటులందలి సాధ్వసాధుశబ్దసందేహమును దీర్చుటయే యీసూత్రము నారంభించుటలోని ముఖ్యోద్దేశమై యున్నది. అట్టియెడల నీసూత్ర మీక్రిందిరీతిని సాధుశబ్దనిర్ణయమును జూపుచున్నది.

ఉచ్చారణమునం దెచటి 'చజలు' తాలవ్యములుగా నుండునో వానిపైని "ఎత్వ"మున్నదని యెంచుట సాధువగుననియు, నెచటి చజలు దంత్యములుగాఁ బలుకఁబడునో వానిపైని "అత్వము"న్నదని యెంచుట సాధువగుననియు నీసూత్రము నిర్ణయించుచున్నది. కాఁగా "చాఁద, చాట, చాఁప, జాన" మున్నగు స్థలములలోని చజలు తాలవ్యములుగాఁ బలుకఁబడుచున్నవి గాన నవి "ఎత్వ" విశిష్టములె యని సిద్ధాంతితమగుచున్నది. అయ్యవి 'అత్వ' విశిష్టములయి యుండుటయే

సత్యమైనయెడల "చాప, చందురుఁడు, జాము" "మున్నగువా నివ్వలెనె పలుకఁబడుచు నుండవలసి యుండునుగదా" అన్ని పరి శీలించుకొనవలెనని యీసూత్ర మువదేశించుచున్నది. ఇట్టి నన్నయభట్ట నిగూఢాశయములను గ్రహింపఁజాలక యాతఁడీ సూత్రమును "చజ"ల యుత్పత్తిస్థానములను జూపుటకు మాత్రమె యారంభించె ననుకొని యట్లు సూత్రించుటలో నీ చింతామణి సందర్భము పరిపూర్ణము కాదనియు, మిగుల నసమగ్రమనియుఁ దలఁచి యాధునికు లీక్రిందిరీతిని సూత్రింప నారంభించిరి.

"ఇ ఈ ఎ ఏలం గూడిన చ జ లు తాలవ్యంబులు" ౮.

"అ ఆ ఉ ఊ ఒ ఓ ఔలం గూడిన చ జ లు దంత్యములు" ౯.

"సంస్కృతసమములం దికారాంతము లైనశబ్దముల యుపధా చ జ లు బహువచనము పరంబగునపుడు దంత్యము లగును." ౧౦ సూ

(బాలవ్యా. సంజ్ఞా.)

(౪౧) వర్ణసమామ్నాయమునందలి తక్కినవర్ణముల యుత్పత్తిస్థానములను జెప్పక యిట్లు చజల యుత్పత్తిస్థానముల విషయమును మాత్ర మేల చెప్పవలయునో తెలియ రాకున్నది. ఇతరస్వరములతోఁ గూడియున్నప్పటి చజల దంత్యతాలవ్యత లుచ్చారణమునుబట్టియె యసందిగ్ధముగఁ దెలియుచుండును. మఱియు నవి వ్యవహారవశమున నెట్టి యపభ్రష్టతను బొందియుండ లేదు. కావునఁ దక్కినస్వరములతో నుండు

నప్పటి చజల దంత్యతాలవ్యతలను బ్రత్యేకముగఁ జెప్పుట యప్రసక్తమనుటకు సందేహము లేదు. ఇఁక వీ రనుకొనిన యుత్పత్తిస్థానములను బారాయణముచేయుటకే నన్నయభట్టు "అద్దంత్య"ఇత్యాది పైసూత్రముల నారంభించెనన్నచో వక్రమగు "ఓత్వము" తోఁ గూడిన చజలుసయితి మీసూత్రముచేఁ దాలవ్యములే కావలసివచ్చును గాన నిచట నన్నయభట్టారకుఁ డసమగ్రముగనే గాక ప్రమాదముగ సైతము సూత్రించెనని చెప్పవలసి వచ్చును. నిజముగాఁ జింతామణిలో నిట్టిప్రమాదము సైతము నున్నదని తలఁచియే సూరిగారు పైకిలని సూత్రించిరా యని యాలోచింపవలసియున్నది. వెనుక నుదాహరించిన రీతిని నన్నయభట్టారకుఁ డుచ్చారణములోని సందేహమును దీర్చుట కాసందర్భమును జెప్పియున్నాఁడు గాన నచట 'చాఁద' మున్నగుచోట్ల "అత్వమా" "ఏత్వమా" అనుసందేహము తోఁచును గాని "అత్వమా" "ఓత్వమా"అను సందేహము పొడమనేరదు. కాఁగా "అద్దంత్య" ఇత్యాది సూత్రములోని వక్రశబ్దముచే "ఓత్వ" విశిష్టతారూపార్థమె స్ఫురింప నేరదుగాన నచట నెట్టిప్రమాదము లేదని గ్రహింపవలెను.

(౭౨) పైరీతినే "యేఁబది" "పోయెఁ" మున్నగు చోటులందును "యాఁబది, పోయఁ" మున్నగునుచ్చారణములు వ్యవహారమున సంభవించును; కావుననే యట్టిచోటులందు సాధ్వసాధుతానిర్ణయము చేయుటకయితే,

"ఆద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః"

అను చింతామణిసూత్ర ముపదేశింపఁబడినదని గ్రహింపవలసి యున్నది. తద్విచారణము ముందు విపులముగాఁ జేయఁబడును. (విష. 42.౧౧౫.౧౨౪) కాన నిట విస్తరింపలేదు. కావ్యవాఙ్మయ మావఱకు లేనికారణమునఁ బ్రకృతులగు శబ్దములసిద్ధికి వ్యవహారమునే యాధారముగ గ్రహింపవలసిన యవసరలోఁ జింతామణి రచియింపఁబడి యుండకున్నచోఁ దరువాతివా రెవ్వరును నంగీకరింపని పదాదియకారమును జింతామణికర్తయు నంగీకరించియుండఁడు గదా. కాఁగాఁ బదాది యకారాంగీకారము సైతము చింతామణియొక్క ప్రాచీనతమత్వమునకుఁ బ్రబలాధారమై యున్నదనుటకు సందేహము లేదు.

(43) చింతామణికిఁ బూర్వకాలమునఁ గావ్యవాఙ్మయమే యుండియున్నచోఁ బైరీతి సందేహనిర్ణాయక సూత్రముల రచనకుఁ బ్రసక్తియే యుండదు గదా. అట్టి కావ్యవాఙ్మయములోని ప్రయోగములె శబ్దముల సాధ్వసాధుతానిర్ణయమున కాధారము లగును గదా.

ఇట్టిస్థితిలోఁ జింతామణిని నన్నయభట్టు రచించియే యుండలేదనియుఁ, జింతామణి నన్నయకుఁ దర్వాత నాలుగు వందల సంవత్సరములనాఁ డనఁగా నాంధ్ర వాఙ్మయము బాగుగ విస్తరించినపిదప రచింపఁబడెననియు, నొకసిద్ధాంతము

బయలువెడలుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. అట్టివాదమును దానికి మూలము లగుయుక్తులను వానిఖండనమును నిటఁ బ్రదర్శించుచున్నాను.

(౪౪) సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనెడి పద్ధతులనుమాత్రమె ప్రధానముగా నుపదేశించెడి యాంధ్రశబ్దచింతామణియొక్క ప్రచార మాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించినపిదప సహజముగఁ దగుటచేత నద్దానియునికి నెఱుఁగకయో, లేక యెఱిఁగియు నది తెలుఁగునకు లక్షణ మనిపించుకొనఁదని తలంచియో యాంధ్రభాషాభూషణకర్తయగు కేతనమంత్రి యీక్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు.

క. "మున్ను తెనుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రేఁ జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయ భట్టాది కవిజనంబుల కరుణన్" ౪

తే. "సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణముఁ జెప్పి
తెలుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్ప కునికి యెల్ల
కవిజనంబుల నేరమి గాదు నన్ను
ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచిన తలఁపుగాని" ౬

క. "భాషావేదులు నను విని
యాషణ్ముఖపాణినులకు నగు నెన యని సం
తోషింప నాంధ్రభాషా
భూషణమను శబ్దశాస్త్రమును రచియింతున్." ౭

ఉ. "క్రొత్తగ నాంధ్రభాషకును గొండొకలక్షణ మిట్లు చెప్పితే
యుత్తమ బుద్ధి నీతఁ డని యోరలువోవక విన్నమేలు మీ
రొత్తిన మీకు మాఱుకొని యుత్తర మిచ్చుట చాల వేఁగు మీ
చిత్తమునందు న న్నరవు సేయకుఁడీ కవులార మ్రొక్కెదన్." ౧౦.

(ఆంధ్రభాషాభూషణము).

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలోని పద్ధతులుమాత్రమె ప్రధానముగా రచింపఁబడుటచే నది తెనుఁగునకు లక్షణ మనిపించుకొనదని కేతన యిట్లు చెప్పె నన్నయర్థము సైతము పైపద్యములకుఁ జెప్పుటలో విరోధ మగపడదు. కాని యావఱకుఁ జింతామణివంటి వ్యాకరణము లేదనునర్థము సైతము పై పద్యములవలన లభింపకపోలేదు. అట్లయినను జింతామణి యునికి కేతనమంత్రికిఁ దెలియనంతమాత్రమున నది యావఱకుఁ బుట్టియుండలేదనుట సరికాదు గదా.

✓(౪౫) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టవిరచితమే యను సిద్ధాంతము చిరకాలమునుండియు నాంధ్రపండితప్రపంచమున సుప్రసిద్ధమై యున్నది. అధునాతనములగు బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణ శబ్దరత్నాకరములపీఠికలం దట్లె వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి బాలసరస్వతీయ మను పేర నొక తెలుఁగుటీక వ్రాసిన మెలకూచి బాలసరస్వతియుఁ (క్రీ. శ. ౧౬౦౦) గవిశిరోభూషణ మనుపేరుగల వ్యాఖ్యాన

మును. వ్రాసిన (సంస్కృతభాషలో) యహోబలపండితుఁ డును (౧౭౦౦ ప్రాంతమువాఁడు) నప్పకవీయ మనుపేరఁ దెలుఁ గుపద్యములతో నొకవివరణమును వ్రాసిన కాకునూర్యప్ప కవియు (క్రీ. శ. ౧౬౫౬) నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయ భట్టవిరచితమె యని స్పష్టముగాఁ దమతమగ్రంథములలో వ్రాసియున్నారు. ఇంకను నాంధ్రశబ్దచింతామణిని సంబంధించిన వాసుదేవవృత్తి కవిజనాంజనము నాంధ్రకౌముది పారనంది రామశాస్త్రులుగారి యుద్ద్యోతినీవ్యాఖ్య మున్నగు గ్రంథములందెల్లఁ జింతామణి నన్నపార్యవిరచిత మనియే వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి పరిచ్ఛేదాంత గద్యములలో సైతము "ఇతి శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్ట విరచి తాంధ్రశబ్దచింతామణౌ......" అని యిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇంతయేల నన్నయయే తాను శబ్దశాసనుఁడనని భారతకృత్యాదిని జెప్పికొనియున్నాఁడు. (౩-వి)

అట్లయినను గీర్తిశేషులగు రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు చింతామణి నన్నయభట్టవిరచితము కానేరదని తమ యాంధ్రకవులచరిత్రమునఁ జర్చించి యున్నారు. అదిమొదలుగ ననేకులగు విమర్శకు లయ్యది నన్నయభట్టవిరచితము కానేరదను నభిప్రాయము నందుచున్నారు. కాని వీరేశలింగముపంతులుగారును దక్కిన విమర్శ

కులను దద్విషయమునఁ జూపెడి యుక్తులుమాత్రి మించు కేని బలవంతములై యుండలేదు.

(౪౬) బాలసరస్వతియో లేక యాతనికాలమందున్న మఱెవ్వరో యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించిరనియుఁ గారికావళి నథర్వణాచార్యుఁడే రచించెననియుఁ గవులచరిత్ర ప్రథమముద్రణమునందు వ్రాయఁబడి యున్నది. "దీనిని బట్టి చూడఁగా నాంధ్రభాషాభూషణాదులను నథర్వణకారికావళిని సహాయపఱుచుకొని బాలసరస్వతియే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని జేసి దానికి గౌరవము కలుగుటకయి నన్నయభట్టారకునిపేరు పెట్టినట్లు నిశ్చయింపవలసి యున్నది." (ఆంధ్రకవుల చరిత్ర, ప్రథమముద్రణము ౧౨౨ పుట. బమ్మెర పోతరాజు చరిత్రము, రివైజ్డ్ఎడిషను ౭౫ పుట) ముందు వ్రాయనున్న ప్రకార మథర్వణకారికావళి యాంధ్రశబ్దచింతామణికి వివరణగ్రంథ మనఁదగి యుండుటచేత నారెండిటిలోను నాంధ్రశబ్ద చింతామణి మొదటిదని యంగీకరింపక తీరదు. చింతామణిలోని లక్షణములు సామాన్యములు. కారికావళిలోని వన్నియో విశేష లక్షణములు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో లేని లక్షణవిశేషములు మాత్రమె యథర్వణకారికావళిలో వెలయుచున్నవి. సామాన్యలక్షణములను జూచి యందులేని విశేషలక్షణముల నెవ్వరేని వ్రాసియుండు రనవచ్చును గాని విశేషలక్షణములను జూచి సామాన్యలక్షణములను రచించియుండు రనుట సరి

కాదుగదా. కాఁబట్టి బాలసరస్వతి యథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించెననుట కల్ల. ఆంధ్రశబ్దచింతామణ్యాథర్వణకారికావళులకుఁ గల సంబంధమును బాగుగఁ బరిశీలించియున్నచో వీరిట్లు వ్రాసియుండరని నా నమ్మకము. మఱొకవింత! బాలసరస్వతి పూర్వుఁడనియు నాతనికిఁ బిమ్మటివాఁ డప్పకవియనియు నాతనికిఁ దరువాతివాఁ డహోబలపండితుఁ డనియు నథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని బాలసరస్వతి చింతామణి వ్రాసెననియు వ్రాసియు (కవులచరిత్రరివైజ్డ్ఎడిషను ౪౫ పుట) నందే వీరేశలింగము పంతులుగారు "అహోబలపండితీయము మనఁబడెడు కవిశిరోభూషణ మప్పకవీయమునకంటె మిన్నగా నుండవలెనన్న యభిలాషతో నీకారికావళిని రచించి (అహోబలపతి) తనవ్యాఖ్యానములోఁ జేర్చి యథర్వణాచార్యునిదని లోకమును భ్రమపెట్టి నమ్మించి యుండెననుటకు సందేహము లేదు." (కవులచరిత్ర రివైజ్డ్ఎడిషను ౨౬౧ పుట) అని యిట్లత్యంత విరుద్ధముగ వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి యుత్తరకాలిక మనఁదగియున్న యథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని యహోబలపతికిఁ బూర్వుఁ డని వారే యంగీకరించిన బాలసరస్వతి చింతామణిని వ్రాసెనన్నమాట యెంత యసంగతముగ నున్నదో చదువరులె గ్రహింతురు గాక.

కవులచరిత్రమును సవరించుటలో వీరేశలింగము పంతులుగారు పై విరోధమును గ్రహించియే కావలయును జింతామణి యథర్వణకారికావళి నాధారముగఁ జేసికొని రచింపఁబడెనన్న మాట వదలికొని చింతామణి బాలసరస్వతీరచిత మనియు, నథర్వణకారికావళి యహోబలపండిత విరచిత మనియు వేఱొక చోట వ్రాసియున్నారు. అట్లయినను జిరకాలమునుండియుఁ బండిత సంప్రదాయమున సుప్రసిద్ధములై యున్నవిషయములసత్యములనుటకును, బాలసరస్వ త్యహోబలపండితులు తమ గ్రంథములవలనఁ దమకు రావలసినకీర్తిని విడుచుకొని తద్గ్రంథకర్తృత్వమును నన్నయాథర్వణులపై మోపి లోకమును భ్రమింపఁజేసిరను వంచకత్వము వారిపై నిలుపుటకును, దగిన ప్రబలప్రమాణములను బంతులవారు చూపి యుండలేదు. ఈవిషయమున వారు చూపిన యుక్తులదౌర్బల్య మిూక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

(౪౮) ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలోని,

"సర్వత్రాజ్య తాఽ-ర్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః."

అను సూత్రము ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁ బరమం దున్న యకారమున కంతటను నచ్చువలెఁ గార్య మగునని చెప్పుచున్నదనియు, నది భారతప్రయోగవిరుద్ధ మగుటచేఁ జింతామణి నన్నయరచితము కానేరదనియు నొకయుక్తిని జెప్పిరి. ఎప్పుడు

మొదలగుశబ్దములలోఁ బదాది నచ్చేయున్నదని కొందఱ యాశయము. అచట యకారసహితస్వర ముచ్చారణాను సారమయిగా నున్నదనియు, నాయకారము పదముకంటెఁ బర మగునపుడు సంధివేళలో లోపించుననియుఁ జింతామణి కారుని యభిప్రాయము. ఉచ్చారణములో నున్న యకారము లేదనుట సరికాదని తలఁచి చింతామణికారుఁ డద్దానిని నంగీకరించుచుఁ బ్రయోగవిషయముప బాధలేకుండఁ బై రీతిని సరిపెట్టెను. తరువాతి వైయాకరణులు "పదాదిని యకార మున్నదని యొప్పికొననేల? సంధివేళల నది లోపించు నని చెప్పనేల? అచట స్వరమే యున్నదని చెప్పరాదా?" అని యి ట్లుచ్చారణస్వభావమును గణింపక ప్రక్రియాలాఘవ మునుబట్టి పదాదియకారము నంగీకరింప రైరి. ఇంతేగాని యచట నేమతమునందును బ్రయోగబాధ లేదు. (అహోబల పండితీయము. ౧౫౬ ఫుట.) ఇట్టిస్థితిలోఁ బైసూత్రము భారత ప్రయోగముల కెట్లు విరోధించునో తెలియకున్నది. అట్టి విరోధమును గలిగించునట్టియర్థమున వీ రాసూత్రమునకుఁ జేసికొనియుండిరో విశదపఱుప రైరి. మఱియు వీ రెట్టియర్థ మును జేసికొన్నను నాసూత్రము భారతప్రయోగములకు విరో ధించునపుడు మఱి యేగ్రంథమునకు విరోధింపకుండును? ఆప క్షమునఁ జంద్రికాపరిణయమును వ్రాసినబాలసరస్వతి మాత్రి

మాంధ్రశబ్దచింతామణిని వ్రాసెనన్నమాట యెట్లుపొసఁగును? కాఁగా "సర్వ తా్రిజ్వాత్కార్య" మిత్యాది సూత్రరచనమువలన భారతభాగకర్తయగు నన్నయభట్టునకుఁ జింతామణికర్తృత్వము విరోధింపనేర దనుటకు సందేహము లేదు. పదాది యకారాంగీకారవిషయమున ముందు విశాలముగ వ్రాయఁబడును. (౧౧౫-౧౨౪ విష).

(౪౮) చింతామణి ప్రథమపురుషే కారసంధియు నిత్యమేయని చెప్పుచున్నదనియు, నయ్యది నన్నయభారతభాగప్రయోగములకు విరుద్ధమనియు, మఱొకయుక్తిని జెప్పుచు వీరేశలింగముపంతులవారీక్రిందిపద్యము నుదాహరించిరి.

ఆ. "అంతఁ గొంద ఱధిక హాస్యంబు సేసిరి
యడవి నేమి రోసె దనిరి కొంద
ఱవ్వ నీవు వేల్పు వౌ దని కొందఱు
మోడ్పుకేలుతోడ మ్రొక్కి రంత." (భారత. అరణ్య.)

ఈపద్యమునందు "అంతఁ గొంద ఱధిక హాస్యంబు సేసిరి" అనుదానితో వాక్యాంతమును బాదాంతమును నగుట చేతను, దెలుఁగునఁ బాదాంత మగునపుడు వాక్యాంత మయ్యేనేని సంధి వైకల్పికమని నన్నయాభిప్రాయ మగుటచేతను "చేసిరి+అడవి" అనుచోఁ బ్రథమపురుషే కారసంధి నిత్యమని యంగీకరించినపక్షమందు సైతము సంధిలేకుండుట విరుద్ధము

కానేరదు. ఇట్లే నన్నయభట్టు మఱొకచోట సైతము సంధ్యభావమును బ్రయోగించియున్నాఁడు. కాని యిట్టివి బాధకములు కానేరవు. ఈరెండు నిర్బాధస్థలములుఁ దప్ప నెల్లయెడలను నన్నపార్యుఁడు ప్రథమపురుషైకారమునకు నిత్యసంధినే ప్రయోగించియున్నాఁడు. కాఁగా నన్నయభట్టుప్రయోగములలోఁ బాదమధ్యమునఁ బ్రథమపురుషైకార సంధ్యభావమును జూపినంగాని వీరివాదము నిలువనేరదు.

తే. "సర్వతీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యంబుతో సరియుఁ గావు
ఎఱుఁగు మెల్ల ధర్మములకు నెందుఁ బెద్ద
యండ్రు........" (భార. ఆది.)

ఇట్టిచోట్లఁ బాదాంతమున నుకారమునకు సైతము నన్నయభట్టు సంధ్యభావమును బ్రయోగించి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యుకారసంధియు నన్నయభట్టు వికల్పించె నని వాదింతురా యేమి? ఈ ప్రథమపురుషైకారసంధివిషయము చింతామణియొక్క ప్రాథమికతనుబోధించుచున్నది. ఈవిషయము మున్ముందు విపులముగాఁ జర్చింపఁబడును.

(౪౯)

ఉ. "ఏమి మహాద్భుతం బిది హరీ! హరి! యెక్కడియాంధ్రశబ్దచిం
తామణి ఫక్కి యెక్కడి మతంగనగంబు యుగాదిసంభవుం
డై మని చన్న నన్నయమహాకవి యెవ్వఁడు? సిద్ధుఁ డెవ్వఁ డా
హా మదగణ్యపుణ్యసముదగ్రతఁ జేకుఱెఁ గాదె యిన్నియున్."

మ. ఘనులౌ ప్రజ్ఞానిధు లౌ కవుల్ మునుపు లేరే వారు వ్యాఖ్యాన క
ర్తలు గారో పరె? పెక్కువత్సరము లంతర్భూతమై యున్న యీ
తెలుఁగుం వ్యాకరణంబు నాకొసఁగెఁ బ్రీతిం డీకఁ గావింపుమం
చల సిద్ధుండు మదిష్టదేవత విరూపాక్షుండు నిక్కంబుగాన్."

(బాలసరస్వతీయ టీకాపీఠిక.)

అని యిట్లు బాలసరస్వతిచేసిన సిద్ధునికల్పనమును దానిని బెంచి వ్రాసిన యప్పకవికల్పనమును విశ్వసింపఁ దగినవి కావనియు, నన్నయభట్టే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించియున్నయెడల నంతకాల మది యంతర్భూతమై యుండుటకుఁ గారణము లేదనియు, బాలసరస్వతియే యాగ్రంథమును రచించి దాని ప్రామాణ్యమునకై నన్నయభట్టుపేరుపెట్టె ననియు, నందువలన దానికి వ్రాసిన తనబాలసరస్వతీయ టీకమూలమునఁ దనకుఁ బ్రసిద్ధి వచ్చునని తలఁచి యట్లు చేసెననియు, న ట్లగుటచేతనే తిక్కనసోమయాజికి సమకాలికుఁడగు (క్రీ. శ. ౧౨౬౦) మూలఘటికకేతన తనకాలమువఱకుఁ దెలుఁగుభాషకు వ్యాకరణమే లేదని స్పష్టముగాఁ జెప్పుట సంభవించెననియుఁ జెప్పుచు "మున్ను దెలుఁగునకు......" "సంస్కృతప్రాకృతాది ......" మొదలగు వెనుక (౪౪-విషయము)నుదాహరింపఁబడిన కేతనమంత్రిపద్యములను వీరేశలింగముపంతులుగారు కవులచరిత్రములో నుదాహరించి యున్నారు.

(౫౦) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యంతకాల మంతర్హి తమై యుండిపోవుట కీవఱకే (౪౪-వి) కారణములు చూపి యున్నాను. చింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనెడి పద్ధతులను జూపుట మాత్రము ప్రధానముగాఁ జేసికొని రచింపఁబడిన దగుటచేత నది యాంధ్రవాఙ్మయము ప్రబలినవెనుకఁ బ్రచారవిదూరమగుట సంభవించి యుండునని యీవఱకు వ్రాసియే యున్నాను. పైరీతి నాంధ్రశబ్దచింతా మణి తత్సమశబ్దనియమోపదేశ ప్రధానమై యుండఁగాఁ బరిశిష్టమగు నచ్ఛాంధ్రశబ్దనియమములఁ జాలవఱకథర్వణాచా ర్యుఁడు పూరించుటచే నాచింతామణి కావశ్యకత మరల వెలసె ను. అట్లయినను నట్టి పరిశిష్టగ్రంథమును జింతామణితో జోడిం చి యాతఁడు వివరణము వ్రాయకముందే కాలగతి నందుటచేత నో మఱి యేకారణముననో యట్టియథర్వణకారికలను జింతా మణితో జోడించిన యేకగ్రంథ మెచ్చటను నేఁటికిని నుపలబ్ధము కాలేదు. కాఁగాఁ జింతామణిసూత్రముల కచ్చటచ్చట నదుకఁ దగిన యాయథర్వణకారికలు సందర్భక్రమశూన్యము లయి సామాన్యపండిత దురవగాహములయి నిల్చిపోయి యుండును. కావుననే తరువాతి పండితు లథర్వణకారికలను జింతామణి పరిశిష్టభాగముగ గ్రహింపఁ జాలక యాగ్రంథమును వికృతి వివేక మనెడి ప్రత్యేకవ్యాకరణముగఁ దలంచుచు వచ్చుట

సంభవించెను. అట్లు సాధారణపండితదురవగాహ మగుటచేతనే యావికృతివివేకమును బరిపూర్ణముగ నందఱును నభ్యసించు నలవాటును లేకపోయి యుండును. అట్లయినను గొన్ని గొన్ని కారికలు కొందఱకుఁ బరంపరాయాతముగ లభించుచు నుండెడివని తోఁచుచున్నది. కావుననే కొన్ని కారికలు బాల సరస్వతీయమున నుదాహరింపఁబడి యుండుటయుఁ గొన్ని కారిక లప్పకవీయమున నాంధ్రీకరింపఁబడి యుండుటయుఁ దట స్థించి యుండెను. తుట్టతుది కహోబలపండితుఁ డాకారికలను జాలవఱ కర్థముగనే యాయాచింతామణిసూత్రముల వ్యాఖ్యానావసరమున నుదాహరించియు, వానిని సంక్షేపముగ వివరించియు వెల్లడించెను. తరువాత నేఁటికిని నథర్వణకారికల నెల్లరును నహోబలపండితీయమునుండి సంగ్రహించుటయో తప్ప మూలమాతృకనుండి గ్రహించుట సంభవింపలేదు. ఈరీతిగ నాంధ్రశబ్దచింతామణియు నథర్వణకారికావళియుఁ బెక్కువత్సరము లంతర్హితములై (యనఁగాఁ బ్రచారవిదూరములయి) యుండిపోయినవని గ్రహింపవలసి యున్నది. పై కారణములచేత వానియునికి కొందఱకుఁ దెలియకుండినంత మాత్రమున నవి నిజముగాఁ బ్రాచీనములు కావనియుఁ, దరువాతివారిచేత రచింపఁబడినవనియు నూహించుట యుక్తము కాదు గదా.

చింతామణి హఠాత్తుగా బాలసరస్వతికి లభించుట చేతఁ బ్రాచీనుల యలవాటుచొప్పున నాతఁడు సిద్ధునికల్పన మును జేసియుండవచ్చును. అట్టికల్పనమును బెంచినయప్పకవి ప్రసంగము విశ్వసింపఁదగనంతమాత్రమున గ్రంథమే కూటకృతి యనుట యుక్తమా? అట్లె యొకపక్షమున మూలఘటిక కేతనకును జింతామణియునికి తెలియనంతమాత్రమున నయ్యది ప్రాచీనమనుట బాధితమగునా?

(౫౧) మఱియుఁ గొందఱు గ్రంథకర్త లట్లు తమగ్రంథమే మొదటిదని చెప్పికొనెడి యలవాటు సయితము లేకపోలేదు. వసుచరిత్రములోని పద్యముల నుదాహరించుటచేత ౧౫౭౦ (క్రీ. శ.) సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడని నిశ్చయింపఁదగిన గణపవరపు వేంకటకవియుఁ గేతనవలెనే యీ క్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. "శ్రీకరముగను సంస్కృతమునకును బ్రాకృ
    తమునకుఁ గల లక్షణములు చెప్పి
తెనుఁగున కావిధంబున లక్షణముచేయ
    రాకున్కి యదియు నేరంబు గాదు
తొల్లిటి సుకవులు కొల్లను నను ధన్యుఁ
    గావించు తలఁపింతేగాని యనుచుఁ
సుకవిజనాజ్ఞాన ఘోరాంధతమసమఁ
    బోఁగొట్టఁ గలుగు కౌముదివిధమున

నిల మున్ను తెనుఁగున నెవ్వా రెఱుంగని
యాంధ్రకౌముది యనుసట్టికృతిని
నీసమాలికగాఁగఁ జేసెద........"

(సర్వలక్షణశిరోమణి యను నాంధ్రకౌముదిలోని వ్యాకరణభాగము. ౧ పుట.)

ప్రబలములగు నాధారాంతరములు లేకయే యిట్టి మాటలను బట్టికొని గ్రంథముల పౌర్వాపర్యమునకు విపర్యయమును గల్పించుట పరమసాహసము కాదా? కేతనవాక్యములనుబట్టి చింతామణి కేతనకుఁ దర్వాతిదన్నట్లే పై వేంకటకవి వాక్యములనుబట్టి ప్రాచీనలక్షణగ్రంథము లెల్ల నాతనికిఁ బిమ్మటికాలములోని వన నగునా?

(౫౨) మఱియుఁ జింతామణికి వివరణగ్రంథమగు వికృతివివేకములోనికారికలను గొన్నిటిని బాలసరస్వతి తనరచించిన చింతామణిటీకలో నీ క్రిందిరీతి నుదాహరించి యుండుట చేత బాలసరస్వతికిఁ జిరకాలము క్రిందటనే చింతామణి పుట్టి యుండెననియు, దానితర్వాత దానికి వివరణగ్రంథమైనదియు చాలకాలము క్రిందటనే పుట్టియుండె ననియు నంగీకరింపక తీరదు గదా.

"ప్రాగ్రనార్థే ము రేకత్వే కథ్యతే మధ్యమార్థకః
విభాషేతి వదంత్యేకే న ప్రాణేతు కదాపి చ.

అనే అథర్వణవచనమువల్ల ముకారలోపము మధ్యమపురుషకుఁ గలదు. అచ్చు పరమైయుంటే లోపములేదు." (మ-రా-శ్రీ,

రావుసాహెబు గిడుగు వేంకట రామమూర్తిపంతులుగా రిచ్చిన పర్లాకిమిడి మాతృక క్రియా. 12 తాటాకు) ఇట్లే, శ్రీమాన్ విద్వాన్ అంగలూరి శ్రీనివాస తాతాచార్యులుగా రిచ్చిన కాకినాడ మాతృకలో సైత మున్నది. (59 . కాగితము). పై రీతినే బ్రహ్మశ్రీ, నిడదవోలు సుందరముపంతులుగా రిచ్చిన విజయనగరమాతృకలో సైతము స్వల్పపుమార్పులతో నున్నది. (38 తాటాకు). కాకరపర్తి కృష్ణమ్మగారు వ్రాసిన గంజాము జిల్లా కరకవలసమాతృకలోఁ బైవిధముననే యేవిధమైన మార్పును లేకయే యున్నది (55 తాళపత్రము). మ-రా-శ్రీ. వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారు వ్రాయించిన మఱొకమాతృకలో సైతము పైవిధముననే యున్నది. ఇందుఁ బ్రిక్రృతపు సంస్కర్తలు చేయుచున్న సహజములగు మార్పులు మాత్రము గలవు. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు గాని యిట్లనేకస్థలములందు బాలసరస్వతీయటీకలో నధర్వణకారికలుదాహరింపఁబడి యున్నవి. బాలసరస్వతీయమున సహస్రబల పండితీయమునందువలె నట్టివిషయబాహుళ్యమగు వికృతివివేకమెల్ల నుదాహరింపఁబడక యలంతికారికలుమాత్రి ముదాహరింపఁ బడియుండుటచేత బాలసరస్వతి కధర్వణకారికావళి పూర్తిగ లభించి యుండలేదనియుఁ, బండితపరంపరాయాతముగాఁ గొన్నికారికలుమాత్రిమే లభించియుండె ననియు గ్రహింప నగును. చింతామణికి వివరణగ్రంథమగు

నథర్వణకారికావళి సైతము బాలసరస్వతినాఁటికే వ్యాప్తినొంది యుండుటచేతఁ జింతామణి బాలసరస్వతీరచిత మనువాదమే గాక యథర్వణకారికావళి యహోబలపండిత రచితమన్న వాదముసైత మున్మూలిత మగుచున్నది.

(౫౩) బాలసరస్వతికివలెనే యప్పకవికిని నథర్వణకారికలు కొన్ని లభించియుండెనని యీక్రింది యథర్వణకారికల కప్పకవిచేసిన యాంధ్రీకరణమువల్ల విశదమగుచున్నది.

శ్లో. "తృతీయోచ్చ తృతీయోష్మా తృతీయేసరశాస్త్రియః,
షోడశవ్యంజనం చాపి షష్ఠస్థానే నయుజ్యతే." (సంజ్ఞా. ౨౯.)

క. మూఁడవ తావున మొదలిటి
మూఁడు సరళవర్ణములును మూఁడవ స్వరమున్
మూఁడవ యూష్మాక్షరమును
గూడను కదియింప నెట్టి కూళకునైనన్. (అప్ప. ౨ ఆ. ౩౩౭.)

తే. వ్యంజనాహ్వయమున నొప్పు వ్రాలలోన
షోడశాక్షర మాఱవచోట నిలిపి
మచ్చరంబునఁ దఱఁ జంప వచ్చినట్టి
చెడుగునకు నైనఁ బద్యంబు నుడుగవలయు. (అప్ప. ౨ ఆ. ౩౩౯.)

ఇట్టి వింకను గలవు. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు.

✓(౫౪) చింతామణికి వివరణగ్రంథమగు నథర్వణకారికావళియే బాలసరస్వత్యాదులకుఁ జాలపూర్వప్పుడై యుండుటచేత నద్దానికి మూలగ్రంథమగు నాచింతామణి యంతకన్నను బ్రాచీనతర మని స్పష్టపడుచున్నది గదా. అథర్వణకారికావళి

చింతామణికి వివరణ మన్నవిషయము పాఠకమహాశయుల హృదయమున కెక్కుటకై యిచటఁ జింతామణ్యాథర్వణకారికావళులకుఁ గల సంబంధమును ముందుగ విశదీకరించుచున్నాను.

"ఔపవిభక్తికసంజ్ఞా వర్ణా ష్టింట్యాదయో భవంతీహ,
రుల్వాదే ర్నామ్నాం స్యు స్తేహి విభక్తౌ సమాసే చ." .

అనెడి చింతామణికారికలోని హిశబ్దమును గ్రహించి యథర్వణాచార్యుఁ డీక్రిందిరీతిని దన వికృతివివేకమున వివరించియున్నాఁడు.

"బహవో౽త్రాంధ్రభాషాయాం, వర్ణా ఔపవిభక్తికాః,
ప్రవృత్తి శ్చాప్రవృత్తిశ్చ, వికల్పశ్చ క్వచి ద్భవేత్,
తద్వివేకః ప్రయోగైక, శరణం స్యా ద్ధి శబ్దతః." (సంధి౭౩.)

ఇట్లే చింతామణిలోనున్న యీక్రింద నుదాహరించు "దరశార్ఙ్గే త్యాదికమగు నాంధ్రలిప్యుద్ధారక శ్లోకములలోని "దరశార్ఙ్గేత్యాదిశబ్దముల ననువదించుచు నథర్వణుఁ డీక్రింది రీతిని వివరించియున్నాఁడు.

శ్లో."దరశార్ఙ్గ పిప్పల దళాంకుశ పన్నగ సన్నిభాఃక్రమాత్. పరుషాః."

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. అప్పకవిమాతృక.)

శ్లో."పంచ వర్గాదయో వర్ణాః శంఖశార్ఙ్గాది సన్నిభాః,

తిర్యగ్రేఖా యుజశ్చోర్ధ్వం దండరే ఖాన్వితా అధః,
తఏవ చ ద్వితీయాః స్యుః......" (అథర్వణకారికావళి. ౭-౨)

అని యిట్లు తనకాలమునకు మారియున్న తిర్యగ్రేఖాకారములగు వొల్లుగురుతులతోఁగూడిన లిపికి సరిపడునట్లుగను,

వర్గ ద్వితీయాదులకు నవీనముగా నేర్పఱిచిన యొత్తులతోఁ గూడుకొనునట్లుగను జింతామణికారికల నథర్వణాచార్యుఁడు సవరించి యున్నాఁడు.

(౫౫) పై సందర్భమునుబట్టి చింతామణికి వికృతివివేకము వివరణగ్రంథ మగుట సిద్ధాంతిత మగుచున్నందున నప్పకవి గ్రహించిన చింతామణికారికల మాతృకలోని

"నుమ్యోర్నిత్యం హల్యథర్వణాచార్య మతాత్."

అనుపాఠము ప్రక్షిప్తమనియు "నుమ్‌చోత్తః పరుషాణా" మిత్యాది బాలసరస్వతీ మాతృకాపాఠము గ్రంథకృత్ప్రయుక్త మైనదనియు విశదమగుచున్నది. చింతామణికి వివరణగ్రంథము రచించు పుట్టఁబోవు నథర్వణుఁ డాచింతామణిలో స్మరింపఁబడుట కేవలము నసంభవము గదా.

(౫౬.) మఱియుఁ బై సందర్భమునుబట్టి యథర్వణకారికావళి దురవగాహ మగుటచేత నప్పటి కొందఱు పండితుల పఠనపాఠనాది ప్రచారములో నుండలేనియు, వ్యాకరణము నను బాలసరస్వత్యప్పకవుల కది పూర్ణముగ లభింపక కొన్ని కొన్ని కారికలుమాత్రమే లభించుట సంభవించెననియు, గ్రంథము నామూలాగ్రముగ నవగాహించి యుండమిచేతనే యప్పకవి పై రీతిని దానిని జింతామణి వివరణగ్రంథముగా గ్రహింప లేక చింతామణిలో నథర్వణుని స్మరించెడి పైనివాసీన

"నుమ్యోర్నిత్యం హల్యథర్వణాచార్యమతాత్."

అను ప్రక్షిప్తపాఠమును సమ్మతింపవలసినవాఁ డయ్యెననియు

విశదము కాక మానదుగదా. పై రీతి నథర్వణకారికావళి యాకాలమున నామూలాగ్రముగఁ బ్రచారములో లేకుండుట చేతను నట్టి గొప్పగ్రంథ మొకటిగలదని చాలమందికిఁ దెలిసి యుండుటచేతను నాయాకాలముల పండితులు కనిపెట్టి సంగ్రహముగా రచించుకొన్న వేఱొకకొన్ని లక్షణవిశేషములకారికలట్టి యథర్వణకారికావళిలోనివే యనుభ్రమ నానాఁటికి వ్యాపించుటంజేసి యథర్వణకారికావళిలో నట్టికారికలకుఁ బ్రక్షిప్తత సంభవించెననియు నూహింపఁ దగియున్నది. ఈసందర్భమున నొక్కయుదాహరణమునుమాత్ర మిటఁ జూపుచున్నాను.

వాక్యములలోను సమాసములలోను శుద్ధ సంస్కృతాంధ్రపదముల మేళనమును జేసెడి మణిప్రవాళశైలి(మలయాళ భాషాప్రసిద్ధము) నంగీకరింపక యాంధ్రపండితులు శుద్ధ సంస్కృతాంధ్రపదముల సమాసమును వైరిపదదోషదూషితముగా నిరాకరించుచుండెడివారు. ఆసందర్భమునఁ గొందఱాంధ్రపండితులు "వాఁడిమయూఖములు" మున్నగు నన్నయప్రయోగములకును నట్టి దోషము తగులుచున్నదని భ్రమించి యట్టి ప్రయోగములకుఁ జింతామణిలోని

"సంస్కృతపదేన పరిమిత మాంధ్రపదం కర్మధారయో భవతి"

అనెడిసూత్రము రక్షక మగుచున్న దని యపార్థము చేసికొని యట్టి మఱికొన్ని ప్రయోగముల నన్వేషించి యా చింతామణి సూత్రములోని పరిమితశబ్దముచే బోధితమగుచున్న పరిమి

తత్వము షడక్షరమాత్ర పరిమితమని యీక్రిందిరీతి నొక సంగ్రహకారికను రచించికొనిరి.

"ఆంధ్రః షడ్వర్ణపర్యాంతం సంస్కృతేన సమస్యతే"

లేదా,

"ఆంధ్ర షడ్వర్గ పర్యంతం పదం స్యాత్కర్మధారయే."

నానాఁటి కిది యథర్వణకారికలలో నుండఁదగిన దను భ్రాంతిచే నందుఁ బ్రక్షిప్తమగుటయు సంభవించెను. పై కారిక బాలసరస్వతీయమునందును నహోబలపండితీయాదులందును బై యభిప్రాయములతోనే యుదాహరింపఁబడి యున్నది. కాని పైయభిప్రాయములు నన్నయాథర్వణసమ్మతములు కావు. చింతామణికర్త కేవల సంస్కృతశబ్దముల సిద్ధసమాసములను యథాస్థితముగానే యంగీకరింపవలెననియు, నాచ్ఛికసమాసములను వ్యవహారమును బట్టి గ్రహింపవలెననియు విశదపఱిచి సంస్కృతాంధ్రమిశ్రసమాసములను గాని సాంస్కృతికసాధ్యసమాసములను గాని ఘటించునపుడు పాటింపవలసిన యేర్పాటులను మాత్ర మీక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు.

"సంస్కృత వైకృత శబ్దైర్మిశ్రసమాసః స ఏవ విజ్ఞేయః"

"సంస్కృత పదేన పరిమిత మాంధ్రపదం కర్మధారయో భవతి.

సంస్కృతవిశేషణం కాకృత్స్నశబ్దేన సమస్యతే"

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. హలంత.)

వీనినిబట్టి యాంధ్రవిభక్త్యాదిచిహ్నములు గలిగిన పైని సంస్కృతాంధ్రశబ్దములుగు యథాయథముగా సమాసములు (తత్పు

రుషకర్మధారయద్విగువులు) చేసికొనవచ్చుననియు, నిఁక శుద్ధ సంస్కృతశబ్దముతో నాంధ్రశబ్దములకు సమాసముచేయుట యథేచ్ఛముగా జరుప వలనుపడదనియు, బిరుదాదివాచక పరిమితాంధ్రశబ్దములతోనే శుద్ధసంస్కృతశబ్దము కర్మధారయ సమాసముగా (కృష్ణరాయఁడు మొ.) సమసించుననియు విశద మగుచున్నది. కావునఁ బైనుదాహరించిన "సంస్కృతపదేనపరిమిత" మిత్యాదిసూత్రములోని పరిమితశబ్దమున కాలక్షరముల పరిమితి యని యర్థముచేయుచు నధర్వణుఁడు

"ఆంధ్రి షడ్వర్ణపర్యంతం సంస్కృతేన సమస్యతే"

అని వివరించినట్లు వ్రాసి "వాఁడిమయూఖములు, వేఁడిపయోధారలు, వేయి మున్నూఱుగజములు" అనురీతి సమాసములను బాలసరస్వత్యహోబలపండితాదు లుదాహరించుట కేవలము నసంగతమై యున్నది. ఇట్టి నియమమునే యంగీకరించినచో "ఒకవేయిమున్నూఱుగజములు, కటకిచీఁకటితిండికరములు, ఓర్వఁజాలని వాఁడిమయూఖములు," మున్నగు సమాసము లెల్ల వ్యాకరణసంస్కారవిదూరములే యనవలసివచ్చును గదా. వేయేల! అధర్వణాచార్యుఁ డందలి పరిమితశబ్దమునకు నేను పైని వ్రాసినరీతినే బిరుదాదివాచక పరముగనే యర్థముచేసి యీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.—

"ద్వ్యక్షరాది చతుర్వర్ణ, పర్యంత జననామసు,
లోప స్స్యా డ్వాది వర్ణానాం, శబ్దేరాయాదికే పరే,
క్వచి దిత్వం క్వచి న్నత్వం, క్వచి త్వత్వమ్........"

పై సందర్భమునుబట్టి యాంధ్రశబ్దచింతామణి కధర్వణ కారికావళి వివరణగ్రంథమనుటకు సందేహములేదుగదా.

(౫౭) నన్నయకాలమువఱకును జిరకాలమునుండియు నాంధ్రులకును గర్ణాటులకును లిపి యొక్కటియై యుండెడిది. అట్టి యాంధ్రకర్ణాట సాధారణలిపియందుఁ గొన్ని మార్పులు చేసి తెల్గున కొక శ్లాఘ్యమగు ప్రత్యేకలిపిని నన్నయ యీక్రింది రీతి నుపదేశించెను.

"అప్పకవిపుస్తకేస్థిత మాంధ్రలిప్యుద్ధారకం శ్లోకత్రయమ్ ......

శ్లో॥ బాలేందు పరిధి శృంగా, వక్త్ర కుశగ్రంథి దాత్ర పరశు సమాః,
ఆద్యా ఇభకరతుల్యా, స్వదీర్ఘా శూర్పసన్నిభా స్వన్యే
దర శార్ఙ్గ పిప్పలదళాంకుశ, పన్నగసన్నిభాః క్రమాత్ స్వరాః
సంధివిశేషాధిక్యా, స్తథైవ వర్గద్వితీయ వర్ణాద్యాః
కీర తరి హస్తిహస్త, శుక్తి తులాసన వితర్ది సీరసమాః
అంతస్థా శ్చోష్మాణో, దంత్యాది గౌరుకౌ చ బిందుయుతౌ॥
(అహో. ౧౭౯ పుట.)

ఆంధ్రకర్ణాటసాధారణ లిపియందుఁ గొన్ని మార్పులు చేసి తెల్గునకొక శ్లాఘ్యమగు ప్రత్యేకలిపిని గల్పింపఁగోరి నన్నయభట్టు పైని వర్ణించిన రీతి నెల్లరకును సుజ్ఞేయమై యుండుటకయి యప్పటి కలవాటులోనున్న యా లిపినె చాలవఱకు గ్రహించి స్వల్పములగు మార్పులు చేసెను. అచ్చులును గొన్ని హల్లులును బ్రత్యేకస్థితిలో నొకరీతిగను వేఱొకహల్లుపై నిల్చునపు డొకరీతిగను నావఱకుండఁగా నట్టి విస్తర మేలయని తలఁచి

యచ్చులకును "యరల" అను హల్లులకును వానిసంశ్లేషరూపము లగు గుణితములోని యాకారములె ప్రత్యేకస్థితిలో సైత ముందు నట్లుగ నేర్పాటుచేసియట్టి వాని యాకృతిని బాలేందుత్వాదికముచే వర్ణించెను. తక్కిన హల్లులు గుణితములోను ప్రత్యేకస్థితిలోను సాధారణముగ నొక్కరీతినె యుండుటంజేసి వానిని యథాస్థితముగనె వర్ణించెను. కాని స్పర్శములందు మాత్రము గొప్పమార్పు చేసెను. అయిదువర్గములలోను వర్గప్రథమాక్షరములను మాత్రమె యాంధ్రకర్ణాటసాధారణ లిపిలోని వానిని దీసికొని వానిమీఁద నొక్కొక్క నిడుపుగీఁతె గీయుటచేత వర్గద్వితీయాదు లేర్పడునని నియమించెను. వర్గప్రథమములపైని మహాప్రాణ నాదాదియోగముచే వర్గద్వితీయాదులు జనించును. కాన నట్టి వర్ణపార్థక్యసంపాదకలక్షణములకు గుఱుతుగా నొక్కొక్క గీఁతగీయుట యక్షరతత్త్వశాస్త్రానుకూలముగ నుండునని యాతఁడు తలంచియుండును. ఉదా—అప్పటి వర్గప్రథమములు—"[illegible]" బాలచంద్రాకారమగు 'అ' కారముతోఁగూడినవి" " కవర్గద్వితీయాదులు "[illegible]=ఖ; [illegible]=గ; [illegible]=ఘ; [illegible]=జ". ఇట్టి నన్నయోపదిష్టలిపిలోని స్పర్శములమీఁది గీఁతలను లెక్కించికొని శీఘ్రపఠనాదికము చేయుట శ్రమాపాదకమని తలంచి కావలయు నథర్వణాచార్యుఁ డట్టిగీఁతలను గీయుటలో మహాప్రాణయోగముచే నేర్పడు నొత్తక్షరములకుఁ గ్రింద గీఁతలను గీయవలెననెడి

మార్పును జేసెను. ఆంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోని తలకట్టు '—' అను నాకారముగలది. దానిని దీసివేసినచో పొల్లగు వ్యంజనపు గుఱుతగుచుండెను. కాని పొల్లు హల్లునకు గుర్తుగా వ్యంజనలిపిమీఁద నొక తిర్యగ్రేఖ '/' అను రీతిని గీయుట నన్నయనాఁటికే యంకురించి యథర్వణునినాఁటికి విస్తరించెను. కాన నట్టివిషయమును సైత మథర్వణుఁడంగీకరించి తనచేసిన సవరణముల నీ క్రిందిరీతిని వర్ణించెను.—

శ్లో. "పంచ వర్గాదయో వర్ణా। శ్శృంఖ శార్ఙ్గాది సన్నిభాః।
తిర్యగ్రేఖాయుజ శ్చోర్ధ్వం। దండరేఖాన్వితా అధః।
త ఏవచ ద్వితీయా స్స్యు। రూర్ధ్వరేఖాద్వికాన్వితాః।
ప్రథమాస్తు తృతీయాః స్యు। స్తృతీయా స్తే చతుర్థకాః।
రేఖాద్వయాధోదండేన। యుక్తాః స్యు రనునాసికాః।
మిళద్దండద్వయోపేతాః। ప్రథమా లిపయ స్స్మృతాః॥
తిర్యగ్రేఖాయుజశ్చోర్ధ్వ మిత్యస్య పూర్వేణాన్వయః"
(అహోబల ౧౮౦ పుట).

దీనిచొప్పున నేర్పడెడి కవర్గము—

పయిరీతిని నన్నయోపదిష్ట లిపినే సవరించుచు నన్నయ చెప్పిన దరశార్ఙ్గేత్యాదికకారికనే యనువదించుచు "పంచవర్గాదయోవర్ణా, శ్శృంఖశార్ఙ్గాదిసన్నిభాః" అని యిట్లథర్వణాచా

ర్యుఁడు చెప్పుటచేత "బాలేంద్వీత్యాది చింతామణికారిక లథర్వ ణుని నాఁటికే (క్రీ. శ. ౧౨౦౦) చింతామణిలో నున్నవని నిస్సందే హముగాఁ జెప్పవచ్చును. బాలసరస్వత్యప్పక వ్యహోబలపండి తుల క్లిష్టశ్లోకములు సరిగా బోధపడలేదు. కావుననే బాలసరస్వతి యీనన్నయకారికలకుఁ డీక వ్రాయఁడయ్యె. అక్కారణముననె లేఖకులు వీనిని దొలఁగించుటచేత బాలసరస్వతీయచింతామణి లో బాలేంద్వీత్యాదికారికలు లేకపోయెను. అప్పకవి నన్నయ కారికలనాంధ్రీకరించుచు నథర్వణకారికలయర్థమును నైత మందు స్వకల్పితమును వలె జోడింపఁ బోయి పెక్కు ప్రమాదములకు లోనయ్యెను. అహోబలపతి యప్పకవిదారినే పోయెను. (పారిజా తము ౨౮౦. వి.) ఇట్టి వీరుగాని వీరి గ్రంథములను జూచిన వేఱొకరు గాని యీకారికలను బ్రక్షిప్తము చేసిరేమోయనుట విశ్వసనీయము కాదుగదా, ఇంతయేల! అథర్వణునినాఁటికె యివి వెలసియున్నవని పై యథర్వణుని నవరణమె విశదపఱుపఁ జాలును గదా.

నన్నయ వర్ణించిన యాకారములలోఁ గొన్ని నాఁటికిని నేఁటికిని నించుమించుగా నేకరీతినె యున్నను "శార్ఙ్గ – = చ్; పిప్పలదళ – = ట్; అంకుశ – = త్; పన్నగ – = ప్; శుక్తి – = వ్; తులా – = శ్; సీర – = హ్? ఇభకర – = దీర్ఘపు గుర్తు." అను లిపులయాకారములు దక్షిణ హిందూదేశ లిపిశాస్త్ర

మున (సౌదిండియను పేలియాగ్రఫీ) బర్నల్ దొరగారు చూపిన యాఱవపటములోని (క్రీ. శ. ౯౮౫) లిపికి సరిపడి యున్నవి. ఇఁక నవి నేఁటి లిపికే గాక యందు బర్నల్ దొరగారు చూపిన యేడవ పటములోని పదునొకొండవశతాబ్దపు లిపికిఁగాని యెనిమిదవ పటములోని పంద్రెండవ శతాబ్దపు లిపికిఁ గాని సరిపడి యుండలేదు. కాఁగా "బాలేందు్విత్యాది చింతామణికారికలు క్రీ. శ. పదునొకండవశతాబ్దము నారంభములోనివని గాని యంతకు ముందటివని గాని యంగీకరింపక తప్పదు. ఇంతియ కాక (క్రీ. శ.) ౧౦౦౩ సంవత్సరపు శక్తివర్మశాసనమునందు సైతము తలకట్టు '—' అను నాకారముతోనె లిఖింపఁబడి యుండఁగా (క్రీ. శ.) ౧౦౨౨ సంవత్సరపు రాజనరేంద్రుని కోరుమల్లిశాసనమున నన్నయ వర్ణించిన యర్ధచంద్రాకారపు గుర్తగు '✓' అను నదె తలకట్టుగ నెల్లయెడలను లిఖింపఁబడి యున్నది. అది మొదలుగఁ దలకట్టు బాలచంద్రాకారముగు నట్టి గుఱుతుతోనె లిఖించుట సంప్రదాయముగ వెలసెను. నిశ్చయముగ నన్నయ యుపదేశముననె యట్టి మార్పు మొదటఁ గోరుమల్లి శాసనములో సంభవించె నని విశ్వసింపఁదగియున్నది. ఈయొక్క నిదర్శనమె చింతామణి నన్నయరచితమని స్థిరపఱుచుటకు సమర్థమై యున్నది గదా.

ఇట్లె యథర్వణుఁడు చెప్పిన వర్గద్వితీయచతుర్థముల యధోదండాకారరూపముగు నొత్తుగుఱుతు సైత మథర్వణు

నకుఁ బూర్వమున లేదు. ఒత్తు గుఱుతులు పదుమూఁడవ శతాబ్దపుశాసనములు మొదలుగనె యగపడుచున్నవి. కాఁగా నథర్వణకారికావళి పదుమూఁడవశతాబ్దపుదని చెప్పుటయెంతయు విశ్వసనీయ మగుచున్నది. ఇట్లె బర్నల్ దొరగారు తమ సౌదిండియను పేలియాగ్రఫీలో (31 పుట) వ్రాసియున్నారు. ఈయొత్తుగుఱుతు కన్నడమునందు సైతము తెల్గులిపిసంబంధమునఁ బదుమూఁడవశతాబ్దము నుండియె వెలయసాగినది.

(౬౦) నన్నయభారతభాగప్రయోగములనుబట్టి చూచినను జింతామణి నన్నయభట్టారకకృతమనియే విశదమగుచున్నది. నన్నయభట్టభారతభాగపద్యములలోఁ దద్ధర్మార్థకములగు "ఎడి, ఎడు" అనువానితో నున్న "రక్షించెడి, రక్షించెడు" అను సంస్కృతసమధాతుజ విశేషణరూపము లగపడవు. దేశ్యక్రియాజన్యవిశేషణము లట్టివి పెక్కు లందగపడుచున్నవి. అట్లే "ఎద" అనురూపముతో నున్న "రక్షించెద" అనురీతిగల తద్ధర్మార్థక తత్సమక్రియారూపములు నన్నయ భారతభాగములో రెండుచోటులందు మాత్రమే యగపడుచున్నవి. అట్లే "విచారింతము" అనురీతిగల యుభయకర్తృకప్రార్థనాద్యర్థక తత్సమక్రియారూపములు సైతము రెండుస్థలములందుమాత్రమే యగపడుచున్నవి. "విచారింపకు" అను నీ వ్యతిరేకప్రార్థనాద్యర్థకరూప మొక్కచోటను మాత్రమే యగపడుచున్నది. బాలవ్యాకరణకారుఁ డానంతర్యార్థక ప్రత్యయాంతరమని భ్రమ

పడినట్టియు, "రక్షించుటయును" అనుదానినే పోలియున్న ట్టియు సముచ్చయ ను శబ్దపరకభావార్థక ను ప్రత్యయముతో నున్న తత్సమరూపములును నన్నయభారతభాగమున రెండు చోట్లనుమాత్రమే యగపడుచున్నవి. (౧౧౧ విష) "తేజరిల్లమి, రక్షింపమి, లంఘింపమి" అను వ్యతిరేకభావార్థక మి ప్రత్య యాంత తత్సమరూపములు మూఁడు మాత్రమే యందగపడు చున్నవి. అట్లే వ్యతిరేకక్త్వార్థక తత్సమరూపములు సైత మల్ప ముగనే యున్నవి. పైప్రత్యయములతో నున్న యాచ్ఛికక్రియా రూపములు మిక్కిలి ప్రచురముగ నగపడుచున్నవి. పైసందర్భ మునుబట్టి పైజాతుల సంస్కృతసమరూపములను బ్రచురముగాఁ బ్రయోగించుట నన్నయభట్టారకహృదయము కాదని తోఁచక మానదు గదా. నన్నయభట్టారకుని యట్టి సుగూఢాశయము నొక్క యాంధ్రశబ్దచింతామణిమాత్రమే పాటించుచున్నది.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికర్త

"ఉపకృతి పరిణతి సంవృతి, భేదా త్త్రివిధా క్రియా పృషణ్యాదిః,
ఉపకృతి రస ఘూర్ణ్యాదిః, పరిణతి రన్యాతు రంజి వస్యాదిః"

అని యిట్లు దేశ్యధాతువులకు వర్ణింపని యుపకృత్యాదిభేద ముల నుపన్యసించి వానికి స్వార్థమున నించుగాగమము విధించి యట్టి తత్సమధాతువులకు మాత్రమే కాలపురుషాది భేదములందు వచ్చు "అత్త్వాది" కార్యములను "వ్యతిరే కాదా భావిని చాత్ స్యాత్" అనునది మొదలగు సూత్రముల

చేత సిద్ధించునట్లు క్రియాపరిచ్ఛేదమెల్ల నడపి తుట్టతుద నట్లు తత్సమధాతువులకే నియతముగాఁ జెప్పఁబడిన "అత్త్వాది" కార్యములు దేశ్యధాతువులకు యథాసంభవముగా వచ్చునని "అత్త్వాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ" అనుసూత్రముచే నతిదేశించి యున్నాఁడు. ఇట్లు చింతామణి లోని క్రియాపరిచ్ఛేదములోని యాగమాదేశప్రత్యయాదులు తత్సమధాతువులకే నియతముగాఁ జెప్పఁబడియున్నందునఁ దత్సమధాతువులందుఁ బ్రచురముగాఁ బ్రయోగము లేని పైనుదాహరించినరూపము లాగ్రంథములో సాధింపఁ బడవయ్యెను. అట్టివానినెల్ల యథాప్రయోగముగా వర్ణాగమము లను జేసి సాధించుకొనవలెనని మాత్రమే "పునరాగమః క్రియాణా" మిత్యాదిసూత్రముచేత నుపదేశింపఁ బడెను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నొక్క నన్నయభారతభాగము నందు మాత్రమే తత్సమక్రియలయం దట్టిరూపములు సాధారణముగాఁ బ్రయోగింపఁబడకుండుటయు నాంధ్రవ్యాకరణము లన్నిటిలో నొక్క యాంధ్రశబ్దచింతామణిమాత్రమే తత్సమధాతువులం దట్టిరూపములను బూర్ణముగ సాధింపకుండుటయు నను నీరహస్యమును బాగుగఁ బరిశీలించునపుడు తద్గ్రంథము లేకకర్తృకములై యుండవలె ననెడియూహ విమర్శకుల మనోవీథిని విహరింపక మానదుగదా. ఇట్టి యేకాంతసంబంధము నన్నయభారతభాగచింతామణుల కనేకస్థలములం దీవఁటకుఁ జూపఁబడెను.

(౫౯) మఱియు దుగాగమయుక్తరూపములకుఁ (ఎడ గాగమ యుక్తరూపములకును నగవచ్చును) జింతామణి తద్ధర్మార్థకత్వము నంగీకరించుటయుఁ బయిసిద్ధాంతమును బలపఱచుచున్నదని గ్రహింపఁజాలక యది యాసిద్ధాంతము నకు బాధకమని కవులచరిత్రకారులు వింతగ వ్రాసి యున్నం దునఁ దద్విషయము నిట విమర్శించుచున్నాను.

నన్నయభారతభాగములోని ప్రయోగములకు సరిగా నాంధ్రభాషాభూషణము కావ్యాలంకారచూడామణి ము న్నగు ప్రాచీనలక్షణ గ్రంథములలో 'ఎడ్యేను' ప్రత్యయాంత రూపములును "ఎడగాగమ" యుక్తరూపములును (అడిగెద రు. మొ) వర్తమానార్థకములనియు దుగాగమ యుక్తరూప ములు (పలుకుదురు. మొ) భవిష్యదర్థకములనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నట్లును, నాంధ్రశబ్దచింతామణిలో నట్లు ప్రాచీనపద్ధ తిని జెప్పఁబడక "ఉన్నానుబంధ" యుక్తరూపములు వర్త మానార్థకము లనియు "కలానుబంధ"యుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములనియు నవీనపద్ధతిని జెప్పఁబడినట్లును, నకా రణమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రాచీనమనుటకు వలనుపడ నట్లును నాంధ్రకవులచరిత్రమున వ్రాయఁబడి యున్నది. (రివైజ్డ్ ఎడిషను. ౮౮—౫౭ పుటలు) ఉన్న కలానుబంధముల విషయమున మున్ముందు విపులముగా వ్రాయఁబడును. (చూ. ౧౧౭-౧౨౫. వి.)

(౬౦) ఆంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకారచూడామణి కర్తలు భారతమునే గాక యా కాలమునందలి యాంధ్రవాఙ్మయమునే బాగుగఁబరిశీలింపకయే క్రియారూపముల కాలముల నుపదేశించిరనుట సాహసము కాదు. వీరేశలింగముపంతులు గారు స్వవాదోపయుక్తము లగు ప్రయోగములను మాత్రమె భారతమునుండి చూపి బాధక ప్రయోగములను జూపకుండుట యుక్తము కాదు. పురాతనాధునాతనవాఙ్మయములో నెచ్చటను, 'దుగా'గమయుక్తరూపములకుఁ గాని "ఎద"గాగమయుక్తరూపములకుఁ గాని కాలనియమ మగపడదు. ద్వివిధరూపములను వర్తమానభవిష్యత్కాలములు రెండింటి యందును నన్నయభట్టారకుఁడే వాడియున్నాఁడు. ఇంకను 'దు' గాగమయుక్తరూపములకు భూతకాలమునందును సరుదుగ వాడుకగలదు.

(౬౧) 'ఎద'గాగమయుక్తరూపములు వర్తమానార్థకములనియు 'దు'గాగమయుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములనియుఁ గేతనాదులు చెప్పుటచేతను వీరేశలింగముపంతులుగారందులకు భారతమునుండి యుదాహరించి యుండుటచేతను నవి ప్రాస విశ్రమస్థలఘటితములు కాకున్నను నాకు సమ్మతములే యగుట చేత గ్రంథవిస్తరభీతిచే మరల నిట నుదాహరింప మానితిని. ఇఁక సధర్వణాచార్యుఁడు కేతనాదులకు విరుద్ధముగ "ఎద" గాగమయుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములని చెప్పియున్నాఁడు. అహోబలపతి యద్దానిని సమ్మతించి యుదాహరించియున్నాడు.

"అథర్వణగ్రంథేతు పాయొక నిత్యాద్యా
భావిక్రియాసు యస్యస్యా, దేత్వమేవ ప్రయోగతః,
ఇతి భావిక్రియావ్యవహారేణ ఎత్వంవిహితమ్." (అహో. ౧౫౩ పుట.)

ఈసందర్భమునుబట్టి "ఎద" గాగమయుక్తరూపములకు భవిష్యదర్థకత్వమును గలదనుటకు సైతము వేఱుగఁ బ్రయోగములను జూప నక్కఱలేదు. అట్లయినను గేతనాదుల ప్రమాదము పాఠకమహాశయులకు విశదపడుటకయి యిటదిఙ్మాత్రముగ నుదాహరించుచున్నాను.

(౬-౨) ఎదగాగమరూపములకు భావ్యర్థమును గలదు.

సీ. "పనియేమి పంచినఁ బదపడి చేసెద, ననక తఱిఁ బంచిన యాజ్ఞణంబ
　చేయుచు..........."　(భార. ఆది. 3 ఆ ౧౦౦.)

వ. అమ్మునీంద్రునకు మకులితకరుండై గ్రుపమం డిట్లనియె.

క. తనపలుకు లోకమెల్లను । గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁ డీయమనం
　దనుఁ డే మేపురమును ని । తనుమధ్య వివాహ మయ్యెదము నని పలికెన్.
　(భార. ఆది. ౭ ఆ. ౪౮౫ ప.)

చ. ఇదె ప్రళయాగ్నివోలె దెసలెల్లను గప్పుచు విస్ఫులింగముల్
　వదలక వాయుసారథి జవంబున దా నిటవచ్చె నేమసే
　యుదు సుతులార! యీబిలము నొయ్యనఁ బోయి చొరుండు దీనిఁ గ
　ప్పెద ఘనపాంసుజాలముల భీమశిఖావళి దాఁకకుండఁగన్.
　(భార. ఆది. ౮ ఆ. 30 ప.౫)

"ఇద మాఖోర్బిలం భూమౌ, వృక్షస్యాస్య సమీపతః.
తదావిశధ్వం త్వరితం, వహ్నే రత్ర న వో భయమ్,
తతో ఽహం పాంసునాఛిద్ర మపిధాస్యామి పుత్రకాః."
(భార. ఆది. ౨౫౭ అధ్యా. ౧౬ శ్లో.)

(౬౩) దుగాగమరూపములకు వర్తమానార్థమును గలదు.

సీ. మీవంశమున నరదేవోత్తములగు నట్టి సద్ధర్మమార్గంబు సలుపుదయ్య
ధర్మవిరుద్ధమై ధర్మకామంబు లొండొంటిని బాధింపకుండ నుచిత
కాలవిభక్తముల్ గాఁజేసి సేవింతె ధర్మవునందుఁ జిత్తంబు నిలిపి
యిమ్ముల నపరరాత్రంబులం దెప్పుడుఁ జింతింతె నిజబుద్ధిఁజేయఁదగిన
ఆ.వె. రాజకృత్యములు......... (భార. సభా. ౧ ఆ. ౭౬ ప)

"కచ్చిదాచరితం పూర్వైః, నరదేవ పితామహైః,
వర్తసే వృత్తి మక్షుద్రాం, ధర్మార్థసహితాం త్రిషు,
కచ్చి దర్థేనవా ధర్మం, ధర్మేణార్థ మథాపివా,
ఉభౌ వా ప్రీతిసారేణ న, కామేన పరిబాధసే,
కచ్చి దర్థం చ ధర్మం చ, కామం చ జయతాం వర,
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞః, సదా వరద సేవసే,
కచ్చి చ్చాపరరాత్రేషు, చింతయ స్యర్థ ధర్మవిత్.

(భార. సభా. ౫ అధ్యా)

—• దుగాగమరూపములకు భూతార్థమును గలదు. •—

క. భూమీశ హంసడిభకులు
నామగధాధీశ్వరుండు నమ్మువ్వురు ను
ద్దామభుజ వీర్యసంపద
తో మూఁడుజగములు నోపుదురు సాధింపఁగ.

(భార. సభా. ౧ ఆ-౧౧౫)

(హంసడిభకు లావజ్ఞకుఁ జచ్చిరిగాన (౧౧౬-౧౧౭ ప.)
నిట "ఓపుదురు=ఓపెడివారు" అని యర్థముచేయక తీరదు.
ఇది భావ్యర్థక మెంతమాత్రమును గానేరదు).

చ. ఇది మునికన్యయేని మఱి యేలొకొ యీలలితాంగియందు నా
　హృదయము దద్దయుం దవిలె నిప్పలు కింకను నమ్మనేరన
య్యెద విజితేంద్రియుండనఁగ నిమ్మునిఁ బాయక విందునంచు దా
నిది కలరూపెఱుంగ నవనీపతి యుత్సుకుఁ డయ్యె నాత్మలో.

(భార. ఆది. ౪ ఆ. 30 ప.)

(ఇచట 'విందున్' అనునది యొంతమాత్రమును భావ్యర్థకము కాదుగదా.)

(౬౪) పైరీతిని "ఎద"గా గమాంతరూపములకును "ను" గా గమాంతరూపములకును గాలనియమము లేమింజేసి యవి కాలవివక్షలేని ధాత్వర్థమాత్రమునఁ బ్రయోగింపఁబడుననియు నచ్చటి సందర్భమునుబట్టియే యుచితమగు కాలము స్ఫురించు ననియుఁ దలఁచి నన్నయభట్టు వానికిఁ దద్ధర్మార్థకత్వము నంగీకరించి యుండెను. అట్టి యాతని గంభీరాశయము నహోబల పతి వివరించియు నున్నాఁడు.

"భూతాద్యర్థత్రయవిలక్షణః కశ్చిదర్థః తద్ధర్మాఖ్య ఇత్యాచార్యైః వ్యవహ్రియతే...తత్రాచార్యైః కాల మవివక్షిత్వైవ ధాత్వర్థమాత్రే వివక్షా క్రియతే అతఏవ తద్ధర్మార్థ- ఇత్యన్వర్థసంజ్ఞా. తస్య ధాతోర్ధర్మః వాచ్యార్థ మాత్ర మితి." (అహో. ౪౫౯ పుట.)

మఱియు 'నిప్పుఘుండును' మున్నగుచోట్ల నీక్రియల కేకాలమును గల్పింపరాదు. అట్టియెడలఁ గేవల ధాత్వర్థము మాత్రమే తోఁచును. ఇంకను ధాచ్ఛీల్య సాతత్యాద్యర్థవిశేషములును వీనికిఁ గలవు.

తే. ఏను జర యను రాక్షసి నిష్ఠురంబు
చటుకమునఁ బాయకుండుదు సంతతంబు
నీకు నిష్టంబు సేయఁగ నెమ్మితోడఁ
గోరుచుండెద నది సమకూరె నేఁడు. (భార. సభా. ౧ ఆ. ౧౫౧ ప.)

అతివిశాలమగు సంస్కృతభాషలో సైత మిట్టి లకారములు లేవు. కావుననే గదా కొంద ఱాంధ్రవైయాకరణుల కిట్టి తడఁబాటు సంభవింపవలసి వచ్చెను. పయిసందర్భమును బట్టి పరిశీలించునపుడు వెనుక నుదాహరించిన రీతినున్న నన్నయభట్టారకుని ప్రయోగములందలి గంభీరాశయములను గ్రహింపఁజాలక యాంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకార చూడామణికర్తలు క్రియాకాలముల నుపదేశించుటలో నవిమర్శితముగ నపమార్గమునఁ బోయిరని యెవ్వరికేని తోఁచకమానదు గదా మఱియుఁ బైనుదాహరించిన విషయములను బరిశీలించునపుడు చింతామణి నన్నయభారతభాగములకుఁ గల యాంతరంగికసంబంధము విశదపడకపోదు గదా.

(౬౫) పైనుదాహరించినరీతిని జింతామణి నన్నయభారతభాగములకుఁ గల యేకాంతసంబంధమును బరిశీలించినను, జింతామణి గ్రంథాదిని జేయఁబడిన కావ్యప్రసంగమును విమర్శించినను, జింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొను మార్గములనుమాత్రమే ప్రధానముగఁ జేసికొని యాచ్ఛికభాషాపద్ధతులఁ జూపుట కంతగాఁ బ్రయత్నింపకుండుట నాలోచించినను, సంస్కృతశబ్దములలో సైతము కావ్యో

పయోగి. ప్రసిద్ధశబ్దములనే తెనుఁగులో నుపయోగించుకొన వలెనని చేసిన "విరళా" నిత్యాదిసూత్రపు నియమమును బరికించినను, మహాభారతాంధ్రీకరణసందర్భమున నన్నయభట్టారకుఁ డేర్పఱిచికొన్న గ్రాంథికాంధ్రభాషాలక్షణముల యొక్క—అందును సంస్కృతసమశబ్దలక్షణముల యొక్క—ఏర్పాటులే యాంధ్రశబ్దచింతామణిగ వ్రాయఁబడెనని విమర్శకులగు విద్వాంసులకుఁ దోఁచకమానదు గదా.

ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి విషయ పరిశోధనము.

II

కావ్యభాషకే సంస్కారము.

(ఆంధ్రవ్యాకరణములు సంస్కృత వ్యాకరణానుసారులు)

(౬౬) విచక్షణులారా, నా విన్నవించిన మొదటిభాగమునం దాంధ్రవ్యాకరణరచనమునకు నన్నయభట్టారకుఁడే మొదటివాఁ డనియు, నాతనిగ్రంథములలోఁ జింతామణి రచనయే మొదటిదనియు విశదపఱిచియున్నాను.

(౬౭) పదస్వరూపాజ్ఞానము, నుచ్చారణమునందలి త్వర, యస్పష్టశ్రవణము, నుచ్చారణమునందలి సుఖాపేక్ష, వర్ణోత్పత్తిస్థానములలోని లోపములు, దేశములోని శీతోష్ణస్థితిభేదములవల్లఁ గలిగిన వర్ణోత్పత్తిస్థానములందలి యీషద్భేదములు మున్నగు పెక్కుకారణములచేత వ్యావహారికభాష లెవ్వియైనను సర్వసామాన్యముగా వివిధములగు పరిణామములను గాలక్రమమున నందుచుండుననుట సకలభాషాతత్వశాస్త్రజ్ఞులకును సమ్మతమే యగుటచేతఁ దద్విషయమున నంత

గాఁ జర్చింపవలసిన ప్రసక్తి లేదు. అట్లు సర్వకాలములందును బహువిధములుగ మాఱుచున్న భాషలలోఁ గొందఱు ప్రాజ్ఞులు వ్యవహరించెడు భాష తక్కిన సామాన్యజనుల వ్యవహారములో నున్న భాషవలె విశేషములగు మార్పులనందక ప్రాచీనస్థితిలోఁ జాలవఱకు నిల్చుననుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరు గదా. ఇందుల కిప్పటినాగరకజనవ్యవహారభాషకును సామాన్య జనవ్యవహారభాషకును గలభేదమే ప్రబలనిదర్శనము కాఁజాలియున్నది.

ఇట్లు పరిణామము నందుచున్నపు డాయాకాలములందుఁ బూర్వపూర్వభాష లుత్తమమైనవనియుఁ, బైనిర్వాసిన యుచ్చారణత్వరాది కారణములచేత వర్ణలోపాదులనందిన యుత్తరోత్తరభాష లపభ్రష్టములనియుఁ దత్తత్కాలములలోని పండితులు తలంచు చుండుటయు, నట్టి యపభ్రష్టభాషను వాఙ్మయోపయోగిగా నంగీకరింపక యప్పటి కుత్తమముగా వారికిఁ దోఁచు పూర్వ పూర్వ సంప్రదాయములతో నుండుభాషనే గ్రాంథికభాషగ నంగీకరించుచుండుటయు మనపూర్వుల సంప్రదాయ మగుటచేత నిప్పటికిని నట్టిసిద్ధాంతమే మనచేత సయితము పాటింపఁ బడుచున్నది. పరిశీలింపఁగా ననాదియగు నీ ప్రపంచమున నేభాషయైనను బై నుదాహరించినరీతిని బూర్వపూర్వభాషల యపభ్రంశపు రూపములతోనే యుండుననుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలకున్నను దమతమ కాల

ములనాఁటికిఁ బ్రాచీనస్థితిలో నున్న భాషయే పవిత్రమైనదని తలంచుట మనపూర్వులకును మనకును సమ్మతమైయున్నది. ఆచారవ్యవహారములలోవలెనే భాషావిషయములోను నట్టి సంప్రదాయము నుల్లంఘించి లోకవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించుట యనుచితమగుటంజేసి మహాకవులు రసికజనుల మెప్పును గోరి ప్రాచీనసంప్రదాయములతో నున్న భాషనే యుత్తమకావ్యాదులలో నుపయోగించుచుండుట కభిలషించుచుందురు. మఱియు వ్యవహారమునకు బొత్తిగా విదూరమైన కేవల ప్రాచీనతమభాష నుపేక్షించుచుండుటయు సంప్రదాయమై యున్నది.

(ఉ౮) అట్లైనను మహాకవులకును లోకముతో సంబంధ ముండుటచేతను వారును నితరవిషయములలో వ్యవహారభాషనే యుపయోగించుచుండుటచేతను వాసనావశముగ వారి వ్యవహారమునందుఁ జిరకాలము నిలిచియుండి వారిమనసు నచ్చికొం గాంచిన యుత్తమోత్తరవ్యావహారికభాషయుఁ గొంత క్రమక్రమముగా నట్టి కావ్యభాషలో నైతమనివార్యముగాఁ జొరఁబడుచుండును.

పై సందర్భముచొప్పున దేశభాషలలోఁ గావ్యభాష వేఱుగను వ్యావహారికభాష వేఱుగను నేర్పడుచుండుట సనాతనసంప్రదాయమై యున్నది. అట్టి వ్యావహారికభాష యపభ్రష్టమని పూర్తిగ నమ్మకముగలినట్టియు నట్టి యపభ్రష్టత

నందని గ్రాంథికభాషతోఁ బ్రసంగించుటకు శక్తి గలినట్టియుఁ బండితులును విద్యాధ్యాపనసందర్భమునందును, వ్రాఁతరూపము లగు నుపన్యాసముల నిచ్చుసందర్భమునందును దమ వ్యవహార భాషనే సాధారణముగా నుపయోగించుచుందురు. అట్లైనను నుత్తమమగు నేదేని గ్రంథమును వ్రాయునపుడు—ఇంకను నట్టి యధ్యాపనవిషయములనే గాని యట్టి యుపన్యాసములనే గాని గ్రంథస్థములుగఁ జేయునపుడు మాత్రము—సామాన్యముగ నిప్పటిగ్రంథకర్త లెవ్వరును నట్టి వ్యావహారిక భాష నుపయోగించుట కెంతమాత్రమును నంగీకరింపరు.

(౭౦) పైని వ్రాసినపద్ధతియే మనదేశములోఁ గొంత కాలమునుండియు నిర్వివాదముగఁ బండితులచేత నంగీకరింపఁబడుచుండెను. కాని కొన్నిసంవత్సరములనుండిమాత్ర మీవిషయమున వివాదము జరుగుచున్నది. మనసంఘములో నెక్కువ సంఖ్యగలప్రముఖులకుఁ బాశ్చాత్యభాషాపాండిత్య మలవడుటయే యట్టి భాషావిషయకవివాదము తటస్థించుటకుఁ గారణమనఁదగును. ఇంగ్లీషుభాషలోని గ్రాంథికభాషాపద్ధతులకును, మనభాషలోని గ్రాంథికభాషా పద్ధతులకును జాలభేదము గలదు. అట్టిపాశ్చాత్య భాషావాఙ్మయపద్ధతులు మనమున నాఁటిన మన యింగ్లీషుపండితులలో గొందఱు వ్యావహారిక భాషతోనే యెల్లగ్రంథములను వ్రాయుట సంప్రదాయమని వాదింపసాగిరి. మనసంఘములోని ప్రాచ్యభాషాపండితు లనేకు లన్ననో గ్రంథవిషయమున నెల్లెడలను గ్రాంథికభాష నుప

యోగించుటయే సంప్రదాయమని వాదింపసాగిరి. వాదింప సాగి రననేల? చాలవఱ కందఱమును నేటివఱ కట్టిసంప్ర దాయమునే పాటించుచున్నాము.

ఇంగ్లీషుభాషకు గ్రాంథికదశ యారంభించుకాలమున నాభాషలో నధికముగ నాంగ్లోశాక్సను పదములుండఁగాఁ గొంతవఱకు మఱికొన్ని భాషల పదములునైతము దేశములో నపుడు స్థిరపడిన జనులసమ్మేళనమువలన మిశ్రితములై యుం డెడివి. అప్పటి యింగ్లీషులో గ్రంథములు లేవు. ఎవ్వరేని యరుదుగ గ్రీకు లాటినులందుఁ బండితులై యుండినవా రందలి గ్రంథములతోనే వినోదించుచుండెడివారు. అట్టిసందర్భములో నింగ్లీషునకు గ్రాంథికతావస్థ యవతరించుటచేత వారికి దేశము లో వాడుకయం దున్నభాషయే యాధారమయ్యెను. మనవా రూఁతఁగొనుట కున్నతదశలో నున్నసంస్కృతము మనవారి కనేకులకు వశపడియున్నట్లుగ నింగ్లీషువారి కేదియు నట్లు వశ పడియుండలే దయ్యెను. ఆకారణముచేత నాఁటికిని నేఁటికిని వ్యావహారికభాషలో నాగరకభాషయే వారికి గ్రాంథికభాష యగుచు వచ్చుచున్నది. కర్తృక్రియలకుఁ బురుష వచనాదులు సరిపడకయుండుట మున్నగుగుఱుతులనుండు కేవల పామరభాషను మాత్రమే విడుచుచుండుట వారికి సంప్రదాయమగుచు వచ్చె ను. ఆకారణమువలన నట్టి సంస్కారములు మనసుననాఁటిన మనసంఘములోని యింగ్లీషుపండితులలో ననేకులు మనభాష

యొక్క చరిత్రమును బాగుగఁ బరిశీలింపకయుఁ బాశ్చ్యపండిత మాత్రసులభమగు మన గ్రాంథికభాషయొక్క సంప్రదాయము చొప్పునఁ గొందఱు గ్రంథరచనము చేయఁజాలకయు నింగ్లీషు సంప్రదాయముచొప్పున దేశీయనాగరకజన వ్యవహారస్థభాషయే యెల్లవిషయములందును గ్రాంథికభాషయై యుండవలె నని పెనఁగులాడసాగిరి.

(౨౦) పైనివ్రాసిన యింగ్లీషుభాషాపద్ధతి యాంధ్రభాషకు సరియగు నాదర్శము కాదు. ఆంధ్రభాషకు గ్రాంథికతావస్థ కలుగు కాలమున మనసంఘములో ననేకులు సంస్కృతప్రాకృతభాషలలో గొప్పపాండిత్యము గలవారై యుండిరి. అప్పటికే సంస్కృతము పొందవలసినంత మహోన్నతదశను బొంది మిక్కిలి విశాలమై యుండెడిది. అట్టి మహోన్నతదశలో నున్న సంస్కృతభాషయందు మహాపండితులయి యున్న మనపూర్వులు తెలుఁగున గ్రంథరచనమున కారంభించునపుడు వారు సంస్కృత ప్రాకృతభాషాసంప్రదాయములను బాటించుట యసంగతము కాదుగదా. అట్టిసంస్కృతభాష వాసనలతో నున్న మనవారు తమకాలములోఁ గేవలము నపభ్రష్టముగాఁ దమకుఁదోఁచు తెనుఁగుభాషను గ్రాంథికభాషగా నంగీకరింపఁజాలరు గదా. మఱియు నప్పటికి మహోన్నతదశలోనున్న సంస్కృతభాషలో నాఱితేఱినవారును, నందలి భావవైశాల్యమును సేవించినవారును నగు మనపండితు లప్పటి యల్ప

తరమగు వ్యావహారికభాషతో గ్రంథరచనమునకుఁ బూనఁ
బోరు గదా. కాఁగా నప్పటికే సహజముగఁ బండిత వ్యవహా
రములోఁ గొంతవఱకుఁ బ్రవేశించియున్న సంస్కృత సమ
ముల పద్ధతులననుసరించి సంస్కృతసమములను గ్రహించు
మార్గము నేర్పఱుచుకొని సంస్కృతవాఙ్మయములో నుత్త
మమును గథాచమత్కారచమత్కృతమును వివిధరసభావ బం
ధురమును నగు మహాభారతము నాంధ్రీకరించుటకు నన్నయ
భట్టారకుఁ డారంభించెనని యూహింపవలసి యున్నది. సామా
న్యముగా వాఙ్మయవ్యాప్తి గలిగినపిదపనే భాషామార్గముల
నుపదేశించు వ్యాకరణము లుదయించుట సంప్రదాయమై యు
న్నను విశాలభావబంధుర గ్రంథరచన కప్పటి వ్యావహారికాం
ధ్రము చాలదని తలఁచి సమర్థమగు సంస్కృతభాషను దెనుఁగు
లోనికిఁ దెచ్చికొనెడిమార్గములను వాఙ్మయరచనారంభదశలో
నన్నయభట్టేర్పఱుచుకొనెననుటయు స్వభావ సిద్ధమే యను
టకు సందేహము లేదు.

మఱియు నాతఁడు, దేశ్యభాషలోఁ గొన్ని సామాన్య
పద్ధతుల నేర్పఱుచుకొనుటలోనయిత మప్పటి పండితవ్యవహార
మున నాంధ్రభాషలోఁ గల వాడుకలనుబట్టి యాంధ్ర భాషా
సహజములగు ప్రాచీన సంప్రదాయములను బాటించియు, నట్టి
వానిలోఁ దనకాలమున నున్న సహృదయశ్రుతి సమ్మతిని బరిశీ
లించియు, సంస్కారము చేయసాగెనని యూహింపవలసి యు

న్నది. పరిణామమునందిన నాగరక తదన్య భాషలలోఁ జాలస్థల ములందు మార్పులుగల్గినను గొన్నింటియందుమాత్రము పూర్వ మూలభాషాసంప్రదాయములు నిలిచియుండుట మనయనుభవ మునకు విలక్షణమగు విషయముకాదు. చాలవఱకు నశించిన దీర్ఘముమీఁది నిండుసున్న లిప్పటికిని "దాంగున్నాఁడు, చాం తాడు" మున్నగువాడుకలలో మిగిలియే యున్నవిగదా. నేఁ టికి హ్రస్వములమీఁద నుండు నిండుసున్నలును జాలవఱకు నశించినను "చేమంతి, పావంచ, నారింజ" మొదలగుపదము లలో నిలిచియే యున్నవి గదా. ఈవిధముననే పూర్వపదాంత మున నున్న నిండుసున్నమీఁదను బొల్లునకారముమీఁదను మాత్రమే పరపదాదిస్థపరుషములు సరళము లగుచుండెడికాల మున నుత్పన్నములగు "కాంగల, కాంబట్టి, రాంబట్టి, చేయంబట్టి, చేయంబడు, చదువంబోవు" మొదలగువానిలోని నిండుసున్న లును బొల్లునకారములును దంది కర్ధానుస్వారస్థానీయమగు నచటి యానునాసిక్యమును నశించిన నేఁడును "కాగల, కాబట్టి, రాబట్టి, చేయబట్టి, చేయబడు చదువబోవు" మొదలగువాని వ్యవహారమున సరళాదేశములు నిలిచియే యున్నవి గదా. ఇట్లు నాగరకజనవ్యవహారములో నిలిచి యున్న ప్రాచీనరూపము లనఁదగు వానినిబట్టియే పూర్వపూర్వభాషాసంప్రదాయముల నూహించి సంగ్రహించియుఁ బండితజనశ్రుతి విరుద్ధములగు వానిని యథోచితముగ సంస్కరించి గ్రహించియు నన్నయభ

ట్టారకుఁడు వ్యావహారికాంధ్రభాషను సంస్కరించెననుట సత్య విదూరము కానేరదు. ఇట్లే నన్నయభట్టుకాలమునకున్న యుద్ధ మల్లుని బెజవాడశాసనము మున్నగువానిలోను నప్పటి కర్ధుదుగ నుండియుండవచ్చునని యూహింపఁదగియున్న పాటలు పద్యములు మున్నగువానిలోను గల ప్రాచీనభాషాసంప్రదాయసూచకప్రయోగములు సైతము నన్నయభట్టారకునకు భాషాసంస్కారవిషయమునఁ దోడ్పడియుండవచ్చుననియు నూహింపనగును. అట్లే దేశవ్యవహారములో నున్నట్టియుఁ బండితవ్యవహారములో నుండియుండవేమో యని సందేహింపఁదగినట్టియు, 'లచ్చి' మున్నగు తద్భవపదముల సంగ్రహమునం దాతనికిఁ బ్రాకృతవ్యాకరణములలోని భాషాపరిణామపద్ధతులు హస్తావలంబము నిచ్చియుండునని యూహింపనగును.

దక్షిణదేశమున నిట్లు భాషాసంస్కారముచేయుట ప్రాచీనకాలమున నాచారములో నుండెనని యీవఱకు వ్రాసియేయున్నాను. (౧౦. వి)

(౭౧) అట్లు సంస్కరించిన యుత్తమమగుభాష "ఉదాత్త రసాన్విత కావ్య" రచనమునందు మాత్రమే వాడవలసియుండునని యాతఁడు తలంచినట్లు చింతామణి వ్యాకరణ రచనారంభమున నతఁడుచేసిన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అనెడి కావ్య ప్రశంసయే విశదీకరించుచున్నది. కావ్యములు దేశభాషాగ్రథి

తము లగునపుడే జీవకళలతో నలరారుచు రసోదంచితములు కానోపుననియు, నవియే కాంతాసమ్మితము లనందగి దేశీయులకు సదుపదేశములను జేసి శ్రేయస్సు ననఁగాఁ ద్రివర్గప్రాప్తి పూర్వక పరమపురుషార్థమును బ్రాపింపఁ జేయఁ జాలుననియు నకారణమున భాషాకావ్యరచనమును దానికి సాధనమగు చింతామణిరచనమును 'జగద్ధితంబు' లనఁగా దేశోద్ధరణసమర్థము లగుననియు, నాతఁడు తలంచిన ట్లిక్రింది యాతని చింతామణి భారతసూక్తులు విశదీకరించుచున్నవని యీవలను వ్రాసియే యున్నాను. (౧౮—౩౮ వి)

"విశ్వశ్రేయః కావ్యం, తదదోషా పరిష్కృతా చ వాగర్థా
సావా గ్యా రసవృత్తిః సాధ్యో హి రసో యథాయథం కవిభిః."

(ఆంధ్రశబ్ద. సంజ్ఞా. ౧.)

"స్వస్థాన వేవ భాషా, భిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః
లోకే బహుమన్యంతే, వైకృత కావ్యాని చాన్య దపహాయ."

(ఆంధ్రశబ్ద. సంజ్ఞా. ౨.)

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలుంగునన్ మహా
భారత సంహితా రచనబంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్."

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౨౬ ప.)

(౭౨) సామాన్యముగా నాయాశాస్త్రాచార్యు లయ్యె శాస్త్రములే పరమపురుషార్థదములని చెప్పుట సంప్రదాయమై

యున్నను నన్నయభట్టారకుఁ డాంధ్రశబ్దచింతామణి యను తనవ్యాకరణము మొదట రసోదంచితమగుకావ్యను శ్రేయస్సాధకమగునని చెప్పుటచేత నాతఁ డితరశాస్త్రాచార్యులవలె వ్యాకరణాది శాస్త్రపారాయణము పరమపురుషార్థమునకు సాక్షాత్కారణమని చెప్పుటకు సమ్మతింపఁ జాలఁడయ్యె ననియుఁ, దత్తచ్ఛాస్త్రములు రసాస్వాదనానుకూల భాషాపాండిత్యప్రదములై వివిధసదుపదేశక్షమ సత్కావ్యరచనావగాహన సాహాయ్యకరణద్వారమునఁ బరమపురుషార్థమునకుఁ బరంపరాకారణములు కానోపునని యాతఁడు తలంచెననియు విశదమగుచున్నది. మఱియు దేశభాషాకావ్యములు రసభావములను వెల్లివిఱియఁ జేసినట్లు వ్యవహారవిదూర సంస్కృతభాషామయకావ్యములు చేయఁజాలవనుచు 'అన్యదపహాయ' అను వాక్యముతో దేశీయరసికుల యుత్సాహమును వెల్లడించుచు సంస్కృతకావ్యములను విడిచి దేశభాషాకావ్యములను సేవించునట్లును, దేశీయులకు స్వదేశభాషాభిమాన విజృంభణము గల్గునట్లును బ్రసంగించెనని పై చింతామణిగ్రంథాదిసందర్భము విశదీకరించుచున్నది. చింతామణిలోని యనుశాసనపద్ధతి సైత మయ్యది కావ్యసేవనమాత్రప్రయోజనకమని మున్ముందు విశదీకరింపఁబడును.

(23) ఇఁక జీవద్భాషామయము లగుటచేత రసమును వెల్లివిఱియఁ జేయునవియు దేశీయులకెల్ల నుపయోగించునవి

యు నగుశాస్త్రములు దేశభాషతో నుండవలయునని తలంచి
నను వ్యాకరణవిషయములను జెప్పఁజాలినభాష సంస్కృతమే
యనుతలంపునఁ గవిపండితమాత్రోపయోగి యగు తనవ్యాక
రణము సంస్కృతభాషలోనే యుండవలయునని యుద్దేశించి
తాను రచించెడి యాంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాకరణమును సం
స్కృతభాషామయముగనే చేసియున్నాఁడు. లేదా వ్యాకరణ
శాస్త్రము వేదాంగములలోని దగుటచేత నయ్యది పవిత్రమ
గు సంస్కృతభాషలో నుండవలెనని యాతఁడు తలంచియుండి
నను నుండవచ్చును. సంస్కృతభాషయం దిట్టి గౌరవ మానాఁ
డున్నదనుట యాశ్చర్యకరముకాదు. ఇట్లే యజన యాజన దాన
ప్రతిగ్రహాది పుణ్యకార్యవిషయములందుఁ బరమపవిత్రమగు సం
స్కృతభాషయే యుపయోగింపఁ దగునను విశ్వాసముతోడనే
యాతఁడు నారాయణభట్టునకు రాజరాజనరేంద్రుఁడు చేసిన
దానశాసనమును సైతము సంస్కృతభాషతోనే సంప్రదాయ
సిద్ధముగ రచించి యున్నాఁడని యూహింపవలసి యున్నది.
ఆకాలమున వాడుకలో నున్న సరిహద్దుల సంజ్ఞలను గీర్వాణిం
చినచో వేద్యములై యుండఁజాలవేమో యనుభీతిచేత సరి
హద్దులుమాత్ర మాశాసనములో దేశభాషతో వచించినవాఁ
డయ్యెను. శిష్టాచారపరాయణుఁడగు నన్నయభట్టారకుఁ డట్లు
శాసనరచనమును సంస్కృతముతోఁ జేసినను నాకాలమందు
ను నంతకుఁ బూర్వకాలమందును దేశభాషతో నయితము

శాసనములను వ్రాయించు నభిమాన మంకురింపక పోలేదు. అట్లయినను నన్నయభట్టారకుఁడు సంస్కృతవాఙ్మయపారము ను గాంచిన యాకాలపు వాఁడగుటచేత నాతని కట్టి సనాతన ధర్మపరిపాలన తత్పరత గలుగుట వింతకాదు.

(౨౪) సీ. "తనకుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ
జపహోమ తత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ. వె. నిత్య సత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్న పార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా
భరణుఁ డిట్టు లనియెఁ గరుణతోడ. (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౯ ప.)

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మ శా
స్త్రములఁ దెలింగితి నుదాత్త రసాన్విత కావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందు నిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తితోఁ."

(భార. ఆది. ౧ ఆ ౧౦. ప.)

అనునవి మొదలగు భారతాదిపర్వసందర్భమునుబట్టి కృతికర్త యగు నన్నపార్యుఁడును, కృతిభర్తయగు రాజరాజనరేంద్రుఁడును బ్రాచీనాచారపరాయణులని విశదమగుచున్నది కదా. కావున వారికెంత దేశాభిమానమున్నను వారు దాన ప్రతిగ్రహాది వైదికకార్యములందు సంస్కృతభాష నుపయోగించు వైదికసంప్రదాయమును బాటించుట వింతకాదు. రాజనరేంద్రుఁడు సీదమార్యునకుఁ జేసిన కోరుమల్లిదానశాసనము నైము సంస్కృతభాషతోనే వెలయుచున్నది. ఇంతయేల ! యజన యాజన దాన ప్రతిగ్రహ వివాహోపనయనాది సమస్తవైదిక కార్యములందును బ్రత్యాబ్దికాది పితృకార్యములందును నేఁడికిఁ గర్తృప్రభృతులకు సంస్కృతము రాకున్నను వారిచేఁ బురోహితులు వల్లించుకొన్న సంస్కృతవాక్యములను నేఁడును బలికించు చుండుట యెల్లరకును దెలిసినవిషయమే కదా. వైదిక కార్యములందెల్ల నట్లు సంస్కృతభాషనే వాడవలయు నను సిద్ధాంతము వెలసియుండుటంజేసియే యంతకంతకు సంస్కృత భాషావ్యవహారదక్షత సోమయాజులకును లేకుండుట సంభవించుచుండఁగా నప్పటి శిష్టాచారపరాయణు లట్టి కార్యములందుఁ బలుకవలసిన వాక్యోపవాక్యములనెల్ల సంస్కృతభాషామయముగ రచించుటయు, వానిని బురోహితులు వల్లించుచుండుటయు నను నాచారము బయల్వెడలిన దని గ్రహింపవలయును. వైదికకార్యములలో నట్లు సంస్కృతభాషతోనే ప్రసం

గింపవలసియుండుననియు, నపభ్రష్టభాషతోఁ బ్రసంగింపరాదని యుఁ దలంచుట మనవారికి సనాతనధర్మమై యున్నది.

(౭౬) ప్రాచీనకాలమున నిట్టిసిద్ధాంతమే యుండెడిదని శ్రీవిజయనగర సంస్కృతకళాశాలాప్రిన్సిపలువారును, శాస్త్ర త్యపండితోపన్యాస్త సంస్కృతప్రాకృత భాషావాఙ్మయచరిత్ర పరిశోధకులును నగు శ్రీమాన్ పరవస్తు వేంకటరామానుజ స్వామి ఆచార్యులు ఎమ్. ఏ. గారు విభవసంవత్సర చైత్రమాస భారతిలో నుపన్యసించి యున్నారు. దానినుండి యీసందర్భ మునఁ గొన్నిపంక్తుల నెత్తి వ్రాయుచున్నాను. "కొంతకాల మున కావ్యావహారికభాష విశేషవికారములనుబొంది పాళీ భాషగా నేర్పడెను. అప్పుడీభాషకును వైదికభాషకును విశే షభేద మగపడుటచే మనపూర్వులు ప్రాకృతజనులచే వ్యవహ రింపఁబడుచున్న యీభాష వైదికకర్మములలో నుపయోగింప యోగ్యముగాదని తలంచిరి. దీనికి బౌద్ధమతప్రచారమునైతము కొంతకారణము కావచ్చును. బుద్ధుఁడు తనమతమును ప్రాకృ తభాషలో జనులకు బోధించెను. బౌద్ధమతగ్రంథములు గూడ పాళీ (ప్రాకృత) భాషలో వ్రాయఁబడినవి. అందుచేత మనవారు భాషను సంస్కరించి మతసంబంధము లగుకర్మలలో నుపయో గించుటకు సంస్కృతభాష నేర్పఱిచిరి."

అపభ్రష్టమగు మూలప్రాకృతభాషయనెడి యాకాలపు వ్యావహారికభాషతోఁ బవిత్రములగు వైదికకార్యములందుఁ

ప్రసంగించుటకు సమ్మతింపక మనపూర్వు లప్పటి యావ్యావహారిక మూలప్రాకృతభాషను సంస్కరించి సంస్కృతమనెడి యొక కృతకభాషను వైదికకార్యోపయోగిభాషగా నేర్పఱిచికొనిరని పాశ్చాత్యపండితులు సిద్ధాంతీకరించి యున్నారు. ఈవిషయమునుగుఱించి శ్రీమాన్ రామానుజస్వామి ఆచార్యులవారు పై వ్యాసమున నీ క్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నారు. "ఆ మూలప్రాకృతమును సంస్కరింపఁగా సంస్కృతభాష యేర్పడినది. అది (ఆమూలప్రాకృతభాష) స్వాభావికములగు పరిణామములను బొంది పాళీ (ప్రాకృత) భాషలోనికి మాఱినది. అనఁగా సహజముగా వైదికయుగములోని (మూల) ప్రాకృతభాషనుండి పాళీ (ప్రాకృత) భాష జన్మించినదనియుఁ, గృత్రిమముగా సంస్కృతభాష యేర్పాటుపఁ బడినదనియుఁ దాత్పర్యము."

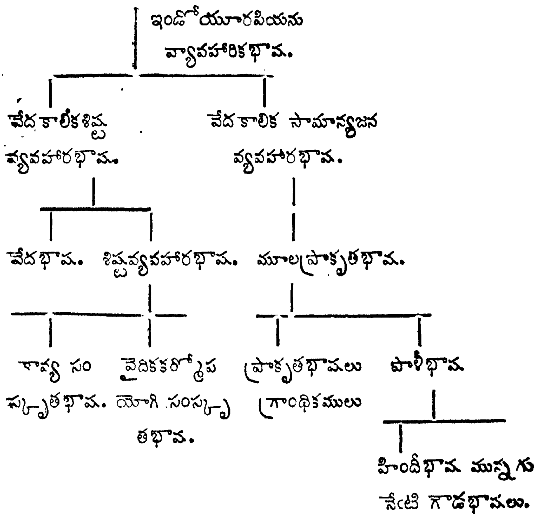
"వైదికయుగమునందు వేదములలో నగపడెడు భాషనుండి కొంచెము భేదించియుండిన (మూల) ప్రాకృతభాష యొకటి వ్యవహారములో నుండెడిది. అది కాలక్రమమున సహజమైన మార్పులనుబొంది మొదటఁ బాళీ (ప్రాకృత) భాషలోనికిని దరువాత నుత్తరహిందూదేశమున వ్యవహరింపఁబడుచున్న హిందీ బెంగాలీ మున్నగుభాషలలోనికిని మాఱినది. హిందువులీభాషను గర్మలయం దుపయోగించుట కిష్టపడక వైదిక,

మూలప్రాకృతభాషనుండి సంస్కృతము నేర్పఱిచిరి. ఇది వ్యావహారికభాష కాకపోవుటచే నెంతకాలమైనను మార్పునుబొందక యట్లే నిలిచియున్నది. శిష్టులుమాత్రము దీనినుపయోగింపఁ గలిగియుండిరి. ఇప్పటికిని నియ్యది యిట్లు వ్యవహరింపఁబడుచునే యున్నది. అంతియకాని సంస్కృత మెన్నఁడును సర్వజనవ్యవహారభాషగ నుండలేదు... యాస్క-పాణినుల కాలమున సంస్కృతము సర్వజనవ్యవహారములోనుండిన దని యంగీకరించుటకును వీలులేదు."

పాశ్చాత్యపండితులు పైనిజెప్పినట్లు మూలప్రాకృతభాషనుండి సంస్కృతభాష సృజింపఁబడె నన్నపద్ధతి వ్యస్తగణితమువంటిది. వ్యస్తగణితము చేసి వెనుకటియంకెలు తీసినట్లే "అజ్జఉత్త"అనురీతి వికారములుగలిగిన శబ్దములనుండి యట్టి వికారములు గలుగని "ఆర్యపుత్ర"మున్నగురీతి శబ్దములను వేదాదివాఙ్మయసాహాయ్యమున గ్రహించుట దుస్సాధము కాకపోయినను నది వక్రమును నసహజమును నైన మార్గమగుటచే విశ్వసనీయముగ నగపడదు.

(౭౭) మహాభాష్య ప్రసంగమునుబట్టి పరిశీలింపఁగా నిరంకుశప్రయోగభూయిష్ఠ మగు వేదభాషకు మూలమగు శిష్టజనవ్యవహారస్థ గీర్వాణభాష యొకటి యుండెడిదనియు, నద్దాని పరిణామము ను మూలముగఁ గొని వైదికకర్మోపయోగిగ సం

స్కరించుటచే నేర్పడినదే సంస్కృతభాషయనియు మనపూర్వులు దలంచినట్లు విశదమగుచున్నది.

"అథ శబ్దానుశాసనమ్...కేషాం శబ్దానామ్, లౌకికానాం వైదికానాంచ...వేదాన్నో వైదికా స్సిద్ధాః. లోకాచ్చ లౌకికాః. ఏకైకస్య శబ్దస్య బహవోఽపభ్రంశాః, తద్యథా-గౌరిత్యస్య గావీ, గోణీ గోతా, గోపోతలికేత్యేవమాదయోఽపభ్రంశాః ... లోకతోఽర్థప్రయుక్తే శబ్దప్రయోగే శాస్త్రేణ ధర్మనియమః క్రియతే......సమానాయా మర్థావగతౌ శబ్దేన చాపశబ్దేన చ ధర్మనియమః క్రియతే. ఏవం క్రియమాణ మభ్యుదయకారి భవతీతి... యద ప్యుచ్యతే...నియమ ఇతి, యాజ్ఞేకర్మణి సనియమోఽన్యత్రానియమః. యాజ్ఞేకర్మణి పునర్నాపభాషంతే." (మహాభా. ౧ అధ్యా. ౧ పాద. ౧ ఆహ్ని.)

పై మహాభాష్యసందర్భమునుబట్టి యాకాలమునకు వేదభాషయు శిష్టవ్యవహారభాషయుఁ బామరజనవ్యవహారస్థాపభ్రష్టభాషయు ననెడి ముప్విధము లగుభాష లుండెడి వనియు నందు శిష్టవ్యవహారభాష నాధారముగాఁ జేసికొనియే వ్యాకరణసంస్కారము చేయఁబడినదనియు, నట్టి శిష్టవ్యవహారస్థభాషతోనే యజ్ఞకర్మములందుఁ బ్రసంగము చేయవలయు ననియు నట్టిసమయములు దప్పఁ దక్కినసమయములం దప్పటి యపభ్రష్టభాషను వాడుక చేసికొనవచ్చుననియు స్పష్టపడు చున్నది. (పాణిని సూత్రప్రయోగములలో నపాణినీయములు పెక్కుగలవు.) పై నుదాహరించిన మహాభాష్యోదాహృతము లగు "గావీ, గోణీ" మున్నగుపదములు పాళీభాషలో నుండు టచేత "అన్యత్రానియమః" అనుచోనున్న వైదిక కర్మేతర వ్యవహారములలో వాడుకొనవచ్చునని మహాభాష్యకర్త యంగీకరించిన యా యపభ్రంశభాషయే పాశ్చాత్యపండితులం గీకరించిన వెనుక నుదాహరించిన మూలప్రాకృతభాషయని నిశ్చితమగుచున్నది గదా.

"పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్."

అనుపాణిని సూత్రమునుబట్టియు నాసందర్భములోనున్న

> కై రుపదిష్టాః, శిష్టైః;... కే పునః శిష్టాః, వైయాకరణాః;...యది తర్హి శిష్టాః శబ్దేషు ప్రమాణం కిమష్టాధ్యాయ్యా క్రియతే, శిష్టపరిజ్ఞానార్థాష్టాధ్యాయీ, కథం పున రష్టాధ్యాయ్యా శిష్టాః శక్యా విజ్ఞాతుమ్, అష్టాధ్యాయీ మధీయానోఽన్యం పశ్య త్యనధీయానమ్.

యేత్ర విహితాః శబ్దాః తాన్ ప్రయుంజానం పశ్యతి, నూన మస్య దైవానుగ్రహః స్వభావోవా, యోయం న చాష్టాధ్యాయీ మధీతే, యేచాస్యాం విహితా శబ్దా స్తాన్ ప్రయుఙ్క్తే,నూన మయ మన్యా నపి జానాతీతి, ఏవ మేషా శిష్టపరిజ్ఞానార్థాష్టాధ్యాయీతి," •

(మహాభాష్యము. ౬ అధ్యా. 3 పాద. 3. ఆహ్ని.)

అను మహాభాష్య సందర్భమునుబట్టియుఁ, బాణిని పతంజలు లిద్దఱును దమనాఁడు శిష్టవ్యవహారభాష యొకటి యుండెడిదనియు నవ్యాకరణముననే వ్యాకరణము చదువుకొననివారు సైతమాశిష్టజనవ్యవహారభాషను సాధించెడి పాణినీయవ్యాకరణపు సాధుశబ్దములను వ్యవహరింపఁగలిగినవారును గ్వాచిత్కముగా నుండెడివారనియుఁ జెప్పినట్లు విశదమగుచున్నది గదా. ఇఁక "వేదా న్నో వైదికా స్సిద్ధాః" అనుమహాభాష్యోక్తినిబట్టి వైదికభాషయు నుండెడిదనుటలో విప్రతిపత్తియే లేదుగదా.

(౨౨) పైనుదాహరించిన సంస్కృతభాషాచరిత్రమెల్లఁ జాలవఱ కాంధ్రగ్రాంథికభాషాచరిత్రకు మార్గదర్శకమైయున్నదనఁదగియుండుట నరయఁగా వాగనుశాసనుఁడట్టిసంస్కృతభాషాచరిత్ర నాదర్శముగాఁగొనెనని తోఁచకపోదు.నిశ్చయముగా సంస్కృతభాష యెట్లు సర్వజనవ్యవహారయోగ్యము కాదనుట సరియో యట్లే గ్రాంథికాంధ్రభాషయు సకలాంధ్రజనవ్యవహారయోగ్యము కానేరదు. శిష్టులును వైయాకరణులును దానిని వ్యవహరింపఁ గలిగినట్లే యాంధ్రపండితులు దీనిని వ్యవహరిం

బడఁగలరు. శిష్టజనవ్యవహారభాషను మూలముగాఁ గొని చేసిన వ్యాకరణసంస్కారముచేత నది సంస్కృతమై వెలసినట్లే యాంధ్ర పండితుల వ్యవహారములోనున్న యాంధ్రభాషలోని కొన్ని కొన్ని సంప్రదాయములను నావలంబించి యలంతి పద్యాకుల భాషను నాధారముగాఁ గొని మొట్టమొదట నన్నయభట్టారకుఁడును గ్రమక్రమముగ వెలసిన వాఙ్మయమునుబట్టి తరువాతి యాంధ్ర వైయాకరణులును జేసిన వ్యాకరణసంస్కారముచే నాంధ్రమును సంస్కృతమై వెలసినది. కొందఱు పాశ్చాత్య పండితులు చెప్పుచున్నట్లు కొన్ని ప్రాకృతపదములు వేదభాషలోను గావ్యసంస్కృత భాషలోను బ్రవేశించి యున్నట్లే తత్తత్కాలిక సర్వజనవ్యవహారస్థాంధ్రభాషా ప్రయోగము లాయాకవులకుఁ గల వ్యావహారిక భాషావాసనచే గ్రాంథికాంధ్ర భాషలో, గ్రాంథికభాషా సంప్రదాయానుకూలముగాఁ బ్రవేశించుచు వచ్చుచున్న వనుటయు నిశ్చయమే. అట్లు మహాకవుల నాశ్రయించి వారి మన్నన గొని గ్రాంథికాంధ్ర భాషాప్రవేశయోగ్యత నవి పొందియుండుటచే వాని ప్రయోగము విరోధింపనేరముగాని వెనుకనుదాహరించినమన యింగ్లీషు పండితుల యభిప్రాయము చొప్పున వివిధకాలప్రాప్త వివిధపరిణామములతోఁగూడిన నేఁటి వ్యావహారికభాషను గ్రాంథి కాంధ్రభాషతో యథేచ్ఛముగ మేళగించుటఁ బైనివ్రాసిన గ్రాంథికాంధ్రభాషా చరిత్రముతోఁ గేవలమువిరోధించును గదా.

(౭౮) సంస్కృతభాషాచరిత్రమునకును గ్రాంథికాంధ్ర భాషాచరిత్రమునకును బైనుదాహరించిన రీతిని జాల సాదృశ్య మున్నను నారెండుభాషల స్థితిగతులకుఁ జాలవైషమ్యమును గలదు. నేఁటికి మన కుపలబ్ధములగుచున్న పాణినీయ సంస్కృతవ్యాకరణము రచించుకాలమునకుఁ బూర్వము రామాయణ భారతాది సంస్కృతవాఙ్మయమును గొందఱు వ్యాకరణకర్తలును గలరను పాశ్చాత్యపండితులు వ్రాసినవ్రాఁతలు సత్యవిదూరములు కావు. వ్యాకరణశాస్త్రమును బాణినిముని క్రొత్తగా లోకములో నవతరింపఁ జేయలేదు. అంతకుముందు నైతము శిష్టజనవ్యవహారస్థ వైదికకర్మోపయోగి భాషయుఁ బురాణాది వాఙ్మయమును గొన్ని వ్యాకరణములును నుండెడివి. అట్టివానిని సేవించి గొప్పపాండిత్యమును సంపాదించియే పాణినిముని యష్టాధ్యాయిని రచించెను. కావుననే పాణినీయమునందు శాకల్యాది పూర్వశాబ్దికులు పేర్కొనఁబడి యున్నారు. ఇంతయేల! అష్టాధ్యాయిలోనే యొకచోటఁ బాణినిముని పూర్వాచార్యమతము నీ క్రిందిసూత్రములతో విమర్శించి యుండెను.

"లుపి యుక్తవ ద్వ్యక్తివచనే" (౧ అ. ౨ పా. ౫౧ సూ.)
"తదశిష్యం సంజ్ఞాప్రమాణత్వాత్" (౧ అ. ౨. పా. ౫౩ సూ.)
"లు బ్యోగ ప్రత్యాఖ్యానాత్" (౧ అ. ౨ పా. ౫౪ సూ.)

గ్రాంథికాంధ్రమున కట్లుగాక చింతామణికి ముందటి వ్యాకరణముగాని నన్నయభారతభాగమునకు ముందటిప్రబంధ

ము గాని యగపడదు. మఱియుఁ బాణినిముని చేసిన సంస్కారము శిష్టజనవ్యవహారస్థమగు వైదికకర్మోపయోగిభాషకై యున్నది. పాణినీయవ్యాకరణమున సంస్కృతకావ్యాది వాఙ్మయస్థప్రయోగములకుఁ బ్రామాణ్యము లేదు. గ్రాంథికాంధ్రభాషాసంప్రదాయ మట్టిది కాదు. కావ్యభాషకే వ్యాకరణసంస్కారము చేయఁబడినది. మహాకవిప్రయోగముల కాంధ్రవ్యాకరణములు లోంగియుండవలయును.

(౨౯) శ్రౌతస్మార్తకర్మములు పుణ్యసంపాదకములగుటం జేసి యట్టిపుణ్యము సుశబ్దోపయోగపూర్వక కర్మాచరణమువల్లనే లభింపఁగలదనియు, నపశబ్దోచ్చారణమున నట్టిపుణ్యము లభింపనేరదనియు, నకారణమున వైదికకర్మాచరణముతప్పఁ దక్కినచోట్ల నపశబ్దప్రయోగము దుష్టముకాదనియు మహాభాష్యకర్త

> "సమానాయా మర్థావగతౌ శబ్దేన చాపశబ్దేన చ ధర్మనియమః క్రియతే, శబ్దేనై వార్థోఽభిధేయో నాపశబ్దేనేతి. ఏవంక్రియమాణ మభ్యుదయకారి భవతీతి ...యద ప్యుచ్యతే ...నియమ ఇతి, యాజ్ఞే కర్మణి స నియమోఽన్యత్రానియమః, యాజ్ఞేకర్మణి పున ర్నాపభాషంతే..." (మహాభాష్యము. ౧ అ. ౧ పా. ౧ ఆహ్ని)

అనియిట్లు స్పష్టముగను గంఠోక్తముగను జెప్పియుండెను. వైదికులు యజ్ఞకర్మములలోఁ బ్రయోగింపఁదగినవి కావను నభిప్రాయముకలవారు గావుననే మునిత్రయమువారు తమకు ముం

దటివేయగు రామాయణ భారతాదిగ్రంథములలోని ప్రయోగము లనేకములను సంగ్రహించి యుండరైరి. వేయేల! పతంజలిభగవానుఁ డీయభిప్రాయము నొకచోటఁ గంఠోక్తముగనే చెప్పియున్నాఁడు. మహాభాష్యకర్త "యూస్త్ర్యాఖ్యౌనదీ" (౧. అధ్యా ౪. పాద. 3. సూ.) అనుసూత్రపు భాష్యములో 'స్త్ర్యాఖ్యౌ' అను శబ్దపు సాధుత్వము విషయమునఁ జర్చించుచు నద్దాని కొక కవిప్రయోగము నిచ్చి సాధుత్వము నంగీకరింపవలెనని చెప్పెడి పూర్వపక్షిమతము నుపన్యసించి కవులు నిరంకుశులు గాన వారిప్రయోగము లుచ్ఛృంఖలము లైయుండుననియు, నక్కారణమున వానిప్రామాణ్యమున నట్టిప్రయోగములు వైదిక కర్మములం దుపయోగించుభాషలోఁ జేర్ప నర్హములు గావనియు, నట్టి కవిప్రయోగము లపభాషితములే యనియు నిస్సందేహముగా వాని నీక్రిందిరీతిని నిరాకరించియుండెను.

> "న తర్హీదానీ మిదం భవతి యస్మి౯ దశసహస్రాణి, పుత్త్రే జాతే గవాం దదౌ, బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రియాఖ్యేభ్యః సోఽయ ముంఛేన జీవతి. ఛందోవ త్కవయః కుర్వంతి న హ్యేషా ఇష్టిః"

అను నీభాష్యసందర్భమున

> "నహ్యేషేతి = అసాధవ ఏవైవ మాదయః నతు తత్ప్రామాణ్యా త్సాధుత్వ మిత్యర్థః."

అని యిట్లు కైయటుఁడు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. పరిశీలించి చూడఁగా నిట్టి మహాభాష్యసందర్భమునుబట్టి కవి

ప్రయోగములను బ్రమాణీకరించి యనుశాసించుట' మునిత్రయేష్టి కాదని విశదమగుచున్నది గదా. మునిత్రయమువారి యిట్టిసిద్ధాంతములను బాటింపక యర్వాచీనవైయాకరణులు కావ్యములలోని యపాణినీయప్రయోగములకు వ్యాకరణదుష్టత నాపాదించుచు

"మ్లేచ్ఛా మాభూ మేత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; దేవేన సహ సామ్యం స్యాదిత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; ప్రాయశ్చిత్తీయా మా భూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; దుష్టాన్ శబ్దాన్ మా ప్రయుంక్ష్మహీ త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; న మ్లేచ్ఛిత వై, నాపభాషితవై, మ్లేచ్ఛోహవా ఏష యదపశబ్దః"

అనునవి యాదిగాఁగల మహాభాష్యపంక్తుల నుద్ఘోషించుచు

"అపశబ్దం ప్రయుంజానో రౌరవం నరకం వ్రజేత్"

అను చొప్పునఁ గావ్యకర్తకు నరకదండనము విధించుచుండుట కేవలము నన్యాయ్యము గదా.

పరిశీలింపఁగా వైదికకర్మప్రయోగి భాషానుశాసనము జేయఁదలంచిన పాణినీయవ్యాకరణము కావ్యభాషానుశాసనమునకు సాకల్యముగ నుపచరింపకుండుటం జేసి మహాకవుల కావ్యములలోని ప్రయోగముల సాధుత్వాసాధుత్వముల విచారణమువిషయమున నద్దాని నుపయోగించుచు విమర్శించి వానిని నిరాకరించుట కేవలము సాహసకృత్యే మనక తీరదు. మఱియు యజ్ఞాదివైదికకర్మముల కప్పటివలె నిప్పుడు ప్రచారము లేకుండుటచేతను, నిపుడు జరపఁబడెడి వైదిక

కార్యములందు వాడఁబడవలసినభాష ప్రాచీనపండితులచేత గ్రంథములుగ రచింపఁబడియుండుటం జేసి వానిని వైదికులు మంత్రములతోఁ పాటుగ వల్లెవేసికొనుచుండుటచేతను, వైదిక కర్మోపయోగి లౌకికభాషామాత్రానుశాసక పాణినీయవిశాల వ్యాకరణము మనుపటివలె నుపయోగించుచుండ లేదనియు నంగీకరించుట సాహసము కాదు. ఇఁక వేదరిరక్షాప్రయోజన మున్నదనవలసి యున్నది. ఇంతియకాక యపారమగు సంస్కృత కావ్యనాటకాలంకారాది వాఙ్మయములోనిభాషకుఁ దదను శాసనప్రవణమగు విపులమైనవ్యాకరణము లేదనుటయు సాహసము కాదు.

(౮౦) సంస్కృతవ్యాకరణవ్యాఖ్యాత లనేకు లిట్టి ముని త్రయము వారి యభిప్రాయములను బాటింపక పాణినీయము నే కావ్యభాషానుశాసకముగ నంగీకరించుచు నపాణినీయ కవి ప్రయోగములను గొన్నిటిని దమ పాండిత్యమహిమచేఁ బాణి నిసూత్రములలోని 'చకారములు' మున్నగువానికిఁ జేసెడి వింత వింత వ్యాఖ్యానముల మూలమునఁ బాణినీయసమ్మతములుగాఁ జేయుచు వచ్చిరి. నిజముగా నట్టివ్యాఖ్యానములు వక్తృతాత్ప ర్య విలక్షణము లగుటంజేసి యాదరణీయములు కానేరవను టకు సందేహము లేదు. ఇంతియగాక యట్టిప్రయత్నములో నెల్ల మహాకవిప్రయోగములకును గుదురుపాటు సంభవింప కుండఁగా వా రట్టివానినెల్ల నసాధువులనియుఁ, గావ్యప్రయో

గార్గ్యాములు కావనియుఁ, బ్రామాదికములనియుఁ, గవులు నిరంకుశులు గావున నెట్టిటో యవిచూర్తమె సోఢవ్యములని యు, నట్టివానిని గావ్యములలో మనము ప్రయోగింపరాదని యు, నిట్లు వింతవింత లగుసిద్ధాంతములను జేయుచువచ్చిరి. కావ్యప్రయోగానుశాసనమునకై రచింపఁబడని వ్యాకరణము నుబట్టి యట్టిప్రయోగముల కసాధుత్వకల్పనము చేయుట యెంతవఱకు యుక్తమో విమర్శకులగు విద్వాంసులే గ్రహిం తురు గాక. ఇఁకఁ గవిప్రయోగానుశాసనబుద్ధితోఁ గొందఱు కొన్ని వ్యాకరణములను రచించియున్నారు గాని వారికి సైత ము పాణినీయము కవిప్రయోగానుశాసకము కాదు గాన దాని ననుసరింప నక్కఱ లేదన్న యభిప్రాయ మున్నట్లగపడదు. వారు తమ యావ్యాకరణములను బాణినీయము ననుసరించి యే వ్రాసిరిగాని సంస్కృత వాఙ్మయస్థ మహాకవిప్రయోగము లనెల్లఁ బరిశోధించి వాని యనుశాసనమును జేయఁబూని యుం డలేదు. వారు పాణినీయవ్యాకరణప్రక్రియను గొంత సులభువు చే యుచు నేవో యప్పటికిఁ దమకు స్ఫురించు నపాణినీయప్రయో గములను గొన్నిటినిమాత్రమె సంగ్రహించుచు వచ్చిరే గాని తమనాఁటికిఁ బ్రామాణికులై ప్రసిద్ధికెక్కియున్న మహాకవుల గ్రంథములలోని ప్రయోగములనెల్ల సాకల్యముగవిమర్శించుచు వానినెల్ల ననుశాసించుచుఁ దమతమ వ్యాకరణములను రచిం చి యుండలేదు. కావుననె యవియును గావ్యనాటకాది వాఙ్మ

యస్థ ప్రయోగానుశాసనక్షమములు కాఁజాలకున్నవి. ఇంత యేల ! సంస్కృతవ్యాకరణములచే సాధింపఁబడెడి వేనవేలు శబ్దములు కావ్యవాఙ్మయములో నెచ్చటను వాడఁబడియుండ లేదు. కావ్యవాఙ్మయస్థప్రయోగము లనేకములకు సంస్కృత వ్యాకరణములచే సాధుత్వము సంగ్రహింపఁబడలేదు. ఇట్టిస్థితి లో వానికిఁ బరస్పరసంబంధము నంగీకరించుట యర్థమా ? పై విషయములు తత్త్వజిజ్ఞాసువులకు విశదపఱిచికొనుటకై యిట నపాణినీయములను బాణినీయములుగ సాధించుట కర్వా చీన వైయాకరణులు త్రొక్కినమార్గములను ముందుగ దిఙ్మా త్రముగ నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను.

(౨౧) [1] "స్వాంగా చ్చోపసర్జనా దసంయోగోపధాత్."

(౪ అ. ౧ పా. ౫౪ సూ.)

అను సూత్రముచేత "కృశాంగి" మున్నగు మహాకవిప్రయో గములలో నున్నశబ్దముల కపశబ్దత సిద్ధింపఁగాఁ గాశికావృత్తి కారుఁడు "అంగ గాత్ర కంఠేభ్యో వక్తవ్యమ్" అని యిట్లు చెప్పి కొన్నిటిని సంగ్రహించెను. అట్లయినను నవి యపశబ్ద ములే యని వైయాకరణులలోని ప్రామాణికుల యాశయ మనుచు భట్టోజీదీక్షితుఁడు వ్రాసెను.

. "అత్రవృత్తిః" "అంగగాత్ర కంఠేభ్యో వక్తవ్యమ్"

(పుచ్ఛాచ్చ")

స్వంగీ స్వంగేత్యాది. ఏత చ్చానుక్తసముచ్చయార్థేన (సూత్రస్థ) చకారేణ సంగ్రాహ్య మితికేచిత్. భాష్యా ద్యనుక్తత్వా దప్రమాణ మితి ప్రామాణికాః (సిద్ధాంతకౌముది. స్త్రీప్రత్య ౧౨౨ పు.)

ప్రామాణికులగు వైయాకరణుల నటుంచి కాశికావృత్తి నంగీకరించినను "స్థూలాంత్రీ" మున్నగు ముగ్ధబోధ వ్యాఖ్యా నసమ్మతము లపాణినీయములై యుండిపోయినవిగదా. ముగ్ధ బోధవ్యాఖ్యాకారులలో నొకఁడగు శ్రీరామతర్కవాగీశుని టీకలో నేత్రశబ్దమునకును నజ్ఞాదులతోపాటుగ "ఈప్ప్" త్య యము వచ్చునని వ్రాయఁబడియున్నది.

> "అం గాంత్ర దంత కంఠం చ, శృంగ కర్ణోష్ఠ మిత్యపి, పుచ్ఛనేత్రం తథాగాత్రం, జంఘ మంగాది రీరితః." (ముగ్ధబోధ ౧౫౪ పుట.)

సంయోగోపధములఁగో "జీప్ప్" త్యయము వచ్చున వింత యధికముగఁ గావ్యభాషలో నగపడుచుండఁగాఁ బై పాణినిసూత్ర మెంతవఱకుఁ దదనుశాసనబుద్ధితో రచింపఁబ డెనో బుద్ధిమంతు లూహింతురుగాక.

II "కృఞ్ చాను ప్రయుజ్యతే లిటి."

అనుసూత్రపు తత్త్వబోధినిలో,

> "కథం తర్హి తం పాతయాం ప్రథమ మాస పపాత పశ్చాత్" (కాళిదాసుఁడు) ప్రమాద ఏ వాయమ్. న చ విపరీతప్రయోగ నివృత్తి మాత్రే సూత్రస్య తాత్పర్యాత్ పశ్చా త్ప్రయోగో వ్యవహితోపి న దుష్యతీతి వాచ్యమ్. విపర్యాస నివృత్త్యర్థం వ్యవహిత నివృత్త్యర్థం చేతి వార్తిక విరోధాత్."

అని యిట్టిప్రయోగముల కసాధుత్వము కల్పింపఁబడెను. పై సూత్రము నభిప్రాయమునే చెప్పుచున్న "భ్వస్కృఞామః" అను ముగ్ధబోధసూత్రపు వ్యాఖ్యానములో దుర్గాదాసుఁడు

"ఆప ఇతి పంచమ్యైవ పరతః ప్రయోగే సిద్ధే అనుగ్రహణం క్రియా విశేషణోపసర్గ వ్యవధానేపి ప్రయోగార్థమ్. తేన 'తంపాతయాం ప్రథమ మాస పపాత పశ్చా' దితి రఘుః. 'ఉక్షాం ప్రచక్రు ర్నగరస్య మార్గా' నితిభట్టిః"

అని చర్చించి సాధించి యున్నాఁడు. ఇఁకను "ప్రభ్రంశయాం యో నహుషం చకార" అను ప్రయోగాంతరము కుదురుపడ లేదు.

III. "అక్షా దూహిన్యా ముపసంఖ్యానమ్."

అనువార్తికము, గుణమును వారించి వృద్ధిని విధించి "అక్షౌహిణీ" అనురూపమును సాధించుటకే పుట్టెనని తోఁచక పోదు. అట్లయినను "అక్షోహిణీ" అను రూపమునైతము కవిప్రయుక్తమగుటంజేసి 'అక్ష'శబ్ద మూహినీశబ్దముతోఁ గూడినపుడు మాత్రమె పైవార్తికము ప్రవర్తించుననియు, 'అక్ష'శబ్ద మూహాశబ్దముతోఁ గూడినపిదప 'ఇని' ప్రత్యయము చేసినచోఁ బైవార్తికము ప్రవర్తింపఁబోదు గాన 'అక్షోహిణీ' అనెడి గుణము వచ్చిన రూపము సాధువే యగు ననియుఁ, దత్త్వబోధినీ కారుఁడు చర్చించియున్నాఁడు. కాని వార్తికకారునకు 'అక్షోహిణీ, అక్షౌహిణీ' అను రూపద్వయమునకును సాధుత్వ ముపదేశించు తలంపే యున్నయెడల నాతఁడావార్తికమును వైకల్పికముగ నుపదేశించి యుండఁడా?

IV. ఆఙ్పూర్వకమగు హన్ ధాతువునకు స్వాంగకర్తృకత్వమునందే యాత్మనేపదము "ఆఙోయమ హనః" అనుసూ

త్రముచేత నియతమైయుండఁగాఁ బరాంగకర్మకత్వమున నాత్మ్నేపద మసాధువనుచు నీక్రింది కవి ప్రయోగముల సాధుత్వాకును నీక్రిందిరీతిని వైయాకరణులు చర్చించియున్నారు.

"ఆఙోయమ హనః" (౧. అధ్యా. 3 పాద. ౨౮ సూ.)

"ఆయచ్ఛతే, ఆహతే, అకర్మకాత్ స్వాంగకర్మకాదిత్యేవ నేహ పరస్య శిర ఆహన్తి. కథం తర్హి "ఆహధ్వం మా రఘూత్తమ" మితి భట్టిః. ప్రమాద ఏవాయ మితి భాగవృత్తిః ప్రాప్యే త్యధ్యాహారో వా...".

(తత్త్వబోధినీసహిత సిద్ధాంతకౌముది. ౪౩౫ పుట.)

"గాండీవీ కనకశిలానిభం భుజాభ్యా మాజఘ్నే విషమవిలోచనస్య వక్షః ఇతి భారవౌ పరాంగ కర్మకత్వా దసాధు ఇతి భాగవృత్తి ర్జుమర కుల చంద్రాః. వస్తుతస్తు గాండీవీ కనకశిలానిభం భుజాభ్యాం స్వం వక్ష ఆజఘ్నే, విషమ విలోచనస్యేతి అనాదరే షష్ఠీ. త మనాదృత్య స్వబలాధిక్యం సూచితవా నిత్యర్థః." (ముగ్ధబోధ ౮౭౮ సూత్రము. వ్యాఖ్య.)

V. "విమాననా సుభ్రు కుతః పితు గృహే"

అను కాళిదాసప్రయోగమునందలి 'సుభ్రు' అనుచోటి సంబోధన హ్రస్వము 'అపాణినీయము' కాఁగా

"సుభ్రూ దీర్ఘ్వస్య జంబార్థానాం ధా స్వః"

అని యిట్లు (ముగ్ధ. ౧౫౩ సూ.) వోపదేవుఁడు సాధించియున్నాఁడు.

VI. "త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ"

అనుచోటి త్రియంబకశబ్ద మపశబ్దముగ నే పరిగణింపఁ బడుచున్నది. ఆశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యచేయు సందర్భమున

"మహాకవి ప్రయోగత్వా త్సోఢవ్యః"

అని మల్లినాథుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు.

వేయేల! మనుమార్గుఁడు మున్నగు వ్యధికరణ బహువ్రీహిప్రయోగములెల్ల నపాణినీయములె కదా. రామలక్ష్మణులు రావణేంద్రజిత్తులను జంపిరి మొదలగు చోటులలో యథాసంఖ్యార్థకము లగు ద్వంద్వ ప్రయోగములెల్ల నపాణినీయములెకదా. త్రిలోకములు, పంచపాండవులు, చతుర్యుగములు త్రిపురుషులు మున్నగు ప్రయోగములెల్ల నపప్రయోగములే కదా. అద్యతనభూతము, అనద్యతన భూతము, అనద్యతనపరోక్షభూతము, మున్నగు నియమములు వీడిన ప్రయోగములెల్లఁ బాణినీయ సమ్మతములు కావుగదా "ఇకోయణచి, సనాద్యంతా ధాతవః, సుప్తిఙంతం పదమ్" అనునవి మొదలగు పాణినిసూత్ర ప్రయోగములెల్ల సూత్రము లగుటచేఁగదా సాధువు లగుచున్నవి. ఇట్టివి పెక్కు గలవు. ఇట్టివానిసాధుత్వమును బాణినీయవ్యాకరణమును బట్టి విమర్శించుట యుక్తము కాదు గదా.

(౮౨) పైనుదాహరించిన సంస్కృత వైయాకరణమార్గమునె యనుసరించి యహోబలపండితాదులగు నాంధ్రలాక్షణికులు సైతము పెక్కురు పెక్కు మార్గములను ద్రొక్కి యున్నారు.

(౮౩) పాణినిముని శిష్టవ్యవహారస్థభాష ననుశాసించిన సూత్రములచేత సాధ్యములగు శబ్దములకు, సామాన్యుఁడు

తన యెఱుకలోఁ బ్రయోగి మగపడకున్నంతమాత్రమున నప్రయుక్తతాదోషమును గల్పించుట సాహసమని యొకసందర్భమున మహాభాష్యమున వ్రాయఁబడెను. అనఁగా ననేకప్రదేశములలోనున్న సంస్కృతవాఙ్మయమున నెచ్చటనేని యట్టి వానికిఁ బ్రయోగమున్నపు డట్టివి, శిష్టవ్యవహారమున నైత ముండెడివనియు, నక్కారణముననె పాణినిముని వాని ననుశాసించియుండెననియు, నూహించుట కవకాశ ముండుటచేతను, నట్లనేకస్థలములలో నున్న సంస్కృతవాఙ్మయమున నెచ్చటను వానికి వాడుక లేదనుట సుకరము కాకుండుటచేతను, నట్లనుట సరికాదని మహాభాష్యకర్త యభిప్రాయముపడెను. కావుననే యట్లప్రయుక్తములని శంకింపఁబడినశబ్దములకుఁ బ్రయోగములను జూపెను.

"అ స్త్యప్రయుక్తః, సంతి వై శబ్దా అప్రయుక్తాః, ఊష, తేర, చక్ర పేచేతి......సర్వేఖల్వప్యేతే శబ్దా దేశాంతరేషు ప్రయుజ్యంతే...... మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః, సప్తద్వీపా వసుమతీ, త్రయో లోకాః, చత్వారో వేదాః, సాంగా స్సరహస్యా బహుధా భిన్నాః, ఏకశత మధ్వర్యు శాఖాః, సహస్ర వర్త్మాసామవేదః, ఏకవింశతిధా బాహ్వృచ్యమ్, నవధా థర్వణో వేదః, వాకోవాక్య, మితిహాసః పురాణం వైద్య మిత్యేతావా ఞ్ఛబ్దస్య ప్రయోగవిషయః, ఏతావంతం శబ్దస్య ప్రయోగ విషయ మననునిశమ్య సంత్యప్రయుక్తా ఇతి వచనం సాహసమాత్ర మేవ ......యేచాప్యేతే భవతాఽప్రయుక్తా అభిహితాః శబ్దాః ఏతేషా మపి ప్రయోగోదృశ్యతే. క్వ—వేదే. తద్యథా—సప్తాస్యే రేవతీ రేవ దూషం యద్వో రేవ తీరేవత్యాం తమూష.(౧ అ. ౧ పా. ౧ ఆహ్ని).

(౧౫) పై సందర్భమునుబట్టి పాణినిమునిచే ననుశాసింపఁబడినపదము విరళప్రయుక్తమైనను దానిని వైదిక కర్మములలోఁ బ్రయోగించుటచేఁ బాపము సంభవింపనేరదని విశదమగుచున్నది. అట్టి విరళప్రయుక్తశబ్దముల ప్రయోగము వైదిక కర్మేతరస్థలములలోనిదగు కావ్యమునఁ బ్రయోగించుటవల్లఁ బుణ్యహాని లేకున్నను బాపము రాకున్నను గావ్యము రసాత్మకమై యుండవలసియుండుటచేత నట్టి విరళప్రయుక్తశబ్దములచే ఝటితి త్వర్థస్ఫురణమునకు భంగము కలిగి ప్రసాదగుణహైన్యమున సహృదయులకు రసాస్వాదప్రతిబంధము కల్గును గాన "దోషాస్తస్యాపకర్షకాః" అనుచొప్పున రసాపకర్షకతారూపాలంకారికదోషదూషితములై యట్టిశబ్దములు రసికజనాదరణీయములు కానేరవు. కాన వానిని గావ్యములలోఁ బ్రయోగింపరాదని నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషామాత్రానుశాసక మగు చింతామణిలో నీక్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు. (౨౧–౨౨ వి)

"విరళాన్ వైచోపాదిక, శబ్దాన్ ప్రవ్యాహరంతు శబ్దజ్ఞాః। ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం, సంకేతిత సుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్." (సంజ్ఞా. ౧౫ శ్లో.)

నన్నయభట్టారకుని భారతభాగము సుప్రసిద్ధ శబ్దప్రయోగబంధురమును బ్రసాదగుణభూషితమును నై యున్నదనుటకు సందేహము లేదుగదా. వేయేల! ఆతఁ డట్టినియమముతోనే తనగ్రంథమును నడపఁబూనినట్లుగ స్వయముగఁ జెప్పికొనియే యున్నాఁడు.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలుంగునన్ మహా
భారతసంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్.
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౩౬ ప.)

(౨౫) సంస్కృతకావ్యములందును నాంధ్రకావ్యములందును దరువాతి మహాకవులు శ్లేషాదులకై యప్రసిద్ధశబ్దములను సైతము ప్రయోగించుచు వచ్చుటచేతఁ గావలయును నథర్వణాచార్యుఁడు పై చింతామణికారిక నీక్రిందిరీతిని సవరించి యున్నాఁడు. (౩౫ వి)

"సర్వేశబ్దాః ప్రయోక్తవ్యా, యది దోష వివర్జితాః,
అప్రయుక్తత్వ దోషస్తు, న విరుద్ధో హారే గమ్యతే." (అథర్వణ. సంజ్ఞా.30 శ్లో.)

(౨౬) మఱియు వెనుక నుదాహరించిన సంస్కృతవైయాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి సంస్కృతవ్యాకరణమునకు లొంగని మహాకవిప్రయోగములును నసాధువులే యని యీ క్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. (౩౬-వి)

"శాస్త్రప్రయోగ వచసోః, శ్శాస్త్రం బలవదుచ్యతే,
అనిష్పన్నే పదే తేన,ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్." (అధర్వణ సంజ్ఞా.31 శ్లో.)

ఇట్లు వికృతివివేకకారుఁడును సంస్కృత వైయాకరణుల సిద్ధాంతముననుసరించి సంస్కృతవ్యాకరణమునకు లొంగనపుడు తెల్గు కావ్యములందలి మహాకవిప్రయుక్త సంస్కృతశబ్దములును నపశబ్దములెయనియు, శాస్త్రవిరోధము లేనపుడే

కవిప్రయోగములకుఁ బ్రామాణ్యమనియు, శాస్త్రకవిప్రయోగములకు విరోధము కలుగునపుడు శాస్త్రమునకుఁ బ్రామాణ్యము నంగీకరించి యాప్రయోగములను నిరసింపవలసినదే యనియు సిద్ధాంతము చేసియున్నాఁడు.

(౪౭) సంస్కృతవైయాకరణ సిద్ధాంతానురోధమున నట్లాతఁడు సంస్కృతవ్యాకరణవిషయమున మాత్రమే చెప్పె నని గ్రహింపక యహోబలపండితుఁడు

"ఆద్యుఁడు హిరణ్యగర్భునం దంతకంటె"
నిత్యాది కవిపితామహోద్యుక్తిస్తు నిర్మూలైవ. (అహో. ౩౧౫ పు.)
"మధుకైటభారాతి మఱఁది రమ్మని పిల్చి
పనిఁగొంట నీకు ప్రాభవము కాదె"
ఇత్యాది శ్రీనాథవచనస్య ప్రామాదికత్వమేవే త్యవధేయమ్. (అహో. ౪౯౯.)
"సుతులఁ గనియెడుకొఱకు; నీవు ఘటించుకంటె"

ఇత్యాదీనాం భాస్కర తిక్కయజ్వాది వచనానాం కిం మూలమితి వయం న విద్మః." (అహో. ౫౦౦ పుట.)

అని యిట్లతిసాహసముగఁ బైయాథర్వణికసిద్ధాంతము నాచ్ఛిక శబ్దవిషయము నందును సమన్వయించి యున్నాఁడు. పరిశీలింపఁగా సంస్కృతశబ్దములవిషయమున సైతము పయిసిద్ధాంతము సరికాదనుట సాహసము కానేరదు. వైదికకార్యోపయోగి శిష్టవ్యవహారభాషానుశాసక మగు పాణినీయమును బట్టి మహాకవిప్రయోగములు ప్రామాదికములనుట యుక్తముకాదు గదా.

(౮౮) అధునాతనాంధ్రపండితులు సైతము, పైమార్గమునసే పోవుచున్నారు.

"పణిననూను కణాద బాదరాయణ సూత్ర
ఫక్కి విద్వాంసు లుపన్యసింప."

"ఇందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన పణిసనూను పద మసాధువు. కవిసార్వభౌముఁడును దన శృంగారనైషధమునం దు

శా." ప్రాతఃకాలము వాయసంబు పణినాపత్యోక్త శాస్త్రంబులోన్."

అనెను. పెద్దన యాత్రోవనె త్రొక్కెను. అష్టాధ్యాయి మొదలగు గ్రంథముల రచించిన వ్యాకరణశాస్త్రప్రవక్త పాణిని, 'పాణిన' మునియొక్క సంతానముగాని 'పణిన' మునిసంతానము కాఁడు. పణనం=పణః-పణోఽస్యాస్తీతిపణీ, నకారాంతమగు నీ'పణిన్' శబ్దముపై గోత్రాపత్యార్థమున 'అణ్' ప్రత్యయము రాఁగా 'పాణిన' అనురూప మేర్పడినది. పదపడి యువాపత్యార్థమున "ఇఞ్" ప్రత్యయము రాఁగా 'పాణిని' అనురూప మేర్పడినది. ఎట్లయినను బాణిని పాణిననూనుఁడగునుగాని పణిననూనుఁడు గాఁడు. ఇది సమర్థింప వెరవు గానరాదు." (మనుచరిత్ర పీఠిక. వే॥ ప్ర. గారిది.)

కీర్తిశేషులగు కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు సైత మీవిషయమున నిట్లే యభిప్రాయ పడుచు వ్యాఖ్యచేసిరి.

శా. "ప్రాతఃకాలము వాయసంబు ఫణినాపత్యోక్తశాస్త్రంబులోఁ
దాతజ్ స్థానులు చెప్పఁ డెవ్వి? యను చందంబొప్పఁ గా కాయటన్
జాతుర్యం బలరార నుత్తరము విస్పష్టంబుగాఁ గోకిల
వ్రాతం బిచ్చెఁ దుహీ తుహీ యని గృహారామ ప్రదేశంబులన్."

(శృంగారనైషధము. ౪ ఆ. ౧౯ పద్య)

" 'ఫణినాపత్యోక్తశాస్త్రంబు' అనుపదమునకు ఫణిమునియొక్క అపత్యమైన పాణినిచేతఁ జెప్పఁబడిన వ్యాకరణ శాస్త్రము" అని యర్థము చెప్పవలసి యున్నది. ఫణినశబ్దము 'పాణిని' శబ్దమునకు ప్రకృతిగా నుపలబ్ధము కాలేదు. ఆంధ్ర కవితాపితామహులును మనుచరిత్రలో

'ఫణిసనూను కణాద బాదరాయణ సూత్ర,భంగి విద్వాంసు లుపన్యసింప'

అని ఫణిసనూనుశబ్దమును (పాణినిపరముగా) ప్రయోగించి యున్నారు. ప్రతులలో

'ఫణినాం పత్యుక్త' 'ఫణినా పత్యోక్త'

అని వ్రాఁతలు కనఁబడుచున్నవి. ఇంకొలకు 'ఫణిభవశాస్త్ర')' అని మూలములోని పదము. కౌముద్యాదిగ్రంథములందును దద్వ్యాఖ్యలయందును 'పాణిని' శబ్దమునకు 'ఫణిన్' శబ్దము మూలప్రకృతిగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

"ప్రోక్తాల్లుక్" (౪-౨-౬౪)
"గాథి విదథి కేశి గణి పణినశ్చ" (౬-౪-౧౬౫.)

ఇత్యాది సూత్రవృత్తులం దీక్రింది ప్రక్రియ చెప్పఁబడి యున్నది.

పణనం=పణః...సోఽస్యాస్తీతిపణీ తస్య గోత్రాపత్యం పాణినః తతో యూన్యపత్యే ఇఞ్ పాణినిః.

రామభద్రయజ్వ పతంజలిచరితమునకు 'పణిన్' శబ్దము నే మూలప్రకృతిగాఁ జెప్పినాఁడు.

శ్లో. పణీతి కశ్చి న్మని రస్తి పూర్వం, స పాణినం నామ కుమార మాప
సతుల్యనామ్నా తనయేన సోపి, దాక్షీముదూఢాం దృఢ మభ్యనందత్
స పాణినో దక్షుభువా పురంధ్ర్యా, రిపుః పురాణా మురయేవ రేమే
కాలే ముని స్స్కంద ఇవప్రసూతో,హ్నం తయోః పాణిని రప్యకాణ్షీత్
తపోభి రారాద్ధవతః కఠోరై,స్తస్య ప్రసన్న స్తరుణేందుచూడః
అఘోషయ ద్దండవిఘట్టనేన, చండం కరస్థం డమరుం పురస్తాత్
శబ్దావళే ర్వ్యాకరణం చికీర్షో, స్తదా మునేః పాణినసంభవస్య
మృడస్య చండా డమరుప్రణాదా, ద్యాస్త్రాదిసూత్రాణి చతుర్ధశాఽన్
ఇతీశ్వరానుగ్రహతో నిబధ్నన్, సూత్రాణి స వ్యాకృత శబ్దజాలమ్
సుష్ఠుప్రయోగం కథయంతి యస్య, స్వర్లోక సోపాన పరంపరేతి.

ఇందును పణికొడుకు పాణినుఁడు మనుమఁడును, పాణినుఁడే మునిమనుమఁడు "పాణిని" అని యేర్పడినది. పణిగోత్రాపత్యత్వముచే పాణినికి పాణినసంజ్ఞయు కలదు.

"పాణిని స్త్వాహికో దాక్షీ, పుత్రి శ్శాలఙ్కి పాణినా." (త్రి. శే.)

అయినను మహాకవిప్రయోగములు గాన ప్రామాదికములు గావను విశ్వాసముచే స్థితగతిచింతనగా ప్రక్రియ యూహ్యము. ఎట్లన్న:—భారవిలో

'తవాభిధానా ద్వ్యథతే' (౧. ౨౪.)

అనుచో మల్లినాథసూరి

"నామైకదేశగ్రహణే నామగ్రహణమ్ ఇతి న్యాయాత్ తశ్చ వశ్చ తవౌ తార్క్ష్యవాసుకీ, తయోరభిధానం యస్మిన్ పదే తస్మాత్."

అనియును, రఘువంశములో

"అత్రానుగోదం మృగయానివృత్తః. (౧౩-౩౫)

అనుచో చారిత్రవర్ధనుఁడు

"శబ్దా అవయవేష్వపి వర్తంతే ఇతి న్యాయా దనుగోద మితిపదైకదేశప్రయోగోఽయమ్. భీమో భీమసేనః. సత్యా సత్యభామా ఇతి."

అనియును, వివరించిన ఫక్కికప్రకారము:—"పణినః (=పణియొక్క), నః (=నప్తా=మనుమఁడు), పణినః (పణినుఁడు). తార్క్ష్యుఁడనుటకు 'త' అనియు, వాసుకియనుటకు 'వ' అనియు భారవిలో గ్రహించినట్లు నప్తయనుటకు 'న' అని గ్రహించిన పణినుఁ డనఁగా పణికి మనుమఁ డగును. పణినునికొడుకు అనఁగా పణికి మునిమనుమఁడు పాణినియే గాన కవిమహర్షు లయిన శ్రీనాథ పెద్దనార్యుల 'పణినాపత్య' 'పణినసూను' శబ్దములు పాణినిం జెప్పును. 'శ కు బు గు శు చ రా ద్యాః' (బృహజ్జాతకము) 'సరిగమపధని' సంగీతము. ఇత్యాదియు పతదను గ్రాహకము (శృంగారనైషధ ౬౫౭,౬౬౦ పుట.)"

ఈవిషయము విచార్యమై యున్నది. భారవిలోవలె నిచట శ్లేషప్రసక్తి లేమింజేసి నామైకదేశగ్రహణమును జేయుట యప్రసక్తము. మఱియు నచట వర్ణసంకోచము చేయవలసినంతటి యిఱుకటమును లేదు. కాన నీ ఫక్కిక ప్రయోక్తృహృదయము కాదు. ఇంతియకాక పణిన శబ్దము వ్యాకరణసాధ్యము కాకపోలేదు. పణముకలవాఁడను నర్థమున "పణిన" శబ్దము సాధ్యమైనచో నిచట నేచిక్కును గలుగదు. కాని పాణినీయవ్యాకరణముచొప్పున నట్టిశబ్దము సాధ్యము కాకపోవుటచేతనే వీరు 'పణినసూను, పణినాపత్య' శబ్దములు సాధువులు కావనవలసి వచ్చెను. ఫలిన బర్హిణాది శబ్దములవలెనే యస్త్యర్థకమగు 'ఇన' ప్రత్యయము రాఁగా 'పణిన' శబ్దమును సాధువు కానోపునుగదా. 'ఫలబర్హాభ్యామినచ్' అను వార్తికమున ఫలబర్హ శబ్దములు రెండు మాత్రమే పేర్కొనఁబడియుండుటచేత 'పణిన'శబ్ద మపాణినీయమగుచున్న దని వీరియాశయము. కాని ముగ్ధబోధవ్యాకరణ వ్యాఖ్యాతయగు శ్రీరామతర్కవాగీశుఁడు

> "ఫలాదేరినః" ఫలినఇతి. "ఫలం బర్హం పణో గర్భో మలం శృంగం చ కథ్యతే" (తద్ధిత. ౪౪౭ సూ.)

అని యిట్లు పణశబ్దమునకే గాక గర్భాదిశబ్దములకును నస్త్యర్థకమగు నినప్రత్యయము వచ్చుట ప్రయోగములంజూచియే కావలయును, బైరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. వంగదేశీ

యుఁ డగు శ్రీరామ తర్కవాగీశుఁడు దానిసాధుత్వమును సూత్రించియుండఁగా నాంధ్రదేశీయులగు మహాకవులు దానిని బ్రయోగించియున్నారు. విదేశీయులగు పీ రి టీకరీతిని దాని సాధుత్వము నంగీకరించుట నరయఁగా వా రేవేని సంస్కృత మహాకవుల గ్రంథములలో నట్టి పణినాది శబ్దముల ప్రయోగములను జూచియే యున్నారని యెవ్వరికేని తోఁచకమానదు గదా. వెనుక నుదాహరించినరీతిని బాణినీయము కావ్యభాషానుశాసకము కామింజేసి యద్దానికి లొంగని ప్రయోగములు సాధువులు కావనుట న్యాయ్యము కాదు గదా.

(౮౯) పరిశీలింపఁగా మహావిద్వాంసులగు సంస్కృతవైయాకరణులు పై విషయములను గ్రహింపలేనంతటి యసమర్థులు కారనుటకు సందేహము లేదు. మహాభాష్యకర్త యపశబ్దప్రయోగము వైదికకర్మములందుమాత్రమే చేయరాదనియు నితరవిషయములలో నట్టినియమము లేదనియు, (౭౯. వి.) స్పష్టముగను గంఠోక్తముగను జెప్పుచుండఁగా మఱియు వెనుక నుదాహరించినరీతిని గవిప్రయోగములను నిరసించియు నుండఁగా వానిని వారు గ్రహింపలేకుండు టెట్లు పొసఁగును? ఇఁక వారు సంస్కృతకావ్యవాఙ్మయమెల్లఁ బరిశీలించి వ్యాకరణరచనము వేఱుగ జరపుట సుకరము కాకుండుటచేతఁ బాణినీయమునే సంస్కృతకావ్య వాఙ్మయమునకును లక్షణముగా నుపచరింపఁజేయుచు నద్దాని ప్రామాణ్యమునకై పైమార్గము నవ

లంబించిరనియు నూహింపనగును. ఇట్టియభిప్రాయము మన పూర్వపండితులకు సహజమయినదే. దేశకాలములనుబట్టి యాచారములు భిన్నభిన్నము లగుచుండఁగాఁ దత్తత్కాలములలోని ఋషులనం బరఁగెడి పండితులు తత్తద్విషయములను ధర్మశాస్త్రములుగ స్మరించియుండఁగా వానికిఁ బరమప్రామాణ్యసిద్ధికై యవియెల్ల నేకాభిప్రాయముతోనే యున్నవనియు, నవి పరమప్రమాణమును, నీశ్వరోపదిష్టమును నగుటచేతఁ బరస్పరభేదశూన్య మగువేదము మూలముగఁ గొని స్మరించిన వగుటంజేసి వానికిఁ బరస్పరభేద మెంతమాత్రమును లేదనియు, నిట్లుగ నేకవాక్యతను మనపూర్వులు సాధించి యుండలేదా ? ఇట్లే వ్యాకరణవిషయమునందును వారు మునిత్రయమువారి సిద్ధాంతములు దివ్యజ్ఞానకృతము లగుటంజేసి వానిలో న్యూనాధికభావము పరస్పరవిరోధములు వైయర్థ్యములు మున్నగు దోషము లెంతమాత్రమును లేవనియు, నట్టి సిద్ధాంతములు సంస్కృత భాషను సంపూర్ణముగ ననుశాసింపఁ జాలియున్న వనియు నిశ్చయించుకొని తమపాండిత్యబలమున నట్లు కుదురుపఱుచుటకు వింతవింత లగు వ్యాఖ్యానములను జేయుచు వచ్చిరని గ్రహింపనగును. అట్టివ్యాఖ్యలు కొన్ని పైని జూపఁబడి యున్నవి.

(౯౦) శాస్త్రమునకు సాకల్యముగాఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధించుటకును శాస్త్రమునం దేవిధమగు కొఱంతయును లేద

నుమాట స్థిరపడుటకును శాస్త్రమునకుఁ బరిపూర్ణత దృఢ పడుటకును శాస్త్రము పరమేశ్వరమూలకమనియు, ననాది యనియు, నపౌరుషేయమనియు, శాస్త్రకర్త సర్వజ్ఞుఁడనియు, నీశ్వరవరలబ్ధవిద్యావైభవుఁడనియు, దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁడనియుఁ జెప్పుట పురాణయుగమువారి కలవాటు. అట్టి యలవాటుచొప్పననే "అ ఇ ఉణ్" అనునది మొదలగు వర్ణసమామ్నాయ సూత్రము లీశ్వరుఁడు ఢక్కను వాయించుటలో జనించిన వనియు, వ్యాకరణ మిట్లీశ్వరమూలకమనియు, నిది వేదాంగమనియు, లోకమునం దీశబ్దశాస్త్రము వెలయుటకై యీ వర్ణసమామ్నాయ సూత్రముల నీశ్వరుఁడు పాణినికిఁ బ్రసాదించె ననియు, వైయాకరణులు చెప్పుచున్నారు. (చూడుఁడు. శేఖరములోని "మాహేశ్వరాణిసూత్రాణి" అను దానివాఖ్య) పై విషయములు కొన్ని వెనుక నుదాహరించిన రామభద్రయజ్వ గారి శ్లోకములలోను గలవు. (౮౮ - వి)

పాణినీయము శిష్టవ్యవహారమాత్రమూలకమని యంగీకరించునపు డట్టిభాషతోనున్న వాఙ్మయ మంతగా లేమింజేసి పై వాక్యములుకొన్ని నిర్బాధములు కావచ్చును. కాని వైయాకరణులు పాణినీయమును గావ్యభాషానుశాసకముగ నంగీకరించుచుఁ గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములయియున్నవి పాణినీయసూత్రసాధ్యములు కానపుడును గాశికాకారాదులు పూరించినవాని నంగీకరించునపుడును బైరీతి నెట్లు ప్రసంగింప

సాహసించిరో తెలియుకున్నది ఇంకను వార్తికకార పూరణము లును సూత్రాపెప్రత్యాఖ్యానములు నుఃవివక్షలును విభక్తివిప రిణామాదికమును బాధకము లేయగునుగదా. మఱియు శబ్దశా స్త్రము నీశ్వరప్రసాదమహిమచేఁ బాణినిముని క్రొత్తగా నవత రింపఁజేసెననుట యెట్లు పొసఁగును? (౭౮. వి)

పైరీతిని బాణినీయమునకుఁ దా మంగీకరించిన ఘనతకు భంగము లేకుండుటకయి పైవిరోధములను వారించుటకై తర్వాతివారు

"సూత్రే ష్వేవ హి యత్సర్వం యద్వృత్తౌ యచ్చ వార్తికే."

అను నొకసిద్ధాంతమును సైత మంగీకరించి సూత్రములలోని చకారాదుల కనుక్తసముచ్చయార్థకత్వమును గల్పించియు, వాశబ్దాదులనుబట్టి పెక్కువ్యవస్థలను జేసియు, వార్తికకా రాదుల పూరణములనెల్ల సాధించి వానిని బాణినిసూత్రసా ధ్యములనుగా నిర్ణయింపసాగిరి.

"విభాషా ప్రకరణే తీయస్య జి త్సూపసంఖ్యానమ్."

అనువార్తికము సూత్రకృ దభిప్రేతమే యనియు, 'విభాషాజసి' అనుసూత్రమునకు యోగవిభాగము చేసికొని యీయర్థమును సంపాదింపవలెనని మాత్రమే వార్తికతాత్పర్యమనియు, న్యా సాహరనామక కాశికావివరణపంజిక యను గ్రంథములో వ్రాయఁబడెను.

"విభాషాజసి' ఇత్యత్ర విభాషేతి యోగ విభాగః క్రియతే, తత్రచ 'సర్వాదీని, ద్వంద్వే ఇతి చ నివృత్తమ్. తేన తీయస్య విభాషా సర్వనామసంజ్ఞా భవిష్యతీతి. నచైవ మతిప్రసంగః. యోగవిభాగా దిష్టసిద్ధేః. నాపివిభాషా ద్వితీయా తృతీయాభ్యామి త్యస్య వైయర్థ్యా పత్తిః. ప్రపంచార్థత్వాత్. తతో జసీతి ద్వితీయో యోగః. అత్ర విభాషాగ్రహణం ద్వంద్వగ్రహణం చానువర్తతే." (౧-౧-౩౬.సూ)

జస్ప్రత్యయాధార కార్యము చేయవలసినపుడు ద్వంద్వమును సర్వనామసంజ్ఞ విభాషయని తెలుపుటకై 'విభాషాజసి' అని సూత్రించెనని భట్టోజీదీక్షితుఁడు

"జసాధారం యత్కార్యం శీభావాఖ్యం తత్ర కర్తవ్యే ద్వంద్వే ఉక్త సంజ్ఞా వా స్యాత్."

అని మహాభాష్యానుసారముగ వృత్తిని రచించెను, న్యాసకారులయర్థము భాష్యవిరుద్ధ మగుటచేతనే యప్రమాణమని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. సూత్రకర్త యీయర్థమును గోరి యుండలేదనుటయు స్పష్టమే. సూత్రకర్తకే యిట్టియాశయ మున్న యెడల "విభాషా ద్వితీయ తృతీయాభ్యామ్." అని యిట్లు పుంలింగములకును సిద్ధించునట్లు సూత్రము రచించి యుండునుగదా. ఇట్లే

గ్రామ్య పశుసంఘే ష్వతరుణేషు స్త్రీ" (౧ అ. ౨ పా. ౭౩ సూ.)
"నాసి కోదర ఓష్ఠ జంఘా దంత కర్ణ శృంగాచ్చ."

అనునవి మొదలగుస్థలములందును వింతవింతయర్థములు వ్రాయఁబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిట విమర్శింపలేదు.

మఱియుఁ బైవార్తికకార వృత్తికారాదులు పూరించిన విషయములెల్లఁ బాణిన్యాచార్యులవారెఱిఁగియెఱిఁగి ముందుఁ బుట్టఁబోవు వార్తికకారాదులు పూరింతురనువిషయమును దివ్యదృష్టిచేఁ దెలిసికొని యట్లావిషయములను జెప్పక విడిచియుండిరని చెప్పుసంప్రదాయమును గలదు.

> "యది పూర్వముని రుత్తరమునితాత్పర్యం నజానీయాత్ తర్హి ప్రత్యాఖ్యానస్య భాష్యకృత్కృతత్వేన తత్రపక్షే తత్సిధ్యర్థం సూత్రకారకృత మకారాదేశ విధాన మసంగతం స్యాదితి నిరుక్తమ్"......"అత్రారుచిబీజంతు మహర్షీణాం సర్వజ్ఞత్వ భంగః. అతోఽస్మిన్ శాస్త్రే ఉత్తరముని తాత్పర్యానుసారేణైవ పూర్వమునే స్తాత్పర్య మవధారణీయ మితి బోధ్యమ్,"

అని యిట్లు దీపకకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు ('నబహుప్రీహౌ' అనుసూత్రపు శేఖరము వ్యాఖ్య.)

(౯౧) ఇట్టిరీతినే యాంధ్రకౌముది మున్నగు కొన్ని యాంధ్రవ్యాకరణములలోసైత మాంధ్రవ్యాకరణ తత్కర్తలకు మహత్త్వము కల్పింపఁబడినది.

> "ఆంధ్రవిష్ణు స్సురయుతో దనుజేన నిశంభునా,
> యుధ్వా త్రయోదశయుగాన్ హత్వా తం రాక్షసోత్తమమ్,
> అవస త్తత్ర ఋషిభి ర్యుతో గోదావరీతటే,
> తత్కాలప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతమ్,
> తత్రత్యా స్తత్సమాలాపా స్తత్కాలేన హరే ర్భటాః,

కాలేన మహతా సర్వం తత్సమం స్వల్పబుద్ధిభిః,
అస్ఫుటోచ్చారితా నీతి తద్భవా నీతి సమ్మతిః,
బ్రహ్మణా నిర్మితా వాచః పూర్వ మాంధ్రేశితుః స్వారేః,
ఆచ్ఛా ఇతి చ కథ్యంతే సుప్తిఙ్ ధాతుసమన్వితాః.

... .

త్రిలింగశాస్త్ర విహితస్య లక్షణస్యాపి ప్రయోగేణహైన్యం నకారయే దితి నాగరాజః... ... ...

యుగ భేదా దాంధ్రభాషా చార్యభేదః ప్రకీర్త్యతే,
కృతే సుధాయనః ప్రోక్త స్త్రేతాయాం శుకనాథకః."

(ఆంధ్రకౌముది.)

"నను సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకరణయో రాగ్షత్వేన భవతి ప్రామాణ్యమ్, నన్నయాథర్వణయో రిదానీంతనత్వేన కథం తత్ప్రణీతయోః ప్రామాణ్యం స్యాత్......నాన్ఋషేః కావ్యకరణ చాతుర్యధుర్యత్వం సంభవత్యేవ ఖలు. నాన్ఋషిః కురుతే కావ్య మిత్యభియుక్తోక్తేః అనితరసాధారణవ్యాకరణ నిర్మాణ పటుతయా పండితకవీంద్ర ప్రథమగణ్యత్వేన చ పరిప్రాప్తం సార్వజ్ఞ్యం తయోరిదానీంతనత్వ మాత్రేణ కథం నివార్యేత? అతఏవ బ్రహ్మదేవానాం పదవీః కవీనా మిత్యుపనిషదే వచనే పదజ్ఞస్య విశిష్యైశ్వర భూతి సత్తా ప్రతిపాదితా."
(అహో. ౧౧౦ పుట.)

(౯౨) సంస్కృతవైయాకరణులు మునిత్రయమువారి యనుశాసనమునే కావ్యాదివాఙ్మయస్థ సంస్కృతభాష కనుశాసనముగా. స్థిరపఱిచివేయుటచేతను నట్టియనుశాసనము నుల్లంఘింపరాదని యాలంకారికులు చ్యుతసంస్కారతా దోష

సందర్భముచే నియమించుటచేతను నట్టి పాణినీయానుశాసనముచే సాధింపఁబడెడి రూపములెల్లఁ బ్రయోగార్హములే యనియు, దానికి లొంగని మహాకవిప్రయోగములుసైతము దుష్టములే యనియు, నొకసిద్ధాంత మేర్పడినది. ఈసిద్ధాంతముచొప్పున ననేకములగు కృతకశబ్దములు వైయాకరణులచే సృజింపఁబడుచున్నవి.

"యథేష్టం నామధాతుషు" అనువార్తికమున యథేష్టమ్మని యున్నది గాన నామధాతువులకెల్ల సన్నిమిత్తకద్విత్వము యథేష్టముగా సంభవింపవలసినదే యయ్యెను. "పుపుత్రీయిషతి, పుతిత్రీయిషతి" అని యిట్లు భట్టోజీదీక్షితు లుదాహరించిరి. వోపదేవుఁ డంతతోఁ దృప్తిఁనందక "లిధోర్యథేష్టం ద్విః..." అని సూత్రించి పై యుదాహరణములనే గాక "పుపుతిత్రీయియిషిషతి" అనియు నుదాహరించెను.

పైరీతినున్న సంస్కృతవ్యాకరణపద్ధతి ననుసరించియే యద్యతనులు కొందఱు నూతనశబ్దములను సృజించుచుఁ దెనుఁగునఁ దత్సమములుగా నంగీకరించుచున్నారు.

"ఇచ్చటఁ బాండురాజశబ్దమునకుఁ బాండురోగ వంతనియందుఁ బ్రకాశించు నన్న' వ్యుత్పత్తియందు నధికరణార్థంబున 'ఘఞ్' ప్రత్యయము వచ్చినది. కావున నిచటఁ బాండు

రాజశబ్దము 'పాండురోగము ప్రకాశించువాఁడా!' అనిన విశేషణార్థ మిచ్చును. కాని "పాండునామము గలరాజా" యనిన నృపాదివిశేష్యార్థం బియ్యనేరదు. విశేష్యార్థకంబై ప్రసిద్ధంబైన రాజశబ్ద జకారంబు దంత్యంబని వ్యాకరణకర్తల తాత్పర్యంబు కాని విశేషణార్థకంబైన రాజశబ్ద జకారంబు దంత్యంబు కానేరదనియే వారితాత్పర్యము" (బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశిక) ఇట్టి 'రాజుఁడు' శబ్దమెచ్చటనైనఁ గలదా?

ఇట్టి భాషాసంక్షోభమునకు బీజము సంస్కృతవైయాకరణులుచేసిన వింతసిద్ధాంతమే గదా.

(౯ 3) పై సందర్భమునుబట్టి నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషమాత్రమే వ్యాకరణనియమబద్ధము కావలెనని తలంచెననియుఁ దరువాతివారు గ్రంథమాత్రమెల్ల వ్యాకరణసంస్కృతము యుండవలెనని తలంచిరనియు, నాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతములకెల్ల సంస్కృతవ్యాకరణసిద్ధాంతములే చాలవఱకు మూలములనియు విశదమగుచున్నది గదా.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణివిషయ పరిశోధనము.

III

చింతామణి నిగూఢాశయములు.

(౯౮) విచక్షణులారా! ఈవఱకు నేను విన్నవించు కొన్న రెండుభాగములందును నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయ భట్టారకరచితమనియు, నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషకు సంస్కార మావశ్యక మనుతలంపుతోఁ జింతామణిని రచించి తద నుసారముగనే తన భారతభాగము నాంధ్రీకరించెననియు, నాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతములు పెక్కు సంస్కృతవ్యాకరణ సిద్ధాంతానుసారులనియు విశదపఱిచికొని యున్నాను.

పురాతనమగు నీ యాంధ్రశబ్దచింతామణికి కర్తయగు నన్నయభట్టారకుఁడు వివరణోదాహరణాదికములను జూపియుం డకుండుటచేతను, నాతనికిఁబిమ్మట నయినూవందల యేండ్లు దాఁటువఱకును దానికి సామాన్యమగు వ్యాఖ్యానమయినఁ బుట్టకుండుటచేతను, నట్టికాలవ్యవధానమున నాంధ్రవ్యాకరణ సిద్ధాంతములు మిక్కిలిగ మాఱియుండుటచేతను, నట్లు మార్పు నొందిన సిద్ధాంతముల కలవాటుపడిన యాంధ్రపండితులు చిర కాలమునకుఁ జింతామణికి వ్యాఖ్యలు వ్రాయనారంభించుటచే

తను, నాంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రాభిప్రాయములు పెక్కు-చోట్ల బయల్పడియుండ లేదనిచెప్పుట సాహసము కాదు. చింతామణికిఁ దొలుత సంక్షిప్తముగ వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన పదునేడవశతాబ్దమువాఁడగు బాలసరస్వతి, విపులమగు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన యహోబలపండితుఁడు, మున్నగువారెల్లఁ దమతమకాలములలోఁ బ్రసిద్ధములై యున్న యాంధ్రవ్యాకరణ సిద్ధాంతముల కనుకూలముగ (33 వి.) నాంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానములు చేయసాగిరి. కాఁగా ననేకములగు చింతామణి సూత్రముల యభిప్రాయము లడఁగియుండి నిగూఢములు కావలసి వచ్చెను. ఈభాగమున నట్టి నిగూఢాశయములలోఁ గొన్నిటిని జూపుచున్నాను.

(౯౬) ఈసందర్భమున నన్నయభట్టరచితమగు నాంధ్రభారతభాగము చాలవఱకుఁ దోడ్పడఁజాలి యున్నదన వచ్చును. కాని నన్నయభట్టారకునిచేతఁగాని, యాతని సమకాలములోని లేఖకులచేతఁగాని వ్రాయఁబడిన నన్నయభారత భాగపుమాతృకలు లభింపనేరవు సరియే కదా తుదికి మూఁడు వందలయేండ్లకన్నఁ గ్రిందటి పరంపరాసంబంధముగల మాతృకలునైతము లభించుట దుర్ఘటమనువిషయము తాళపత్ర మాతృకాపరిశోధకుల కెల్లరకును విదితమే గదా. ఇంతియ గాక యాయాకాలములలోని లేఖకులు వారివారికిఁ గల యాంధ్రవ్యాకరణజ్ఞానము ననుసరించి భారతాదిగ్రంథము

లను సవరించియు, వ్యావహారిక భాషావాసనచేఁ బ్రవేశించెడి మార్పులకుఁ బాల్పడిచియు వ్రాయుచు వచ్చిరనియుఁ దాళపత్రమాతృకాపరిశోధకులకుఁ దెలియనివిషయము కాదు. వేయేల! అప్పకవినాఁటికే యిట్టిదురవస్థ యాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంభవించినట్లుగ నాతని యీక్రిందిపద్యము విశదీకరించుచున్నది.

ఉ నన్నయముఖ్య సత్కవి జనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియుఁ బాఠకాధములు గొన్నియుఁ బోకడ పెట్టఁ దక్కువై
యున్నెడఁ జూచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పుత్రోవలె
ల్లన్నిజమంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే.

(అప్పక. 3 ఆ. ౨౦౨ ప.)

పైరీతిని బండితలేఖకులును లక్షణవేత్తలును జేసినసవరణములే గాక యపండితలేఖకకృతప్రమాదములు సైతము తాళపత్రమాతృకలలో లెక్కకు మీఱియున్నవనుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరు గదా. ఇంతియగాక రేఫఱకారములయు, నర్ధానుస్వార సరళాదేశములయు, లేఖనము తాళపత్రమాతృకలలోఁ జాలవఱకు లేదని చెప్పనగును. అట్టి తాళపత్రమాతృకల నాధారముగఁ జేసికొని యర్వాచీనులు ముద్రించుటలో నహోబలపండితీయాదుల ననుసరించిరనియు, నింకను దర్వాతివారు బాలవ్యాకరణము ననుసరించి భారతాది గ్రంథములను సంస్కరించి ముద్రించిరనియు నాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు విదితమే.

పై రీతిని నన్నయభారతభాగ మత్యంతసంక్షుభిత మగుట చేత నయ్యది పూర్ణముగఁ జింతామ ణ్యర్థనిర్ణయసందర్భమున నుపచరింపఁ జాలకున్నది. అట్లయినను నందలి ఛందోయతి ప్రాసనిబద్ధస్థలములనుబట్టియు, నయుక్తికములగు నమ్మఁదగిన యితరకారణములనుబట్టియు, జింతామణిలోని నిగూఢాశయ ములను గొన్నిటి నీసందర్భమున యథాశక్తిగ విశదపఱుచు చున్నాను. తాళపత్రమాతృకాపాఠభేదములు సైత మీవిష యమునఁ గొంతవఱకు సహాయము లగుచున్నవి.

(౯౬)అనాదిషు విభక్తి ష్వితోవేతి సూత్రార్థవిమర్శము ౧.

ఈసూత్రమునకు "ప్రథమేతరవిభక్తి ప్రత్యయముల యందున్న యుకారమునకు సంధివికల్ప"మని సామాన్యముగ నొక్కవిధముగనే చింతామణి వ్యాఖ్యానకర్తలెల్లరును నర్థము చేసి "మమ్మునేలు, మమ్మేలు" మొదలగువాని నుదాహ రించియున్నారు.

అహోబలపండితుఁడు "రాముఁ" అను దానిలోని యుకారము ద్వితీయాప్రత్యయస్థము కామింజేసి "రాముఁ+ అభిరాముఁ" అనుచోట ననాదిష్వితాద్యాది ప్రకృతసూత్ర సిద్ధ వికల్పమునకుఁ బ్రసక్తిలేదనియు, నింక నిత్యమగు నుకార సంధియే రావలసియున్నదనియు శంకించుకొని

"యద్యప్యనుత ఇత్యనేన 'రాము నభిరాముఁ దలఁచెద' నిత్యాదా ఉకారసంధిః ప్రాప్తః. తథాపి వివక్షితద్వితీయార్థ ప్రతీత్యభావ ప్రసంగః

స్యాదితి స నివార్యః. "ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసితు నుజ్జ్వల దండ ధారు" నిత్యాదిప్రయోగాత్." (అహో. ౧౮౫ పు.)

అని యి ట్లచటిసంధిలో నకారము లోపించినయెడల ద్వితీయార్థప్రతీతికి భంగము రావలసివచ్చుననెడి యనుపపత్తిని జూపి "రామభిరాము" ననెడి యనిష్టరూపమును వారించెను.

పరిశీలింపఁగా నచటిసంధ్యభావము సమ్మతమేయైనను నహోబలపండితుఁడుచూపిన యనుపపత్తిమాత్రము సరియైనది కాదని చెప్పకతీరదు. "రామునిన్" అను రూపములోని ద్వితీయాప్రత్యయమగు 'ని' అనునది "లుక్ప్సాత్" అను సూత్రముచే నీవఱకే లోపించినది. ఇఁక నద్దానితో సహజము గనుండెడి "శిజ్మధ్యేత్యాది" సూత్రసిద్ధద్రుత మచటిద్వితీయను సూచించును గాన నదిలేనిచో నచటిద్వితీయాప్రతీతి కలుగకపోవలసి వచ్చుననిగదా యాతఁ డనుపపత్తిని జూపెను. అట్లయినచో "రామున్+స్తుతించెద" అనుచోఁ గల్గు 'రాము స్తుతించెద' అనులోపసంధియు నసాధు వనవలసి వచ్చును. కాన నాతఁ డిచ్చిన యనుపపత్తి యుక్తమైయుండ లేదు. ద్వితీయార్థము నచటిసందర్భమే బోధించును. కాఁగా "రామభిరాము" అనుచోటి యనిష్టసంధి యాతఁడు చెప్పిన మార్గమున వారించుట సరికాదు.

కానఁ బ్రథమేతర విభక్త్యంతశబ్దముల తుదియుకారములలోఁ బ్రత్యయస్థోకారములకే వైకల్పికసంధి వచ్చునని

యుఁ దక్కిన యుకారములకు సంధి రానేరదనియు, "అనాదిషు విభక్తిషూత్తో వా" అను నీసూత్రమునకు వ్యవస్థావాచియగు వాశబ్దముచే నర్థముచేయుట నన్నయభట్టారకహృదయమని యెన్నఁగును. అట్లయినచో "తనుభాసితునుజ్జ్వల" అను నాతని ప్రయోగముతో పాటు "రామునభిరాము" మున్నగు ప్రయోగములెల్ల సాధువులు కాఁగలవు.

చింతామణిలోని సంధిప్రక్రియ దిక్ ప్రదర్శనార్థక మగుటచేత సామాన్యముగాఁ బ్రథమేతరవిభక్తుల యుకారపు సంధిమాత్రమే సూత్రింపఁబడినది గాని "నన్నుఁ, మమ్ముఁ" మొదలగువానిసంధి యచట వివక్షించియున్నట్లే యగపడదు. మఱియు వాని నుదాహరించుటలో "నన్నేలుఁ, నన్ను నేలుఁ" అను ద్వైరూప్యము 'అనాదిష్వి'త్యాదిసూత్రముచే సంధి తదభావములలో వరుసగా లభించుచున్నట్లుదాహరించుట ప్రామాదికమనక తీరదు. "న్ను మ్మౌ ప్రాస్వ శ్చాదే రమి శసిచ" అను చింతామణి సూత్రముచొప్పున "అమ్ శస్" ప్రత్యయములు పరమగుచుండఁగా వచ్చెడి "నన్ను" మున్నగువానిలోని "న్ను, మ్ము" అనునవి ద్వితీయా ప్రత్యయములు కానేరవుగదా.

(౯౭) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యాచ్ఛికశబ్దవిషయక విధానప్రధానము కామింజేసి 'నన్నుఁ' మొదలగువానివిషయమున నద్దానినిబట్టి సంధిప్రక్రియను వివరింపకుండుటయే యుక్త

ము. ఒకపక్షమున నట్లు వివరింపఁదలఁచినపు డీక్రిందిరీతిని దలంచుట యుక్తమని తోఁచుచున్నది.

తే. "నన్ను నీవర్థ మెల్లనిం దున్నవారు" (భార. ఆది. ౫. ఆ. ౧౮౯ ప.)
మత్త. "నిన్ను నిప్పుడ దండతాడితుఁ జేసెదన్" (భా. ఆది. ౧. ఆ. ౧౫౪.)
క. "నన్నేల యుపేక్షించితిరి..." (భార. ఆది. ౭. ఆ. ౧౦౬.)

అనునవి మొదలగు నన్నయభట్టారకప్రయోగములనుబట్టి పైని వ్రాసిన 'నన్నేలుఁ' 'నన్ను నేలుఁ' అనెడి ద్వైరూప్యము నన్నయభట్టసమ్మతమే యనుటకుమాత్రము సందియము లేదు.

అస్మదర్థకమగు 'నా' శబ్దమునకు 'న్ను మ్మా మ్రాస్వశ్చాదే రమి శసిచ' అనుసూత్రముచే 'న్ను' అనునది చేరి హ్రస్వము రాఁగా 'నన్ను' అని సిద్ధించును. పిదప "నిరమో మహతామ్" అనుసూత్రము నియమమునుబట్టి చేయఁబడిన మహప్రత్యయప్రాప్తి యోగ్యత లేనిశబ్దముల 'అమ్మునకు' 'ను' వచ్చును" అను వ్యాఖ్యానముచొప్పున 'నన్ను' అనుదానికిఁ బరముందున్న 'అమ్' ప్రత్యయమునకు 'ను' అనునది రాఁగా 'నన్నును' అనురూప మేర్పడును. తరువాత "తిఙ్మధ్యే" త్యాది సూత్రముచేత ద్రుతముచేరఁగా "నన్నునున్" అనురూప మేర్పడును. పిదప 'నిరమోమహతామ్' అను సూత్రముచే వచ్చు ని నుల లోపమును జెప్పుచున్న 'లుక్ చస్యాత్' అను సూత్రముచే వైభాషిక మగులోపము రాఁగా 'నన్నుఁ' అనెడిపాక్షిక రూపమునైత మేర్పడును.

వ. "అమ్మనిపుత్త్రునియందు నాహృదయంబు తద్దయుఁ దగిలియున్నయది.
ఉ. "నన్నునుఁ గౌఁగిలించుకొని నాహృదయంబునకు న్నిజాస్య మా
సన్నముసేసి......" (భార-అర. 3 ఆ. ౧౦౭ప.)

అను నన్నయభట్టారకప్రయోగమునుబట్టి "నన్నునుఁ" అను దానిలోని 'ను' అనునది సముచ్చయార్థక 'ను' శబ్దము కాదనియు ద్వితీయా 'ను' ప్రత్యయమే యనియు నంగీకరింపక తీరదు గదా. ఇందలి 'ను' అనునది "నన్నున్" అను దానిలోని ద్రుతముయొక్క స్వత్వరూప మనరాదు. నన్నయభట్టారకమతమున ద్రుతము నకారమాత్రరూపమే యని సిద్ధాంతీకరింపఁ బడుచున్నది. (విష ౧33—౧3౭).

పై సందర్భముచొప్పున నేర్పడిన "నన్నునుఁ" అను దానికి 'ఏలున్' అనునది పరమగునపుడు 'అనాదిష్వి' త్యాది ప్రకృతసూత్రముచొప్పున "నన్ను నేలు, నన్నును నేలు" అను సంధి తదభావపక్ష రూపద్వయ మేర్పడును. ఇఁక "నన్నుఁ + ఏలు" "ననుఁ + ఏలు" అనువానిసంధిలో నచటి తుది యుకారములు ద్వితీయాప్రత్యయస్థములు కావింజేసి 'రామునభిరాము' అను స్థలమునందువలెనే "నన్ను నేలు, ననునేలు" అను సంధ్యభావరూపములే యేర్పడును. 'ననునేలు' అనుచోటిసంధ్యభావము "మమునేలు" అనునది మొదలగు చోటులందువలెనే ద్విత్వములో నొకవర్ణము లోపించినకారణమున సంభవించుననియుఁ జెప్పఁదగును గాని

142 'నన్నున్ + ఏలు=నన్నేలు' అను నుదాహృతి సరికాదు. (గ్రా- వి.)

యీసందర్భమునఁ బైమార్గమే ముఖ్యముగ నెన్నఁదగినదని గ్రహింపవలెను.

(ఆ) 'నన్నేలు' మున్నగురూపములును నన్నయభట్టారకసమ్మతములు కాకపోలేదు గాని వానిప్రక్రియను మాత్ర మీక్రిందివిధమున గ్రహించుట తత్సమ్మతమని యెన్నఁదగును. "ననుఙ్, నినుఙ్, తనుఙ్" అనువాని సంక్షేపరూపములుగా నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచున్న "నఙ్, నిఙ్, తఙ్" అనువాని కచ్చుపరమగునపు డీక్రింది నన్నయభట్టారకప్రయోగములలో నగపడుచున్న ద్రుతద్విత్వము రాఁగా 'నన్నేలు' మున్నగురూపములు సిద్ధించుచున్నవని గ్రహింపవలయును, ఇట్టి ద్రుతద్విత్వము నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచున్నను జింతామణిలో నాతఁడు "లుక్ సంశ్లేషానాచి" అని సంశ్లేషమును (ద్రుతము వెనుకటి యచ్చు నంటియుండుట) విషేధించియుండుటచేత నీద్రుతద్విత్వరూప సంశ్లేషమును యథేష్టముగాఁ జేయరాదనియుఁ బ్రయుక్తముమాత్రమే గ్రాహ్యమనియుఁ, బ్రామాణికు లభిప్రాయపడుచున్నారు. కావుననే "నన్నయభట్టారకుఁడు 'అన్నిష్టసఖినూఁది యున్నదాని', అనిప్రయోగించి 'లుక్ సంశ్లేషా నాచి ద్రుతస్య' అని సంశ్లేషమును నిషేధించుట ప్రయోగవైరళ్య సూచనార్థంబని యెఱుంగునది." అని యిట్లు త్రిలింగలక్షణశేషమునఁ గీర్తిశేషులగు శ్రీమాఙ్ బహుజనపల్లి సీతారామా-

చార్యులవారు వ్రాసియున్నారు. (ప్రౌఢ. సంధి. 3 సూ.) ఇట్టి నన్నయాభిప్రాయమునే "లుక్సంశ్లేషా" విత్యాదిసూత్రమును సహరించుసందర్భమున నథర్వణాచార్యుఁడీక్రిందిరీతిని వివరించి యున్నాఁడు.

శ్లో. "నో వా ద్విత్వం క్వచిచ్ఛిష్టం పరప్రాణేన సంగతేః."

(వికృ. అజం. ౭౮ సూ.)

"నిన్ గఱపెబుద్ధి." (భార. ఆది. ౬ ఆ. ౪౫ ప.)

"త న్వినుచున్న వారలకు" (భార. ఆది. 3 ఆ. ౯ ప.)

అని యిట్లు పెక్కుచోట్ల నన్నయభట్టు ప్రయోగించియుండు టచేత "నిన్, నన్, తన్" అనునవి యథేష్టముగాఁ బ్రయోగింపఁదగినరూపములే యైయున్నవి. ఇఁక నన్నయభట్టుచేసిన ద్రుతద్విత్వములు:—

"వల్లి, యు న్నిష్టసఖి నూఁది యున్నదాని." (భా. ఆది. 3 ఆ. ౧౪౦ ప.)

"నం, దినియు న్నేటితరంగలన్." (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౭౯ ప.)

"వృత్రుఁడ న్నసుర గర్వించి." (భార. ఆది. 3 ఆ. 3 ప.)

పైప్రయోగములందు "అన్న + ఇష్టసఖి" అని పదచ్ఛేదముచేసి సమాధానముచెప్పుటకు వీలులేదు. 'అనునిష్టసఖి' అనురీతిని బ్రయోగించుటయే నన్నయసంప్రదాయము గాని "అనినయిష్టసఖి" అనురీతి నిట్టియర్థమునఁ బ్రయోగించుట యాతనిసంప్రదాయము కాదు. "జనమేజయుఁడన్ జనపాలుఁడు (భార. ఆది-౧ ఆ. ౮3 ప.) అని యిట్లు పెక్కుచోట్ల

నన్నయభట్టు “అను” అనుదాని సంశ్లేషరూపమగు “అన్” అనుదానిని ప్రయోగించియుండుటచేత “అన్ + ఇష్టసఖి” అనుభేదముతోనే పైప్రయోగముల నాతఁడు ప్రయోగించెనని గ్రహించుట యుక్తము. పైరీతిని సమాధానము చెప్పుటకు వీలుపడనిచోట్లను సయితము నన్నయభట్టారకుఁడు ద్రుతద్విత్వమును బ్రయోగించియున్నాఁడు.

మత్తకోకిల. “... ... మదీయభాషిత మెన్నఁడు
న్నెని మోఘము గాదు ధ్రీరణీరవీంగు లెఱుంగఁగన్.”
(భార. ఆది. ౭ ఆ ౧౪౨)

ఉ. “... ... ... మునీంద్ర నీకుఁ జ
న్నే నలినాక్షులందు మదినిల్పఁగ...” (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౭౯ ప.)

పైప్రయోగములలోని “చన్నే” అనుచోట “చన్ + ఏ” అని ఛేదముచేయునది. “విప్రసతికి నూఱువేడఁ జన్ వరములు” (భార-సభా-౨ ఆ. ౨౬౩ ప.) అని నన్నయభట్టు ప్రయోగించియుండుటచేత ‘చన్’ అనునది ‘చనున్’ అనుదాని రూపాంతర మగుటలో వివాదము లేదు. ఈసందర్భమును బట్టి “ఒకానొకచోఁ దద్ధర్మార్థకంబులగు నుండు చను చేరు కొనుశబ్దములు ప్రశ్నార్థకైకారపరకంబు లగునపుడు, వాని కడ యచ్చులకు లోపంబు విభాష నగును” (ప్రౌఢ. క్రియా. ౨ సూ.) అను ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రములో ‘చను’ ధాతువును జేర్చుట సరికాదని స్పష్టపడుచున్నది.

పై సందర్భమునుబట్టి " నన్నేలు, నన్ను నేలు " అనునవి "అనాదిష్వి "త్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమునఁ గ్రమముగ సంధిప్రాప్తి తదభావ రూప పక్షద్వయోదాహరణములుగా నుదాహరించుట నన్నయాభిప్రాయానుకూలము కాదని విశద పడుచున్నదిగదా.

(౯౯) ఇఁక " మమ్మేలు, మమ్ము నేలు " అనువానిని 'అనాదిష్వి'త్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమున వరుసగా సంధి ప్రాప్తి తదభావ రూపపక్షద్వయలక్ష్యములనుగా నుదాహరించుటమాత్రము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయవిరుద్ధము కాదని గ్రహింపవలసియున్నది. " మమ్మ, మిమ్మ, తమ్మ " అను వాని విషయము " నన్న, నిన్న, తన్న " అనువానికన్నఁ జాల విలక్షణమయినదని చింతామణిని బట్టి గ్రహింపక తీరదు. వీనికి ద్వితీయాబహువచనమున 'ల'ప్రత్యయమును జింతామణి విధించినట్లే యగపడదు. కాఁగా నిట వాని బహువచనరూపవిధాన క్రమమును బరిశీలింపవలసి యున్నది.

ద్వితీయాబహువచనమగు లప్రత్యయము 'లు జసో లశసోఽలాంతాత్'. అనుసూత్రము చేతనే నీ నా తా మన శబ్దములకుసైతము సిద్ధించుచుండఁగా "శసోఽః" అని యిట్లు మనశబ్ద శస్సునకుమాత్రము లకారాదేశమును బున్వర్విధానము చేయుటంబట్టి యీసందర్భములోని నీ నా తా మన శబ్దములలోనొక్క మనశబ్ద శస్సునకుమాత్రమే లకారాదేశము వచ్చునని యు

దక్కినచోట్ల 'ల' అనునది రాదనియు, నను(గా 'నీ నా తా' అను మూ(డుశబ్దముల ద్వితీయాబహువచనశస్సున కాదేశముగా(గాని, 'నీ నా తా మన' అనునాలుగుశబ్దముల తృతీయాదిబహు వచనములకు ముం దాగమముగా(గాని, "ల" అనునది రాదని యు వ్యాఖ్యానము చేసికొనవలసి యున్నది. ఇట్టివ్యాఖ్యానము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయానుకూలమే యనుట కాతెని యీ క్రిందిప్రయోగములు ప్రమాణము లగుచున్నవి.

"దూషించు మనల."	(భార. ఆది. ౬ ఆ ౧౫౭ ప.)
"తమ్ము(జేసిన"	(భార. అరణ్య. 3 ఆ. ౨౭౯ ప.)
"మిమ్మందఱ."	(భార. ఆది. ౨ ఆ. 3౪ ప.)
"మనవినత."	(భార. ఆది. ౨ ఆ: 3౪ ప.)
"మాపల్కు."	(భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౫ ప.)
"మీకునాత్మజుఁడ."	(భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౭ ప.)

'మమ్ములన్, మిమ్ములన్, తమ్ములన్' అను రూపము లను నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటను బ్రయోగించియుండలేదు.

పైసందర్భమునుబట్టి 'మమ్మ, మిమ్మ, తమ్మ' అను వానితుదిని ద్వితీయాబహువచన లప్రత్యయము రానేరదని యు, నిఁక నచటి ద్వితీయాబహువచన శస్ప్రత్యయము "నప దా న్యవ్యయ సుప్తి క్త్వా తుమునామ్" అను చింతామణి సూత్రముచొప్పున నిలువరానిదగుటం జేసి లోపించుననియు, నట్టిలోపముచేతనే "మమ్మ, మిమ్మ, తమ్మ" అనునవి ద్వితీ

యంబహువచనాంతము లగుచున్నవనియు, వానికి "లిఙ్మధ్యే" త్యాదిసూత్రముచే గ్రుతాంతత్వము సిద్ధించుచున్నదనియుఁ, జింతామణ్యనుకూలముగా వానిప్రక్రియ నెన్నన గును. కావు ననే యివి తక్కినవిభక్త్యంతములకు విలక్షణము లయియున్న వని గ్రహింప నగును. కాఁగా వీనితుదియుకారమును ద్వితీయా ప్రత్యయసంబంధిఁగ నంగీకరించి 'అనాదిష్వి'త్యాది ప్రకృత సూత్రముచేఁ బాక్షికసంధిని జేయఁగా "మమ్మేలు, మమ్ము నేలు" అనునవి వరుసగా సంధిప్రాప్తి తదభావరూప పక్షద్వ యోదాహరణము లగుటలో విరోధము లేదు.

"మిమ్మందఱ." (భార. ఆది. ౨ ఆ. 3౪ ప.)
"మిమ్మిట్లునూచి." (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౫ ప.)
"తమ్మును త్తముల్;" (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౫౦ వ.)

అని యిట్లు నన్నయభట్టారకుఁడు వీనిసంధి తదభావములను బ్రయోగించియున్నాఁడు.

ఇఁక నాచ్ఛికశబ్దద్విత్వములలో నొకవర్ణము లోపించు నపుడు పరిశిష్టవర్ణముపై నిల్చియున్న యచ్చు పరరూపసంధి నందకుండుట యచ్చాంధ్రభాషాసంప్రదాయ మగుటంజేసి "మము నేలు, మిము నేలు, తము నేలు" అనుచోటులందు సంధి ప్రాప్తి పక్షరూపము లుండనేరవని గ్రహింప నగును. చింతా మణి తత్సమభాషానుశాసనప్రధాన మగుటంజేసి యిట్టి యా చ్ఛికవిశేషవిషయముల నుపదేశింపకుండుట శంకాస్పదము కానేరదని యెన్న నగును.

నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియా స్వితి
ఇతిసూత్రార్థ విమర్శనము ౨.

(౧౦౦) ఉత్తమపురుషేతరక్రియల యికారమునకు సంధినిత్యమని దీనికర్థము. ఇందుఁ బర్యుదస్తమగు నుత్తమపురుషేకారము కిమాదిగణములోని దగుటచేత నద్దానికి "ప్రాయ స్తుస్యాత్ కిమాదికస్యేతః" అనుచొప్పునఁ దఱుమగ సంధి యగుటయుఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గాకుండుటయుఁ గలదని యెన్నఁదగును. దీనికి సరిగనే నన్నయభట్టభారతభాగమున మధ్యమప్రథమపురుషముల యికారముల కెల్లయెడలను సంహితలో నిత్యసంధియే యగపడుచున్నది. ఉత్తమపురుషక్రియల యికారమునకుఁ దఱుమగ సంధియగుటయుఁ గ్వాచిత్కముగ లేకుండుటయు నగపడుచున్నది.

సీ. ఒడలుతెల్లని తురగోత్తము వాలంబు,
నల్లచేసితి రేని నాకుదాసి. (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౩౮ ప.)
క. ...అ, పారప్రారంభులై రపరిమితశక్తిన్. (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౮ ప.)
ఆ. వె. జంటపన్నిదంబు సఱచితి మిట్లుగా. (భా. ఆది. ౨ ఆ ౩౮ ప.)
క. ...ఈ, త్రిలోకముల కధికుఁ జూచితిమి యొకయెుకఁ డెన్.
(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౨౩౯ ప.)
తే. ఇందు సుఖముండితిమి యొరు లెఱుఁగకుండ.
(భార. ఆది. ౬ ఆ. ౨౪౨ ప.)
తే. అన్య లెఱుఁగమిఁజేసి లోకాపవాద
భీతి నెఱిఁగియు నిత్తన్విఁ బ్రీతిఁదప్పి

యెఱుఁగనంటిని నిందఱ కిప్పు డెఱుఁగఁ
జెప్పె నాకాశవాణి యచ్చెరువుగాఁగ. (భా. ఆది. ౪ ఆ. ౧౦౭ ప.)

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రముల దెలింగెఱింగితి నుదాత్తరసాన్విత కావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కు చూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందు నిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తితో.

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౦ ప.)

పై సూత్రములకు బాలసరస్వతి చాలవఱకుఁ బైరీతిగనే టీక వ్రాసియున్నాఁడు.

"అనుత్తమపురుష = ఉత్తమపురుషవ్యతిరిక్తమైన, క్రియాసు = క్రియలయందలి, ఇతః = ఇకారమునకు, నిత్యమ్ = నిత్యముగా సంధికలదు. చనిరసురులు. ప్రోచిరమరులు. ఉత్తమపురుషకైన."

(బాలస-పరిషత్తువారి పుస్తకము.)

(౧౦౧) అప్పకవి యుత్తమపురుషక్రియలలోని యికారములలోఁ గళలగు నికారములకు సంధినిత్యమనియు, ద్రుతప్రకృతికములగు నికారములకు సంధి లేదనియు, "నిత్యమి"త్యాది ప్రకృతసూత్రమున కర్థము చేసియున్నాఁడు.

తే. పుడమి సూత్రోక్త ముత్తమపురుష మనుచుఁ
దత్పురుష మెల్లఁ గొనరాదు తద్బహూక్తి
మున్ను తిజమధ్యములతోడ నెన్నుకతన
నిత్యముగఁ బ్రాణసంధి దానికి ఘటించు. (౫ ఆ. ౬౨ ప.)

తే. వనిని దీవించిరఁట మునీశ్వరులు నిన్ను
రవిజు చేలితి వఁట నీవు రామచంద్ర
ఘోర కట్టితిరఁట కపులార జలధి
వింటి మీవార్త మేమన వెలయునిట్లు. (౫ అ-౬౩ ప)

క. గరుడధ్వజ ప్రథమోత్తమ
పురుషైకవచనములెల్ల భూతార్థమునన్
ధరనగును ద్రుతప్రకృతులు
భరియించె నుపేంద్రుఁడేను బ్రదికితి ననఁగన్. (౫ అ ౬౭)

ఇంతియకాక ప్రథమపురుషైకారమునకు సంధిచేయక శ్రీనాథుఁడు పొరవడెననియు నీతఁడు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. విరచించెను శ్రీనాథుఁడు, ధరణిశృంగార నైషధంబునఁ గూర్చుం
డిరి యొండొరు ననికానక, పరపురుషక్రియలఁ బ్రకృతిభావము కలదే.
(అప్ప. 5 ఆ. 64 ప.)

(౧౦౨) అహోబలపండితుఁడు

"ప్రథమే చోత్తమే చైవ క్రియేతో వా భవే చ్చ్యుతిః,
నిత్య. మన్యస్య వికృతౌ......"

అను నథర్వణకారిక నుదాహరించి యట్టి శ్రీనాథుని ప్రయోగము ప్రామాదికమనుట సరికాదని యప్పకవిప్రసంగమును నిరసించెను. మఱియు నితఁడు "వినుతించి రమరులు, చేసితి వచ్యుతుపూజ, కంటి వతనిరూపము," అని యిట్లు ప్రథమ మధ్య మైకారసంధినిత్యత నుదాహరించి యికారాంతోత్తమ

పురుషక్రియలనెల్ల ననఁగా ద్రుతప్రకృతికములను సైతము కిమాదులలోఁ జేర్చి "ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక స్యైతః" అనుదానిలోని ప్రాయశ్శబ్దపుస్వారస్యమును బాటింపక వానికి వికల్పసంధి నంగీకరించి "చేసితి నచ్యుతార్చనము, చేసితచ్యుతార్చనము" అని యి ట్లుదాహరించెను. ఇట్లే కిమాదిసూత్రోదాహరణసందర్భములోనయితము "కొలిచితినబ్ధిజన్, కొలిచితబ్ధిజన్" అని యుదాహరించెను.

"అనాదిషు విభక్తిషూతో వా" "నస్యాత్తదర్థో న్మతః" "చోర్వాస్యా ద్వర్తమానవిహితస్య" అనునవి మొదలగు చింతామణిసూత్రములనుబట్టియుఁ, బయినుదాహరించిన యాతనిప్రయోగములనుబట్టియు, ద్రుతపరక స్వరసంధి నన్నయభట్టమతమని విశదపడుచుండుటచేత ద్రుతప్రకృతికత్వమును స్వరసంధిప్రతిబంధకముగా నప్పకవి వివరించుట కేవలము నసంగతము. అట్లే కళలగు నికారాంతోత్తమపురుషక్రియల యికారసంధ్యభావము సైతము పైనుదాహరించినరీతిని నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచుండుటంజేసి యట్టివానిసంధి నిత్యమని యప్పకవి వ్రాయుటయుఁ గేవలము ప్రామాదికమై యున్నది.

ఉత్తమపురుషేకారసంధ్యభావమును జూపుటలో "కొలిచితినంబను" అని బాలసరస్వతియు 'బతికితిననఁగన్' అని యప్పకవియు, "కొలిచితి నబ్ధిజన్, చేసితి నచ్యుతార్చనములు"

అని యహోబలపండితుఁడును, నిత్యమిత్యాదిప్రకృతసూత్రమున కుదాహరణముల నిచ్చియున్నారు. వీనినిబట్టి ద్రుతప్రకృతికము లగు నుత్తమపురుషక్రియల సంపూర్ణరూపములు "కొలిచితినిన్, బ్రతికితినిన్, చేసితినిన్" అని నన్నయభట్టమతమున నుండుననియు, నక్కారణమునఁ దా ముదాహరించిన యుదాహరణములు త్తమపురుషైకారసంధి జరిగినపక్షములోనివే యనియు, నిఁక సంధ్యభావపక్షమున " కొలిచితిని నంబను, బ్రతికితిని ననఁగన్, కొలిచితిని నబ్ధిజన్, చేసితిని నచ్యుతార్చనములు " అని యిట్లుండవలసి యుండుననియు, వీరు గ్రహింపలేదని విశదమగుచున్నది.

"ఉత్వాయుతౌ వనకారౌ, స్యాతాం మధ్యోత్త మైకవచనానామ్ " అను సూత్రముచేతను, " భూతా దుతాం వరేషావిత్ " అను సూత్రముచేతను, జింతామణిసాధించిన భూతకాలికోత్తమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము 'ని' అనునది యగును. "తిఙ్మధ్య శేషమష్టీ... అన్యేద్రుతప్రకృతయః " అనుసూత్రములచే నయ్యది ద్రుతప్రకృతికముగాన " నిన్ " అనియేర్పడును. కాఁగా "కొలిచితినిన్'' మొదలగురూపములే నన్నయభట్టసాధిత భూతకాలికోత్తమపురుషైకవచన సంపూర్ణరూపములగుచున్నవి. పిమ్మట " వాక్యాంతగతపదానాంచ '' అను సూత్రముచే వానితుది నకారము లోపించునపుడు " కొలిచితిని '' అనునది మొదలగురూపము లేర్పడును. పిదప "కవిభల్ల

శైః క్రియాణాం నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే" అనుసూత్రము చెప్పిన నట్టిక్రియల యుకారజన్యేకారము లోపించునపుడు "కొలిచితిఁ" మొదలగురూపము లేర్పడును. వీనితుది నకారములును మరల "వాక్యాంతగత పదానాంచ" అనుసూత్రముచే లోపించునపుడు "కొలిచితి" మొదలగురూపము లేర్పడును. ఇట్టి సంశ్లేషరూపపరంపర యున్నను "కొలిచితబ్ధిజఁ" అను రీతిసంధులు నన్నయభట్టభారతభాగమున నెచ్చటనైన మచ్చునకైన నగపడకుండుటంజేసి యాతని చింతామణిసూత్రమున కుదాహరణము నిచ్చునపు డుత్తమపురుషైకార సంధిపక్షమున నట్టివాని నహోబలపతి యుదాహరించుట సరికాదు. ఇఁక నుత్తమపురుషైకార సంధిపక్షమున "కొలిచితి నబ్ధిజన్," మొదలగువానిని, సంధ్యభావపక్షమున "కొలిచితిని నబ్ధిజఁ" మున్నగువానినిమాత్రమే యుదాహరించుట యుక్తమని గ్రహింపవలసియున్నది. "ప్రాయస్తుస్యాత్ కిమాదికస్యైతః" అనుదానిలోని ప్రాయశ్శబ్దమునకు సరిగ సంధిజరిగినరూపము లే నన్నయభారతభాగమున నెచ్చటఁజూచినను నగపడుచున్నవి. వెనుక నుదాహరించిన

"అంటిని నిండఱకు" (భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౦౮.)

మున్నగు సంధ్యభావపక్షోదాహరణములు నన్నయభారతభాగమున ఖిక్కలి యనుదనుటకు సందేహము లేదు. ఇట్టి స్థితిలో నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటనైనఁ బ్రయోగింపని "కొలిచితబ్ధి

జన్" మున్నగునవి ప్రాయస్సంధిపక్షోదాహరణలనియు, నన్నయభట్టభారతభాగమున నెల్లయెడలను బ్రచురముగఁ బ్రయోగింపఁబడిన "కొలిచితినబ్రిజన్" మున్నగునవి యరుదుగ నుండఁదగిన సంధ్యభావపక్షమునందలియుదాహరణములనియు, నహాలోబలపండితుఁ డుదాహరించుట కేవలము నసంగతమైయున్నది. ఈసందర్భములోని నన్నయభట్టారకాభిప్రాయములను స్వకాలికాంధ్రవాఙ్మయప్రయోగానురోధమున ననరించుచున్నను నథర్వణుఁడు పై కారికలో నహాలోబలపతి యసంగతోదాహరణములను సాధించుట కవకాశ మీయలేదు.

పయి నుదాహరించిన భూతకాలిక కర్తృమపురుష మైకవచన క్రియారూపవిషయమునందలి నన్నయభారతభాగాంధ్రశబ్దచింతామణుల యైకమత్య మొక్కటియే తద్గ్రంథద్వయమునకుం గలసంబంధమును సిద్ధాంతీకరించుచున్న దనుటకు సందేహము లేదు. తిక్కన కాలమువాఁ డగు కేతనమంత్రి సైతము

క. "పరువడి తినియుం దిమియున్
బొరయు నుభయవచనములకు భూతక్రియలన్" (ఆంధ్రభాషాభూ.౧౪౦ప.)

అని యిట్లు భూతోత్తమైకవచనమున, 'తిని' అనురూపమునే సాధించెను గాని "తినిన్" అనురూపమును సాధించి యుండ లేదు. కాఁగా దీనిచొప్పున వెనుక నుదాహరించిన "అంటిని నిందజకు" అను నన్నయభట్టప్రయోగము భూతార్థక క్రియా

సంధ్యభావపక్షమున సమన్వితము కానేరదు గదా. నన్నయ భారతభాగాంధ్రశబ్దచింతామణులకుఁ గలయనేకములగు నిట్టి యాంతరంగికసంబంధములే వాని యేకకర్తృకత్వమును రాద్ధాంతీకరింపఁజాలునని విమర్శకు లెన్నుదురు గాక !

(౧౦౩). కీర్తిశేషులగు రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు తమయాంధ్రకవులచరిత్రమునఁ జింతామణి నన్నయభట్టవిరచితము కాదని చూపెడిసందర్భములో నీసూత్రమును విమర్శించియున్నారు. నిత్యమిత్యాదిప్రకృతసూత్రము ప్రథమపురుషక్రియల యికారమునకు నిత్యసంధిని విధించుచుండఁగా నన్నయభట్టు తన భారతభాగమందలి యీక్రింది పద్యమున సంధ్యభావమును బ్రయోగించియుండుటంజేసి చింతామణి నన్నయభట్టరచితము కానేరదని వ్రాసిరి.

ఆ. వె. అంతఁ గొంద ఱధికహాస్యంబు సేసిరి
అడవి నేమిగోసె దనిరి కొంద, ఱు..." (ఆంధ్రక-రివైజ్డ్. ౪౭)

ఈపద్యము నన్నయభారతారణ్యపర్వమున నున్నది. (౨ ఆ. ౧౦౩ ప.) వా రుదాహరింపలేదుగాని యిట్లే నన్నయభట్టారకుఁడు మఱొక్కచోటసయితముప్రయోగించియున్నాఁడు.

ఆ. వె. క్రమమువడసి యొక్కసమయంబు సేసిరి
ఒనర దాని తెలుఁగు వినుము తల్లి." (భార. ఆది-౬ ఆ. ౨౬౭ ప.)

పై రెండుస్థలములందలి సంధ్యభావమును వాక్యాంతగతమైన పాదాంతమందే యగపడుచున్నది. పాదాంతమున వా

క్యాంతసంహిత వైవక్షిక మగుటచేత నచట సంధి చేయఁబడకుం డుటకుఁ గారణాంతరము వెలయుచున్నది. కావున నట్టిప్రయోగములంబట్టి ప్రథమపురుషేకారసంధి వైకల్పికత్వమును గల్పించుట యుక్తముకాదు. అట్లే కల్పించినచో నీక్రిందిపద్యమున నన్నయభట్టారకుఁ డుకారమునకుసయితము పాదాంతమున సంధి చేయమింజేసి యుకారసంధికిని వైకల్పికత్వము నన్నయ భట్టారకాభిప్రేతమని కేవలము విరుద్ధముగ నంగీకరింపవలసి వచ్చును గదా.

తే. గీ. సర్వతీర్థాభి గమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యంబుతో సరియుఁగావు
ఎఱుఁగుమెల్ల ధర్మమ్ములకెందుఁ బెద్ద
యండ్రు సత్యంబె ధర్మజ్ఞులైన మునులు. (భార. ఆది. ౪ ఆ. ౯౬ ప.)

(నేఁటివారు సవరించిరిగాని తాళపత్త్ర మాతృకలందును నిట్టిపాఠమే గలదు.)

పయిసందర్భమునుబట్టి పాదమధ్యమున నుత్తమపురుషేకారసంధ్యభావమును బెరీతిని జూపినట్లే ప్రథమపురుషేకార సంధ్యభావమును సైతము పాదమధ్యమునఁ జూపినంగాని యాంధ్రకవులచరిత్రకారులు కృతార్థులుకానోపరని విమర్శకు లెన్నుదురు గాక! అట్టిప్రయోగములు నన్నయభారతభాగమున శతవిషాణప్రాయము లనియు విశ్వసింతురు గాక!

(౧౦౪) బాలవ్యాకరణకర్త మధ్యమపురుషక్రియాల యికారమునకు మాత్రమే నిత్యసంధిని సూత్రించి తక్కిన ప్రథమోత్తమపురుషక్రియల యికారమునకు బాక్షికసంధిని

సూత్రించెను. బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్యాతయగు గుప్తార్థప్రకాశికాకర్త యీసూత్రవ్యాఖ్యానసందర్భమున నిత్య మిత్యాదిప్రకృతసూత్రమును నుదాహరించి దానిలోని పురుషశబ్దము ప్రథమపురుషమును బోధించు చున్నదనియు, నకారణమున "ఉత్తమప్రథమపురుషక్రియల ఇకారంబునకుఁ దక్క మధ్యమపురుషేకారంబునకు సంధి నిత్యము"(బాలవ్యా-గు-ప్ర- ౨౫ పుట.) గావచ్చునవియు, నుత్తమపురుషేకారముతోఁ పాటు ప్రథమపురుషేకారమునకును సంధిపాక్షికమే యనియు, నన్నయభట్టతాత్పర్యమును నసంగతముగ నిర్ణయించెను. మఱియుఁ బయిసూత్రమున కట్టియర్థ మూహించియే యథర్వణాచార్యాదులు "ప్రథమే చోత్తమే చైవ' ఇత్యాది పూర్వోక్తకారికను వివరించియుండిరి." (బాలవ్యా. గు. ప్ర ౨౫ పు.) అని కేవలము ప్రామాదికముగ వ్రాసెను. ఇంతియగాక నిత్యమిత్యాది ప్రకృతసూత్రమునకుఁ బ్రాచీన వ్యాఖ్యాతలును దనవలెనే వ్యాఖ్యలు చేసిరనియు నతిసాహసముగ వ్రాసెను. (బాల. వ్యా. గు. ప్ర ౨౫ పుట) చింతామణిలో లేనివిషయములనుమాత్రమే వికృతివివేకము పూరించుచుండుననియైన గుప్తార్థప్రకాశికాకర్త గ్రహించియుండకుండుట యెంతయు శోచనీయము. నన్నయభట్టు సూత్రమున కీయర్థమునే యథర్వణాచార్యుఁడు చేసికొనుట యేమి? మరల నద్దానినే యాతఁడు సూత్రించుటేమి? ఇంతియగాక పైనుదాహరించిన రీతిని బాలసరస్వత్యప్పకవ్యహోబలపండితులు నిత్యమిత్యాది ప్రకృతసూత్రమున కర్థము వ్రాయు

టలోఁ బ్రథమపురుషేకారసంధినిత్యతను గంఠోక్తముగఁ జెప్పి యట్లే యుదాహరించియుండఁగా వారు తనవలెనే వ్యాఖ్యచేసి రని వ్రాయుట కీతఁ డెట్లు సాహసించెనో తెలియకున్నది. ఇఁక నీతఁడుచేసిన చింతామణిసూత్రార్థము నన్నయభట్టారకప్రయోగములకుఁ బయినుదాహరించినరీతిని గేవలము విరుద్ధమై యుండుటచేత నప్రమాణమగుచున్న దనుటకు సందేహము లేదు.

పయి నుదాహరించినరీతినున్న ప్రథమపురుషక్రియేకార సంధి నిత్యతావిషయమునం గల నన్నయభారతభాగాంధ్ర శబ్ద చింతామణుల యాంతరంగికసంబంధముసైతము వానియేకకర్తృకత్వమునకుఁ బ్రబలాధారమై యున్నది. ప్రథమపురుషేకార సంధి నిత్యత చింతామణిప్రోక్తమగుటకు 'ప్రథమేచోత్తమేచే' త్యాద్యథర్వణకారికయే ప్రబలసాక్షి యగుచున్నది గదా.

నస్యాత్తద్ధర్మోత ఇతిసూత్రార్థ విమర్శనము. 3

(౧౦౫) తద్ధర్మార్థక ధాతూకారమున కచ్చుపరమగు నపుడు సంధి లేదని యర్థము. ఉ. చేయుఁ + ఎల్లప్పుడు=చేయు నెల్లప్పుడు. చేయుఁ + అట్టిది=చేయునట్టిది. చేయును ఇప్పుడు మున్నగు స్థలములందలి యుకారము ధాతునిష్ఠముగాక ప్రత్యయస్థ మగుటంజేసి యచటి సంధి నిర్బాధమని యెఱుంగునది.

(౧౦౬) అప్పకవి యీసందర్భమునసైతము స్వరసంధికి ద్రుతప్రకృతికత్వమే ప్రతిబంధకమని తలఁచి తద్ధర్మప్రథమోత్తమైకవచనముల యుకారములు (చేయుఁ, చేయుదుఁ)

ద్రుతప్రకృతికము లగుటచేతఁ బరరూపసంధి గలుగదనియుఁ దక్కిన తద్ధర్మక్రియల యుకారములు కళలుగాన (చేయుదుము. మొ.) వానికిఁ బ్రాణసంధి ఘటిల్లునవియుఁ జింతామణి విరుద్ధముగ వివరించియున్నాఁడు.

తే. ఉర్విఁ దద్ధర్మమునఁ బ్రథమోత్తమాఖ్య
పురుషముల నేకవచనముల్ పోవ విడిచి
కడమపదములు తిజ్మధ్యకములు గానఁ
గొమ్ములను బ్రాణసంధులు గూర్చుటొప్పు. (అప్పక. గౌ ౬౧పద్యము.)

మఱియు నీతని చింతామణిపాఠములలోఁ బునరుక్తముగ "ధాతుపదసంభవానాం విశేషణానా ముత స్తథా ను మచి" అనెడి యధికపాఠ మొకటి యగపడుచున్నది. దీనివలన లభించు నర్థము నస్యాదిత్యాదిప్రకృతసూత్రముచేతనే పైని వ్రాసినరీతిని లభించుచున్నది.

అప్పకవి "ద్రుతస్య సర్వత్రలుక్ సమాసేషు" అను సూత్రమున కపార్థమును జేసికొనియుండుటంబట్టి యాతఁడు, సామాసికద్రుతలోపమురాఁగా ధాతుజవిశేషణముల కచ్చుపరమగునపుడు సంధ్యభావస్థలములలో వానినడుమ లఘు యకారము నిల్చుచున్నదనియు, ధాతుజవిశేషణములు తిజ్మధ్యత్యాది సూత్రముచొప్పున ద్రుతప్రకృతికములే యనియుఁ జెప్పెడి చింతామణియాశయమును సరిగ గ్రహింపలేదని తోఁచుచున్నది. కావుననే పైనుదాహరించిన ధాతుపదేత్యాది

సూత్రసందర్భములోని యాతని యీక్రిందివివరణ ముకారాంత తద్ధర్మార్థకవిశేషణములు కళ లనుతలంపునఁ జేయఁబడెను.

తే. కొలఁదిని బైపదములకు విశేషణంబు
లగు క్రియాపదముల తుది నమరుశబ్దంగ
మునకు వచ్చు నాగమమయి పొల్లద్రుతము
ప్రాణపరమైన గర్మధారయమునందు.

క. ...చను నతఁడు... (అప్పక. ౫ ఆ. ౮౭, ౮౮ ప).

ఇట్టి యప్పకవీయరచనమున భ్రమించుటచేతనే కావలయు బాలవ్యాకరణకర్తృప్రభృత్యధునాతనులెల్ల ధాతుజవిశేషణములు కళలనియు, నక్కారణమునఁ దద్ధర్మార్థకవిశేషణోకారమున కచ్చుపరమగునపుడు నకారాగమము వచ్చుననియు సూత్రించుచు వచ్చిరి. బాలవ్యాకరణకర్త పైనుదాహరించినరీతిని దద్ధర్మార్థకవిశేషణములను గళలుగా సూత్రించియుండుటచేత నాతఁడు సూత్రించిన "తద్ధర్మార్థకవిశేషణోకారమున కచ్చుపరమగునపుడు నకారమువచ్చును" (బాల. సంధి. 33) అనుసూత్ర మంతగా విరుద్ధముకాకున్నను నద్దానిని జదివిన సంస్కారబలమున "నస్యాత్తద్ధర్మోతః" అనెడి ప్రకృతసూత్రమునకును నట్టియభిప్రాయమునే కల్పించుచు దానికిసరిగఁ బైసూత్రమును "నస్స్యాత్తద్ధర్మోతః" అను నాకారముతో నుదాహరించుచున్న యధునాతనచింతామణి వ్యాఖ్యాతల భ్రమప్రమాదము లెంతయు నయుక్తములై యున్నవి. (చూ. పారనంది రామశాస్త్రులవారి యుద్ద్యోతినీవ్యాఖ్య.)

"'అనాదిషు విభక్తి ష్వాత్తో వా' 'చోర్వాస్యాత్' ఇతి ప్రాప్తే విభాషారంభేణ ద్రుత పూర్వప్రాణసంధే రిష్టత్వేన జ్ఞాపనాత్."
(అహో. ౧౮౫ పుట.)

అను సహోబలపండితీయము చెప్పిన ద్రుతపూర్వస్వర పర రూప సంధి చింతామణిసమ్మత మగుటచేత "అనుతః" అను పర్యుదాసము చెప్పిన నుకారసంధి నిత్యమగుటంజేసి 'చేయుఁ + ఎల్లప్పుడు' మొదలగు తద్ధర్మార్థక సమాపక క్రియోకారములకు నిత్యసంధి ప్రాప్తించుచుండఁగా 'నస్యాది'త్యాది ప్రకృతసూత్రము వారించుచున్నదనియు, సూత్రములోని 'న' అనునది నఞర్థకమగు న శబ్దముగాని ద్రుతాగమాత్మకముగాదనియు గ్రహింపవలెను. "చేయున్ + అట్టి" మొదలగు తద్ధర్మార్థకవిశేషణస్థలములలో సైతము సంధినిషేధ వ్యాఖ్యాన సామర్థ్యముచేతనే సామాసికద్రుతలోపము రానేరదు. కానఁ దత్రత్యద్రుతముచేతనే చేయునట్టిమున్నగు రూపములసిద్ధి యగుచుండుటంజేసి నకారపువిధాన మనావశ్యక మగుచున్నది. ఇఁక నధునాతనవ్యాఖ్యాతల ప్రామాణికవ్యాఖ్యల చెప్పిన 'నస్యాది'త్యాది ప్రకృతసూత్రమును దద్ధర్మార్థకవిశేషణముల సంధిలో నకారమును విధించుదానినిగనే యంగీకరించినచోఁ జింతామణి ద్రుతపూర్వస్వరసంధిని సమ్మతించునదగుటంజేసి తద్ధర్మార్థక సమాపకక్రియల సంధిలో "చేయెల్లప్పుడు" (చేయున్ + ఎల్లప్పుడు) మొదలగు ననిష్టరూపములు చింతామణిపక్షమున దుర్వారములే కావలసివచ్చును.

"ఆచాంసంధా ద్రుతో౽దృశ్య స్థితోపిచ సదాభవేత్."

అను నథర్వణకారికయుఁ, జింతామణిలో కృతపూర్వస్వరసంధి సమ్మతిని వివరించుచునే యున్నది. వేయేల! "నస్యా" దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములో 'న' అనునదిమాత్రమే నన్నయాభిప్రేత మనియు, "నః" అనునది కాదనియు, నచట సంధిలేదన్నయర్థమే సందర్భశుద్ధిగ సంగతమగుననియు, నకారాగమము వచ్చునన్న యర్థమున కచటఁ బూర్వోత్తరసందర్భశుద్ధియే లేనందున నఙ్ పాఠ మచటఁ గేవలము నసంగతమే యగుననియు, నీక్రింద నుదాహరించు నచటిచింతామణిసూత్రపు సందర్భమే నొక్కి వక్కాణింపఁజాలియున్నది.

శ్లో. "సంధి ర్నాచోచ్యసుతో వాతో నాదిషు విభక్తి షూతో వా,
నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః పరిమితౌ సమస్తానామ్.

శ్లో. నస్యా త్తదర్థో౽త శ్చేర్వా స్యా ద్వర్తమాన విహితస్య,
తద్వ త్తదాదిజస్య ప్రాయస్తు స్యా త్కిమాదికస్యేతః"

(ఆంధ్రశ. సంధి. ౧-౨ శ్లో.)

పై సందర్భమునందెల్ల "సంధివచ్చును, రాదు, వికల్పము గావచ్చును"అను రీతిని బరరూపసంధివిషయకమగు ప్రస్తావము మాత్రమే యర్థమగునుగాని వానినడుమ నొకసూత్రమున నకారాగమము వచ్చునని యర్థముగాదని సంస్కృతభాషాసంప్రదాయము తెలిసిన బుద్ధిమంతుల కెవ్వరికైనఁ దోఁచకమానదుగదా. కావున "నస్యా" దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమునకు

"తద్ధర్మార్థకధాతూకారసంధి" రాదనియే యర్థముచేయక తీరదు.

(౧౦౭) కావుననే బాలసరస్వత్యాహోబలపండితులు సైతము "నస్యా" దిత్యాదిపాఠమునే యంగీకరించి యీక్రింది రీతిని వ్యాఖ్య చేసియున్నారు. "తద్ధర్మోతః=క్రియలయొక్క తద్ధర్మార్థమందలి, ఉతః=ఉకారమునకు, నస్యాత్=సంధిలేదు. రక్షించునంబ, పోషించునీశ్వరి" (బాలసరస్వతీయము. లిఖిత మాతృక.)

"తద్ధర్మే కార స్యాచి సంధి ర్న స్యాత్." తద్ధర్మపదేన తద్ధర్మక్రియా తజ్జ న్యవిశేషణం చ గృహ్యేతే. ఉ. వెలయు నతనికీర్తి, ఒనర్చునంబుజాక్షి."
(అహో. ౧౯౨ పుట.)

అని యిట్లు నహోబలపండితుఁడు తద్ధర్మార్థకక్రియలయొక్కయుఁ, దద్ధర్మార్థక విశేషణములయొక్కయు, నుకారమునకు సంధినిషేధమును వివరించియున్నాఁడు. ఈపక్షమున

"సద్ధర్మమార్గంబు సలుపుదయ్య... సేవింతె... చింతింతె"
(భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౬ ప.)

మొదలగు నన్నయభట్ట సంధిప్రయోగములను జింతామణి సాధింపనేర దనుశంక రాఁగా నద్దానికి సమాధానముగా "నస్యా"దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములోని తద్ధర్మశబ్దము ప్రథమోత్తమపురుషైక వచనమాత్రపరమే యని యీక్రింద యథర్వణకారిక నుదాహరించుచు నహోబలపతి వ్యాఖ్య చేసియున్నాఁడు.

"ద్వితీయాచార్యేణాపి తద్ధర్మస్య భూతాద్యవిషయకత్వ మేవోక్తమ్,
ప్రథమోత్త మైకవచనాంతయో ర్నాంతయోః పదయోరేవ తద్ధర్మ
సంజ్ఞకత్వ ముక్తమ్—ఘటింతు ర్విత్యాదావపి నాంతత్వాభావా న్న.
తద్ధర్మసంజ్ఞా, హాగనుశాసనమతే త్వేషాం తద్ధర్మార్థకత్వ మేవేతి."
(అహోబల. ౪౪౯ పుట.)

"ఘటింతుమనిశము ఇత్యాదౌ సంధి ర్నస్యాత్, నస్యాత్తద్ధర్మోక్త ఇతి
నిషేధా దితిచేన్న. తత్ర ప్రథమోత్తమపురు షైకవచనద్వయ మేవ గృహ్యతే.
నాన్యత్ ప్రయోగవిరోధాత్."
"ప్రథమ శ్చోత్తమశ్చైవ తాసు తద్ధర్మసంజ్ఞకా,
భూతాద్యవిషయా తత్ర చైకత్వార్థాభిధాయకా,
ఉదంతౌ చ సదా నాంతౌ నసంధి స్తత్ర కల్ప్యతే.
ఇత్యథర్వణభాషితాచ్చేతి" (అహో. ౪౨౧ పుట.)

పై రీతిని బ్రయోగబాధ కలుగుటచేతఁ దద్ధర్మార్థకక్రియలలోఁ బ్రథమోత్తమపురుషైక వచనక్రియలకుమాత్రమే తద్ధర్మసంజ్ఞ కలదని యర్థమును సంకోచపఱుచుకొనునపుడు 'నస్యా' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రముచేతఁ దద్ధర్మార్థకవిశేషణోకారసంధి యథర్వణమతమున వారింపఁబడమింజేసి

"ఇది వచ్చునుపాయము." (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౯౦ ప.)

మున్నగు నన్నయప్రయోగములు సంగ్రహింపఁ బడనేరవు. మీఁదు మిక్కిలి "వచ్చుపాయము" మున్నగు ననిష్టరూపములు దుర్వారము లగుచున్నవి.

కాఁగా 'నస్యా' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమున కహోబలపండితాదులు చేసినవ్యాఖ్య సరికాదనియు, నేనుమొట్ట

మొదట వ్రాసినచోఁ బ్పునఁ (౧౦౫. వి.) దద్ధర్మార్థకధాతూకారమునకు సంధిరాదనునర్థమే నన్నయభట్టారకాభిప్రేతము కాఁగలదనియు నెన్నవలెను. ఇట్టియర్థము నంగీకరించునపుడు "రక్షింతురు, రక్షింతువు, రక్షింతునున్, రక్షింతుము" మొదలగువానిలోని యుకారములు ప్రత్యయస్థము లగుటంజేసి వాని విషయమున సంధినిషేధసూత్రము ప్రవర్తింపనేరదనియు, నిఁక 'రక్షించున్'అనెడి ప్రథమపురుషైకవచనములోను దద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణములోను నున్న 'ఉకారము' ధాతుసంబంధియే యగుటంజేసి యచటమాత్రము సంధినిషేధము కలుగఁగా 'రక్షించు నెల్లప్పుడు, రక్షించునట్టి'అనురూపములు సిద్ధించునని యు, 'రక్షించెల్లప్పుడు' మున్నగు నవిష్టరూపములు పుట్టనేరవనియు గ్రహింపవలెను. 'రక్షింతునున్'అనునది చింతామణిప్రక్రియచొప్పునఁ దద్ధర్మాద్యర్థకోత్తమ పురుషైకవచన సంపూర్ణరూప మగుటంజేసి యపుడు సంధిప్రాప్తించినను "రక్షింతు నెల్లప్పుడు" మొదలగు సాధురూపములే సిద్ధించును. ఇఁక నద్దాని సంక్షేపరూపమగు "రక్షింతుఁ" అనుదానిలోని దు వర్ణస్థానీయమగు 'తు' అనునది, ప్రత్యయము పరమగుచుండఁగా ధాతువును జేరినదగుటంజేసి యచట సంధినిషేధమే ప్రాప్తించునని వ్యాఖ్యానము చేసికొనవలసియున్నది.

(౧౦౮) చింతామణి క్రియాపరిచ్ఛేదము తత్సమవిషయప్రధాన మగుటచేతను నందు 'ఎడి, ఎడు' అనునవి తద్ధర్మార్థక

ప్రత్యయములుగా నుపదేశింపఁబడి యుండకుండుటచేతను నింతియ కాక నన్నయ భారతభాగమున నట్టి తత్సమరూపముల కెచ్చటనైనఁ బ్రయోగము లేకుండుటచేతను "రక్షించెదున్" అనుచోట సంధినిషేధము పైసూత్రమున సంగ్రహింపఁబడకుండుట విరుద్ధము కానేరదు. లేదా 'డి, దు' లు ధాతువునె చేరినవగుటచే ('రక్షింతున్' అనుచోటి 'తు' వలెనె) సంధినిషేధము లభించుచున్న దనియైన నెన్నవగును.

పునరాగమః క్రియాణాం పర్యాప్తో మన్మతే తు సంకేత
ఇతి సూత్రార్థవిమర్శనము.

(౧౦౯). "క్వచిద్ధేతుమత్వకా ధాతోర్గ్రహణమ్. 'ప్రస్థాపించె రాజన్యులన్' 'అర్థవేదయో రాపుగ్వక్తవ్యః, అర్థంకరోత్యాచష్టేవా. అర్థాపయతీతి పాణినీయమ్' అర్థాపి, ఉత్థాపి, అధ్యాపి, ఏతద్వశేషగ్రహణం వాగనుశాసనానామభీష్టమ్. పునరాగమః క్రియాణా మిత్యుక్తేః. పున ర పూర్వేవిశేషే చేతి పునరవ్యయార్థవిజ్ఞానాత్, విశేషాగమః క్రియాణా మితిహి తదర్థః, అతఏవ 'అవధారుదేవ' ఇతి రూపం నిర్బాధమ్ 'అవధరింపుము' ఇతి తదర్థః." (అహో. ౪౬౪ పుట.)

"వ్యాఖ్యాతమేత తూస్రత్ర మధస్తాదేవ. ఘటింపుచున్నాఁడు. ఇత్యత్ర దీర్ఘోప్యనేనైవసిధ్యతీతి న కశ్చి త్పృశంకః...పర్యాప్తః=పూర్ణః, సుప్రసిద్ధ ఇతి యావత్, మన్మ తే తు సంకేతః పర్యాప్తోభవతి, యత్సంకేతితం శిష్టప్రయోగాభావం పదం తత్ ప్రయోజ్య మిత్యత్ర నాస్మాక మభినివేశః. శాస్త్రస్యతు దిక్ప్రదర్శనార్థత్వేన సార్థక్య మితిభావః." (అహో. ౪౯౪ పుట.)

(౧౧౦) పరిశీలింపఁగా సహోబలపతి చేసిన పై వ్యాఖ్యయు నుదాహృతులును నన్నయాభిప్రేతములై యుండలేదని తోఁచుచున్నది. ఆచ్ఛికక్రియారూపసాధనమున కీసూత్ర మొంత మాత్రమును బ్రారంభింపఁబడియుండలే దని గ్రహింపవలసి యున్నది. తత్సమక్రియలలో నతిప్రచురముగా నున్న తిజంత రూపములను మాత్ర మీవఱకు సాధించియుండుట చేతను, దనకును మఱికొన్ని తిజంతరూపములు క్వాచిత్కముగా సమ్మతములై యున్నను నీవఱకు సాధించి యుండకుండుటచేతను నట్టి క్వాచిత్కరూపముల కెల్ల సూత్రవిధానము చేయుట దిక్ప్రదర్శన మాత్రోపదిష్ట చింతామణి రచనోద్దేశము కాకుండుటచేతను బ్రయోగారూఢములైన యట్టి క్వాచిత్క రూపములను నీసూత్రముచే సంగ్రహించుకొనవలె నని నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచియుండె నని గ్రహింపవలసియున్నది. అనఁగా నట్టి క్వాచిత్కతత్సమక్రియారూపములను సాధించు సందర్భమున నావఱకుఁ జెప్పఁబడిన ప్రక్రియ నాధారముగఁ జేసికొని వర్ణకవిశేషములను మరల నాగమములుగాఁ జేర్చుకొనుచున్నచో (పునః=మరల, ఆగమః=వర్ణవిశేషాగమము) నట్టి క్వాచిత్కతత్సమక్రియారూపములు సిద్ధించునని తాత్పర్యము. చింతామణి దిక్ప్రదర్శనార్థక మగుటచే జేసి యట్టి క్వాచిత్కరూపములు పండితవ్యవహారస్థములై ప్రయోగారూఢములైనచో గ్రహింపవలసినదే. (సంకేతః=నాముక, పర్యాప్తః=

ప్రసిద్ధమై ప్రయోగారూఢమై గ్రాహ్యమగును) యని పైసూత్రమున కర్థము చేయనగును.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో నందును గ్రియాపరిచ్ఛేదములో ముఖ్యముగాఁ దత్సమక్రియలకు మాత్రమే తిఙ్ ప్రత్యయాది విధానమును

"వ్యతిరేకాదాభావినిచాత్ స్యాత్." (క్రియా. ౧౬ సూ.)

అనునది మొదలగుసూత్రములచేతఁ జేసి, యట్టి తత్సమక్రియలకుఁ జెప్పఁబడిన "అత్" మొదలగునవి దేశ్యక్రియలకును రావచ్చు నని క్రియాపరిచ్ఛేదాంతమునందు నన్నయభట్టు

"అత్త్వాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ, వర్ణాగమో విశేషః పురుషే ష్వర్థేషు చాపి వచనేషు." (క్రియా. ౭౯ శ్లో.)

అనుశ్లోకముతో నతిదేశించియున్నాఁడు. అట్లతిదేశించిన తిఙ్ ప్రక్రియ దేశ్యక్రియాప్రపంచమున కెంతమాత్రమును జాలియుండమిం జేసి యాశ్లోకము నుత్తరార్థమునఁ దత్సమక్రియాప్రక్రియయు, దానిలోపమును బూరించు 'పునరాగమః క్రియాణా' మిత్యాది సూత్రప్రక్రియయు, మాత్రమేగాక వర్ణాగమాది విశేషములు పురుషములందు వచనములందు నర్థములందును ననేకములు సంభవించుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి యావత్తుకుఁ జెప్పఁబడిన చింతామణి క్రియాపరిచ్ఛేదసూత్రములచేత దేశ్యక్రియ లెంతమాత్రమును సాధింపఁబడవే దనుట కెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా.

పైసందర్భమును బట్టి 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రము చింతామణిక్రియాపరిచ్ఛేదముచే సాధింపఁబడనట్టియుఁ, గాదా చిత్కముగా నన్నయభట్టారకునకును బ్రయోగించుటలో విరోధము లేనట్టియుఁ దత్సమక్రియారూపములను సంగ్రహించుటకే నన్నయభట్టుచే సూత్రింపఁబడిన దనుటకు సందేహము లేదు. అట్లు సంగ్రహించుటలోనయిత మావఱకుఁ జెప్పఁబడియున్న క్రియాపరిచ్ఛేదములోని తిజంతప్రక్రియ నాధారముగఁ జేసికొని ప్రయోగప్రసిద్ధిని బట్టి వర్ణవిశేషాగమయోజనముచే నట్టి రూపములను సంగ్రహించుకొనవలెనని యాసూత్రమును బట్టి నన్నయభట్టారకాభిప్రాయము విశదమగుచున్నది. ఇట్లే క్రియాపరిచ్ఛేదమునందలి యీసూత్రమువఱకును గల ప్రక్రియచే సాధింపఁబడిన రూపములపైని మరల, గొంత తెలుచుగావచ్చుచుండెడి వర్ణాగమములను గొన్నింటి నీసూత్రమునకుఁ దరువాత దీనికిఁ బ్రపంచముగనే వివరించి తుట్టతుద నట్లు చెప్పఁబడిన తత్సమక్రియాకార్యముల నెల్ల దేశ్యధాతువుల కతిదేశించి వానికింకను ననేకములగు నాగమాదివిశేషములు గలుగునని చెప్పి యంతటితో గ్రంథమును ముగించెను. పైరీతిని నన్నయభట్ట భారతభాగమునఁగ్వాచిత్కములుగఁ బ్రయుక్తములయియున్న సంస్కృతసమక్రియారూపముల నిట'పునరాగమ'ఇత్యాదిసూత్రముచే సాధించి చూపుచున్నాను.

(౧౧౧) 'వ్యతిరేకాదౌ భావిని చాత్ స్యాత్' అను సూత్రముచే వ్యతిరేకార్థమునందుఁ గ్రియల తుదిని హ్రస్వాకా

రము నిల్చు నని చెప్పఁబడియున్నది. అట్టి "అత్త్వము" చేసియే తెలుఁగున వాడుచున్న "రక్షింపనున్" అనురీతిగల సమాపక క్రియలను, 'రక్షింపని' అనుజాతిగల యసమాపకక్రియలను జింతామణికర్త సాధించి యున్నాఁడు. కాని క్త్వాచిత్కముగఁ దానుసైతము ప్రయోగించియున్న 'తేజరిల్లమి, రక్షింపమి, లంఘింపమి' అనెడి వ్యతిరేక భావార్థక రూపములను 'భేదింపక, శంకింపక' అనుజాతిగల వ్యతిరేకక్త్వార్థక రూపములను సాధించియుండలేదు. కావున వ్యతిరేకార్థమునందుఁ బైని వ్రాసిన 'వ్యతిరేకాదా'విత్యాది సూత్రముచే 'అత్త్వము' చేసికొని మరల 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రముచేత భావార్థమున 'మి' అనుదానిని "క్త్వా"ర్థమున 'క' అనుదానిని జేర్చి 'అనుబంధే' త్యాదిసూత్రముచే 'షత్వముచేయఁగా నట్టిరూపములు సిద్ధించుచున్న వని గ్రహింపనగును.

సీ. "త్రేతాగ్ను లెల్లను దేజరిల్లమిఁ జేసి..." (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౮౧ ప.)

క. "శరణు వేఁడిన రక్షింపమియును..." (భార. అర. ౧ ఆ. ౧౭౦ ప.)

క. "వాక్యము లంఘింపమికి..." (భార. అర. 3 ఆ. ౧౮3 ప.)

క. "మనమున భేదింపక..." (భార. ఆది. ౫ ఆ. ౧౬౨ ప.)

క. "పంపందగుఁ దగదని శంకింపక..." (భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౪౦ ప.)

పైరీతినే వ్యతిరేకార్థమునందు 'అత్త్వము' చేసిన పిదపఁ బ్రార్థనార్థమున 'ఏకత్వేఽర్థే' త్యాది సూత్రముచే 'ము' పరమైయుండఁగా "పునరాగమ" ఇత్యాది సూత్రముచే 'కు'

అనుదానినే జేర్చి నన్నయభట్టారకుఁ డొక్కచో మాత్రము ప్రయోగించియున్న "విచారింపకుము" అను వ్యతిరేకప్రార్థనార్థకరూపమును సంగ్రహింపవలయును.

క. బహురథగజవాహనభట
సహితులు బలవంతు లని విచారింపకు నీ...(భార. అర. ౧ ఆ. ౨౫౪ప.)

పైవిధముననే 'ము' అనెడి తిఙుపరమగునపు డేర్పడిన "విచారింతుము" అనుచోట "పునరాగమ" ఇత్యాది ప్రకృత సూత్రముచే "అ" అనుదానిని జేర్చి సంధించినచో 'విచారింతము' అనెడి రూపమును, నట్లే సాధించిన 'పరిగ్రహింతము' అనెడిరూపమును సంగ్రహింపనగును.

క. "తరుణిని బరిగ్రహింతము..." (భార ఆది. ౭. ఆ. ౨౧౬ ప.)
క. "ధీరమతి విదురుతోడ విచారింతము..." (భార. సభా. ౨ ఆ. ౧౨౪ప.)

పై రీతినే 'తద్ధర్మ్యవర్తమానే' త్యాదిసూత్రముచే 'రక్షించు' మున్నగు రూపము లేర్పడియుండఁగా నట్టి వానిపై ననఁగా 'అపేక్షించు, ఉద్భవిల్లు' అనువానిపైని భావార్థవివక్షయందు 'డు' అనుదానిని జేర్చి నన్నయభట్టారకుఁడు ప్రయోగించియున్న "అపేక్షించుడు, ఉద్భవిల్లుడు" అను రూపములను సంగ్రహింపవలయును. ఇట్టి భావార్థమునందే

"భావే టవర్ణకోంతే సర్వేషాంచ క్రియాపదానాం స్యాత్"

అనుసూత్రముచే విధింపఁబడిన టవర్ణకము సార్వత్రికమనియుఁ, గ్వాచిత్కముగా నీ 'డు' అనునదియు రావచ్చునని యు సూత్రములోని 'సర్వేషాంచ' అనునది సూచించుచున్నది.

శా. "అదురోర్యోధనుఁ డుద్ధవిల్లుడును గ్రవ్యాదారవంబుల్......"

(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౧౦౬ ప.)

సీ. "కడకతో నంజుళ్లు కడుగంగ పమకట్టి, జల మపేక్షించుడు సంభవిల్లి"

(భార. అర. ౨ ఆ. ౧౯౭ ప.)

(చూడుఁడు. వి. ౫౮)

పై మార్గముననే 'మ తివర్ణకా' విత్యాదిసూత్రముచేత దువర్ణము రాఁగా 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రము చొప్పున "ఎత్వాత్వములు" చేసి క్వాచిత్కముగ నన్నయభట్టారకుడు ప్రయోగించియున్న "పరిభ్రమించెద, ప్రసాదించెను" అనురూపములను సంగ్రహింపనగును.

క. "కాననఁ బరిభ్రమించెద......" (భార. అర. ౨ ఆ. ౧౦౫ ప.)

క. "త్ర్యంబక నాకు నభీష్టవరంబు ప్రసాదించెదేని......"

(భార. అర. ౧ ఆ. ౩౨౮ ప.)

ఇట్లు తద్ధర్మార్థమున 'ఎద' వచ్చురూపములు నన్నయ భట్టారకునిగద్యములలో మఱినాల్గుచోటులం దగపడుచున్నవి. "రచియించెద" (ఆది ౧ ఆ. ౨౧ గ.) "వివరించెద" (ఆది. ౩ ఆ. ౭౩ గ.) "ధరియించెద" (అర. ౩ ఆ. ౮౧ గ.) "జీవించెద" (ఆది. ౭ ఆ. ౫౧ గ.)

ఇంక "రక్షించు" అనురీతిగల తద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణ రూపములు "తద్ధర్మవర్తమానాతీతాగామ్యర్థకాః క్రియా జ్ఞేయాః" అనుసూత్రముచొప్పున సంగ్రహించుకొనవలసి యున్నది.

ధాతువునకే తద్ధర్మనర్తమానాద్యర్థములు గలవని పైసూత్రము బోధించుచున్నది. ఆయాయర్థములందుఁ బ్రత్యయాంతరములను దిరిగి గ్రంథకర్త విధించునపుడుమాత్రమే వానితో వానికి నిత్యసంబంధ ముండితీరవలయును. కాఁగా "భూతార్థానాం తు నః" అను సూత్రముచే భూతార్థమున న ప్రత్యయమును, "వసతి" రిత్యాదిసూత్రముచేత వర్తమానార్థమున నుండుధాత్వనుబంధమును 'అస్తి' రిత్యాదిసూత్రముచే భవిష్యదర్థమున 'కలుగు' ధాత్వనుబంధమును 'ప్రతిషేధవాచినాం నిః' అనుసూత్రముచే వ్యతిరేకార్థమున 'ని' ప్రత్యయమును విధింపఁబడుటచేత నాయాయర్థములలో నాయాప్రత్యయాములతోడనే ప్రయోగించి తీరవలయుననుట నిశ్చయము. ఇఁకఁ దద్ధర్మార్థమువం దన్ననో యట్టి ప్రత్యయాదులు చెప్పఁబడ లేదు. పురుషవచనాదిభేదములను దెల్పుటలో 'దు, ను, ము' మున్నగునవి చెప్పఁబడినను దద్వివక్ష లేనపుడవి రావలసిన ప్రసక్తియుండదుగదా. భూతము వ్యతిరేకము మున్నగు నర్థములలో వచ్చెడి పైనిర్వాసిన 'న, ని' మున్నగు వానితోఁగూడి "రక్షించిన, రక్షింపని" మున్నగున వెల్లు ప్రథమాలోపమునఁ బదములగుచుఁ బ్రయోగార్హత నందుచున్నవో యట్లే స్వార్థేంచుగాగమముతోఁగూడిన యీతద్ధర్మార్థక ధాతువులును బదములగుచుఁ బ్రయోగార్హత నందుచున్నవని గ్రహించవలెను. అట్లుగాక భూతార్థాములందు న ప్రత్యయా

దులు చేరినట్లే యీతద్ధర్మార్థమునను నేదేని ప్రత్యయము చేరక ధాతుమాత్రము ప్రయోగార్హత నందనేరదను పక్షమున నట్టి వానిపై 'పునరాగమ' ఇత్యాది ప్రకృతసూత్రముచేత 'ఉ' అనుదానిని నిలిపి తద్ధర్మార్థకవిశేషణముగా గ్రహింపవలయును. పిదప నిదియుఁ దక్కిన ధాతుజవిశేషణములతోఁ పాటు 'తిజ్మర్ధ్యే' త్యాదిసూత్రముచే గ్రాతప్రకృతిక మగుచున్నదని గ్రహింపవలెను. నన్నయభట్టారకుఁ డిట్టితద్ధర్మార్థకవిశేషణ తత్సమరూపములను ప్రయోగించియు నున్నాఁడు.

ఉ. ...ధాత్రిఁ బరిభ్రమించు బలదర్పపరాక్రమదక్షుఁ డీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడుఁగాక.
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౦౮ ప.)

క. "శరణనినవారిఁ గరుణా
కరులయి రక్షించు పురుషకార్యాన్వితులే..." (భార.ఆది ౧ఆ.౧౩౭ప.)

ఇంక నన్నయభట్టభారతభాగమున 'రక్షించెను, రక్షించెడి, రక్షించెడుఁగాక, రక్షించుతఁగాక, అనుజాతిగల తత్సమరూపము లగపడలేదు. కావున నట్టివానినిఁ జింతామణిచొప్పున సాధించుకొనవలసిన యావశ్యకత లేదు.

పైనుదాహరించినవానిలో, 'క, మి' అనునవియు బునరాగమసూత్రముచే సాధింపఁదగినవని యొకచో నహోబలపండితుఁడు వ్యాఖ్యచేసియున్నాఁడు. (అహో ౪౮౭ పుట) కాని యచట, 'డు, డి' అనునవియుఁ బునరాగమసూత్రము

చేతనే సాధింపఁదగు ననుట యెంతమాత్రమును సరికాదను టకు సందేహము లేదు. బాలసరస్వతి యీసూత్రమున కర్థము సరిగా గ్రహింపఁజాలక కావలయు దీనియర్థము సంప్రదాయ వేద్యమని వ్రాసియున్నాఁడు.

"తద్ధర్మ వర్తమానా, తీతాగామ్యర్థకాః క్రియా జ్ఞేయాః తత్ర ద్వితీయతుర్యా, యా తౌ స్త స్సానుబంధకా వేవ. వసతి రనుబంధక స్స్యా ద్యత్ర లడర్థో వివక్షిత స్తత్ర, అస్తి రనుబంధక స్స్యా ద్యత్ర లృడర్థో వివక్షితో ధాతో"

రితి సూత్రార్థవిమర్శనము. ౫.

(౧౧౨) దీనికి బాలసరస్వతి యీక్రిందిరీతిని వ్యాఖ్యా నము చేసియున్నాఁడు.

'క్రియాః=ఈమూఁడువిధములైన క్రియాపదములున్నూ, తద్ధర్మవర్తమా నాతీతా గామ్యర్థకాః—తద్ధర్మ=తద్ధర్మమున్నూ వర్తమాన=వర్తమానమున్నూ,అతీత=అతీతమున్ను, ఆగామి= భవిష్యత్తున్ను అయినట్టువంటివిన్ని, అర్థకాః=అర్థములు గల వాటినిగాను, జ్ఞేయాః=తెలియదగినది. తద్ధర్మము లనగాభూత భవిష్యద్వర్తమానములకంటె విలక్షణమైనట్టువంటి యొకా నొకధాతువ. ఆధాతువయొక్క అర్థమని దానికి అన్వర్థసంజ్ఞ... ....' 'తత్ర=ఆఅర్థచతుష్టయ వాచకక్రియలలోను, ద్వి తీయతుర్యా=రెండోదీ నాలుగోదిన్నయిన, వర్తమానభవిష్య

దర్థములు, యౌ=ఏవో, తౌ=అవి, సానుబంధకావేవ=అనుబంధములతో కూడుకొన్నవయియ్యేవే, స్తః=అవును............
.............."యత్ర=యెక్కడను, ధాతోః=ధాతువుకు, లడర్థః=వర్తమానార్థము, వివక్షితః=చెప్పబడుచున్నదో, తత్ర=అక్కడను, వసతిః='వసనివాసే' అనేధాత్వర్థము, అనుబంధకః=అనుబంధకము, స్యాత్=అగుచు. అనగా నిత్యముగా సంబంధియై యుండుననుట, యత్ర=యెక్కడను, ధాతోః=ధాతువుకు, ల్భృడర్థః=భవిష్యదర్థము, వివక్షితః=చెప్పబడుచున్నదో, తత్ర=అక్కడను, అస్తిః='అసభువి' అనేధాత్వర్థము, అనుబంధకః=అనుబంధకము, స్యాత్ = అవును ... అనగా లడర్థసూచకమైన వర్తమానార్థమును చెప్పే క్రియాపదముపైని 'ఉన్న' అనేపదమున్ను, ల్భృడర్థసూచకమైన భవిష్యదర్థమును చెప్పే క్రియాపదముపైని 'కల' అనేపదమున్ను ఉండుననుట" (బాలసరస్వతీయము. రావుసాహేబు గిడుగు వేంకట రామమూర్తిపంతులవారి తాళపత్రమాతృక. ౨. 3 తాటాకులు.)

అహోబలపండితుఁడును బైయభిప్రాయములతోనే వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. తద్ధర్మార్థవిషయమునమాత్ర మీక్రిందిరీతిని విశేషించి వ్రాసియున్నాఁడు.

"తత్రాచార్యైః కాల మవివక్షిత్వైవ ధాత్వర్థ మాత్రే వివక్షా క్రియతే. అతఏవ తద్ధర్మ ఇత్యన్వర్థసంజ్ఞా. తస్య ధాతోః ధర్మః వాచ్యార్థమాత్ర మితి. (అహో. ౪౭౯ పుట.)

(౧౧౩) "వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్' స్యాత్" "వ్యతిరేకార్థే=వ్యతిరేకమందున్ను, లృటి= భవిష్యదర్థమందున్ను, లటి=వర్తమానార్థమందున్ను, డుజ్ స్యాత్ = డుజ్ వర్ణకమగును. జిత్తు గనుక అర్ధబిందుయుక్త మవును. పూర్వసూత్రానువృత్తి చేత, ప్రథమైకవచనానకు అని తెలిసేది. ఘటింపడు, ఘటింప గలడు. ఘటింపుచున్నాడు.' (బాలసరస్వతీయము, లిఖిత మాతృక, ౪౯ కాగితము) 'ఘటింపఁడు, చేయఁడు, ఘటింపఁ గలఁడు, ఘటింపుచున్నాఁడు' (అహో. ౪౭౬ పు.)

పై సందర్భమునుబట్టి బాలసరస్వత్యహోబలపతులు 'ఘటింపఁగలఁడు, ఘటించుచున్నాఁడు' అనువానిలోని 'కలఁడు, ఉన్నాఁడు' అనురూపములను సైతము చింతామణి సాధించుచున్నదని యభిప్రాయపడినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కాని 'వసతి రనుబంధకః' ఇత్యాది సూత్రములోని 'వసతి' శబ్దముచే 'ఉండు' ధాతు వనుబంధక మగుననునర్థము లభించునుగాని 'ఉన్న' శబ్ద మనుబంధక మగుననునర్థము లభింపనేరదు. అట్లే 'అస్తిరనుబంధకః' ఇత్యాదిసూత్రములోని 'అస్తి' శబ్దముచే 'కలుగు' ధాతు వనుబంధక మగుననునర్థము లభించును గాని 'కల' శబ్ద మనుబంధక మగుననునర్థము లభింపనేరదు. కాఁగా 'ఉండు' అను ధాతువునుండి వచ్చెడి 'ఉన్న' అనురూపమును చింతామణి యెట్లు సాధింపలేదో యట్లే 'ఉన్నాఁడు' అను చోటి దీర్ఘమును సైతము 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రముచే

సాధింపఁ దలంచి యుండలేదనియే చెప్పనగును. కానఁ దత్సూత్రవ్యాఖ్యానావసరమున 'ఘటింపుచున్నాఁడు' 'ఇత్యత్ర దీర్ఘోక్త్యనేనైవ సిధ్యతి' (అహోబల ౪౯౪ పుట) అని యిట్లహోబలపతి వ్రాసినవ్రాఁత సరికాదని గ్రహింపనగును.

"అత్త్వాది తత్సమానామివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ, వర్ణాగమో విశేషః పురుషే వ్వర్థేషు చాపి వచనేషు,"

అను చింతామణిగ్రంథము తుదిసూత్రమునుబట్టి 'ఉన్నాఁడు, కలఁడు' మొదలగు దేశ్యక్రియలను జింతామణికర్త సాధింపఁబూననే లేదని విశదమగుచునే యున్నదిగదా. కాన 'ఉండు, కలుగు,' అనునవి వర్తమానభావ్యర్థములం దనుబంధకములుగా నిల్చునని మాత్రమే గ్రహింపవలసియున్నది. పురుషభేదములను దెల్పు ప్రత్యయముల నుపదేశించు సందర్భములోఁ దక్కిన లకారములతోపాటు వర్తమానభావ్యర్థకములగు 'లట్, ల్రుట్' అనువాని-చోటనైతము 'డుఞ్' మున్నగునవి చెప్పఁబడినంతమాత్రమున నట్టిదేశ్యక్రియలను జింతామణి సాధించుచున్న దనుకొనవలసిన యావశ్యకత లేదు. ఇంకను నంతగా సాధింపఁదలంచినపుడు 'రక్షించుచుండు + డు= రక్షించుచున్నవాఁడు. రక్షింపఁగలుగు+డు= రక్షింపఁగలఁడు' అని యిట్లుగ "అత్త్వాది తత్సమానా" మిత్యాదిసూత్రముచేతనే వర్ణవిశేషాగమాదులను గల్పించుకొని సాధించుకొనుట యుక్తమై యుండును. అట్లే వానినుండి 'అస్మ ద్యుష్మ ద్వాచ్యా' దిత్యాది

సూత్రముచొప్పున 'రక్షించుచున్నవాఁడను, రక్షించుచున్నవాఁడవు' మొదలగురూపములను సాధించుకొనుట యుక్తము. కాని బాలసరస్వత్యహోబలపండితులు సాధించినట్లు 'రక్షింపుచున్నాను, రక్షింపుచున్నావు, మొదలగురూపములను సాధించుట యెంతమాత్రమును యుక్తముకాదు. అట్లు చింతామణిసూత్రములనుబట్టి సాధించుట కవకాశమును లేదు. మఱియు నన్నయభట్టభారతభాగములో నెచ్చటను 'ఉన్నాఁడు, ఉన్నావు, ఉన్నాను,' అనుకృతిగల ప్రయోగములు మచ్చునకైన లేవు. నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటఁ బ్రయోగించినను 'ఉన్నవాఁడు, ఉన్నవాఁడవు, ఉన్నవాఁడను' అనుకృతిగల ప్రయోగములనే ప్రయోగించుచు వచ్చెను.

ఉ. విప్రుఁడ నున్నవాఁడ...... (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౬౪ ప.)
సీ. ......తపంబు సేయు చున్నవాఁడవు (భా. అర. ౨ ఆ. ౩౨౯ ప.)
ఆ-వె. ... రోహిణీ, యుక్తుఁడై శశాంకుఁ డున్నవాఁడు.
(భార. ఆది ౭ ఆ. ౨౭౨ ప.)

ఇట్లు పైనివ్రాసిన 'ఉన్నాఁడు' మున్నగు రూపములను జింతామణి సాధించుచున్నదనుట కవకాశమే లేకయుండఁగా వానిని నద్దానిచే నప్రమాణముగను నసంగతముగను బ్రక్రియనుగల్పించి సాధింపసాహసించుటయేగాక మీఁదుమిక్కిలిగ నట్టిరూపములు నవ్యములనియు, నట్టి నన్నయాసమ్మతము లగువానిని జింతామణి సాధించుచున్న కారణమున నది నన్న

యకర్తృకము కాదనియు నాధునికులు వాదించుచుండుట యెంత యన్యాయ్యమో విమర్శకులు గ్రహింతురు గాక.

(౧౧౪) ఇంకొకవిశేషము—పైసందర్భములో బాల సరస్వత్యహోబలపండితులు "నుతింపుచున్నాఁడు, ఘటింపుచున్నాఁడు" అని యిట్లు పత్వమును జేసి యుదాహరించియున్నారు. నన్నయభట్టభారతభాగమునం దెచ్చటను వర్తమానార్థమునందు "పత్వము" వచ్చుటను నిర్ణయించు ప్రయోగములు లేవు. వానిని జింతామణి సాధించుచున్నదనుటకును నం దవకాశము లేదు.

శ్లో. వసతి రనుబంధకః స్యా ద్యత్ర లడర్థో వివక్షిత స్తత్ర
అస్తి రనుబంధకః స్యా ద్యత్ర ల్ఌడర్థో వివక్షితో ధాతోః.

శ్లో. భవతి క్రియాపదానాం త్రివిధానా మించుగాగమో నేశ్చ
అనుబంధ ప్రార్థనయో ర్ణా వ్యతిరేకాదికే చ చోః పః స్యాత్.

(ఆంధ్రశబ్ద. క్రియా.)

అను చింతామణిసూత్రములలో "అనుబంధప్రార్థనయోః" అని చెప్పఁబడియున్నది గాన వర్తమానార్థమున వసత్యనుబంధము పరమగుచున్నపుడు "పత్వము" వచ్చు నని బాలసరస్వత్యహోబలపండితు లభిప్రాయపడుట కేవలము ప్రామాదికమై యున్నది.

"చు రితి క్రియాపదానాం సర్వేషాం వర్తమానకాలే స్యాత్."

అను చింతామణిసూత్రముచేత విధింపఁబడిన 'చు' ప్రత్యయ

మించుగాగమ 'చు' వర్ణమునకును వసత్యనుబంధమునకును మధ్యను నిలిచియుండుటచేత నచట నించుగాగమ చువర్ణకము నకుం వసత్యనుబంధపరకత్వము లేమింజేసి "అనుబంధ ప్రార్థనయో" రిత్యాదిసూత్రముచే నెంతమాత్రమును 'షత్వము' సిద్ధింపనేరదు. అట్లయినచో "రక్షింపఁగలఁడు, రక్షింపని" యున్నగుచోటులందు "వ్యతిరేకాదా భావిని చాత్ స్యాత్" అనుసూత్రముచే విధింపఁబడిన 'అత్త్వము' 'షత్వ' ప్రతిబంధకము కాదా యని శంకించుకొన నక్కఱలేదు. చింతామణికర్త యిట్టి యనుపపత్తిని వారించుటకే కావలయు 'అనుబంధ ప్రార్థనయో' రిత్యాదిసూత్రమునకుఁ బూర్వమున 'చుఁతి క్రియాపదానా' మిత్యాదిసూత్రముచే 'చు' ప్రత్యయమును విధించియున్నాఁడు. అత్త్వవిధానమన్ననో షత్వముచేసిన తరువాతఁ జేయనగునను నుద్దేశముతోఁ బత్వశాస్త్రమునకుఁ దర్వాత నుపదేశించెను.

ఇట్టిస్థితిలో లేనిపోని యర్థములను జేసికొని నన్నయభట్టసమ్మతములు కాని ప్రయోగములను జింతామణిచే సాధించుచు నక్కఱలేనిమనఁ జింతామణి నన్నయకర్తృకము కాదని యాధునికులు సిద్ధాంతముచేసికొనుట యెంతయు నయుక్తముగదా.

"సర్వత్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం య" స్యేతి సూత్రార్థవిమర్శనము. ౬

(౧౧౫) సంస్కృతసమేతరమైన శబ్దము మొదటనున్న యకారమునకు సంధివిషయమున నెల్లయెడలను నచ్చువంటి సంధికార్యము సంభవించును. అనఁగా నట్టియకారము పరపదాదినుండఁగా స్వరసంధిగాని ద్రుతసంధిగాని జరుగునపు డా యకారము లోపింపనిచో స్వరసదృశకార్యము రానేరదుగాన నట్టి యకారము లోపింపఁగా దానిమీఁది స్వరము నిల్చునని యర్థము. ఉ. అది+యేది=అది+ఏది=అదేది. అతఁడు+యెవఁడు=అతఁడు+ఎవఁడు=అతఁడెవఁడు. వచ్చెన్+యెవఁడు=వచ్చెన్+ఎవఁడు=వచ్చెనెవఁడు. మొ.

"ఆద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యయం వినా సర్వః."

అను సూత్రముచేతఁ బదాదియకారము సూచితమగుచుండఁగా నట్టిపదాదియకారము సంధించునపుడు "అతఁడు యెవరు, వచ్చె యెప్పుడు, వచ్చె న్యెప్పుడు" మొదలగు ననిష్టరూపములు పుట్టకుండ నీసూత్రమును నన్నయభట్టు రచించె నని యెన్నునది.

(౧౧౬) "సర్వత్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః,
లుక్సంశ్లేషౌ నాచి ద్రుతస్య సర్వత్ర లు క్సమాసేషు."

అను చింతామణి కారికను సూత్రములుగా విభాగించుటలో నథర్వణాచార్యు లాదిగాఁగల యాంధ్రవైయాకరణు లెల్లరును

ముం దుదాహరింపఁబోవురీతిని విభాగించియున్నను నట్టివిభాగ మునఁ గొన్ని లోపములు సంభవించియుండుటంజేసి యట్టివిభాగము నన్నయభట్టాభిప్రేతము కాదని తోఁచి నే నీక్రిందిరీతిని విభాగించు చున్నాను.

౧. సర్వ త్రాజ్వ తాత్పర్యం జ్ఞేయం యస్య.

౨. ద్రుతప్రకృతికేభ్యో లుక్ సంశ్లేషౌ నాచి.

3. ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్ సమాసేషు.

పై మూఁడుసూత్రములలో మొదటివాని కర్థము పైని వ్రాయఁబడియేయున్నది. ఇఁక రెండవసూత్రమునకు "ద్రుత ప్రకృతికములకంటెఁ బరమం దచ్చుండునపు డా నకారమునకు లోపసంశ్లేషములు రావ"ని యర్థమును గ్రహింపవలెను. అర్థ విషయమున నిం దేమియు మార్పు లేదు. మూఁడవసూత్రమున నేవిషయమునందును మార్పు లేదు.

(౧౧౭) 'యెవరు' మొదలగువాని యుచ్చారణ ములోఁ బదాది యకారము వెలయుచుండుటచేతను, దత్స మేతరాంధ్రభాషకు వ్యవహారమే మూలమనుట నన్నయభట్ట సిద్ధాంత మగుటచేతను, నయ్యది యంగీకార్యమనుట యసం గతము కానేరదు. ఈయభిప్రాయమునే బాలసరస్వతి విశదీక రించియున్నాఁడు.

"వోయి, యెత్వము రాఁజెప్ప నేల? అజ్వతాత్పర్యము వచ్చునన నేల? ఆదియందు యకారములేదు; అచ్చే అంటేచాలదా? అంటేచాలదు.

ప్రయోజనాంతరము లేకున్నను ఉచ్చారణవిరోధ మగుచున్నది. కనుక యెకార మెకారము గానేరదు."

(బాలసరస్వతీయము, లిఖితమాతృక. సంధి. ౨౧ కారికము.)

తొలుతఁ బదాదిని యకారము నంగీకరించి సంధికాలమున దానికి లోపమును జెప్పికొనుటకన్నఁ బదాదియకారమునే యంగీకరింపక 'హరి యతఁడు' మున్నగుచోటుల కయిసూత్రింపక తీరని

"య శ్రుతి మార్యా లఘు యం ప్రవదంతి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్"

అను సూత్రముచేతనే 'అదియేది' మొదలగు చోటులందు సైతము లఘుయకారాగమమును జేసికొనుటలోఁ బ్రక్రియాలాఘవము గలదనుమాట సత్యము కాకపోలేదు. అట్లయినను దనకాలములో 'యెవరు, యేది' మున్నగుశబ్దములలోఁ బదాదిని యకారమును బండితులు సైతము స్పష్టముగా నుచ్చరించుచుండుటచేతను, నచట యకార మున్నదనుటలో బాధయేమియు లేకుండుటచేతను నాచ్ఛికభాషకు లోకవ్యవహారమే మూలమనునిశ్చయముతోనున్న నన్నయభట్టు ప్రక్రియాగౌరవమును బాటింపక పదాదియకారము నంగీకరించియుండును. చింతామణివంటి ప్రౌఢగ్రంథమును రచించిన యాతఁడు పదాదియకారాంగీకారమునఁ బ్రక్రియాగౌరవ మున్నదని తెలిసికొనలేనంతటి యప్రౌఢుఁడనుట పరమసాహసము గదా.

(౧౧౮) క్రమక్రమముగాఁ దరువాతి యాంధ్రవైయాకరణులు ప్రక్రియాగౌరవశంకచేతను నట్టి యకారము లేదన్నను

బాధలేకుండుటచేతను సద్దానిని, నిరసించుచు వచ్చిరి. మఱియు నిట్టియెడల వ్యవహారమునే ప్రమాణముగా నంగీకరించునపుడు పదాది యకారమునువలెనే 'వ్రాఁయు' మొదలగు చోటులందుఁ బ్రసిద్ధమైయున్న పదాదివకారమును సైత మంగీకరింప వలసివచ్చునని శంకించుకొని పదాదిని యకార వకారములు రెండును నుండవని సూత్రింపసాగిరి. కాని 'యెవరు యేరు' మున్నగు తెలుఁగుశబ్దములకు సరిగఁ దమిళమున 'యారు' మున్నగు హాలాదిశబ్దములు (కన్నడమున ఆరు,) వెలయుచుండుటం జేసియు 'ఊరు' మొదలగు తెలుఁగుశబ్దములకు బదులుగా వానియందు 'ఊర్' మొదలగు స్వరాదిశబ్దములే వెలయుచుండుటం జేసియు 'యెవరు' మొదలగు వానిలోని పదాదియకారము సహజమే యనియుఁ బదాదివకార మట్టిదిగాక యపభ్రష్టోచ్చారణసిద్ధమనియు నన్నయభట్టు నిర్ణయించుట కవకాశ మగపడుచున్నది.

(౧౧౯) ఇట్టిస్థితిలోఁ బదాదిని యకార వకారము లుండవని నన్నయభట్టారకుఁడే చెప్పినట్లుగ నప్పకవియో లేక యంతకుముందటి మఱెవ్వరో యీక్రింది ప్రక్షిప్తపాఠమును జింతామణిలోఁ జొనుపుట కేవలము నసంగతము సాహసమూలకము నై యున్నది.

“వికృతిపదాదౌ ప్రథమాంతస్థ్సు తృతీయానునాసికోఽన స్తః”

(అప్పకవీయము. ౨ ఆ. ౬౫.)

“క్వచిదపి న స్త ఉదోతౌ దంతోష్ఠ భవస్య వికృతిశబ్దాదౌ”

(అప్పకవీయము. ౨ ఆ. ౨౨౧)

ప్రక్షిప్తపాఠకర్త లిట్టికారికలను జొన్పుట విరోధింప కుండ జాగ్రత్తపడి పదాదియకారస్థితి నంగీకరించెడి

"అద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః"

అనెడి సూత్రమును సైతము

"అద్యః క్రియాసు భూతాద్యర్థ సముద్ద్యోతినం వినా సర్వః"

అనురీతిగా మార్చి యచటివిరోధమును వారించికొనిరి. ఇంతియ గాక యిట్టి సవరణమువల్ల 'రక్షించుకొనియెఁ, రక్షింపఁబడి యెఁ, పోయెఁ, మొదలగు భూతార్థక్రియలయందువలెనే "పోయెదన్, రక్షించుకొనియెదన్, పోయెడున్, పోయెడిన్, మున్నగు తద్ధర్మాద్యర్థకములలోని యకారమును నెత్వవిశిష్ట మయియుండు నని యుపదేశించెడి న్యూనార్థపూరణము సయిత ము సంభవించెనని యాదిశబ్దస్వారస్యమును వెలయించిరి.

(౧౨౦) తక్కినవిశేషము లట్లుండఁగా నీప్రక్షిప్తపాఠ మునం దర్థవ్యక్తియే యగపడకున్నది. ప్రతిషిద్ధములలోని యత్వానిర్ణయమును జేయక యాదిశబ్దమును నిల్పి పరిశిష్ట భాగమున సర్వశబ్దమును బ్రయోగించుట సరియైయుండలేదు. చింతామణివంటి ప్రౌఢగ్రంథమును వ్రాసినయాతఁడే యాసూ త్రమును రచించుచో భూతార్థకయకారములును దద్ధర్మార్థక యకారములును తప్పఁ దక్కినయకారములెల్ల 'అ'కారయుక్త ములై యుండునను నర్థము స్పష్టముగా లభించురీతిని సూత్రిం చియుండఁడా? పరిశీలింపఁగా 'భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం వి నా' అనియే నన్నయభట్టోపదిష్టమైయుండఁగాఁ బై విరోధా

భాసములను మనమున నెంచి ప్రక్షిప్తపాఠకర్త లట్టిపాఠమును నవరించుటలో ఛందః ప్రతిబంధమున నీరీతిని 'భూతాద్యర్థ సముద్ద్యోతినమ్' అని మాత్రమే సవరింపఁగల్గిరని విమర్శకు లకుఁ దోఁచక మానదుగదా.

వేయేల! చింతామణిలోనే పదాదిని ణకార యకారములును, వు వూ వో వోలును నుండవని ప్రక్షిప్తపాఠకర్తృ పాఠములచొప్పునఁ జెప్పఁబడియున్న యెడల నద్దానిలో లేనివిషయములనుమాత్రమే చెప్పుదు సవరించెడి నియమముతోఁ బుట్టియున్న (వి. ౫౮.) వికృతివివేకములో 'వికృత్యాదౌ భవే న్నణః' అని పునరుక్తముగ మరలఁ జెప్పఁబడియుండునా ? మఱియుఁ బదాది యకారమునకు సర్వత్రేత్యాదిసూత్రముచేఁ జేయఁబడి నయజ్వద్భాభముఁనకు 'ద్రుతప్రకృతికేభ్యో లుక్సంశ్లేషౌ నాచి' అను ననంతరసూత్రములోఁ జెప్పబడిన లుక్సంశ్లేషాభావసంపత్తికై యకారలోపముఁ జేయుట తాత్పర్యమును క్లిష్టమార్గమునఁ జింతామణినుండి సంపాదింపఁదగిన యర్థమును వివరించుచుఁ జింతామణ్యంగీకృతపదాది యకారాంగీకారోపన్యాసపూర్వక మగు పదాదిస్థ యకారలోపపూర్వక స్వరమాత్రావశిష్టతావిధానమును జింతామణి వివరణముగు వికృతివివేకమిాక్రిందిరీతిని జేసియుండునా ?

(౧౨౧) శ్లో. "వికృత్యాది గతో యోఽత్ర స్యా చ్ఛబ్దాంతర యోగతః,
ప్రాణమాత్రావశేష స్స్యా దత్ర శ్రీకవిసమ్మతేః."
(వికృతి. సంధి. ౨౨ సూ.)

ఈయథర్వణసూత్రము పైరీతిని జింతామణ్యభిప్రాయమును వివరించుటయే గాక యాసూత్రములోని యీక్రింద నుదాహరించెడి వేఱొకవిధమగు న్యూనతను బూరించుచునున్నది. చింతామణిలోని 'సర్వత్రాజ్వది'త్యాది శ్లోకమును సూత్రములుగా విభజించుటలో నథర్వణుఁ డాదిగాఁగల చింతామణి వివరణకర్తలెల్ల నీక్రిందిరీతిని విభజించియున్నారు.

౧. సర్వత్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః

౨. లుక్సంశ్లేషౌ నాచి.

3. ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసేషు.

ఈరీతిని విభజించుటచేత ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁ బరముగనున్న యకారమునకు మాత్రమే యజ్వద్భావము సంభవించుటంజేసి 'అతఁడు + యెవ్వఁడు' మొదలగు నుకారాంతసంధిస్థలములలో నజ్వద్భావము లేనందున స్వరావశిష్టత సిద్ధింపకుండఁగా 'అతఁ డెవ్వఁడు' మున్నగు సాధురూపములు సిద్ధింపక 'అతఁడుయెవ్వఁడు' మొదలగు ననిష్టరూపములు దుర్వారము లగుచున్నవి. అట్టిలోపములు వారించుటకై వికృతిపదాది నున్నయకార మేశబ్దముతో (శబ్దాంతరయోగతః) సంధింపవలసియున్నను నయ్యది లోపించి ప్రాణమాత్రావశిష్టతను బొందుననియు నట్లు సర్వత్ర లోపించుట శ్రీకవియైన మహాకవియగు నన్నయభట్టునకు సమ్మతమే యనియు నథర్వణాచార్యుఁడు 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమును 'వికృ,త్యాదిగతో యో త్రే'త్యాదికారికతో సవరించి యున్నాఁడు.

పై సందర్భమునుబట్టి యథర్వణాచార్యునినాఁటికే చింతామణిలోఁ బవాదియకారాంగీకారమును దెల్పు 'భూతార్థద్యోతిన మాద్యగ'మిత్యాదిపాఠ ముండెడిదనియు నక్కారణమువనే యథర్వణుఁడు పైరీతిని దానిని వివరించియు సవరించియు నుండెననియు నట్లగుటం జేసి పదాదిని యకారాను లుండ నేరవని తెల్పెడి యప్పకవీయోదాహృత 'వికృతపదాదా' విత్యాది సూత్రములును 'భూతాద్యర్థసముద్ద్యోతిన' మ్మను పాఠమును నర్వాచీనకృతప్రక్షిప్తములే కాని నన్నయప్రోక్తములు కావనియు, విమర్శకులగు విద్వాంసులకు గోచరింపక మానదుగదా. ఒకప్పు డహోబలపతి యనుకొన్నట్లు 'వికృత్యాదిగతో యో' త్యాదికారిక శ్రీకవియను వేఱొక పండితుని మతమే యైనను నాతఁ డాసూత్రముచే 'సర్వత్రాజ్వది' త్యాద చింతామణిసూత్రమును సవరించుటచేత నథర్వణునినాఁటికే 'సర్వత్రాజ్వది' త్యాది సూత్రము చింతామణిలో నున్నదనెడి సిద్ధాంతమునకు భంగము గలుగనేరదు గదా.

(౧౨౨) పైరీతిని బ్రమాదభూయిష్ఠమై యున్న 'భూతాద్యర్థే'త్యాదిపాఠమును బాగుగఁ బరిశీలింపని యహోబలపండితుఁడు పైని వ్రాయఁబడిన పూర్వపక్షపు యుక్తుల నుదాహరించుచు

"అప్పకవి పుస్తకపాఠఏవ సాధు రితి ప్రతిభాతి" (అహో. ౧౫౧ పుట.)

అని వ్రాయుట యుక్తమైయుండ లేదు.

పదాదియకార నిరాసకములగు నప్పకవీయస్థిత 'వికృతి పదాదా'విత్యాది ప్రక్షిప్తసూత్రములు చింతామణిలో నుం డునపుడు పదాదియకారమున కజ్వద్భావము నుపదేశించెడి 'సర్వత్రాజ్వది'త్యాది ప్రకృతసూత్ర ముండ నేరదుగదా. అట్లయినను నట్టిసూత్రమును దాని వివరణమును నప్పకవీయపంచ మాశ్వాసమున వెలయుచునేయున్నవి. కాఁగాఁ బదాదియకార నిరాసకములగు 'వికృతిపదాదా' విత్యాదిసూత్రములు నిర్వివాదముగఁ బ్రక్షిప్తములని చెప్పఁదగియున్నది. కావుననే యెవ్వరో యప్పకవీయ మాతృకలలోని యిట్టి సందర్భరాహిత్యము నాలోచించి 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాదిప్రకృతసూత్రమును దాని వివరణపద్యములను నప్పకవీయమునుండి బహిష్కరించుటయు నట్టి మాతృకయే యహోబలపండితునకు దొరకుటయు సంభవించెనా యని

"సర్వత్రాజ్వ త్కార్య మితి సూత్రంతు తత్పుస్తకే న దృశ్యత ఏవ." (అహో. ౧౫౫ పుట.)

అనెడి యహోబలపతివాక్యముచే నాలోచింపవలసియున్నది.

అప్పకవి 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాది ప్రకృతసూత్రము నీక్రిందిరీతిని సందర్భపఱుచుటకు యత్నించియున్నాఁడు.

లోకవ్యవహారమునఁ బదాదియకారము సుప్రసిద్ధముగ నుండుటంజేసి యట్లు కావ్యభాషలో నుండరాదనుటకై నన్నయభట్టు పదాదిని యకార ముండరాదని 'వికృతిపదాదా'

విత్యాది సూత్రమును సూత్రించెననియు, నిఁక నట్లు వాడుక లోనున్న 'యెవరు' మున్నగుశబ్దములను గావ్యములలో వాడు నప్పుడు సంధిలో నచటి పరపదాది యకారము పోయి స్వరము మాత్రమే నిల్చి యచ్చువలెనే సంధించునని తెలుపుటకై 'సర్వత్రాజ్వ'గిత్యాది ప్రకృత సూత్రమును సూత్రించె ననియు, సమన్వయించుచు నప్పకవి యీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.

ఉ ఆరయ వైకృతోక్తులఁ బదాదులయందు యకార ముండ దా
తీరునఁ బల్కు వ్రాఁత గణుతింపఁగ నచ్చగు దాని డాఁపలన్
నీరజనాభ నాంతయులు నిల్చిన నచ్చుటఁ బ్రాణసంధి చె
న్నారు నితండు చైద్యవసుధాధిపు నేపడఁగించె నేఁడనన్.
(అప్ప ౫ఆ.౪౦ప.)

ఈపక్షమున యకారముతో పాటుగ వకారముసైతము పదాదిని వ్యవహారమున నుండుటచేత దానివిషయమునందును నిట్లు చెప్పకున్న చోఁ గుదురుపడ దను నుద్దేశముతో వకార విషయమునసైత మీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.

క. శృంగాంత్యవక్రయుగముల
సాంగత్యము వాకు నాంధ్ర సంస్కృతముల నా
దిం గలుగ దట్టివ్రాఁత ధ
రం గలయు ద్రుతాంతములను బ్రాణము లట్లన్.

క. ముంగా మురువులు నాలుగు
నుంగరములు మూఁడు నేడు నొడ్డాణంబుల్ (అప్ప ౫ ఆ. ౪3 ప.)

(౧౨౩.) నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటి వాడుకలో సైత మిప్పటివలెనే పదాదివకారము సైత మున్నదనియే యంగీకరించినను నాతఁడు పదాది యకార వకారములను సన్నుతింపనపు డట్టివ్యావహారికపదాది యకార వకారము లపభాషితములని త్రోసివేయుట సహజముకాని, యట్టి వ్యవహారస్థరూపములను బ్రకృతులనుగాఁ జేసికొని వానినుండి కావ్యభాషారూపసాధనప్రక్రియను సూత్రించుట సహజము కాదుగదా. ఈరీతిని వ్యావహారికశబ్దములనుండి కావ్యభాషా శబ్దములను నన్నయభట్టారకుఁడు మఱెచ్చట నైన సాధించెనా? నన్నయభట్టే గాక మఱెవ్వరైన నట్లు సాధించిరా? కాఁగాఁ బదాదియకారాంగీకారమును దెల్పు నిట్టి సూత్రములు చింతామణిలో నుండఁగా వానిని దన మతమునకు సరిగ సమన్వయించుటకు మార్గాంతరము లేక యీయుపమార్గమున నాతఁడు వివరించె నని గ్రహింపనగును. ఇఁక నన్నయభట్టారకుఁడే వెనుక నుదాహరించిన 'వికృతిపదాదా' విత్యాది పదాదియకార వకార నిరాసక సూత్రములను రచించియున్న యెడల నప్పకవివలెనే తుల్యన్యాయమున 'సర్వత్రాజ్వ' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమున వకారమునకును నజ్వద్భావమును సూత్రించి యుండఁడా ? అట్లు సూత్రింపకుండుటయే 'క్వచిదపిన స్త' ఇత్యాది సూత్రమును దానితోపాటు 'వికృతిపదాదా' విత్యాది సూత్రమును నన్నయభట్టారకుఁడు

రచించియుండలే దనుటకుఁ బ్రబలనిదర్శన మగుచున్నది గదా. నిజముగాఁ బ్రక్షిప్తపాఠకర్తలే మఱికొంచెము జాగ్రత్తపడి “సర్వత్రాజ్వ”దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములో యకారమునకు వలెనే వకారమునకును నజ్వద్భావము విధింపఁబడినట్లు యకారముతోపాటు వకారమును సైతము చొనిపియున్నచో నీమార్గము చాలవఱకు నభేద్యమై యుండియుండునుగదా. కాఁగాఁ జింతామణిలో వకారవిషయము లేకుండుటయు నద్దాని వివరణమగు నప్పకవీయములోఁ బైనుదాహరించినరీతి నయ్యది యుండుటయుఁ బైనివ్రాసిన నాయూహను స్థిరపఱచుచున్న వనఁదగును.

(౧౨౫) మఱియు “పదాది నీయక్షరము లుండును; ఈయక్షరములుండవు” అని చెప్పుట చింతామణి పద్ధతి కాదు. అట్టియుద్దేశమే గ్రంథకర్తకున్న యెడల బొత్తిగాఁ బదాదినుండని ణకారాదులనుసయితము చెప్పియుండఁడా? కాఁగా ‘వికృతిపదాదా’ విత్యాదులు చింతామణి స్వరసములు కానేరవు. ఇఁకఁ జింతామణిలోని పదాది యకారాంగీకారమును దెల్పు సూత్రమున్ననో వేఱొకసందేహమును దీర్చుట కుపదేశింపఁబడెను గాని పదాదిని యకార ముండునని చెప్పుట కుపదేశింపఁబడలేదు. యకారముపైనుండు ‘అ, ఎ’ అనునవి పరస్పరము మాఱుచుండును. కావున, ‘పోయెఁ, యెన్నఁడు’ మొదలగుచోట్ల ‘పోయను, యన్నఁడు’ అని యిట్లు ‘అత్వ’ విశిష్ట యకారోచ్చారణము వ్యవహారములో వినఁబడుచుండుటచేత నట్టియెడల

సందేహమును దీర్పుటకయి 'అద్యః క్రియా' స్వేత్యాది సూత్రమును నన్నయభట్టు సూత్రించియుండును. ఇట్లే సందేహనిర్ణయార్థముగ 'చ,జ' ల దంత్య తాలవ్యతలు చింతామణిలో నిరూపింపఁబడలేదా ? ధాతార్థములందును బదాదిని నిల్చెడి యకారముమాత్రమే 'ఎ' కారవిశిష్టమై యుండుననియుఁ దక్కినచోటులందలి యకారము 'అ' కారవిశిష్టమై యుండుననియు నిచటసందేహనిర్ణయము చేయఁబడినది. యకారముపై నున్నది 'అ' కారమా ? లేక 'ఎ' కారమా ? అను సందేహము గలుగునపుడే యీ సూత్రము నుపయోగింపవలెనుగాని యట్టిసందేహము పొడమనిచోట్ల నుపయోగింపరాదు. ఇందు యకారముపై నేయేస్వరము లెప్పుడెప్పు డుండునో యనువిషయము సమగ్రముగఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. అట్లుచెప్పుట చింతామణి యుద్దేశముకాదు. అట్లేకాక దీనిని సమగ్రముగ నెన్ని యెల్ల యెడల నుపయోగించినచో, 'చెయిది, చెయువులు, చేయుట, మున్నగు ననేకస్థలములం దిత్యాదులతోఁ గూడిన యకారము లెల్ల బాధితములే యగునుగదా.

ద్రుతాఖ్యో న ఇత్యాదిసూత్రార్థ విమర్శనము. ౭.

(౧౨౫) పొల్లు నకారము ద్రుతసంజ్ఞ గలదని పైసూత్రమునకర్థము. ద్రుతి యనఁగా ద్రవీభావము. సందర్భవశమున నిట వర్ణలోపమని యర్థము గ్రహింపనగును. ప్రకృతి నిష్ఠమైనను బ్రత్యయాది నిష్ఠమైనను స్వరవిశిష్టమగు నకారమునందలి

స్వరము గ్రుతినవఁగా లోపమును బొందినచో నట్టి స్వరప్రాతి నందిన పరిశిష్టనకారము ద్రుతమను నన్వర్థసంజ్ఞను బొందుచు న్నదని తాత్పర్యము.

"కవిభల్లకైః క్రియాణాం నామ్నాం చో ల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు,
ప్రథమైకవచనమాత్రే వికృతా నాంతాదయోపి కథ్యంతే"

(ఆంధ్రశబ్ద. పాలం. ౬౧ శ్లో.)

అనుసూత్రముచేతఁగాని, 'అపిశబ్దాత్స్యతః' అనుసూత్రముచేతఁ గాని, మఱియేదైన నితరవిధముననఁగాని పదములయొక్క తుది నున్న స్వరవిశిష్ట నకారముమీఁదిస్వరము లోపింపఁగా మిగిలి న నకారపుఁబొల్లు ద్రుత మనిపించుకొనఁ దగియుండును. ఉ. గురువుౝ = (గురువును). సీతౝ = (సీతను). రక్షించితిౝ = (రక్షించితిని) చేయుదుౝ = (చేయుదును). నేౝ = (నేను). తాౝ = (తాను). నౝ = (నను). నిౝ = (నిను). తన్ = (తను). ఎందేౝ =(ఎందేని). రాముఁడుౝ =(రాముఁడును) మొ.

పై రీతిని స్వరలోపమందిన నకారము లేగాక పదముల తుదిని సహజముగ నిల్చియుండెడి నకారపుఁ బొల్లులును ముం దుదాహరించురీతిని ద్రుతినవఁగా లోపము నందఁదగినవగు టచే ద్రుతము లనిపించుకొనును. ఇట్టి ద్రుతములతోఁగూడిన పదములు ద్రుతప్రకృతికము లనెడి యన్వర్థసంజ్ఞను బొందు చున్నవి. వీనిలోఁ బయిని వ్రాసినరీతిని బదముతుదిని సహజ ముగా ద్రుతము నిల్చియుండెడి స్థలములు చింతామణిలోని యీక్రిందిసూత్రముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.

"తిజ్మధ్య శేష షష్ఠీ సు ష్కర్మప్రవచనీయజ విభక్తీః, కించి త్ప్రశంసనా ద్భుత సంతాప యదా తదా కి మేనాంశ్చ, క్త్వా కిల తూష్ణీ మాద్యా నభిదధతి కళా ద్రుతో న యేషాం స్యాత్. అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యు ర్హ్యానుజీవిత ద్రుతా నిత్యమ్"

అట్టి శబ్దముల తుది నుండెడి ద్రుతము

"వాక్యాంతగతపదానాంచ" (ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. ౩౧ శ్లో.)

"లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికా త్పరతః సరళే స్థిరే చ నస్య స్యాత్"
(ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. ౨౬ శ్లో.)

అను సూత్రములచొప్పునను మఱికొన్ని విధములను ద్రవీభావ మనఁగా లోపమును బొందుచుండును. ఇట్లు ద్రుతినిబొందెడి దగుటచేత నిట్టిపొల్లు నకారపు ద్రుతత్వము సైత మన్వర్థవంతమే యనఁదగును.

నన్నయభట్టారకుఁడు పైరీతిని 'తిజ్మధ్యే'త్యాదిసూత్ర మునఁ గళాశబ్దములను బేర్కొని తద్భిన్నముల కన్నిటికిని ద్రుత ప్రకృతికత్వము నుపదేశించుటచేతఁ జింతామణిచే సాధింపఁ బడెడి కళాభిన్న సుప్తిఙాది ప్రత్యయాంతములకెల్లఁ దుదిని ద్రుత మనఁగాఁ బొల్లు నకారము నిల్చుచుండును. ఉ. 'రాముని'న్'రామునిచేతన్, సీతనున్, చేసినన్, చేయుచున్, రక్షింతు నున్, రక్షించితినిన్, రక్షించెన్, రక్షించున్, ఉనున్, నున్ (అదియునుంగాక, దివంబునుంబోలె) మొ.

(౧౭౬) పైనుదాహరించిన ద్రుతస్వరూపము క్రమక్రమముగ నుత్తరోత్తరవ్యాకరణములలో వింతవింతరీతులను వర్ణింపఁబడినది. తుదికిఁ ద్రిలింగలక్షణశేషమునం దీక్రిందిరీతిని వర్ణింపఁబడినది.

“నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు” “ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకంబై యుత్వవిశిష్టమైన నకారంబు ద్రుతసంజ్ఞికం బని యర్థము......శబ్దశాసనుఁడు ‘ద్రుతాఖ్యోనః’ అని కేవల నకార గ్రహణముచేయుట ద్రుతమునకు స్థిరత్వసిద్ధికై యని తెలియవలయును.” (ప్రౌఢవ్యా సంజ్ఞ. ౭ సూ.)

పయి త్రిలింగలక్షణశేషప్రసంగమునుబట్టి ద్రుతముకారవిశిష్ట నకార స్వరూపమనియు, నవ్యయములందు మాత్రమే ప్రకృతినిష్ఠ ‘ను’ శబ్దము ద్రుతమనిపించుకొనుననియుఁ దక్కిన చోటులందెల్లఁ బ్రత్యయాగమములందలి ‘ను’ అనునదిమాత్రమే ద్రుత మనిపించుకొనుననియు నవ్యయేతరముల యవయవ ‘ను’ శబ్దము ద్రుత మెంతమాత్రము కాదనియు విశదమగుచున్నది. ‘ఇకారంబుమీఁది కునువు క్రియావిభక్తులయుత్వంబున కిత్వంబగు’ అను బాలవ్యాకరణసూత్రముచొప్పున (తత్స ౨౬) నట్టి ద్రుతమగు ‘ను’ అనుదాని యుకార మికారమైనం గావచ్చునుగాన నట్టిది ద్రుతమైనం గావచ్చునుగాని ‘ఏని’ మున్నగు నవ్యయము లందును, ‘తెల్లనివాఁడు’ మున్నగువానిలోని న్యాగమమందును గల ‘ఇత్వ’ విశిష్ట ని వర్ణమెన్నఁడును ద్రుతము కానేరదనియుఁ బయి త్రిలింగలక్షణశేషసందర్భమువలన విశదమగుచున్నది.

చింతామణి విరుద్ధమగు నిట్టి సిద్ధాంతమునకు బాలసరస్వతీయాదులలో నాధారమేమియుఁ గానరాదు గాని యప్పకవీయములోని యీక్రిందిసందర్భము కొంతవఱకు మూలమై యుండవచ్చును.

తే. గీ. "గూను నెమ్మేను మెడవాను మీను పేను
ప్రాను పఱిచెను బులిబోను మఱియు నిట్లు
భువి నకారంబుతోఁగూడఁ బుట్టు శబ్ద
ములు ద్రుతప్రకృతులుగావు మునిశరణ్య." (అప్ప. ౫ ఆ. ౨౬ ప.)

(౧౨౭) బాగుగాఁ బరిశీలించినచో నెట్లును నీసిద్ధాంతము నిలువఁదగియుండలేదు. 'ముంజేయి=మును+చేయి, చెంగల్వ=చెన్ను+కల్వ,' మొదలగుచోటులందు శబ్దావయవ నకారమునకే ద్రుతకార్యము లగపడుచున్నవి గదా. అట్లయినను నిట్టియెడలఁ బై యాధునికులు

'ప్రాఁతాదుల తొలియచ్చుమీఁది వర్ణంబులకెల్ల లోపంబు బహుళంబుగా నగు.'

లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరమగునపుడు నుగాగమం బగు"
(బాలవ్యా. సంధి. ౩౬, ౩౭ సూ.)

అని యిట్టున్న నకారములకు లోపము చెప్పి యాచోట నాగమ నకారములను నిల్పి ద్రుతత్వమును సంపాదించుకొనుచున్నారు. ఇట్టిమార్గము కృతక మనిపించుకొనునేగాని సహజ మనిపించుకొననేరదు గదా.

౧౨౮. వేయేల ! పయిరీతిని గృతకమార్గములను గల్పించుకొనెడి వీరుసైతము 'కందోయి' మొదలగు తావులందుఁ దప్పు ద్రుతిసిద్ధాంతమును గోల్పోయిరే గదా.

"వర్గయుక్సరళంబులు పరములగునపు డొకానొకచో ద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి. ......కన్ + దోయి=కందోయి."

(బాలవ్యా. సంధి. ౧౯ సూ.)

పయిచోటనున్న నకారము కన్ను శబ్దములోనిదనియే యంగీకరించి దానికి ద్రుతత్వమును సైత మంగీకరించియున్నారు. (చూడుఁడు. బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశిక. సంధి ౨౨ సూత్రపువ్యాఖ్య.)

కం. "కందోయి చల్లగా నిటు, కందోయి నృపాల..."(సారంగ. 3 ఆ.)

అని యిట్టిచటి ద్రుతకార్యమగు నిండుసున్న ప్రాసనిబద్ధమై మార్పరానిదై యున్నది గదా.

ఇఁక నిట్టిచోట్లఁ బై యాధునికులు సరిగఁ బ్రక్రియను జూపలేకపోయిరనియు, నట్టియెడలసయితమాగమ నకారమును సంపాదించుమార్గము గలదనియు, నీక్రిందిరీతి నెవ్వరేని ప్రక్రియ చూప నవకాశ మగపడుచున్నది. 'కన్ను+దోయి' అనుచో 'సమాసంబులయం దుదంతంబు లగు...' అను (బాలవ్యా. సంధి. ౨౫ సూ.) సూత్రముచే సామాసిక ద్రుతాగమము వచ్చుననియు, నట్టిసమాసములో 'న్ను' అనుభాగము సామాసికలోపము (ప్రౌఢ. సమా. ౩౬ సూ.) నందుననియు,

నట్టియెడల నాగమనకారమే నిల్చును గాన ద్రుతకార్యములు రానగుననియుఁ బ్రక్రియను జూపవచ్చును. కాని యీమార్గము సైతము బొత్తిగాఁ గృతకమగుచు శబ్దతత్వశాస్త్రపద్ధతికి విలక్షణమగుచు నిరాకరణయోగ్యము కాకమానదుగదా. అట్లయినను నాధునికు లిట్టి యపమార్గమును ద్రొక్కుటెట్లో వెను దీయలేను. 'తన్నున్, నన్నున్, నిన్నున్' అనుచోటులందుఁ బ్రౌఢవ్యాకరణకర్త వానిలోని 'న్ను' అనుభాగము లోపించి ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయ నకారమే మిగిలియున్నదని నిరూపింపలేదా? (ప్రౌఢశబ్ద. 23 సూ.) అట్టిచోటి నకారము 'న్ను' అనుభాగములోనిదే యనియు, నచటి ద్వితీయావిభక్తి నకారము మొదటనే లోపించినదనియుఁ జెప్పుట యుక్తము గదా.

పయిరీతినే 'ఏను' (అయిదు) శబ్దములోని 'ను' శబ్దము ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకము కాకున్నను ప్రకృతిసిద్ధమే యైనను సమాసములో నుకారలోపము రాఁగాఁ బరిశిష్టనకారము ద్రుతమే యగుచుఁ బరమందున్న పరుషమునకు సరళాదేశము నొదవించుచు నర్ధబిందురూపము నందుచున్నది. అట్టి స్థలములలోని 'ను' శబ్దపు ద్రుతత్వమునుగూర్చి యేమియును స్మరింపకయే ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త యా 'ను' అనుదానిచోట బిందువు నిల్పి సరళాదేశముతో 'ఏఁబది, ఏఁబండ్రు' అని యుదాహరించెను. (ప్రౌఢ. సమా ౨౮ సూ.) ఇచట ద్రుతత్వాంగీకారము లేక సరళాదేశ మెట్లువచ్చునని తలంచెనో తెలియకున్నది.

ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త ప్రకృతిసిద్ధ నకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపఁజాలనివాఁ డగుటచేతనే యచ్చు పరమగునపుడు వచ్చుచున్న ద్రుతద్విత్వమును సూత్రించుటలో ద్రుతమునకు ద్విత్వమువచ్చునని యొకచోటను నవయవ నకారమునకు ద్విత్వము వచ్చునని యొకచోటను నిట్లు రెండుసూత్రములను జెప్పవలసినవాఁ డయ్యెను.

"కొన్నియెడలఁ బ్రామాణిక ప్రయోగంబులం ద్రుంతబున కచ్చుపరం బగునపుడు ద్విత్వము చూపట్టెడి" ఉ. సర్వము న్నతని..."

(ప్రౌఢ. సంధి. 3 సూ.)

"తఱచుగఁ గర్మధారయ సమాసంబునం బెన్వాదుల కడహల్లున కచ్చు పరం బగునపుడు ద్విత్వంబు గానంబడియెడి" ఉ. పెన్నుద్ది (పెన్ + ఉద్ది)

(ప్రౌఢ. సంధి. ౯ సూ.)

మఱియు నిట్లవయవ నకారమునకే గాక యుకారేతర స్వరవిశిష్టప్రత్యయాది నకారమునకును వీరు ద్రుతత్వము నంగీకరింపని కారణమున 'కమ్మఁదేనె, చక్కంబెట్టు' మొదలగు చోటులందలి 'ని' అను నాగమమునందును 'న' అను ప్రత్యయమునందును స్వరలోపము గలునపుడు మిఁగిలిన నకారమునకు ద్రుతత్వము దుర్లభము కావలసివచ్చుచున్నది. కాని యచటి నకారములు ద్రుతము లగుచు బిందువులై పరపదాదిస్థ పరుషములకు సరళాదేశము నొదవించు ప్రయోగము లనేకములు గలవు. అట్టివానిని సాధించుట కుపాయాంతరము

గానక యద్యతనవైయాకరణు లచటి నకారమును ద్రుతమని వ్యవహరింపకయే ద్రుతకార్యములను సూత్రింపసాగిరి.

“గుణవాచకంబులు కొన్నింటి నిగాగమంబునకుం బరుషములు పరంబు లగునపుడు బిందువగు”

“మరువాలారు శరంబులం దొరఁగు కమ్మందేనె”

(ప్రౌఢ. సమాస. ౧౩ సూ.)

“గుణవాచకంబు క్రియావిశేషణం బగుచో నొక్కెడ నకారంబున వర్ణంబునకు బిందువు గానంబడియెడి” నని చక్కఁగఁ బ్రియుండు వర్ధిలుటకై.”

(ప్రౌఢ. సమా. ౧౮ సూ.)

పైస్థలములందు నకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపక బిందువిధానము చేసినంతమాత్రమున సరళాదేశ మెట్లు సిద్ధించునని గ్రంథకర్త తలంచెనో తెలియరాకున్నది.

అపిశబ్దార్థకమగు ‘ఏని’ శబ్దపుసంధి విషయమున నాధునికులు త్రొక్కుచున్న కృతకమార్గ మన్నిటికన్నను వింతగా నున్నది. ‘ఏని’ శబ్ద మవ్యయమే యయ్యును నది యుకారాంతము కామింజేసి యందలి ‘ని’ అనుదానికి పీఠిమతమున ద్రుతత్వము దుర్లభ మగుచున్నది. అట్లయినను ‘ఒక్కఁడేనిన్, ఒక్కఁడేఁ బోవఁడయ్యె’ మొదలగు ప్రయోగములందలి ద్రుతకార్యముల నంగీకరించుచునే యున్నారు. మఱియు ‘ఎందేడెందము...’ మొదలగు చోటులందు ‘ఏని’ శబ్దనకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపనిచో నచట సరళస్థిరపరక ద్రుతలోపశాస్త్రము ప్రవర్తింపనేరదుగదా. పైకారణములచేతఁ బ్రౌఢ

వ్యాకరణికర్త 'ఏనిఁ' అనునది 'ఏనియుఁ' అనుదానిలోని యువర్ణము లోపించినపక్షములోని రూపమనియు, 'ఏఁ' అనునది 'ఏనిఁ' అనుదానిలోని నివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపమనియు నిట్లు వానితుది నున్న నకారము సముచ్చయార్థక 'ను' శబ్దసంబంధి యగుటచేత ద్రుతము కానోపు ననియు నొకవింతయగు కృతకమార్గమును గల్పించెను. 'ఏని- దే- అవ్య- పక్షాంతరమును తెలిపెడిని.................(ఏనియు నని ప్రయోగింపఁబడుటచే దీనిని ద్రుతప్రకృతికముగా గ్రహింపఁగూడదు. 'ఏనిఁ, ఏఁ' అనురూపములు యువర్ణమును నివర్ణమును లోపింపఁగా నైనవని యెఱుఁగునది.........)' (శబ్దరత్నాకరము. ౧౧౭ పుట. ఏనిశబ్దము) ఏనిశబ్దములోని 'ఇ' కారము లోపింపఁగా 'ఏఁ' అనునది సిద్ధించునన్నచో నచటి నకారమందుఁ దాము చెప్పిన ద్రుతలక్షణము ప్రవర్తింపనందునఁ బైరీతి నచటి నివర్ణమునకు లోపము నంగీకరించి సముచ్చయ ను శబ్దమును గూర్పఁజొచ్చిరి. ఇట్టిపద్ధతి కేవలము నసహజమగుటయే గాక యీక్రిందిరీతిని నన్నయచింతామణికి విరుద్ధమును నగుచున్నది.

(౧౭౯) 'అపిశబ్దాగ్రస్యైతః' అను సూత్రముచేత నేని శబ్దములోని 'ఇ' కారము వికల్పముగా లోపింపఁగా 'ఏఁ'అను రూప మేర్పడుచున్నదని నన్నయభట్టారకుఁడు చింతామణిలో స్పష్టముగా సూత్రించియున్నాఁడు. ఇందలి వాశబ్దము వ్యవస్థావాచి గాన నీలోపము మిక్కిలి యరుదుగ నగును.

గద్య. "ఎందే నిట్టి యపూర్వంబైన..." (భార. సభా. ౧ ఆ. ౫౭ ప.)

మత్తకోకిలము. "వేఁడు కెంతయుఁ గష్టమైనను వేఱులేని సుహృజ్జనుల్
వేఁడికో లుచితంబ కావున వేడ్కతోఁ జని సోమకుల్
వేఁడిసల్ ధన మొపఁడేనియు వీనిమాత్రకు నాలుగేల్
బాఁడికుఱ్ఱల నీఁడె వీనికిఁ బాలు ద్రావుచు నుండఁగాన్."
(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౨౧౮ ప.)

అను నీపద్యమున 'నాలుగేన్ = నాలుగు + ఏన్ = నాలుగైనను' అని యిట్లుగ నేని శబ్దేకారలోపరూపమును బ్రయోగించి యున్నాఁడు.

పయిసందర్భమునుబట్టి 'ఏన్' శబ్దము 'ఏనిన్' శబ్దము లోని 'ని' వర్ణలోపమునఁ గలదేదనియు, నేనిశబ్దములోని తుది యికారము లోపించుటచేతనే గలిగినదనియు, నన్నయ భట్టు తలంచినవిషయము విమర్శకులకుఁ దోఁచకపోదు గదా.

అహోబలపతియు నీసందర్భమున నేనిశబ్దములోని లుప్త స్వరక నకారము ద్రుతమనిపించుకొను నన్న యభిప్రాయమున కనుకూలముగనే వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు.

"ఆత్రేయంచింతా— 'రాముఁనే సీతనేఁ గొల్తు' నిత్యాద్యర్థ మిదంసూత్రమ్. అన్యథా కిమాదిత్వేనై వాచిపరే రూపసిద్ధే సూత్రం ముధా స్యాదితి" (అహో. ౧౭౫ పుట.)

పైని వ్రాసిన యహోబలపతివాక్యములలో నొక్కవిష యము విమర్శింపఁదగియున్నది. 'ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక

స్యైతః' అనుసూత్రముచేతనే 'అమ్మయే నయ్యయేని=(అమ్మ యేని+అయ్యయేని)' 'హరినే నబ్ధిజనేని=(హరినేని+అబ్ధిజనే ని)' మొదలగుసంధికార్యములు సిద్ధించుచుండుటచేత 'రాము నే సీతనేఁ గొల్తు=(రామునేని+సీతనేని+కొల్తు) మొదలగుస్థల ములయందలి నకారలోప సరళాదేశాది సంధికార్యముల సిద్ధి కై యిట్లు నన్నయభట్టు 'ఇ' కారలోపమును వేఱుగ సూత్రిం చెనని పై యహోబలపతి వాక్యములకుఁ దాత్పర్యమై యున్న ది. కాని 'ఏని' శబ్దమును గిమాదులలోఁ బఠించుట నన్నయ భట్టారకహృదయము కాదు. 'ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక స్యైతః'అను సూత్రములోని ప్రాయశ్శబ్దస్వారస్యమునఁ గిమాది సంధిప్రాయఃకార్యమనియు సంధ్యభావము కాదాచిత్కమనియు నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచెనని యంగీకరింపక తీరదు. అట్లు కాని చోఁ దదాదులను గిమాదులలోఁ బఠించినచో 'తదృత్తదాది జస్య' అను చింతామణిసూత్రము ప్రత్యాఖ్యానయోగ్యమే కావలసివచ్చును గదా. అట్లుగాక తదాదిసంధి పాక్షికమనియుఁ గిమాదిసంధి ప్రాయః కార్యమనియు నంగీకరించునపుడే యీ చింతామణిసూత్రములు నిరుపప్లవముగ సమన్వయించును గదా. నన్నయభట్టభారతభాగములోఁ దదాదిసంధి పాక్షి కత్వమును గిమాదిసంధి ప్రాయస్త్వమును సుప్రసిద్ధములై యున్నవి. కిమాదిసంధి ప్రాయస్త్వ మీవలఁ నుదాహరించియు న్నాను (వి. ౧౦౨).

ఆ. మె. శప్తుఁడై యదేల సంభవించె. (భా ఆది. ౪ ఆ. ౨౬౧ ప.)
మ. ఇవియేనుఁగా సతతంబు నాయెడ. (భా. ఆది. ౧ ఆ. ౧౨ ప.)

ఇఁక నేని శబ్ద సంధియన్ననో నన్నయభట్టభారత భాగమున మిక్కిలి యరుదై యున్నది. మిక్కిలి యరుదన నేల? వెనుక నుదాహరించిన రెండుప్రయోగములుమాత్రమే యున్నవి. (వి. ౧౨౯) సంధ్యభావప్రయోగము లన్ననో యతిప్రచురము గా నగపడుచున్నవి.

క. భూసుర లాదిగఁ గలజను, లీసుర సేవించిరేని యిది మొదలుగ...
(భార. ఆది. 3 ఆ. ౧౭౧ ప)

(౧30) ఇఁక ద్రుతము 'ను' స్వరూపమా? నకార వ్యంజనరూపమా? యనువిషయము విమర్శింపవలసియున్నది.

బాలసరస్వతి ద్రుతము 'ను' స్వరూపముని తలంచినట్లగపడదు. సరళాదేశసంధిలో ద్రుతమునకు బిందువు రానిపక్షమున 'అంబ న్గొలిచెద, శుభము న్బడసెద'అని మూఁడు బాలసరస్వతీయపు మాతృకలలో నకారవ్యంజనరూపమే యుదాహరింపఁబడియున్నది. ఒక్కమాతృకలోమాత్రము 'అంబను గొలిచెద, శుభమును బడసెద' అని యుదాహరింపఁబడి యున్నది. కాఁగా నిచట మూఁడుమాతృకలలో నేకరీతినే యున్న నకారవ్యంజనరూపమే సరస్వత్యుదాహృతరూపమని యెన్నఁదగును.

అప్పకవి సరళాదేశవిధానసందర్భమున ద్రుతము బిందు రూపవికారమును బొందనపుడు 'ను' స్వరూపముతోనే యుండునన్ని స్పష్టముగా నుదాహరించియున్నాఁడు.

సీ. "......,తండ్రి పంపునను గాంతారంబునకు నేగి..."(అప్ప. ౫ ఆ.౨౯౧)

(౧౩౧) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి వికృతివివేకములలోని హల్పరకద్రుత సంధిసందర్భమును బరిశీలించునపుడు ద్రుతము నకారవ్యంజన రూపమాత్రమేయని విశదముకాక మానదు. ద్రుతమునకుఁ బరుషములు పరమగునపు డవి సరళములుగా మాఱుననియు నాద్రుతమునకు వికల్పముగా బింద్వాదేశ మగుననియు నట్లు బిందాద్వేశమురాక స్వస్వరూపముతో నా ద్రుతము నిల్చియున్నను నచట సరళాదేశము వచ్చుననియు నింకఁ దక్కినహల్లు లనఁగా సహజసరళస్థిరములు పరమగు నపుడు ద్రుతమునకు లోపము వికల్పముగా వచ్చుననియు లోపాభావపక్షమున సంశ్లేషమునైనను రావచ్చుననియు నటనుట చేత స్వస్వరూపావస్థితి యెట్లును వచ్చుననియుఁ జింతామణిలోఁ జెప్పఁబడెను.

శ్లో: పరుషా ద్రుతప్రకృతికా, త్సరళాః స్యు స్తద్ద్రుతం చ బిందు స్స్యాత్।
అవికార గతే తస్మి, న్నపి సరళా ఏవ సన్తి తే పరతః" ... ...
లుగ్వా ద్రుత ప్రకృతికా । త్పరతః సరళే స్థిరేచ నస్య స్యాత్ । అలుకిచ సంశ్లేషః స్యాత్...... (ఆంధ్రశబ్దచిం-సంధిప)

నాదభూత నకారసంయోగమునను సున్నతాకునను శ్వాసములగు పరుషములు నాదభూతసరళములుగా మాఱు

ననియు నట్టియెడల నున్న రావపుఁ పరస్వరమున కంగమగుచుఁ బరహల్లుతో ద్రుతము సంయోగించియే యుండుననియు నన్నయభట్టభిప్రాయపడినట్లు పయిశ్లోకములనుబట్టి విశదమగుచున్నది. పొల్లు హల్లు పూర్వస్వరమునకుఁగాని పరస్వరమునకుఁగాని యంగమైయుండునని ప్రాతిశాఖ్యములు చెప్పుచున్నవి. అందు ద్రుతము పూర్వస్వరమున కంగమగుట సంశ్లేషముగా నన్నయభట్టు వ్యవహరించుచుండును. పరుషపరకత్వమున నట్టి సంశ్లేషమువచ్చినచో ద్రుతసంయోగము పరస్థపరుషములకు సంభవింపనేరదు గాన నవి సరళములగుట తటస్థింపనేరదు. ఆకారణముచేతనే పరుషపరకత్వమున సంశ్లేషమును విధింపక పరిశిష్టమగు పరస్వరాంగతారూప స్వరూపావస్థితినే నన్నయ యంగీకరించిన వాఁడయ్యెను. ఇంకఁ దక్కిన సహజ సరళ స్థిరములు పరమగునపుడన్ననో పైరీతిని బరవర్ణమును మార్పవలసిన యావశ్యకత లేమింజేసి యచట ద్రుతమునకు శబ్దతత్త్వశాస్త్రవిత్తముఁడగు నన్నయ సంశ్లేషమును సైతము విధించినవాఁడయ్యెను.

“సంయోగాదిర్వా” (ఋగ్వేద ప్రా. ౧ పటలము) దీని పార్షద వ్యాఖ్య:—“సంయోగాది ర్భూతో వర్ణః స్వరాంతరే వర్తమానః పూర్వస్య వా స్వరస్యాంగం భవతి. పరస్యవా......”

ద్రుతము ‘ను’ స్వరూప మనువారిపక్షమున నద్దాని కిట్టి సంశ్లేషముగాని పరహల్సంయోగముగాని తన్మూలకసరళా

దేశప్రాప్తిగాని లభించుట శాస్త్రీయముకాదుగదా. అట్లు లభింపఁజేయువిధులు కేవలము యుక్తిశూన్యములై యగును గదా.

పయి నుదాహరించినరీతిని జింతామణిలోని పరుషపరక ద్రుతసంధిప్రక్రియ ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపమని సిద్ధాంతీకరించుచున్నదిగదా. ఇఁక దీనిని వివరించిన వికృతివివేకప్రక్రియను బరిశీలింపవలసియున్నది. చింతామణి పైరీతిని విశదపఱిచిన హల్పరక ద్రుతసంధి సందర్భముబట్టి సంధిలో ద్రుతమునకు వచ్చుకార్యము లేవేవియో? వానిలో నేయేకార్య మెప్పుడెప్పుడు వచ్చుచుండునో యనువిషయములను స్పష్టపఱుచుటకయి యథర్వణుఁ డీక్రిందిరీతిని సూత్రించెను.

శ్లో. "ద్రుతస్య హలి బిన్దుః స్యాత్ । శ్లిష్టత్వం చ క్వచిత్ స్వతా । లోపశ్చ......... । ఆద్యే తృతీయే చ కపా । స్తృతీయేచ కపేతరే । ఆద్యే ద్వితీయే తుర్యేచ । ప్రాప్నువన్తి నిమిత్తతామ్" (వికృతివి)

ద్రుతమునకు హల్పరకత్వమున బిందు సంశ్లేష స్వత్వలోపము లగుననియు నందలి సంశ్లేషము క్వాచిత్కమనియుఁ బరుషములు పరమగునపు డనఁగా నాదేశసరళములు పరమగునపుడు బిందుస్వత్వములుమాత్రమే వచ్చుననియుఁ బరుషేతరములనఁగా సహజసరళస్థిరములు పరమగునపుడు స్వత్వమును బిందుసంశ్లేషలోపములును గలుగుననియుఁ బైకారికల కభిప్రాయము. కాఁగా నాదేశసరళపరకత్వమున సంశ్లేషము రానేర

దనెడి చింతామణ్యాశయమును నథర్వణుఁడు స్పష్టపఱిచెనని గ్రహింపవలయును. పయిరీతి నాదేశసరళపరకత్వమున సంశ్లేష మనఁగా ద్రుతము పూర్వస్వరము నత్తియుండుట వలనుపడదు. ఇంక సహజసరళస్థిరపరకత్వమునందు సైతము ద్రుతమును బూర్వాచ్చు నత్తించి పలికెడి యుచ్చారణమునకన్నఁ బరహల్లుతో సంయోగింపఁజేసి పలికెడి యుచ్చారణమె పద్యమధ్యములం దింపుగానుండును. కావుననే సంశ్లేషరూపము క్వాచిత్కమని యథర్వణుఁడు వచించినవాఁడయ్యెను. పయిసందర్భములో నథర్వణుఁడు చెప్పిన "పద్యభేదావసానేషు శిష్టతా నస్యకథ్యతే" అను కారికచే నకారరూపద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండుటయే సంశ్లేష మనిపించుకొనునని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. వెనుక నుదాహరించిన ప్రాతిశాఖ్యసూత్రమునుబట్టి పొల్లు హల్లునకుఁగల ద్వివిధస్థితులలో ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండెడిస్థితి పైరీతిని సంశ్లేష మనిపించుకొన్నపు డింక రెండవదగు పరహల్లుతో సంయోగించి పరస్వరాంగమగుచు నుండెడి స్థితియేగదా పయియథర్వణకారికలోని "స్వతా" అనుదానిచే గ్రహింపవలసియుండును. ఇట్లు ద్రుతము నకారవ్యంజనరూప మగునపుడును నదియే దాని స్వత్వరూప మగునపుడును "పద్యావసానే సర్వేషాం స్వత్వం నాప్నోతి సాధుతామ్" అను కారిక యెట్లుపొసఁగునని శంకింపరాదు. పద్యావసానమున నున్న నకారపుపొల్లునకుఁ బరమున హల్లుగాని హల్లుతోనున్న స్వర

ముగాని లేమింజేసి (పరపద్యముతో సంహితముండకు గాని) యట్టియెడలఁ బరహల్లుతో సంయోగించి పరస్వరాంగమగుట లక్షణముగాఁగల స్వత్వావస్థ కర్తృత లేదనఁగా నప్రసక్తమని తాత్పర్య మెన్న నగునుగదా.

ఇఁక సంధిస్వభావమును బరిశీలించినచో వెనుకవ్రాసిన రీతిని బూర్వపదాంత స్థానునాసికరూప నకారవ్యంజనమగు నాదాక్షరము సంబంధమున నవ్యవహితోత్తరపదాది నున్న శ్వాసములును నాదరూపమునందుట సహజముగాని నుస్వరూపసంబంధమున నట్లు శ్వాసములు నాదములగుట సహజము కాదు. ఈవిషయమునే తరువాతి యాంధ్రవైయాకరణులును సూచించియున్నారు.

తే. తద్ద్వితీయావిభక్తి పాంతలఁ జరించు
ఋద్ధిగల సున్న సోకునఁ గ చ ట త ప లు
గ జ డ ద బలగు నూఁదుట గలుగుఁ గవుల
యనుమతంబున నొక్కొక్క యవసరమున. (కావ్యాలం. ౯ ఉల్లా.)

క. నాంతం బైనపదంబుల
పొంతం బై నున్న శబ్దముల క చ ట త పల్
దొంతి గ జ డ ద బ లగు న
య్యంత నకార మగు సున్న యభినవదండీ. (ఆంధ్రభాషాభూ. ౫౩ ప.)

ఇట్లు సరళాదేశమునకసాధారణకారణ మనఁదగియున్న నకారవ్యంజనము మరల నుస్వరూప మెట్లు పొందఁగలదని యాధునికులు తలంతురో తెలియకున్నది.

వేయేల! చింతామణికర్త ద్రుతము నకారస్వరూపమే యని 'అలుకి చ సంశ్లేష స్స్యాత్.' 'లుక్ సంశ్లేషా నాచి' అనుసూత్రద్వయమున విశదపఱిచియే యున్నాఁడు. మఱియు 'ద్రుతాఖ్యో నః' అనుసూత్రముచేఁ గంఠోక్తముగను జెప్పియు న్నాఁడు. ఇంతియకాక ద్రుతము ను స్వరూపమనియే యాతఁడు తలంచియున్నయెడల ద్రుతస్వరలోపవిధానమును దక్కినవారి వలెఁ బ్రత్యేకించి చేసియుండఁడా?

"అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని ద్రుతంబున కేని లోపంబు బహుళంబుగా నగు." (బాలవ్యా. సంధి. ౨౦ సూ.)

అని యిట్లు ను స్వరూపవాదుల లోనివాఁడగు బాలవ్యాకరణ కర్త యవసానద్రుతస్వరలోపవిధానమును బ్రత్యేకించి చేసి యుండలేదా? చింతామణికర్తయన్ననో ద్రుతము పొల్లు నకారమే యని తలంచువాఁ డగుటం జేసి 'వాక్యాంతగత పదానాం చ' అను (ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. ౩౧ శ్లో.) సూత్రముచే నవసానమునఁ బాక్షికమగు ద్రుతలోపమునుమాత్రమే సూత్రించియు న్నాఁడు. ద్రుతము ను స్వరూపమనుతలంపు చింతామణికర్తకు లేదని నిర్ణయించుట కీ యొక్క నిదర్శనమే చాలునుగదా.

ఇఁక బాలవ్యాకరణకర్త సూత్రము హల్లు పరమగునపుడు ద్రుతస్వరలోపవిధానమును జేసియుండెనా యని శంకింపఁ బని లేదు. ఆతఁడు ద్రుతమునకు హల్లుపరమగునపుడు సంశ్లేషమును విధించినవాఁడును, (బాల. సంధి. ౧౭. ౧౮ సూ.) 'సంశ్లేష

మనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గూడికొనుట' అని యిట్లు సంశ్లేష స్వరూపమును నిరూపించినవాఁడును నగుటచేత నాతని మత మున సంశ్లేషవిధానసామర్థ్యముచేత ద్రుతస్వరలోపమును గ ల్పించుకొనక తీరదుగదా.

(౧౩౮) ఆంధ్రశబ్దచింతామణిమతమున ద్రుతము పొల్లు నకారమే యగుటచేత నచటి సంశ్లేషమునకు బాలవ్యాకరణ మునఁ గల్గిన యనుపపత్తియే సంభవింపనేరదు. ద్రుతము పూ ర్వస్వరాంగమై పూర్వస్వరము నత్తియుండుటయే దాని సంశ్లే షమని చింతామణి తాత్పర్యమగుటంజేసి యట్టిసంశ్లేషము గు ర్వవసాయిపద్యావసానములందు నియతముగను బరుపేతర హల్పరకత్వమునఁ బద్యమధ్యములం దైచ్ఛికముగను వెలయు చుండును. స్వరము పరమగునపు డెంతమాత్రమును ద్రుతము నకు సంశ్లేషమురాదని "లుక్ సంశ్లేషో నాచి" అనుచింతామణి సూత్రము వక్కాణించుచున్నది. ఇట్లు రాకుండుటయు శబ్దతత్వ శాస్త్ర సంప్రదాయసిద్ధమె యగుచున్నది.

"స్వరాంతరే వ్యంజనా న్యుత్తరస్య" (ఋగ్వేద ప్రాతిశాఖ్యము. ౧ పటలము) దీని పార్షదవ్యాఖ్య:—"యాని వ్యంజనాని స్వరయో ర్మధ్యగ తాని తాని ఉత్తర స్యైవాంగం భవన్తి. న పూర్వస్య."

స్వరపూర్వకమును స్వరపరకమును నగు నేకవ్యంజనము (అసంయుక్తవ్యంజనము) పరస్వరమునకె యంగమగునుగాని పూర్వస్వరమున కంగము కానేరదని పై ప్రాతిశాఖ్యసందర్భ

ము:న కాశయము. కావునఁ బ్రత్యేకావస్థలోఁ బదావసానమున నిల్చిన ద్రుతము పూర్వస్వరాంగమై పూర్వస్వరము నత్తి యున్నను నట్టిపదము స్వరాదిశబ్దపరకమగునపు డట్టిపూర్వస్వరాంగమైన పొల్లు నకారమే పరస్వరాంగమగు ననఁగా నట్టిస్వరముతోఁ గూడినదగునని తాత్పర్యము. ఈసందర్భమునైతము (లుక్సంశ్లేషానాచి) ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపము గలదే యని సిద్ధాంతీకరించుచున్నదిగదా. —

(౧33) పయిసందర్భమునుబట్టి పదాంతమందు నిల్చియుండు పొల్లునకార మెల్లయెడలను ద్రుతసంజ్ఞగలదియే యని చింతామణికర్త తలంచినట్లు సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.'ను'స్వరూపము ద్రుతము కాకుండుటంజేసి యద్దానికిఁ బరమగుచుండెడిపరుషములకు గ జ డ ద బాదేశము రానేరదనియును, 'నేను జది వితిని' అనురీతిగలచోటులందు నైతము సరళాదేశము నన్నయ భారతభాగమున లేదనియును, నట్టిచోట గ జ డ ద బాదేశమున్నచో నది లేఖకులయు ముద్రణసంస్కర్తలయుఁ బ్రమాదమేయనియును, నిశ్చితమగుచున్నది. అట్లే చింతామణిలోని 'తిజ్మధ్యే' త్యాదిసూత్రముచే సంభవించెడి ద్రుతము పొల్లు నకారమే యనియు, నక్కారణమున నయ్యది 'రాములను, రామునిచేతను, రక్షించెను, రక్షించుచు' అనురీతిని ను స్వరూపముతో నన్నయభారతభాగమున నుండనేరదనియు, నట్లున్నచో నది లేఖకాదిప్రమాదకృతమే యనియు, నిశ్చితమగుచున్నది.

ఇఁక నట్టిచోటులందు సముచ్చయాద్యర్థక చశబ్దపర్యాయము లగు 'ఉను,' 'ను' అనుశబ్దములు మాత్రముండిన నుండవచ్చు ననియు గ్రహింపవలయును. పై విషయములు విశదపఢుటకై యిట నన్నయభట్టారకప్రయోగముల పరిశీలనము ప్రదర్శింపఁ బడుచున్నది.

(౧౩౭౪) (౧)చ. "అమలిన తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేషపారము ముదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహు
విక్రమమున దుర్గమార్థ జలగౌరవ భారత భారతీ సము
ద్రము దరియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే."
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౯ ప.)

ఇందు 'ఎన్నను, పొందను, ఈఁదను, ఐనను' అనుస్థలములలోని నుశబ్దము లుపద్రుతకమగు చార్థకశబ్దమే యని గ్రహింపనగును.

(౨) చ. "అనిన......నాకు మనోరథంబు లె
ల్లను సమకూరె నిప్డు సఫలత్వముఁ బొందె ధనాగమంబు లం
చును నెడ నిశ్చయించె......" (భార. సభా. ౧ ఆ. ౭౮౧ ప.)

ఇందు 'ఎల్లను=(అన్నియు)' అనెడి ప్రాసస్థలమునందలి 'ను, శబ్దము సాకల్యాతిశయార్థకమనుటకు సందియము లేదు గదా. ఇఁక నిందలి 'అంచునున్' అను ప్రయోగములోనున్న 'చార్థక' శబ్దము, వ్యవహారములో 'అంటూ' అను వాడుకలోని దీర్ఘముచే వ్యక్తమగుచున్న వర్తమానార్థ విశేషము

ననఁగాఁ బ్రారబ్ధాపరిసమాప్తతాతిశయమును బోధించుచున్న దని తెలియుచున్నది. ఇట్లే శత్రర్థకచువర్ణకమునకుఁ దర్వాత నర్థవిశేష బోధకావ్యయమగు 'ఉను' శబ్దపుఁ బ్రయోగము స్థలాంతరమునందును స్పష్టముగా నీక్రిందిరీతిని నన్నయ ప్రయోగించెను.

చ. ....కురుసింహావరూథము నిట్లు క్రమ్మరిం
చునె యితఁ డించునుందగిలి—పొగడుచుండిరి—
(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౨౦౭ప.)

(3) తరళ... । వినత...కోరె...సుపుత్త్రిలన్...వారికం ।
బెనుబలాధికు లైనవారి...... (భార. ఆది. ౨ ఆ. 3 ప.)

ఇందలి 'వారికంబెను' అనుచోటి చార్థకశబ్దము 'అపి' శబ్దార్థవిశేషముచేఁ దచ్ఛబ్దవాచ్యు లగు నాగుల బలాతిశయము బోధించుచున్నదనుట నిర్వివాదము గదా. ఇట్లే స్థలాంతరములందు పైతము నన్నయభట్టు ప్రయోగించి యుండఁగా లేఖకాదుల ప్రమాదమున వేఱువిధమున ముద్రితమయ్యెను. అట్టివాని నిటఁ గొన్నిటిఁ జూపెదను.

ఉ. యాదవ వృష్ణిభోజవరు లందఱు పాండవపక్షపాతు ల
చ్చేదివరుండు వారలన చేకొనువాఁడగు వీరలెల్ల నా
త్మోదయ వృద్ధిపొంబెను దదున్నతి కోరుదురు......
(ముద్రితభార. ఆది. ౮ ఆ. ౧3 ప.)

ఉ. ......ఆత్మోదయవృద్ధికంబెను.........
(తాళపత్రమాతృక ౨౧౪ తాళపత్రము. వేఱొకమాతృక ౨3౪ తాళ.)

ఇటేఁ దాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయాభిప్రేతమ్మనఁ దగునని విస్తరించి వ్రాయనక్కఱలేదుగదా.

(౪) ఆ-వె. ......, ఎంతబలియుఁడయ్యు నెంతగర్వితుఁడయ్యుఁ
దనకఠోర దుష్ప్రతాపమునను, విగతవిభవుఁ డగు...

(ముద్రితభార. సభా. ౧ ఆ. ౧౨౧ ప.)

ఆ-వె. తాపమునన...... (తాళపత్రమా. ౧౯ తాళపత్రము.)

(౫) క. ధృతిమంతుల భుజవిక్రమ
జితశత్రులఁ బాండవేయ సింహులను మదో
ద్ధతిమై...... (ముద్రితభార. సభా. ౨ ఆ. ౧౮౬ ప.)

క. ......, జితశత్రులబాండవేయ సింహముల మదో
ద్ధతిమై...... (తాళపత్రమా. ౬౧ తాళపత్రము.)

(౬) తే-గీ. ...తలఁచిరాత్రులెల్లఁ దాపమునను......

(ముద్రితభారత. అరణ్య. ౨ ఆ ౧౩౩ ప.)

తే-గీ. ...తలచిరాత్రులెల్ల దల్లడమున...

(తాళపత్రమాతృక. ౬౦ తాళ.)

పై ౪. ౫. ౬. పాఠములలోఁ దాళపత్రమాతృకాపాఠములే నన్నయాభిప్రేతము లనందగును.

(౭) సీ. ......, మెఱపునుంబోలెను వఱలు నుత్పలగంధి
బంధుర తను సౌరభంబుగలుగ

(ముద్రితభారత. ఆది. ౭ ఆ. ౧౬౦ ప.)

సీ. ......, బఱపుమైగోలెను వఱలు నుత్పలగంధి......

(తాళపత్రమాతృక. ౧౯౩ తాటాకు.
వేఱొకమా. ౨౧౨ తా.)

ఈ తాళపత్రమాతృకాపాఠమునకు 'బఱపు=సుందర మైన, మైగోలెను=తనులతతో, వఱలు=ఒప్పునట్టి' అని యిట్లర్థము చేయనగును. ఈపక్షమున 'కోలెను' అనుచోట ద్రుత ప్రకృతికమగు తృతీయార్థక ద్వితీయా ను ప్రత్యయముండుట నిర్బాధమని గ్రహింపనగుటం జేసి తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయాభిప్రేత మనఁదగియున్నది.

(౮) పృథ్వి......క్రమంబునను భూసురేశుల కగణ్యపుణ్యార్థియై...

(ముద్రితభార. ఆది. ౫ ఆ. ౬౨ ప.)

పృథ్వి......క్రమంబునన... (తాళమా. ౧౭౮ తా.)

(వేలోకమా. ౧౩౩ తా.)

ఇందును నబాధితమగు తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయప్రోక్తము కానోపును.

(౯) తే-గీ....విశేషవ్రతంబులు ధీరవృత్తి జగపువారుగాను...

(ముద్రితభార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౧౫ ప.)

తే-గీ. ...చలుపువారుగాఁగ... (తాళ. మా. ౨౭౯ తా.)

(వేలోక. ౨౪౬ తాటాకు.)

ఇందును నబాధితమగు తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయప్రోక్తమై యుండు ననఁదగును.

(౧౦) సీ. కొనుమని నాకుఁజెప్పినను నేవురు నుపయోగింపుఁ డంటి...

(ముద్రితభారతము. ఆది. ౭ ఆ. ౨౧౧ ప.)

సీ. కొనుమని నాకుజెప్పిన నేవురును నుపయోగింపు డంటి...

(తాళ. మా. ౨౦౦ తా.) (వేలోక. మా. ౨౨౦ తా.)

ఇచట సముచ్చయార్థకావ్యయమగు చారకశబ్దము ప్రమతప్రకృతికము గాన 'ఏవురును' అను తాళపత్రమాతృకాపాఠము నిర్బాధమై యున్నది. ఇందలి 'చారక' శబ్ద మైనుగురలోను నొకరయినఁ గొఱఁతగాకుండ ననెడి యర్థవిశేషమును బోధించుచున్నది. ఇట్టిచోట్ల వాడుకభాషలో సయితము "ఐదుగురూ, (లేక) ఐదుగురున్నూ' అనియే వాడఁబడును. ఈసందర్భమును బట్టి

"ఇవియేనుఁగ్ సతతంబునాయొడఁ గరం బిష్టంబు లైయుండు..."

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౨ ప.)

అనుచోట 'చారక' శబ్దము పాదపూరణార్థకమని శబ్దరత్నాకరములో 'ను' శబ్దమునొద్ద వ్రాయఁబడినది సరికాదని గ్రహింపవలయును. ఇట్టి యర్థవిశేషములలో స్థలాంతరములందును 'చారక'శబ్దము ప్రయుక్తము కాకపోలేదు.

(i) క. "శరనికరసహస్రంబులఁ, బరువడి నందఱను గప్పె..."

ఇందును నొక్కరినైనను విడువక యందఱను గప్పె ననెడి సాకల్యాతిశయము 'చారక' శబ్దముచే బోధిత మగుచున్నది.

(ii) మత్త. " ఆదిఁ గోలెను కృష్ణునిచే దయనావృతుండయి..."

ఇందును 'ఆదిఁగోలెను' అనుచోటి నుశబ్దముచే 'ఇప్పుడును అప్పుడును గాదు. మొదటినుండియు' అనునది మొదలగు వాడుకలలో నుండెడి యర్థవిశేషము బోధితమగుచున్నది.

(iii) క. "పితృసంకల్పము సేయఁగ, సుతుల కవశ్యమును వలయు..."
(భార. సభా. ౧ ఆ. ౯౪ ప.)

ఇందును 'అవశ్యమును' అనుచోటి చార్థకశబ్ద మెంత మాత్రమును దప్పిపోరా దనెడి యావశ్యకతాతిశయమును బోధించుచున్నది.

(iv) క. "...శిశుపాలుఁడు సం, తతమును నాతనిన కొలుచుఁ దద్దయు భక్తిన్."
(భార. సభా. ౧ ఆ. ౧౧౧ ప.)

ఇందును 'సంతతమును' అనుచోటి చార్థకశబ్దము 'ఒకప్పుడైనను దప్పిపోవక' అనెడి నైరంతర్యార్థాతిశయమును బోధించుచున్నది.

(v) సీ. "సురుచిరహారినీల కిరణజలంబులఁ
బద్మరాగారుణపద్మములను
......కూర్మములను ......
ఫేనములను,.........విలసిల్ల......"

ఇందు నైతము తృతీయార్థమునవచ్చిన ద్వితీయా ల ప్రత్యయములకుఁ బరముగ నిల్చిన చార్థకశబ్దములు 'కిరణముల చేతనున్నూ, పద్మములచేతనున్నూ, మొదలగు వాడుకలలో నున్న సముచ్చయార్థమునే బోధించుచున్నవి.

(vi) ఉ. ".........వానిముక్కునన్
వాతను గర్ణరంధ్రముల వారకశోణిత ధారలొల్కఁగాన్."
(భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౧౦ ప.)

దీనియందును 'వాతను' అనుచో నున్న చార్థకశబ్దము "ముక్కులోనుంచిన్నీ, నోటిలోనుంచిన్నీ, అనెడివాడుకలోనున్న" సముచ్చయార్థమును దెల్పుచున్నది.

(vii) క. తనరిరి తద్దేశంబున
నవరతము యజన యాజ నాధ్యయ నాధ్యా
పన దానములు ప్రతిగ్రహ
మును నను షట్కర్మములను భూసురవంశ్యుల్.

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౪ ప.)

దీనియందును 'ప్రతిగ్రహామునున్' అనుచోట నున్న ద్రుతప్రకృతికమగు చార్థక శబ్దము 'యజన యాజ నాధ్యయ నాధ్యాపన దానములున్నూ ప్రతిగ్రహామున్నూ' అనెడి వాడుకలోనున్న సముచ్చయార్థమును బోధించుచున్నది. మఱియు నిందలి 'షట్కర్మములను' అనుచోఁ దృతీయార్థక ద్వితీయాప్రత్యయమునకుఁ దర్వాతనున్న చార్థక శబ్దము ఆఱు కర్మములలోను నొక్కటిచేతనైనఁ గొఱఁతవడకుండ 'తనరిరి' అను నర్థవిశేషమును బోధించుచున్నది.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమించితిని గాని నన్నయభట్టారక ప్రయోగములలో విరుద్ధములని స్థూలబుద్ధికిఁదోఁచెడి చోటులలోనున్న 'ను' స్వరూపములకెల్ల నిట్టి యర్థవిశేషములు గలవని నిరూపింపవచ్చును. అట్టియర్థవిశేషములు లేని ను, ని స్వరూపములు చింతామణికి విరుద్ధములయియే యుండుననియు నట్టివి

నన్నయ తనభారతభాగమునఁ బ్రయోగింపలేదనియు గ్రహింపవలెను.

౧. ఉ. "నన్నును గౌఁగిలించుకొని..." (భార. అర. 3 ఆ. ౧౦౭ గ.)

దీనిలోనున్న 'నున్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు ద్వితీయా ను ప్రత్యయము గాన నచటి 'ను' స్వరూపము విరుద్ధము కానేరదు.

౨. మ. "...తో, డ్కొని తెచ్చెఁ దనతల్లి సత్యవతినిన్...."

(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౯౨ ప.)

దీనియందలి 'సత్యవతినిన్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు ద్వితీయా 'ని' ప్రత్యయము గాన నచటి ని స్వరూపము శంకాస్పదము కానేరదు.

3. తే-గీ. "...ఎఱుఁగనంటిని నిందఱ కిప్పు డెఱుఁగఁ జెప్పె..."

(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౦౮ ప.)

దీనిలోసైతము 'అంటినిన్' అనుచోట 'నిన్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు భూతార్థకోత్తమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము గాన నచటి ని స్వరూపము శంకాస్పదము కాదు.

(౧౩౫) 'తి జ్ఝ్యే'త్యాది సూత్రముచేత భూత తద్ధర్మార్థకముల ప్రథమపురుషైకవచనములకు ద్రుతప్రకృతికత్వము సిద్ధించుచుండుటచేత వానితుదిని 'రక్షించెన్' 'రక్షించున్' అనియిట్లు పొల్లు నకారములై యుండును. శార్దూలాది వృత్తముల తుది నెవ్వరిమతమునందైన నుండని 'ను' స్వరూప

ముతో దీర్ఘమును జేర్చి 'శా. సారాచార విశారదా......
ప్రాప్తిచేఁ జెల్వగునూ' అని యిట్లు వ్రాయుట తాళపత్ర
మాతృకాలేఖకుల యలవాటై యుండుటచేతను, దరివాతి
వైయాకరణులు ద్రుతమునకు 'ను' స్వరూపమును నంగీక
రించియుండుటచే ముద్రణసంస్కర్తలు కొన్ని ప్రమాదపతిత
'ను' స్వరూపములచోట్ల నకారవ్యంజనరూపమును నిల్పకయే
ముద్రింపించుటచేతను, నన్నయభట్టభారతభాగపు ముద్రిత పు
స్తకములలో ననేకస్థలములందు 'అయ్యెను, అగును' అనురీతిని
'ను' స్వరూపముతో ద్రుత మగపడుచున్నది. కాని యట్టి
చోటులందెల్ల వ్యంజన నకారముండుటయే నన్నయాభిప్రేత
మని పైసందర్భమునుబట్టి యంగీకరింపక తీరదు. ఛందోయతి
ప్రాసాది నియమబద్ధములగు మార్పరాని స్థలములలో విరుద్ధ
ప్రయోగములు నన్నయభట్టభారతభాగములో లేవనియే
గ్రహింపనగును.

క. ......అనురక్తిఁ దాల్చి యొప్పెను...దినకర......

(భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౫౭ ప.)

క. అనిన విని నగుచు వాఁ డి

ట్లనియెను దక్షుఁడ సేన......... (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౯౦ ప.)

పయిరీతి నున్నస్థలములందెల్ల 'ఒప్పెన్, అనియెన్' అని పఠించినను ఛందోభంగ ముండనేరదు గావున నట్టియెడల వ్యంజన నకారపాఠమే నన్నయభట్టప్రయుక్తమై యుండు నని గ్రహింపఁదగును.

చ. ...యువతి పరిగ్రహించు ననియుం దలఁచెక్
హృదయంబులోపలన్ (భార. ఆది. ౭ ఆ. ౧౭౪ ప.)

చ. ...యువతి పరిగ్రహించు నని యుండెను దా
హృదయంబులోపలన్. (పాఠాంతరము.)

ఈపాఠద్వయములోను ముద్రణసంస్కర్త లెన్నుకొన్న మీఁదిపాఠమే నన్నయభట్టాభిప్రేతమని యెన్నఁగును.

సీ. ... ...
ఒక్కొకయింటఁ దా నొక్కయేఁడు
క్రమమున నుండును గమలాక్షి యెవ్వరి
యింటఁ దానుండె నయ్యింటివలనఁ
జెఱవారు సనకుండ నెఱుఁగక చనిరేని
వెలయఁగఁ బండ్రెండు నెలలు తీర్థ
ఆ-వె. సేవసేయుచును విశేషవ్రతంబులు
ధీరవృత్తి జరపువారుగాను
సన్మునీంద్రునొద్ద సమయంబు సేసిరి
రాజ నుతులు పాండురాజ సుతులు. (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౧౫.)

పై పద్యములో 'ఉండును' అనునది ముద్రణప్రమాద మనియు, నచట 'ఉండను' అని యుండియుండుననియుఁ జెప్పుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా. మఱియుఁ బై పద్యమున 'క్రమమున నుండఁగానున్ను, జరపువారుగా నున్ను, సమయముచేసిరి' అను వ్యావహారికవాక్యమును

బోధించెడి యీ రెండుస్థలములందును గల 'ను' స్వరూప ములు సముచ్చయార్థకములనుటకు సందియము లేదుగదా. అట్లే "చేయుచును' అనుచోటి 'ను' స్వరూపము ప్రారబ్ధాపరి సమాప్తత్వాతిశయమును బోధింపఁజాలునని యీవఱకు విమ ర్శించి చూపియేయున్నాను.(వి.౧౩౮.౨.)'క్రమమున నుండను, అను పైస్థలమునందుఁ దాళపత్రమాతృకలలో 'క్రమమున నుం డంగ' అని మఱింతస్పష్టముగను నిర్బాధముగను నున్నది. (౨౮౮ తాళపత్రము.)

చ. ...పాత్రున కర్థియిచ్చినన్
ఘనముగ నక్షయంబగును గావున.

(ముద్రితభారత. ఆది. ౨ ఆ. ౨౩౭ ప)

చ. ......, ఘనముగ నక్షయంబునగు గావున......

(తాళపత్రమాతృక. ౫౮ తా.)

ఈపాఠద్వయమునందును దాళపత్రమాతృకాగతపాఠ మే చింతామణ్యవిరుద్ధమగుటచే నన్నయభట్టప్రోక్తమైయుండు ననఁదగును. మఱియు 'దానఫల మక్షయమును నగు'ననెడి స్వారసికార్థ మిందు వెలయుచున్నది.

క. ఘనభుజ నీకారణమునఁ
జనఁ గాంతురు పుణ్యగతికి సాగరులు ముదం
బున సగరునకును దొరకును
నొనరఁగ సుతవంతులైన యుత్తములగతుల్.

(ముద్రితభార. అరణ్య. 3 ఆ, ౭౦ప.)

క. ......సగరునకును దొరకొను, నొనరగ......

(తాళపత్రమాతృక. ౮౭ తా. వేటూరికమా. ౯౧ తా.)

వీనిలోఁ దాళపత్రమాతృకాగతపాఠమే చింతామణ్యనుకూలమై యుండుటచే నదియె నన్నయప్రయుక్తమయియుండు ననఁదగియున్నది. మఱియు నిందు 'సాగరులనఁగా సగరపుత్త్రులుత్తమగతిని గాంచుటయే గాక సగరునకును బుత్త్రివంతుల యుత్తమగతులు సంభవించును' అను నర్థవిశేషము బోధింపఁబడుటకై 'సగరునకును' అనుచోటి చార్థకశబ్దము ప్రయుక్తమయ్యెనని గ్రహింపనగును.

ఉ. నీవును జూచి తట్టిసభ నేని వినంబడదే యుగంబులన్
భూవలయంబులో నది యపూర్వము సర్వమనోజ్ఞ మిట్టి భో
గావహ మేక్రియం బడసె నయ్య మహాత్ముఁడు దాన నేమి సం
భావిత భాగ్యుఁడయ్యెను బ్రభాకరతేజుఁడు ధర్మజుండిలన్.

(భార. సభా. ౨ ఆ. ౯౫ ప.)

ఇందు 'నీవును' అనుచో 'నీవు నైతము' అను నర్థవిశేషము నచటి చార్థకశబ్దము బోధించుచున్నదనుటలో వివాదము లేదు. ఇఁక 'అయ్యెను' అనుచోట 'దానివలన నెంతటిభాగ్యశాలి యయ్యెనూ, అనువాడుకలోఁ దోఁచునర్థవిశేష మచటి చార్థకశబ్దము చేఁ (అయ్యెన్ + నున్) జెప్పఁబడుచున్నదని యెన్నఁనగును. 'ను' శబ్దమునకిట్టి యర్థవిశేషము వింతకాదు.

క. తనపలుకు లోక మెల్లను
గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁ డీయమనం
దనుఁ డే మేవురమును నీ
తనుమధ్య వివాహమయ్యెదము నని పలికెన్.

(భార. ఆది, ౭ ఆ. ౨౪౫ ప.)

'మే మైదుగురము నీద్రౌపదిని వివాహమయ్యెదము 'ను' అని యిట్లు లోకవిలక్షణతాతిశయ రూపార్థవిశేషమును బోధించుటకై 'అయ్యెదము' అను కళయగు క్రియ చార్థక శబ్దయుక్తముగ నన్నయభట్టారకునిచేతనే వేఱొకచోటఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నది.

(౧౩౬) చ. ...నిదాఘువా, సరములు సర్వజీవుల క
సహ్యములయ్యెను దారుణంబులై. (భార ఆది. ౮ ఆ. ౨౩౦ప.)

ఇందలి 'అయ్యెను దారుణంబులై' అనుచోట 'అయ్యె సుదారుణంబులై' (అత్యంత దారుణములై) అని నన్నయభట్టుచేఁ బ్రయుక్తమై యుండునని యాలోచింపవలసి యున్నది. 'సు = పూజాయామ్ అతిశయే, సమృద్ధౌ' అని సుశబ్దమున కర్థములు గలవు. (సర్వశబ్దసంబోధిని.) సుతీక్ష్ణ సుదూరాది శబ్దములు సుప్రసిద్ధములే గదా. ఆంధ్రలిపిలో 'ను, సు' అను రెండిటియాకారములును మిక్కిలి సాదృశ్యము నంది యుండుటం జేసియు, నీస్థలము తప్పఁ దక్కిన నన్నయభారతభాగమందంతటను నీవిషయమునందును జితాయుశి కవిరుద్ధముగనే పై

నుదాహరించినరీతిని బ్రయోగము లుండుటంజేసియు, 'సు, వి' అనునవి మొదలగు ప్రాతముల నీక్రిందిరీతిని గొన్నియెడల నన్నయభట్టారకుఁడును బ్రయోగించియుండుటంజేసియు, నిట్టియూహ సత్యవిదూరము కానేరదు.

"సుపౌరాణికుండు" (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౨౮ ప.)
'సుస్థిర' 'విబాధలు' (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౮౩ ప.)
"సుస్వయంవరము" (భార. అరణ్య. ౨ ఆ ౩౧ ప.)
"సుక్రతువు" (భార. అరణ్య. ౩ ఆ. ౧౮౭ ప.)

పైరీతి నీవిషయమున యుక్తమగుసమాధానము లుండుటంజేసి యిది దేశ్యక్రియ యగుటచేత నీయొక్కచోటను వ్యతిక్రమమున్నను క్షతిలేదనెడి యగతికగతికూడ సమాధానముగు జెప్పవలసినప్రసక్తి లేదు.

(౧౩౭) శా. ఆదుర్యోధనుఁ డుక్కఁబిల్లుమును గ్రవ్యాదాగ
వంబుల్...చెలంగ...... (భార. ఆది. ౫ ఆ ౧౦౬)

సీ. జలమపేక్షించుచు సంభవిల్లి... (భార. అరణ్య. ౨ ఆ. ౧౯౭ ప.)

నన్నయభట్టభారతభాగమున 'ఎత్తుడును' 'పుట్టుడును' మున్నగు సముచ్చయార్థక నుశబ్దపరక భావార్థక డు ప్రత్యయాంత దేశ్యశబ్దము లానంతర్యార్థకములై యనేకస్థలములందు 'ఎత్తుటయున్, పుట్టుటయున్' మున్నగువానితోఁ పాటుగ వాడఁబడియున్నవి. పైపద్యములం దట్టిసముచ్చయార్థక నుశబ్దపరకము ప్రత్యయము తత్సమధాతువులకును జేర్పఁబడినది. ఆంధ్ర

శబ్దచింతామణిలోని 'పునరాగమః క్రియాణామ్' అనుసూత్రముచే (వి. ౧౧౭.) నిట్టిరూపము నన్నయప్రయుక్తములగు 'తేజరిల్లమి, పరిగ్రహించుతము, విచారింపకుము' అనువానితో పాటుగ సాధించుకొనవలయునని యీవలకు వ్రాయఁబడియే యున్నది. (వి. ౧౧౧.)

బాలవ్యాకరణంబునం దీవిషయమున 'ఆనంతర్యంబున డు వర్ణకంబు క్రుతాంతంబగు' (బాలవ్యా. క్రియా. ౭౨ సూ) అని యిట్లు వింతగ సూత్రింపఁబడియున్నది. ఇఁక 'ట' ప్రత్యయంబన్ననో 'టవర్ణకంబు భావార్థంబునందగు' (బాలవ్యా. క్రియా. ౩౫ సూ.) అని యిట్లు భావార్థమున విధింపఁబడెను. అద్దాని నంగీకరించుచు సముచ్చయార్థక నుశబ్దపరక భావార్థక ట ప్రత్యయ మానంతర్యార్థక మగునని ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త యీక్రిందిరీతిని సూత్రించెను "కొన్ని యెడల భావార్థకరూపము 'ను' శబ్దపరకంబై యానంతర్యార్థకం బయ్యెడి" (ప్రౌఢ. క్రియా. ౧౨ సూ.) పరిశీలింపఁగా నిట్లే భావార్థక డు ప్రత్యయవిషయమునందును సూత్రింపవలసియుండఁగాఁ బైరీతిని సూరిగారు సూత్రించుట కేవలము ప్రామాదికమై యున్నదనుటకు సందేహమ్ము లేదుగదా. చింతామణిలో భావార్థక ట ప్రత్యయము కంఠోక్తముగఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను, 'డు' ప్రత్యయ మట్లు చెప్పఁబడక 'పునరాగమః క్రియాణామ్మ'నుసూత్రముచే సంగ్రహింపఁబడి యుండుటచేతను జింతామణి నిగూఢాశయములను

సరిగాఁ బరిశీలింపని యాధునికవైయాకరణు లిట్టిప్రమాదము నకు లోనైరని గ్రహింపనగును. బాగుగఁ బరిశీంచినచో భావార్థక టప్రత్యయవిధాయకసూత్రములో నన్నయభట్టారకుఁడె తన యీ నిగూఢాశయమును గొంత వెల్లడించెనని తోఁచకపోదు.

“భావే టవర్ణకోంతే సర్వేషాం చ క్రియాపదానాం స్యాత్.”

అను సూత్రమునందలి ‘సర్వేషాం చ’ అనుదాని స్వారస్యము నాలోచింపఁగాఁ దత్సమధాతువులందు భావార్థక ట ప్రత్యయముమాత్రమే తఱచుగాఁ బ్రయుక్తమగుచుండుననియు, నక్కారణమున నయ్యాదిమాత్రమే సర్వక్రియా సామాన్యముగా వచ్చు ప్రత్యయములతో పాటుగ నాసందర్భమునఁ జెప్పఁబడెననియు నట్లు ప్రచురప్రయోగము లేని భావార్థక డు ప్రత్యయము మున్నగునవి ‘పునరాగమః క్రియాణామ్న’ను సూత్రముచేతనే సంగ్రహింపనగుననియు విశదము కాకమానదుగదా.

నుశబ్దపరకమగు డు ప్రత్యయము నానంతర్యార్థమునఁ బయిరీతిని బ్రయోగించుటయేగాక కేవల భావార్థమునందు నైత మీ డు ప్రత్యయము నీక్రిందిరీతిని మార్పుగాని ప్రాసస్థలమున నన్నయభట్టు ప్రయోగించియున్నాఁడు.

క, పదరత్ని ధనుర్ధరుఁడే
య్యెడ నజితుఁడు గాన వాని హీనుంగాఁ జే
యుడు నాకుఁ జతుర్వర్గము
వడయుట యని పృషతసుతుఁడు ప్రార్థించె మునిన్.

(భార. ఆది. ౭ ఆ. ౧౬)

పయిసందర్భమునుబట్టి 'ఉద్భవిల్లుదును'. అనునది మొదలగువానిలోని 'దున్' అను చోటి ద్రుతము 'ను' స్వరూపముతో నున్నదని శంకించుట కవకాశము లేదనియు, నచటి ను స్వరూపము ద్వార్థకమగు ను. శబ్దమే యనియు విశదమగుచున్నదిగదా.

(౧౩౮) పయి నుదాహరించిన నన్నయభట్టారకుని ప్రయోగములనుబట్టియు నాతని చింతామణిసూత్రార్థములను బట్టియు నాతనిమతమున ద్రుతము పొల్లునకారమే కాని 'ను' స్వరూప మొంతమాత్రమునుగాదని సిద్ధాంతమగుచున్నదిగదా.

విచక్షణులారా, పైవిషయములనుబట్టి యాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టవిరచితమే యనియు నం దనేక గంభీరాశయము లర్వాచీనవ్యాఖ్యలయందుఁ బ్రదర్శింపఁబడక నిగూఢములై యుండిపోయినవనియు నన్నయభట్టారకుని భారతభాగమునకును నాంధ్రశబ్దచింతామణికిని నత్యధికమగు నాంతరంగిక సంబంధ మున్నదనియు విశదమగుచున్నదిగదా.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారకరచిత మను సిద్ధాంతము నంగీకరించు నాంధ్రమహాశయు లాతని భారతభాగములోనుండి లేఖకపాఠకాదికృతములును ముద్రణ సంస్కర్తృకృత[redacted]ను నగు నపపాఠములను దొలఁగించు మహాకార్యమునకు గడంగుదురుగాక.

10-11-1936,
విశాఖపట్టనము.

పరుశుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి,
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పండితుఁడు.